DE

OBLIGATIONE CONSCIENTIÆ

Prælectiones Decem:

OXONII

In Scholâ Theologicâ Habitæ.

Anno Dom. MDC XLVII.

A

Roberto Sanderſono,

S. Theologiæ ibidem Profeſſore Regio.

POSTEA

Epiſcopo Lincolnienſi.

LONDINI:

Impenſis *R. Littlebury, R. Scott,* & *G. Wells.* MDCLXXXII.

PRÆNOBILI VIRO

Honoratiſſimorum

Corcagiæ *in Hibernia Comitum*

Richardi *olim defuncti Filio,*

&

Richardi *nunc ſuperſtitis fratri,*

ROBERTO BOYLIO.

AVet in tuam (Vir Honoratiſſime) fidem & clientelam ſe conferre hoc quicquid eſt opuſculi, ut ſub tui nominis præſidio prodeat in vulgus. Ad te igitur idipſum affero, lubens meritò: Ad te, inquam, hominem, ut ex aliis audio, (& eſt perraro mendax in melius fama,) cùm natalium ſplendore illuſtrem; tùm generoſæ mentis indole, amore literarum, humanitate, pietate, & omni virtutum genere mul-

1063122

tò etiam illuſtriorem: mihi tamen (deliteſcenti nimirum in parvâ caſulâ ſuaviter, nec quid rerum foris geratur, præſertim ut nunc ſunt tempora, multùm ſollicito) *de facie* nunquam, ante paucos menſes nec *de nomine* quidem, adeóque ne nunc tandem, niſi *ſola munificentia*, notum. Eſt tamen quod ſperem, habiturum aliquam apud te gratiam tenue hoc munuſculum: ex eo ſcilicet, quòd me, jamdiu *rude donatum*, (propoſito per virum inſigniter doctum *Thomam Barloum*, armarii Bodleiani in almâ Oxonienſi Academiâ Protobibliothecarium, honeſto ſalario) conatus es, *iterum antiquo includere ludo*; & tùm ſponte meâ ad aliquid ſcribendum quod domo exeat pigrum ſatis, tùm factum jam, ut in ſenectâ ætate par eſt, multò etiam pigriorem, in eandem arenam denuò pellicere. *Bonum factum*: quòd in hoc tàm luctuoſo Civilium pariter & Eccleſiaſticarum rerum *ſtatu*, (niſi ſit nefas *ſtatum* dicere, quæ mera ἀκαταςασία ſit, & perturbatiſſima rerum

rum omnium confusio,) unus aliquis fortè melioris luti, & alter repertus fuerit, qui tristes Musas Musarúmque quocunque in genere alumnos, maximè qui veræ & Christianæ Philosophiæ professiores, spretos ubique & velut mundi retrimenta abjectos, curet alloquio aliquo, aut levamine solari. Si quid igitur (*Deo Opt. Max. donante*) posthac mihi in hoc genere scriptionis, hoc est, quod ad *Moralem Theologiam* pertineat, tentatum editúmque fuerit, sive id Latino idiomate fiat, sive (quod sentio esse plerisque nostratium aliquantò optatius) vernaculo, quod aut in publicum utile, aut privato cuivis homini, ad vitam rectè instituendam, moresque ex Divinæ Legis & Evangelii præscripto efformandos, usui esse poterit: id tibi plurimâ ex parte acceptum ferri debere, & agnosco lubens, & liberè profiteor; qui mihi & ut auderem author fuisti, & ut alacrius pergerem adjutor. Perge & tu, Vir dignissime, benefacere: hoc est, quod satisfacere;

literas

ornare, literatos fovere, pietatem colere, fidos tibi ex infidi Mammonæ impendio amicos comparare: ut ex ubere bonorum operum in hoc ſeculo ſemente, ingens tibi ſurgat æternæ beatitatis meſſis in ſeculo futuro, *Amen.*

Bothebiæ Paganellorum in Agro Lincolnienſi, X. *Cal. Decemb.* MDCLIX.

BE-

BENEVOLO LECTORI.

Εὖ πράττειν.

IN primo statim Limine *mihi conveniendus es, quisquis es,* amice Lector, *orandúsque, ut patiare te paucis antè edoceri, quàm in ipsas ædes intuleris pedem, quæ nos* causa, *ad istíhæc quæ nunc damus* evulganda, *potissimùm impulerit. Equidem, si per alios licuisset, inedita malui. Cui rei vel hoc unum satis magno argumento esse posset; quod* Prælectiones, *aliquot ante annos mihi commentatæ, tuo plus decennio ne pluteum quidem servaverint; sed sparsim in angulis inter rejectitias & nihili chartas neglectæ jacuerint: nisi mihi aliud suppeteret gravioris momenti argumentum, & quod suo se indicio prodit,* Operis ipsius imperfectio. *Scriptorem enim oportet, qui sapit, dignitatique suæ & existimationi consultum cupit, inceptum opus ad umbilicum perducere; nec prius de emittendo cogitare, quàm fuerit (ut eum* Cicerone *loquar)* aptum undique, perfectum, expletúmque omnibus suis partibus & numeris. *Siquidem frustrà inde* laudem *speres, unde pulchrè tecum actum putes, si pro laude* veniam *mereare.*

Lib. 2. de Natura Deorum.

Quid ergo? Amicíne in causâ? *Qui solent ultrò currentem in hæc fata fortiùs impellere, cunctanti stimulos subjicere? Ne hoc quidem dederim. Commune enim illud plerorumque scripturientium confugium, (amicorum dico hortatus & vota,) ut concedam habere posse nonnunquam* honestæ excusationis *locum, sic mihi nunquam habere visum est justæ &* idoneæ causæ *instar. Sed nec defuere tamen (sic enim fieri amat,)* ἐρχοδιώκτας, *qui rogarent, & (ut* Fabii *verbis utar)* quotidiano convitio efflagitarent, *ut quæ ipsorum* auribus *inter prælegendum haud ingrata fuissent, omnium* oculis *legenda subjicerem. Ergo contra, non ignarus quanto esset acrius* oculorum *quàm* aurium *judicium, id me facturum constanter pernego. Instare illi vehementiùs, & urgere porro; leniter etiam, ut fit, succensere: Ego, cui decretum erat esse pertinaci, non muto. Quicquid enim illi intentarent, aderat mihi semper in promptu quod opponerem: non esse emittendum* opus inchoatum, *necdum dimidiâ, forte an vix tertiâ sui parte, absolutum. Sed nec illis minus in promptu quod regererent:* Quid ergo cessas, *inquiunt?* Quin accingis te operi, & quam occœpisti telam pertexis ocyus?

Quintil. Epist ad Tryph.

Quid ego his responderim, & fateri pudet, nec licet reticere. Respondi tamen, (quod & nimio plus verùm est,) nisi aliqua cogat necessitas, quæ mihi tunc Exprofessori *nulla,*

fieri

fieri non posse. Nimirum, ut ignavus miles, quem sola fortem facit desperatio, *tum demum acris fertur ad pugnam, cum nullus reliquus est effugio locus: ita mihi ingenium est. Des otium, spatium, tempus!* Nil fit. Vexantur frustra calami, *diffluit mens, vagatur, excurrit, torpet. In arctum cogas! Subsistit, excitatur, recolligit vires; quasque habet, quandoquidem exerto est opus, exerit universas: & ut verbo dicam, quod agi necesse est,* hoc agit. *Ut solis radii, qui laxo liberoque cœlo diffusi, sic modicè calefaciunt vix ut sentias, iidem in concavi speculi umbonem, velut in centrum coacti adductique, acriter urunt. Multo usu à primâ lanugine ad hanc canitiem edoctus didici, quàm non sit vanum illud Pythagoræ hemistichium,*

Horat. 2. Satyr. 3.

Pythag. Aur. carm.

——— δύναιας γὰρ ἀνάγκης ἐγύθι ναίει.

Quod ignavæ mentis vitium, etsi nonnullis fortasse videri possit habere modestiæ speciem aliquam, mihi tamen unâ hac idoneâ excusatione defendi posse videtur, quod sit certis quibusdam hominibus, (& ego in hoc censu,) ἐμφυὲς καὶ συγγενὲς ἦθος, *ita congenitum insitumque ab ipsis cunabulis, ut frustra sit, quisquis ex illo numero id ullâ speret à se posse, vel arte corrigi, vel industriâ superari. Sed de hac re, tam insuavi, satis superque.*

Instabis

Instabis forsitan, nihil enim adhuc certi diximus, & eodem usque revolvimur.) Si, uti dicis, tam fueris & tua sponte piger, & adversum amicos contumax; undenam tandem ista editio? *Non aliunde sanè, inquam, quàm ex ipsa hac, de qua proximè sermo fuit, quæque in rebus humanis longè latéque dominatur,* Necessitate.

Λόγος γὰρ ἐστὶν οὐκ ἐμὸς, σοφῶν δ' ἔπος,
Δεινῆς ἀνάγκης οὐδὲν ἰσχύειν πλέον.

Ne te ultrà morer, rem totam aperiam, & paucis. Fregit omnem illam quam dicis contumaciam, uno quasi ictu, J. A. Londinensis Bibliopola. *Scripsit ille datis ad me literis, delata ad se istarum* Prælectionum *bina apographa penes ipsum tunc esse, & domi suæ asservari; egisse etiam secum qui ea attulerant, ut ipso curante, vel saltem procurante, typis mandarentur, quod nisi me consentiente, negavit se facturum. Submonuit tamen, quum alia etiam alibi extarent exemplaria, caveri vix posse, si ipse negligerem, ne ab alio quopiam, me inscio, ederentur. Laudavi, imo amavi, in homine, & ante id tempus mihi penitus ignoto, animi candorem; & ex eo genere, quibus ferè unius lucri studium est, æqui reverentiam. Rescripsi itaque, mitteret modo ad me è binis exemplaribus alterum, quod scilicet ipsi videretur elegantiùs emendatiúsque descriptum,*

descriptum, me interim cum animo putaturum meo, quid mihi facto sit usus. Quid multa? Mittit, lego, perpendo. ἑλικτὰ πάντα, κ' οὐδὲν ὑγιές. *Præter eas enim quæ ab exscriptore mendas passim innumeras, eorum etiam, quæ à meipso primâ illâ meditatione, dum festinaret calamus, scripta fuerunt, non pauca, incudi denuò reddenda videbantur. Hinc mihi duram sensi obortam molestiam, quæ tamen perferenda erat; totius operis de novo describendi tædium. Pertuli, descripsi, perfeci; ut* potui, *&* (*si ultra vires nemo debitor est*) *ut* debui: *Si non ut* volui; *hanc unam rem à te, ut æquam peto; imo ut* (*facienti quod in se est*) *debitam postulo,* Veniam.

Præ-

Prælectionis Primæ Summárium.

1. Suscepti operis consilium.
2. Conscientiæ Definitio proponitur.
3. Definiti Nomen;
4. &c. ——ejusque nominis origo.
7. &c. Ex vocis [Scientia] ambiguitate.
10. &c. ——illustrata & vocis [Conscientia] homonymia.
14. De Conscientiæ Genere. Opinio Prima, quòd sit Actus, rejicitur.
15. ——Opinio Secunda, quod sit Potentia.
16. ——quæ etiam improbatur.
17. ——Opinio Tertia, quòd sit Habitus Innatus.
18. ——sive Facultas; statuitur:
19. ——& explicatur.
20. ——Conscientiæ Subjectum ♈
21. ——Et ♎.
23. &c. Conscientiæ Objectum.
24. &c. Conscientiæ Actus: Primarius;
27. ——Et Secundarii.
28. Definiendo plerasque obscurari magis, quam illustrari.

Præ-

Prælectionis Secundæ Summmarium.

1. &c. Conſcientiæ rectitudo duplex.
3. Regula Conſcientiæ falſæ, & directoriæ.
4. Ad bonitatem Actus non ſufficere bonam Intentionem.
5. Probatur Primò, ex ipſis Apoſtoli Verbis.
6. &c. ——Secundo, à Natura Mali.
9. ——Tertio, à conditionibus ad bonitatem actus requiſitis.
10. &c. (Objectioni interim occurritur.)
12. Quartò, à Divinæ Legis Perfectione.
13. Quintò, à Dei vindicta, punientis Legis ſuæ (etſi bonâ intentione factam) tranſgreſſionem.
14. Sextò, ab incommodis contrariæ ſententiæ.
15. &c. Corollar. Primum. Zela Gloriæ Dei ne ad illicita perpetranda feramur, cavendum.
17. &c. Secundum. Non eſſe admittendum aliquod peccatum noſtrum, ut impediatur majus alienum.
19. &c. Licetne ſaltem alteri ſuadere minus peccatum, ut majus impediatur.
21. &c. Tertium. Non eſſe malo malum pellendum.

Tertiæ

Tertiæ Prælectionis Summarium.

1. *Institutæ Methodi ratio.*
2. &c. *Pauli Petrum reprehendentis factum.*
6. &c. *Non sunt omnia piorum facta, quæ in sacrâ Scripturâ nudè recitantur, imitanda.*
8. *—Ne quidem ea omnia, quæ & laudantur.*
12. &c. *In exemplis applicandis proclive est errare.*
14. &c. *Perversæ imitationis aliquot exempla.*
16. &c. *Argumentum ab exemplo, contra ingeniculationis ritum in sacrâ Cœnâ percipiendâ, examini subjicitur.*
23. &c. *Quis sit Exemplorum usus.*
25. &c. *Cujusquam hominis placitis istitutum est conscientiam subjicere.*
28. *Pontificis Romani in conscientias hominum tyrannis.*
29. &c. *Aliorum judicio nec nimium tribuendum,*
31. *———Nec parum.*

Quartæ Prælectionis Summarium.

1. &c. Quæ sit illa *Conscientiæ* Regula.
4. &c. *——Cui debeat esse conformis; inquirendum.*
6. &c. *Eorum quæ Conscientiam obligant varii gradus.* 9. &c. Con-

9. &c. Conclusio Prima. *Dum solus dictatum habet in Conscientiis imperium.*

12. &c. Secunda. *Proxima Conscientiæ Regula, recta Ratio.*

14. &c. Tertia. *Scriptura non est adæquata Conscientiæ Regula.*

18. &c. (*Nihil hinc detractum Scripturæ perfectioni.*)

20. &c. Quarta. *Adæquata Conscientiæ Regula, voluntas Dei qualitercunque patefacta,*

23 ——*quæ eadem fundamentum est Obligationis.*

24. &c. *Hujus Regulæ partes tres:* 1. *Lumen menti innatum; Lex naturæ.*

26. ——2 *Lumen menti illatum; Verbum Dei Scriptum*

27. &c. } ——*in Lege veteri, sive Mosaicâ.*

32. &c. } ——*in Lege novâ, sive Evangelicâ.*

35. ——3. *Lumen acquisitum; quod*

36. ——*discursu Rationis constat,*

37. ——*& Authoritate Ecclesiæ.*

Quintæ Prælectionis Summarium.

1. &c. *Ante dictorum recensio.*

3. &c. *Legis nomine, quid veniat intelligendum.*

5. ——*Et quid* Obligationis.

6. *Quæstio, Obligentne Leges Humanæ Conscientiam?*

7. &c. Conclusio

7. &c. **Conclusio Prima.** *Leges injustæ non obligant Conscientiam. Ea explicatur,*
9. ——*Et confirmatur.*
10. **Conclusio Secunda.** *Lex Humana potest priori obligationi superinducere novam obligationem.*
12. &c. **Conclusio Tertia.** *Lex à non habente Legitimam Potestatem lata non obligat.*
15. &c. *Quod sit subditi officium, ubi de facto qui jus non habet imperat, fusè disquiritur.*
22. **Conclusio Quarta.** *Leges Humanæ per se obligant in generali.*
23. ——*in particulari etiam, ex consequenti:*
24. &c. ——*quod variè confirmatur.*
31. &c. *Objectioni occurritur, quæ, à Christiani hominis libertate;*
36. ——*itemque ei, quæ ab uno Legislatore Deo & Christo ducta est:*
37. ——*ut & reliquis, quæ contra hanc sententiam disputantur.*

Sextæ Prælectionis Summarium.

1. *Propositio dicendorum.*
3. *Obedientiæ debitum, & Subjectionis: utriusque discrimen.*
4. &c. *Sub eâ obligatione, quam Leges inducunt, Conscientia interim libera est.*
6. &c. **Dubium Primum.** *De Lege jubente rem Impossibilem.*
8. ——Secun-

8. ——Secundum.——*aut possibilem quidem, sed multùm onerosam.*
9. Tertium.——*aut quæ fuit antè necessaria.*
10. &c. ——Quartum.—*aut turpem & illicitam.*
Ubi Quæstiones,
1. *An propter utilitatem publicam ferri debeat Lex injusta?*
12. 2. *An latam subditus teneatur observare?*
13. 3. *An saltem licetat eam observare?*
14. 4. *Cuinam Legi injustæ parere licetat, & cui non?*
15. 5. *Quæ Justitia requiratur ad hoc, ut Lex aliqua sit obligatoria?*
16. &c. 6. *Ubi subdito non constat de Lege, justane sit an injusta, quid faciendum?*
18. &c. ——Quintum. *De Legis malum permittentis Obligatione,*
22. &c. ——Sextum. *De Lege determinante rem indifferentem.*
26. ——Septimum. *De Legibus Ecclesiasticis in specie.*
27. *Quæ in adversam partem disputari solent, diluuntur.*

Septimæ Prælectionis Summarium,

1. *Antè dictorum recensio.*
2. &c. Dubium Primum: *Cujus sit Legis condere? Ubi statuitur Potestatem νομοθετικὴν esse Potestatem Superioris,*

4. ——*Externam Jurisdictionem habentis*;
5. ——*idque cum summo Imperio.*
6. &c. *Quæ Conclusio fusè explicatur*;
9. &c. ——*& variè confirmatur,*
11. &c. *Rejecto nupero Coordinatæ Potestatis figmento.*
13. Dubium Secundum. *An ut Leges obligent, populi aliquis saltem consensus requiratur?*
14. &c. *Summum Imperium à Deo est:*
16. ——*istque patriæ potestatis propago.*
17. &c. *In Principe constituendo quæ sint populi partes.*
21. *Potestatem, (dato quòd esset Principi à populo delata,) populum resumendi jus non habet.*
22. &c. *Unde fiat, ut ad Legis Obligationem populi consensus aliquis putetur esse necessarius.*
25. &c. Dubium Tertium. *Qualis quantusque populi consensus requiratur?*
28. Dubium Quartum. *De Legibus minorum Communitatum.*

Octavæ Prælectionis Summarium.

1. PROPOSITIO *dicendorum.*
2. De Legis Promulgatione.
Dubium Primum. *An sit necessaria.*
3. &c. Dubium Secundum. *Quando censenda est Lex sufficienter promulgata.*
6. Dubium Tertium. *Promulgata quando incipiat obligare.*

7. &c.

7. &c. Dubium Quartum. *Legis promulgatæ ignarus, an & quatenus eâ obligetur.*
10. De Lege Pœnali.
Dubium Primum. *Quatenus ad Legis essentiam pertineat Pœnæ constitutio.*
11. &c. ——Dubium Secundum. *De ejus Obligatione: & quid sit* Pœna.
13. &c. *Quæ sit Lex Pœnalis, & quotuplex.*
15. &c. Conclusio Prima. *Lex Pœnalis in tantum obligat, in quantum Legislator intendit obligare.*
17. &c. Secunda. *Lex purè pœnalis per se & ordinariè obligat ad pœnam tantùm.*
19. &c. *Solvuntur Objectiones.*
24. Conclusio Tertia. *Lex pœnalis mistà obligat & ad culpam.*
25. Dubium Tertium. *Quatenus tenetur Legis transgressor ad pœnam ipso facto subeundam.*

Nonæ Prælectionis Summarium.

1. *Finis Legum, Bonum Communitatis.*
2. &c. Dubium Primum. *An sit Legum Humanarum aliquis usus necessarius?*
4. &c. ——Secundum. *An Legislatoris sit, omnium virtutum actus præcipere, & omnia peccata prohibere?*
9. &c. ——Tertium. *Intentio Legislatoris quanti sit ad effectum obligandi?*
12. &c. ——Quartum. *De Legum immutatione.*
15. ——Quintum. *De totius Regiminis Politici formâ immutandâ.*

16. ——Sextum. *Dictum illud* [Salus Populi Suprema Lex] *ut sit intelligendum.*

Decimæ Prælectionis Summarium.

1. &c. *Antè dictorum recensio.*
4. *De hujus Aphorismi* [Salus populi Suprema Lex] *genuino sensu, denuò inquiritur.*
7. *Quid* Salutis *vocabulo intelligendum:*
8. &c. ——*Et quid* Populi.
11. &c. *Vocabula collectiva quando collectivè sumi debeant, & quando discretivè.*
13. *Salus Populi, Principis etiam salutem includit;*
14. &c. ——*támque præcipui.*
16. *Necessariò statuenda est in omni Rep. Authoritas aliqua, quæ sit omni Lege superior:*
17. &c. ——*quæ non potest ad alium quàm Principem pertinere.*
19. *In hujus Aphorismi originem inquiritur.*
20. *Subditis quid liceat hac in parte: & quatenus.*
22. ——*Ejus rei illustre exemplum.*

PRÆ-

THIS CHART WIL

FIRST CHART AF

AT THE END OF

HART WILL BE THE
CHART APPEARING
E END OF THIS FILM.

PRÆLECTIO PRIMA.

In qua proponitur & explicatur Conſcientiæ Definitio.

1 COR. II. 11.

Quis hominum novit quæ ſunt hominis, niſi Spiritus hominis qui eſt in ipſo?

I. PErmagnam eſſe (a) *vim conſcientiæ* in utramque (fiduciæ metúſque) partem, *& prudentes viri* olim docuerunt, & ſatis atteſtatur proprius cujuſque ſenſus & experientia. Quò magis dolendum eſt, pleroſq; mortalium, *dum rerum mediocriter utilium* Scientiam anxiè venantur, in tam craſſa interim *conſcientiæ* ſuæ ignoratione verſari. Quâ tamen non eſt alius quiſquam, aut *monitor* fidelior, aut *accuſator* diligentior, aut *teſtis* gravior, aut *judex* incorruptior, aut *ſolator* jucundior, aut *hoſtis* importunior. Ut itaq; decantatum illud jam olim γνῶθι σεαυτὸν ſtudioſorum auribus & mentibus inſtillarem, ipſóſque ab *inani ſcientiæ* nimiâ cupiditate modicè diverterem, & ad majorem *Conſcientiæ* curam cultúmq; ſenſim invitarem; exiſtimavi operæ me facturum pretium, ſi in *Conſcientiæ*

(a) Cic. pro Milone.

Naturam & *Uſum* paulò diligentiùs inquirerem, & quæ mihi in eam rem ſcitu digna meditanti occurriſſent, vobis auditoribus pro officii mei ratione, ex hoc loco communicarem Statui igitur hac prælectione *Conſcientiæ Naturam* definiendo explicare: expoſiturus futuris lectionibus (ſi Deus conceſſerit) *Conſcientiæ*, maximè quâ facienda ſpectat, *Uſum* & *Officia*, idque per *duplicem* reſpectum; *priorem ſc.* ad normam legis cui *ſubeſſe* debet, *poſteriorem* ad actus humanos quibus nata eſt *præeſſe*.

II. Sed quum ſit *duplex methodus definitiva*, altera *συνθετικὴ* & ad *Compoſitionis* modum, quæ ex præmiſſâ *ſingularum partium* expenſione, *integram* tandem colligit *definitionem*; altera quaſi *ἀναλυτικὴ* & per modum *Reſolutionis*, quæ propoſitam ab initio *integram definitionem* poſtea *membratim* aperit & explicat: etſi *prior* illa videri fortaſſis poſſit *ordini naturæ* convenientior, delegi tamen potiùs *poſteriorem*, quæ viſa eſt mihi *ad docendum* aliquantò commodior. Sic ergo breviter definio Conſcientiam. *Conſcientia eſt facultas, ſive habitus intellectus practici, quo mens hominis per diſcurſum rationis applicat lumen quod ſibi adeſt, ad particulares ſuos actus morales.* Ubi conſideranda veniunt ſuo ordine; Primò *Definiti nomen*, nimirum ipſa *Conſcientiæ* vox: deinde ſingula *definitionis membra*; illa videlicet omnia, quæ in definiendis *primæ* vel *ſecundæ ſpeciei* Qualitatibus adhiberi ſolent, *Genus*, *Subjectum*, *Objectum*, & *Actus Proprius*.

III. *Definiti nomen* quod attinet, obſervarunt viri docti non reperiri in *Veteri Inſtrumento* vocem Hebraam, quæ *Conſcientiam* peculiariter & præcisè ſignificet: ſed ex uſu loquendi Hebræorum, quoties de *Conſcientiâ* ſermo eſt, ad eam denotandam aſſumi ferè duarum dictionum alterutrum, לב ſive לבב & רוח quarum illam propriè *Cor*, hanc *Spiritum*

ritum significare sciunt omnes. Illud *Salomonis Prov.* 4. *Supra omnem custodiam custodi cor tuum,* perinde est ac si dixisset, *Conscientiæ* suæ cuique præcipua cura esto. Itidem *Eccles.* 7. pro eo quod habet vetus interpres Latinus, *scit conscientia tua, quia & tu crebro maledixisti alii*; & Tremellii versio, *Conscius est animus tuus*; in textu Hebraico est יודע לבב i. e. *Novit cor tuum.* Quin & in *Novo Testamento,* (præsertim apud *Johannem Apostolum,* in cujus *Scriptis* multi sunt passim *Hebraismi,*) καρδία aliquoties pro *Conscientiâ* ponitur, ut 1 *Joh.* 3. *Si cor nostrum non condemnet nos.* Cor nostrum, *i. e. Conscientia* nostra: cujus utiq; proprium munus est stantem pro tribunali reum *condemnare* vel *non condemnare.* Unde illa trita satis *Bernardi* & aliorum allusio, *Conscientia quasi cordis scientia. Spiritus* etiam nomine in sacris scriptoribus, *Hebræis* pariter & *Græcis*, frequenter appellatur *Conscientia.* Afferam duo tantùm loca; quid enim opus est pluribus, cum isthæc sint apertissima? *Ex veteri Testamento Salomonis* dictum *Prov.* 18. 14. *Spiritus viri sustentabit infirmitatem ipsius: Spiritum autem confractum quis sustinebit?* quasi dicat, Qui *integrâ* est *conscientiâ* quæcunque tandem ipsi contigerint mala, forti ea animo perferre poterit; sed est *fracta* & *afflicta conscientia* onus importabile. *Ex novo Testamento* pariter, illud Pauli (præsentis diatribæ *Themæ* & fundamentum) 1 *Cor.* 2. 11. *Quis novit quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui est in eo i. e.* Nisi propria cujusque *Conscientia.*

Pro. 4. 23.

Eccl. 7. 23.

1 Joh. 3. 21.

IV. *Latinorum* autem *Conscientia*, & quæ ei per omnia respondet *Græcorum* Συνείδησις, à *Scindo* apertè utraque nomen accepit. Sed simplici *Scientiæ* adjecta utrobique in compositione *Præpositio*, amplius aliquid indicat in his vocibus & ulterius, quàm in ipso *Scientiæ* vocabulo, contineri:

quod quid ſit ab authoribus variè explicatur. Miſſis duabus illis rationibus, quæ à nonnullis efferuntur, (quæ ſi naturam *rei ipſius* ſpectemus retineri fortaſis poſſunt, ut *alluſiones* haud omninò incommodæ; ad limam verò & ἀκείβειαν legitimæ *notationis* revocatæ, *inepte* protinus reperientur, nec dignæ quibus immoremur,) Conſcientia quaſi *cordis Scientia*; & Conſcientia quaſi *concludens Scientia*: illud imprimis certum eſt, duo hæc vocabula Συνείδησιν & conſcientiam, ultra nudam *Scientiæ* notionem, dicere etiam *ordinem* quendam & relationem iſtius *Scientiæ* ad aliud. Quippe ea vis eſt particularum Σὺν & *Con*, ut in compoſitione ſignificent rerum plurium *conjunctionem* quandam & aſſociationem: Ut ſit *Conſcientia*, quaſi *conjuncta* multorum *Scientia*. Quod & ipſum *dupliciter* contingit intelligi. Poteſt enim dici *Multorum* ſcientia, vel ut *ſubjectorum*, quaſi dicas *Multorum Scientium* Scientia; nempe cum *multæ perſonæ* eandem rem pariter ſciunt: Vel ut *Objectorum*, quaſi dicas *Multorum Scitorum* Scientia, nempe cum eadem perſona *multas res* pariter ſcit. Sive hoc, ſive illo modo accipiatur vox *Conſcientiæ*; reddi poteſt ratio nominis, (*ſive rem ipſam* ſpectemus, ſive *uſum loquendi* apud probatos authores,) nec aliena multum, nec incongrua.

V. *Primò* enim, cum *multi* idem ſciunt, & *Conſcire* dici poſſunt, & *Conſcii* dici ſolent. Sic *conſcii conjurationis Catilinariæ* dicti ſunt, quos ille in ſceleris ſocietatem delegit, & conſilii ſui participavit: *Et conſcius arcanorum Regis* dicitur, cui cognata ſunt & concredita occulta ipſius conſilia, —— *Aſcitus in conſcientiam facinoris*, in Annalibus Taciti.——(*a*) *O ſi conſcius eſſet hic Avitus*, in Epigrammatis Martialis. (*b*) *Conſcia Matri Virgo fuit*, in Satyris Juvenalis. *Eorum omnium conſiliorum periculorumque teſtis conſcius & adjutor*, in orationibus

(a) *Martial.* 12. 21.
(b) *Juv.* Satyr. 14.

orationibus Ciceronis. Infinitum eſſet omnia colligere, quæ in hanc rem inter legendum optimæ notæ Scriptores paſſim occurrent. Sed iſthæc ſatis: niſi forte à me exigitis, ut aliquid ſaltem quod huc facit à *Grammaticorum* lacunis depromam. Fiet: non quod tanti valere debeat apud nos iſtorum hominum authoritas, ſed quòd hiſce in rebus Dictaturam ſibi, quaſi jure quodam ſuo, arrogare ſoleant. *In hoc differunt Scius & Conſcius (Nonium auditis:) Scius ſecum, Conſcius cum alio ſcius eſt.* Ex hac vocis originatione, qui *Conſcientiam* dictam putant quaſi *cum alio ſcientiam*, non aliam aſſignare poterunt ſententiæ ſuæ rationem idoneam, quàm quòd non *homo ſolus* novit quæ ſunt à ſe facta, ſed & *Deum*, qui ſcrutatur corda & renes, habeat omnium operum ſuorum, imò & abditiſſimarum cogitationum, *conſcium* teſtem & inſpectorem. *Res* omninò certiſſima, quicquid de *voce* fiat. *Ecce in cœlis teſtis meus eſt, & conſcius meus (συνίστωρ μου) in excelſis, Job.* 16. 19. Beatus etiam Paulus *Rom.* 9. 1. cum Chriſtum advocaſſet *teſtem* veritatis eorum quæ mox dicturus erat, ſubnectit continuò *συμμαρτυρούσης μοι τῆς συνειδήσεως, teſtimonium ſimul perhibente mihi conſcientia.* Ac ſi dixiſſet οἶδεν ὁ χριστὸς, σύνοιδα κἀγώ. *Scit* Chriſtus, ego etiam *conſcio*: μαρτυρεῖ ὁ χριστὸς, συμμαρτυρεῖ ἡ συνείδησις. *Teſtatur* Chriſtus *conteſtatur* & conſcientia. Eſto igitur hæc *prima* vocis ratio: *Conſcientiam* ex eo dici, quòd facta hominis ſint *ipſi* cognita ſimul, & *Deo*.

VI. Altero modo dicitur *conjuncta plurium Scientia*, velut *Objectorum*, ſive *Scitorum*: cum ſcilicet unuſquiſpiam *plura* ſimul ſcit. vel (quod eò-dem recidit) *plures notitias*, diſtinctas licet, *conjungit* tamen & invicem applicat. Unde oritur *ſecunda* vocis ratio, quæ placuit *Thomæ* & pleriſque *Scholaſticorum*; &, quod ad eruendam *Conſcientiæ*

naturam

naturam & vim facem præferat haud inutilem, alteri illi jam dictæ meritò præferenda videtur: nempe *Conſcientiam* propterea dici, quia *ſcientiam ſcientiæ conjungit*; ſcientiam ſc. *Univerſalem* ſive *Juris*, ſcientiæ *Particulari* ſive *Facti*, applicando hanc ad illam. Uno & altero adducto exemplo rem illuſtrabo. 1 *Sam.* 24. 6. *Davidem*, dicitur, *cor ipſius cecidiſſe*, poſtquam alam veſtimenti *Saulis* abſcidiſſet in ſpelunca: hoc eſt, pupugit eum *conſcientia ſua*. Putemus nimirum *Davidem* apud animum ſuum ita locutum; *Scio* non debere *vim* afferri ſacræ *perſonæ Regiæ*, *Scio* etiam id nuperrimè à me factum quod à *vi inferendâ* perparum abeſſe videtur: vereor itaque ne fecerim quod *forte non debuerim*, & gratias ago Deo meo qui manum meam abſtinuit ne facerem quod *certè non debueram*. Sic *Judæ* proditori objecit *conſcientia ſua*: *Noſti* dominum non fuiſſe *prodendum*, & idem *noſti* te eum turpiter *prodidiſſe*. Accedente hunc in modum univerſali illi *Juris notitiæ* quæ eſt in mente, *facti* etiam particularis (admiſſi ſcilicet, vel admittendi) *notitiâ*, eiq; *conjunctâ* & *applicatâ*, & cum eâ collatâ, exſurgit totum illud quod dicimus *Conſcientiam*. Firmant hanc nominis rationem id genus locutiones, quæ per modum *reciprocationis* efferuntur, & ſunt in hoc genere frequentiſſimæ: Cujuſmodi ſunt Iſocraticum illud, (a) ἵνα τὰς ἄλλας λήσῃς, σαυτῷ συνειδήσεις, *Ut alios latere poſſis, tute tibi conſcius eris* Horatianum itidem illud, (b) ——*Hic murus aheneus eſto, Nil conſcire ſibi*, & Virgilianum, (c) ——*Mens quæ ſibi conſcia recti*. Paulinum illud denique (ne ſit opus plura, & aliunde, congerere,) οὐδὲν ἐμαυτῷ σύνοιδα, *Nihil mihi conſcius ſum*, 1 *Cor.* 4. 4.

(a) *Iſocr. ad Demonic.*

(b) *Horat. 1 Epiſt. 1.*

(c) *Virgil. Æneid. 1.*

VII. Satis jam conſtare puto *nominis rationem*, ſeu quis illam præmulerit, ſeu magis hanc, ſive utramque pari loco habeat. Nam quas adducunt

alias

alias rationes pro ingenio quisque suo è plebe *Scholastici*, dilutiores ferè sunt quàm ut debeant cursum nostrum (quibus multa dicenda superſunt) morari. Pergo itaque ad vocis ὁμωνυμίαν aperiendam, unde orta mira illa apud authores in definiendâ *Conſcientiâ* diſcrepantia, uſque adeo ut de *primo definitionis termino* (quodnam ſc. ſit ipſius *genus*) magna ſit & difficilis admodum controverſia. Ut itaque tollatur è medio illa ambiguitas; illud imprimis obſervandum eſt, tantam eſſe virium mentis (nempe *Potentiarum*, *Habituum*, & *Actuum*) inter ſe naturæ *cognationem*, támque arctam quoad uſum & exercitium *conjunctionem* ſive connexionem; ut non ſolùm *vocabulorum appellationes*, ſed & *reales* ſingulorum *proprietates* & officia, reliquis promiſcuè & indiſcriminatim attribui ſoleant; idq; non in *exoterico* tantum *Poetarum*, *Oratorum*, aliorumq; humanioris literaturæ authorum, (quibus licentiùs loqui permiſſum eſt,) ſed & in *dogmaticis Philoſophorum & Scholaſticorum* Scriptis, quibus non licet eſſe tàm diſertis. Quantumvis igitur arduum ſemper habitum eſt & difficile, res naturâ uſúq; *conjunctas*, ſuis quaſi certis *limitibus definire* & diſtinguere; ad *Conſcientiæ* tamen vocem quod attinet, quæ & *Scientia* quædam eſt, & ab eâ dicta, non parum nobis adjumento fuerit vocis *Scientiæ* ὁμωνυμίαν paulo diligentiùs aperuiſſe; ut *ex ſimplicis* vocabuli multiplici uſu, *compoſiti* nominis ambiguitas rectiùs & penitiùs intelligatur.

VIII. *Primò* ergo, (*ut Habituum nomina familiariter tranſeunt in ſua Objecta:*) Scientia *dupliciter* ſumitur; *formaliter*, & *objectivè*. Quemadmodum enim de *Fide* diſtinguere ſoleut. Theologi, aliam eſſe *Fidem quâ. credimus*, quæ eſt *habitus fidei* in mente exiſtens; aliam *quam credimus*, quæ eſt *res fide credita*, velut objectum prioris, & ei extrinſecum

trinſecum quid; quarum illa dici poteſt *fides formaliter* ſumpta, hæc *objectivè*: pari omninò ratione de *Scientiâ* diſtinguere licet, & conſequenter de *Conſcientiâ*. Utramque ſcilicet ſumi vel *propriè & formaliter*, pro ipſo mentis habitu quo rem aliquam *ſcimus vel conſcimus*; vel *impropriè & objectivè*, pro re illâ quam *ſcimus* vel *conſcimus*. Quo poſteriore & improprio ſenſu, *Lex* illa quæ cordibus inſcripta eſt velut rectè vivendi regula dici poteſt *Conſcientia*. Et in hoc ſenſu intelligendum eſt illud *Damaſceni* in Scholis pervulgatiſſimum, *Conſcientiam eſſe legem mentis*; quum tamen Lex mentis non ſit propriè & formaliter *Conſcientia*, ſed potius *Conſcientiæ Objectum*, aut adæquatum, aut partiale.

IX. *Secundo*, cum ad animam pertineant *tria* hæc, diſtincta illa quidem, ſed tamen invicem ordinata, *Potentia*, *Habitus*, & *Actus*; *Potentiæ* ſcilicet, ut *virtutes* ipſius animæ naturales; *Habitus* ut *formæ* perficientes ipſas Potentias, & habilitantes eas ad actus ſuos faciliùs & jucundiùs exercendos; & *Actus* velut *exercitia* tùm Potentiarum tùm Habituum: *Scientiæ* nomen, itemque *Conſcientiæ*, ad iſta omnia aliquo modo extenditur. Sicut enim faber *ſecare* dicitur, *primò*, ſecuri velut *inſtrumento*; *ſecundo*, acumine ſecuris velut formali inſtrumenti *diſpoſitione*; *tertio*, ipsâ ſectione velut inſtrumenti *uſu & actione*: ſic dicitur mens hominis *ſcire*, *primò* potentiâ cognitivâ velut *inſtrumento*; *ſecundo*, ipſo habitu ſciendi velut *diſpoſitione* perfectivâ ipſius potentiæ; *tertiò*, actuali conſideratione velut *uſu & operatione* utriuſque, potentiæ nimirum & habitus. Sumitur ergo *Scientia* tripliciter, *Subjectivè*, *Formaliter*, & *Effectivè*. *Primò*, *ſubjectivè*, pro *potentiâ cui ineſt*, & quam eſt apta nata perficere, ſicut omnis forma aliquo modo perficit ſuum ſubjectum: ut cum dicimus myſteria

ria fidei ſuperare *ſcientiam* noſtram, *i. e.* excedere menſuram *potentiæ* noſtræ cognitivæ. *Secundò, formaliter,* (quæ eſt uſitatiſſima hujus vocis ſignificatio,) pro *habitu* cognitionis innatæ vel acquiſitæ: quomodo dicimur *ſcire principia* per ſe nota, & *concluſiones* legitimo diſcurſu ex eis deductas, & univerſim omnia de quibus adminiculo ſenſuum aut rationis habemus aliquam certitudinem. *Tertiò, effectivè,* pro actuali *conſideratione* rei prius cognitæ; quo ſenſu (ut illud obiter moneam) verba Pauli Apoſtoli *Act.* 23. 5. in quibus explicandis mirè ſe torquent interpretes, videntur omninò eſſe intelligenda [*Non noveram*, inquit, *fratres, Pontificem eſſe maximum*] οὐκ ἤδειν, i. e. Non *cogitavi*, non ſatis attentè *conſideravi*. Quaſi dixiſſet, Parcite, quæſo, fratres, juſtæ meæ indignationi, ſi æſtuantis animi impetu abreptus, liberiùs aliquid elocutus fuerim quàm oportuit, immemor illius & perſonæ, & officii mei. Agnoſco *errorem*: non debui maledicere *Pontifici*, quantumvis fecerit non digna ſuo honore; ſed impediit animi ardor, ne iſta, ut par erat, attentiùs *cogitarem*. Senſu facilliimo, & commodiſſimo. 2. 3.

X. Sed pergo. Ut *Scientia*, ſic & *Conſcientia* tribus eiſdem modis ſimiliter accipitur. *Primò, ſubjectivè*; pro *potentiâ intellectivâ practicâ*: ut cum dicimus legem naturalem ſcriptam eſſe in corde vel *conſcientiâ*. *Secundò, formaliter*; pro *habitu* pertinente ad illam potentiam, eamque informante: Ut cum de homine inſigniter improbo dicimus eum hominem eſſe *nullius conſcientiæ*, abjeciſſe eum vel amiſiſſe omnem *conſcientiam*. *Tertio, effectivè*; pro actuali aliquo *motu, exercitio aut operatione* illius habitus: ut cum quis dicit habere ſe de hoc vel illo facto *conſcientiam*. Quo ſenſu videtur à Petro accipi, 1 *Pet.* 2. 19. *Si quis propter conſcientiam Dei ſuffert moleſtias.* 1. 2. 3.

XI. Porrò

XI. Porrò, cum *Scientia* propriè sit μέθοδος διανοητικὴ, sive *cognitio syllogistica*, adeóque omnes qui de *Conscientiâ* tractant naturam ejus rationémque non posse putent aptiùs & apertiùs illustrari, quàm per *syllogismum practicum*: observandum est *Scientiæ* nomen hoc etiam respectu *quatuor*
1. modis accipi. *Primò* & propriissimè, pro *scientiâ conclusionis* præcisè: quomodo ferè accipitur ab
2. *Aristotele in Analyticis*, & alibi passim. *Secundò*, pro cognitione *Principiorum*, ex quibus demonstrantur conclusiones: ut si quis dicat se *scire*, *Omne totum esse majus qualibet sui parte*. *Tertiò*, pro
3. cognitione totius *Syllogismi*: nam qui novit præmissas & conclusionem, novit totam argumentationem. *Quartò*, pro aggregatâ *notitiâ multarum*
4. *conclusionum*, sive demonstrationum ad unum aliquod subjectum pertinentium: quo modo dicimus *scire Physicam*, *Geometriam*, *Medicinam*, &c. Idipsum & de *Conscientiæ* nomine dicendum; cujus discursum, unico *Syllogismo practico*, authores plerique comprehendunt. Sed cum sit *Conscientia*, ut dictum est, *conjuncta scientia*; Ut totum illud quod sub hoc nomine venit pleniùs, & quasi uno intuitu perspiciatur, universum negotium (ut mihi saltem videtur) commodiùs expedietur, si discursum illum concipiamus velut ex *duplici syllogismo* ita constantem, ut *conclusio* prioris sit *major propositio* posterioris; in hunc modum.

Omne injustum est fugiendum.
Omne furtum est injustum. ergo
Omne furtum est fugiendum.

Esto hic *prior syllogismus*: cujus *Prima propositio* est per se nota lumine naturæ, *Ratio* assumit minorem, *Conscientia* infert Conclusionem. Quam *conclusionem* mox arripit, ut *principium* posterioris syllogismi:

ſyllogiſmi: & applicando eam ad aliquod particulare factum voluntatis arbitrio propoſitum, arguit ad hunc modum.

Omne furtum eſt fugiendum.
Hoc quod mihi faciendum proponitur eſt furtum,
ergo *eſt fugiendum.*

Ad quem etiam modum procedit (mutatis mutandis) quoties de *facto* particulari *præterito* judicandum eſt.

XII. His ita poſitis, dico *Conſcientiam*, pariter ut *Scientiam*, *quatuor* modis accipi. *Primò* & propriiſſimè, pro *ultima concluſione* totius diſcurſus utriuſq; ſyllogiſmi; utpote in quâ continetur *ultimum judicium intellectus practici*: Ut ſi quis dicat, *Conſcientia* mea mihi dictat hoc furtum non eſſe faciendum, vel *Conſcientia* mea clamat hoc furtum non debuiſſe fieri. Et notitia hujus *Concluſionis* eſt propriè *συνείδησις*, prout *συνείδησις* contradiſtinguitur *συνυπήρξει*. *Secundò* ſumitur pro notitia *primi illius principii univerſalis*, lumine naturæ vel revelationis cogniti, ex quo pendet totius diſcurſus filum, ut ſiquis dicat, *Conſcientia* mea dictat, *Nullum injuſtum eſſe faciendum.* Et eſt hic uſus vocabuli, non infrequens quidem, ſed tamen improprius: ſiquidem in iſtiuſmodi locutionibus, *Conſcientia* nihil aliud eſt quam ipſa *Syntereſis*: quum tamen inter *Conſcientiam* propriè dictam & *Syntereſin*, diſcrimen ſit non exiguum. Habet enim ſe *Syntereſis* ad *Conſcientiam* propriè dictam, ſicut ſe habet habitus *Intellectus* ad *Scientiam* propriè dictam: qui duo ſunt habitus mentis ſpecificè diſtincti, ut ex *quinto Ethicorum Ariſtotelis* olim didicimus. Sicut ergo in *Speculativis*, *Intelligentia* eſt habitus primorum principiorum circa *Verum & Falſum*, unde deducuntur concluſiones, de

1.

2.

quibus

quibus eſt *Scientia:* Sic in *Practicis*, *Synteteſis* eſt habitus primorum principiorum circa *Bonum & Malum*, unde deducuntur concluſiones, de quibus
3. eſt *Conſcientia*. *Tertiò*, ſumitur *Conſcientia* latiùs, pro toto illo *diſcurſu* mentis practico, à primo principio ad ultimam uſque concluſionem, qui in duobus ejuſmodi *Syllogiſmis*, quales jam propoſui, continetur: ita ut ambitu ſuo & *συνλήψιν* & *συνείδησιν* propriè dictam complectatur. Facilè enim ſuggerit ſua cuique *conſcientia* hæc omnia ſcilicet; & nihil *injuſtum* fieri oportere, & *Furtum* in rebus injuſtis meritò cenſeri, & hoc *particulare* factum, quod à me jam admiſſum eſt, vel quod ut
4. admittam ſollicitat opportunitas, *furti* crimen habere. *Quartò*, ſumitur *Conſcientia* pro *notitiâ aggregatâ* plurium actuum particularium, ex quibus conficitur univerſa vitæ, & converſationis ratio. Quo ſenſu videntur illa Apoſtolorum verba intelligenda. *Viri fratres, ego omni bonâ conſcientiâ πεπολίτευμαι τῷ Θεῷ, converſatus ſum coram Deo ad hunc uſque diem.* Act. 23. 1. *Confidimus quod bonam conſcientiam habemus, in omnibus cupientes honeſtè converſari. Heb.* 13. 18. Quin & 1 *Pet.* 3. 16. quod initio verſus, (ut obſervavit vir pius & doctus,) *συνείδησις ἀγαθὴ* dicitur, id ipſum in fine ejuſdem verſus *ἀγαθὴ ἀναστροφὴ* appellatur. Quoties etiam quempiam laudamus aut vituperamus, ut integræ *Conſcientiæ* virum aut corruptæ, ex intuitu morum & quotidianæ converſationis, ſine reſpectu habito ad aliquod ipſius factum particulare; vox *Conſcientiæ* liquido in hanc partem ſumitur.

XIII. Expoſui iſta fateor multò prolixiùs, quàm initio inſtitueram; fortaſſis etiam quàm pro veſtrâ (Auditores) expectatione debueram. Veruntamen æquiores vos futuros confido, ſi conſtiterit hanc in explicando *Definito* prolixitatem in compen-

compendium fore reliquæ tractationis, quæ in explicatione ipsius *Definitionis* per singula membra insumetur: quam nunc proximè aggredior. Unum hoc duntaxat præmoneo, quod est tamen ex ipsâ re manifestum, datam à me jam antè definitionem ad *Conscientiam propriè dictam* adæquatè pertinere; nimirum prout accipitur pro *notitia ultimæ conclusionis Syllogismi practici*: posse tamen cum debita aliquot vocum permutatione & ad reliquas ejus dictionis significationes explicandas adhiberi; ut in plerisque vocibus κατ' ἀναλογίαν æquivocis amat fieri. Fuit autem data *definitio*, quam propter tàm multa interposita repetere libet, hæc; *Conscientia est facultas vel habitus intellectus practici; quo mens hominis per discursum rationis applicat lumen quod sibi inest ad particulares suos actus morales.* In quâ definitione quatuor ista continentur singillatim explicanda; *Genus, Subjectum, Objectum & Actus.*

XIV. De *Genere* magna est inter *Scholasticos* & acris controversia. Imprimis omnes consentiunt *Conscientiam* ad (a) *Mentem* hominis pertinere: sed utrum ut *Potentiam* ejus, an ut *Habitum*, an ut *Actum*, mira est dissensio. *Thomas*, qui in Scholis magnam familiam ducit, statuit esse (b) *Actum*. Quam sententiam plerique amplexi sunt; non *Scholastici* tantùm Scriptores, tantî viri authoritate magis (ut ego quidem arbitror) adducti, quàm momentis rationum; sed & reformatarum Ecclesiarum *Theologi*, qui ex fastidio rixosæ gentis, malunt hisce in rebus receptas quasque opiniones (ab omni impietatis aut superstitionis opinione saltem liberas) sequi, quàm spinosas istorum hominum subtilitates nimis anxiè rimari. At mihi, ut quod censeo liberè dicam, improbanda omninò videtur communissima hæc *opinio*: cui evertendæ (ne pluribus sit opus) sufficiet unicum hoc argumentum;

(a) *Animare conscientiam mentis suæ*, Cic. pro Cluent.
(b) Aquin. 1 qu. 79. 13.

tum; *Conſcientiæ* ſc. plurimos eſſe actus. *Dictat* enim, *impellit*, *terret*, *teſtatur*, *accuſat*, *excuſat*, *ſolatur*, *remordet*, *torquet*, *&c.* *Actuum* autem nulli ſunt actus; ſed aut *Formarum*, aut *Potentiarum*, aut *Habituum*. Erit ergo Conſcientia aut *Forma*, aut *Potentia*, aut *Habitus*: Non autem *Actus*. Ad argumentum autem *Thomiſtarum*, Conſcientiam eſſe *applicationem* Scientiæ vel luminis quod eſt in *Syntereſi*, & applicationem eſſe *Actum*; Reſpondeo, *Conſcientiæ* vocem, ut ex antedictis patet, ſumi quandoque *Effectivè*, pro aliquo actu ſuo, ſicut & *Scientiæ* vox pro actuali conſideratione, impropriè tamen. Sed propriè loquendo *Applicatio* Scientiæ non eſt ipſa *Conſcientia*, ſed ejus *actus*, ſicut *Conſideratio* non eſt ipſa *Scientia*, ſed ejus *actus*. Non eſt ergo Conſcientia *Actus*.

XV. Relinquitur ergo quòd aut *Potentia* ſit, aut *Habitus*: nam quòd non ſit *Forma*, (nempe Anima ipſa, ſed aliquid ejus,) apud omnes in confeſſo eſt. Neotericorum non pauci *Potentiam* eſſe contendunt, negant eſſe *Habitum*. Quòd ſit *Potentia*, probant: 1. *Primo*, quia eſt quædam quaſi *Memoria*; quùm ad *Conſcientiam* reſpiciat intellectus cogitans de *Agibilibus*, ſicut reſpicit ad *Memoriam*, cogitans de *Speculabilibus*; Et Memoria eſt *Potentia* non *Habitus*. 2. *Secundi*, quia *Potentia* eſt illud per quod agens eſt *primò potens* ad agendum: per *Conſcientiam* autem homo eſt *potens* dictare quid ſibi ſit faciendum, & approbare vel improbare quod eſt à ſe factum; idque *primo*, quia poſitâ *conſcientiâ* poteſt iſta omnia facere, ſublatâ non poteſt. 3. *Tertio*, quia contradiſtinguitur potentiæ; *Tit.* 1. 15. Ubi νοῦς & συνείδησις, *Mens & Conſcientia*, apertè ponuntur ut *oppoſitæ ſpecies*: proinde neceſſe eſt (ea enim Lex eſt *contrariarum ſpecierum*) ut *idem* ſit utriuſque *genus*; νοῦς autem *potentia* eſt, ergo & συνείδησις. 4. Probant etiam ex abun-

abundanti, quòd *Conſcientia* non ſit *Habitus*: tùm quia videtur eſſe tàm *Naturale* homini, quàm voluntas & affectus; tùm quia reperitur in omnibus, etiam *puerulis* & *infantibus*, naturæ quodam inſtinctu, qui tamen non videntur eſſe capaces *habituum*.

XVI. Diverſam tamen ſententiam tuentur *Scotus*, *Durandus*, & alii nonnulli è ſubtilioribus *Scholaſticis* quòd ſc. Conſcientia ſit *Habitus*: & nititur, ſanè eorum ſententia rationibus non contemnendis. *Primâ*, quia *Conſcientia* eſt *Scientia* quædam: unde ei attribuuntur ildem ipſi actus, *Scire*, *Neſcire*, *&c.* Ut *Eccl.* 7. 23. *Scit conſcientia tua.* Et *Gen.* 43. 22. *Neſcimus, quis repoſuerit pecuniam noſtram in ſaccis noſtris*; Ubi vulgatus habet, *Non eſt in conſcientia noſtra. Nihil mihi conſcius ſum*, inquit Paulus, 1 *Cor.* 4. 4. id eſt, non ſcio me aliquâ ex parte defuiſſe officio meo. Atqui *Scientia* eſt *Habitus*; proinde & *Conſcientia*. *Alterâ*, quia ex rectâ inſtitutione, & novâ informatione vel illuminatione *Conſcientiæ*, homo fit *habilis* ad aliquid agendum, ad quod non fuit antè *habilis*: ſed accedente ejuſmodi inſtitutione vel informatione, certum eſt non ingenerari animæ novam *Potentiam*, ſed novum potiùs *Habitum*: Unde ſequitur Conſcientiam *Habitum* potiùs dicendam eſſe quàm *Potentiam*. *Tertiâ*, quia à meris *Potentiis* nemo denominatur moraliter *bonus* aut *malus*, ſed abs *Habitibus*; nec propter *eas laudatur* quis vel *vituperatur*, ſed propter *hos*: at dicuntur homines *boni* aut *mali*, *laudanturq*; & *vituperantur*; pro qualitate *Conſcientiarum*: ergo Conſcientia eſt *habitus*. *Quartâ*, quòd *Potentiarum* non eſt, ſed *Habituum*, acquiri, aſſumi, deponi, animi: ſed homines dicuntur acquirere & amittere, aſſumere & deponere *Conſcientiam*: Conſcientia igitur, non eſt *Potentia*, ſed *Habitus*.

1.

2.

3.

4.

XVII. Statuo itaque *Conſcientiam* propriè, formaliter & prædicatione rectâ eſſe *Habitum*: dici nihilominus poſſe eandem & *Potentiam*, idque duplici ratione. Tùm *Materialiter*, quia ineſt *Potentiæ*, ut *Subjecto* ἐν ᾧ tùm per *approximationem*; quia eſt *Habitus innatus*; & Habitus innatus, in quantum medio quodam modo ſe habet inter *Aabitum acquiſitum* & *puram Potentiam*, utriuſlibet nomen induere poteſt, ut ſolent *Media* participare de utroque *Extremo*. Hinc eſt quod *Conſcientia* reperiatur in parvulis, qui non ſunt capaces *habituum acquiſitorum*. Neque neceſſe eſt ut νοῦς & συνείδησις, *Tit.* 1. contradiſtinguantur ut nudæ *Potentiæ*: imò aptius videtur ſumi ibi utramque vocem *Synecdochicè*, νοῦν ſcilicet pro *Intellectu ſpeculativo* cum omnibus ſuis pertinentiis (ut loquuntur,) & συνείδησιν pro *Intellectu practico* cum omnibus ſuis pertinentiis; *i. e.* cum omnibus *facultatibus*, *habitibus*, *actibus*, & quæ ad eorum alterutrum pertinent *reſpectivè*.

XVIII. Appoſui itaque in *Conſcientiæ* definitione & *Facultatis* vocabulum, quod mihi videbatur aliquo modo commune eſſe *Potentiis* & *Habitibus*, & eſt ad ſignificandum *Habitus innatos* valdè accommodum. Dicetis fortaſſis, omnem *habitum* eſſe crebris actibus acquiſitum; adeóque hoc ita pertinere ad eſſentiam *habitus*, ut eo maximè, velut ſpecificâ ſuâ differentiâ, dignoſcendi ſint *Habitus* à *Potentiis*; nimirum, quòd illi *Acquiſiti* ſint, hæ *Naturales*; proinde, niſi quis velit ſecum pugnantia proloqui, & admittere meram *contradictionem in adjecto*, non debere Conſcientiam dici *Habitum Innatum*. Reſpondeo, omnino fatendum eſſe omnes quoſcunque *Habitus*, & eſſe & dici debere *acquiſitos*, etiam eos qui videntur eſſe maximè naturales; eos ſaltem quòd ſenſuum adminiculo, & multis actionibus ſenſibilibus præviis indigeant,

digeant, ad hoc ut *Species rerum sensibilium* (quarum respectu *anima* ex se est instar *tabulæ rasæ*) deferantur ad *phantasiam*, & tandem fiant *intelligibiles*. Hoc tamen non obstante, posse quosdam *Habitus* dici, idque optimâ ratione, *Innatos*; in quantum *ex innato* sibi *lumine* mens statim præbet *assensum* rei propositæ sine ullâ formidine oppositi, suppositâ duntaxat *apprehensione terminorum*, nec indiget ad eliciendum ejusmodi *assensum* adminiculo aut interni *studii*, aut externæ *institutionis*. Exempli gratiâ, *Habitus Intellectivus* hujus Principii, [*Omne totum est majus qualibet sui parte*,] est *Habitus Innatus*; quatenus vi *luminis naturalis* ex solâ *apprehensione terminorum* veritas ipsius ultrò occurrit menti, nullo licèt adhibito vel *studio*, vel *doctore*. Est tamen idem *Habitus Acquisitus*, in quantum opus est adminiculo *sensuum*, ad hoc, ut quis ex *crebris actionibus* circa res sensibiles perveniat ad *notitiam terminorum*; hoc est, ad percipiendum τὸ quid nominis *Totius & Partis*.

XIX. Si adhuc dicatur, *Conscientiam Habitum Innatum* esse non posse; quia quæ *Innata* sunt non sunt capacia *erroris*, nec possunt esse *vitiosa*, suntque *eadem in omnibus* quibus insunt: *Conscientia* autem & *errare* potest, & esse *mala*, nec est in omnibus *eadem*. Respondeo, ex his sequi quidem *Conscientiam* non esse habitum *Simpliciter Innatum*, (quod nemo sanus dixerit, repugnat enim naturæ *Habitûs*, ut sit merè *naturalis & innatus*;) sed ut partim (eo quo jam dictum est sensu) *Innatum*, sic partim etiam *Acquisitum*. Nimirùm sic se res habet; Apportat secum anima hominis quædam quasi *semina cognitionis* boni & mali, quæ studio & institutione adolescunt & perficiuntur: sicut naturalis *agilitas* completur *exercitatione*, & naturalis *Logica artificiali*. Conscientia ergo re-

ſpectu moralium *Agibilium*, quæ ſunt *de primo dictamine* naturæ, (ut Scholaſtici ferè loquuntur) & ſunt ejus *Objecta Primaria*, eſt *Habitus naturalis*, ſive innatus, & proinde omnibus pariter ineſt, & ſemper rectus eſt ſine aliquo aut errore aut vitio: ſed reſpectu eorum quæ poſtea *addiſcuntur*, & primis illis principiis αὐτοπίστοις accedunt, ſive ex propriâ *meditatione*, ſive ex alienâ *inſtitutione*, eſt *Habitus Acquiſitus*, & poteſt errore alióve defectu aut vitio laborare.

XX. Sed de *Genere* plus ſatis: reliqua percurram breviús. Secundum definitionis membrum eſt *Subjectum*: idq; duplex, *Subjectum* ſc. ϛ, & *Subjectum* ἐν ϛ. *Subjectum* ϛ eſt *Homo*; ſeu potiùs *Creatura rationalis*, ſi quidem accuratè loqui velimus. Nam & *Angelis* ineſſe *Conſcientiam* defectionis ſuæ, & pœnarum quas eo nomine ſunt daturi, indicio eſt, quòd ſe (*a*) *ſciunt* torquendos, & quòd credentes revelationi divinæ (*b*) *contremiſcunt* tamen; item quòd (*c*) *judicandi* ſunt in adventu Domini, & rationem reddituri rerum omnium à ſe factarum. Sed quoniam nec noſtrâ multùm intereſt nôſſe naturam mentium *Angelicarum*, & Deo ſapientiſſimo viſum eſt eam parciſſimè in Scripturis revelare: de ſolo *Homine* propterea definitionem inſtitui. In brutis enim animalibus etſi appareat *Conſcientiæ* quædam velut umbra, ſicut & *Rationis*, cum faciant nonnulla, quæ habere videntur ſpeciem quandam *æquitatis* & *prudentiæ*, (ut ſunt ſanè admiranda quæ de *Elephantorum*, *Apum*, *Canum*, aliorúmque quorundam animalium *Solertiâ* narrantur:) ſunt tamen iſta omnia *Phantaſiæ* opera, non *Rationis*; & ab *Inſtinctu* naturali proficiſcuntur, non à *Conſcientiâ*. Eſt ergo *Homo* proprium Conſcientiæ *Subjectum*, ut & *Rationis*: iſque omnis non excluſis aut *Ethnicis*, aut *Impiis*, aut ipſis etiam *Infantibus*. De *Ethnicis* apertè pronunciat

(a) *Mat.* 8. 29.
(b) *Jac.* 11. 19.
(c) 1 *Cor.* 6. 3.

nunciat *Paulus*, *Rom.* 2. 15. Oſtendere eos opus legis ſcriptum in cordibus, *teſtimonium etiam perhibente ipſorum Conſcientiâ.* Quin & *impuriſſimis* quibuſque *conſcientiam* ineſſe, etſi impuram, teſtatur idem *Paulus*, *Tit.* 1. 15. Lapſu enim amiſſa eſt *conſcientiæ rectitudo* & integritas; non *natura*. Et cum renaſcimur, non infunditur de novo, quæ deſuit antè *Conſcientia*, ſed quæ priùs inerat, fœda peccatis atq; *impura*, reſperſa jam ſanguine Chriſti, fide *purificatur*, ita ut placeat Deo. Etiam in *infantibus* admodum parvulis, *ut in lactentibus* magnificetur Dei nomen, emicat cum primis è veteris incendii ruderibus, & quamvis admodùm debiliter, ſpargit tamen utcumque igniculos ſuos rationis hæc *ſcintillula*; prodente ſe præmaturè in iis *conſcientiæ* vi, qui ſiquid commiſerint inhoneſti, latere quærunt & commiſſum celare.

XXI. *Subjectum* ἐν ᾧ, *i. e.* potentia animæ, in quâ ſedem ſuam habet *Conſcientia*, eſt *Intellectus Practicus*: *Intellectus*, inquam, non *Voluntas*; iſq; non *Speculativus*, ſed *Practicus*. Agitatur & hæc controverſia inter *Scholaſticos*, pertineátne Conſcientia ad *intellectum*, an ad *Voluntatem*, an ad *utramque*. Nolo me huic liti immiſcere. Satis hactenus ſuperque habuiſtis ſpinoſarum ſubtilitatum. Paucis itaque quod inſtituto meo expediat, expediam. *Partes intellectivæ* tres diſtinctas potentias enumerat *Ariſtot. lib. de Anima tertiò*: duas ſc. cognitivas, *Intellectum Speculativum*, & *Intellectum Practicum*; & tertiam appetitivam, *Voluntatem*. Harum trium extremæ ſunt *Intellectus Speculativus*, qui ſpeculatur *Verum quatenus Verum*, & in eo acquieſcit præciſè, ſine aliquo ordine aut reſpectu ad *Opus*: & *Voluntas*, quæ præciſè tendit ad *operationem*, nec omninò ſpeculatur quicquam. Inter utramque hanc potentiam velut in medio ſitus eſt *Intellectus Practicus*, qui pro more *rerum mediarum*,

cum *utrâq; extremâ* ex aliquâ parte concordat, ex aliquâ ab eâ diſcrepat. *Concordat* Intellectus practicus cum *ſpeculativo* in hoc, quod ſpeculatur *Veritatem*; cum *Voluntate* in hoc, quòd tendit in *operationem*. Quod ad *Conſcientiam* attinet, illud imprimis certum eſt, non pertinere eam ad *Intellectum Speculativum*, quia ſcientiam ſuam omnino dirigit ad praxin. Nec propriè pertinet ad *Voluntatem*: quia ſi hoc eſſet, vel per modum *Potentiæ* ei ineſſet, & ſic eſſet idem quod *Liberum Arbitrium*; vel per modum *Habitus*, & ſic eſſet aliqua *Virtutum Moralium*; quorum neutram à quoquam vel Theologo vel Philoſopho aſſertum unquam aut admiſſum fuiſſe animadverti. Pertinet ergo omninò ad *potentiam cognitivam practicam*, hoc eſt, ad *Intellectum practicum*. Quemadmodum *Ariſtoteles*, poſtquam *virtutes morales* ſtatuiſſet in *Potentia Appetitiva*; habitus tamen *Artis* & *Prudentiæ*, etſi ordinentur ad praxin, collocavit nihilominus in *Potentia Cognitiva*, *libro Ethicorum quinto*.

1. Firmant hanc ſententiam & iſta; quòd *Conſcientia* ſit quædam *Scientia* & *Scientia* omnis eſt in
2. *Intellectu*: quòd capax ſit *erroris*, & *error* eſt morbus
3. *Intellectus*: quòd ex communi uſu loquendi, qui *intelligit* tantùm *arcana Regis*, ſive ea approbet ſive non, rectè tamen dicitur *conſcius ſecretorum* ejus. Ergo *Conſcientiæ* propria ſedes & *Subjectum* in animâ humanâ eſt *Potentia cognitiva practica*, i. e. *Intellectus Practicus*.

XXII. Vidimus *Genus* & *Subjectum*: Sequitur *Objectum*, id ſc. circa quod verſatur *Conſcientia*, Et
II. hi ſunt *Actus morales particulares proprii*. Dico *primò Actus*; *i. e.* aliquod ab homine operabile quà homo eſt, ſive creatura rationalis: ſive id ſpectetur ut *futurum* & ab ipſo *faciendum*, ſive ut *præteritum* & jam *factum*, ſive ut *præſens* & in ipſo *fieri*. *Conſcientia* undique oculata eſt, omnia rimatur.

Proſpicit

Prospicit futura; si quid turpe facturus es, *monet* ne facias: *Aspicit præsentia*; & in ipso peccandi actu *obmurmurat, vellit, mordat, pungit, tundit*, ut desistas porrò: *Respicit præterita*; & ubi peccaveris, *arguit, objicit, accusat, damnat, torquet.* Contrà, ut benè facias, *hortatur*: dum facis; *mulcet, excitat, erigit*: ubi feceris; *laudat, defendit*, gaudio & pace *perfundit* pectus. Dico *Secundò*, *Actus Particulares.* Non limitando *Subjectum*, quasi essent aliqui *actus non particulares*; sed oppositè ad *scientiam* illam quam *Conscientia* supponit & applicat, quæ *scientia*, cùm sit universalis, *applicatur* tamen ad actus particulares. Dico *Tertiò*, *Actus particulares Proprii*: ut hinc excludatur illâ *Conscientiæ* significatio, quâ latius acceptâ, & ad alienas actiones extenditur; ut cum dicitur *Conscius arcanorum Regis, conscius conjurationis Catilinæ*, & similia; Quæ non sunt nostri instituti, qui de *Conscientia propriè dicta* loquimur, quæ est circa *agibilia*, quatenus *à se facta* vel facienda, Dico *quartò*, *Actus Morales.* Ubi observandum quædam evenire *ex necessitate*, quædam *Contingenter. Ex necessitate*; ut ortum & occasum solis, eclipsim Lunæ, *&c.* De quibus est quidem *Scientia*, ob eorum certitudinem: cæterùm non omninò pertinent aut ad *Conscientiam*, aut ad *Liberum Arbitrium.* Quæ *contingenter* eveniunt, ea aut sunt τὰ ἐφ' ἡμῖν, i. e. *in nostrâ potestate*, aut *non sunt.* Quæ *non sunt in nostrâ potestate*, ut avium volatus, coorta subitò tempestas, *&c.* nec sub *scientiam* cadunt propter *incertitudinem*; nec quia *extra potestatem nostram* posita sunt, ad curam nostram pertinent, ut de eis quicquam aut *Conscientia* statuat, aut *Arbitrium* eligat. Rursus τὰ ἐφ' ἡμῖν, eorum *quæ in nostra potestate sunt*, quædam sunt moraliter *neutra* & ἀδιάφορα, hoc est, quæ neque de genere suo, neque ratione alicujus permanentis circumstantiæ continent

2.

3.

4.

nent in se aliquam *bonitatem* aut *malitiam moralem*, ut Ire in forum, Scribere Epistolam, *&c.* Et ista quidem pertinere possunt ad *Liberum Arbitrium*, si saltem digna sint de quibus deliberetur, quia cadere possunt sub *electione*: sed non pertinent per se ad *Conscientiam*. Dico *per se*: quia fieri potest *per accidens*, ratione *scandali* aut alterius alicujus *circumstantiæ*, ut de his etiam cognoscat *Conscientia*. Alia verò sunt *moraliter bona vel mala*: ut Deum colere, parentes honorare, depositum reddere; pauperem opprimere, aliena rapere, fidem fallere vel servare, & cætera omnia quæ *Philosophi* ἐπαινετὰ vel ψεκτὰ, laude aut vituperio digna, *Scholastici* meritoria & demeritoria solent appellare. Et circa hæc propriè versatur *Conscientia*.

XXIII. *Objectum* ergo Conscientiæ humanæ est *Operabile Morale*; factum vel faciendum, omissum vel omittendum. Advertendum tamen est, *hominibus Christianis* quà talibus, *objectum Conscientiæ* aliquantò ulterius extendi: ut non solùm obligetur in conscientiâ ad *agenda* quæ sui sunt officii, quatenus *homo* est; sed & ad *credenda mysteria fidei* in verbo Dei revelata, quatenus *homo Christianus* est. Nam & *Infidelitas* impuram reddit conscientiam, *Tit.* 1. 15. quam *purificat* & emundat fides, *Act.* 15. 9. Et remordet *Conscientia* tàm eum, qui contemnit quæ in *Baptismo* vovit se *creditурum*; quàm eum qui mandata Dei violat, quæ promisit se *servaturum*. Etsi fortassis haud incommodè dici posset, *Fidem* etiam ipsam Evangelicam inter *operabilia Moralia* censendam esse. Ita enim ipse Servator Christus disertissimis verbis. *Hoc est opus Dei, ut credatis in Filium*, &c. *Joh.* 6. 29. Et Johannes Apostolus similiter. *Hoc est mandatum ejus, ut credamus in nomine Filii sui Jesu Christi, & diligamus invicem, sicut ipse mandavit nobis*, 1 Joh. 3. 23.

XXIV. Restat

XXIV. Reſtat ultimum *definitionis* membrum; proprius ſc. *Conſcientiæ Actus : Applicatio* nempe Luminis quod eſt in mente per diſcurſum rationis ad actus particulares. Dico *primò*, Actum Conſcientiæ proprium & primarium eſſe *applicationem*. Tritum eſt in Scholis Axioma, *Unius habitûs unicum tantùm eſſe actum*; primarium ſc. & palmarium, & ad quem reliqui omnes *actus* eò pertinentes reduci poſſunt. Ut ex antedictis ſatis conſtat, multi ſunt *Actus Conſcientiæ* in ſpecie : ſed quiſnam ſit ille *actus communiſſimus* qui reliquos omnes infra ambitum ſuum complectatur, id potiſſimùm inquirendum eſt; quia non debet ingredi definitionem *Habitus*, niſi unicus ille *primarius Actus*, qui eſt *Habitui* adæquatus, & ad quem cæteri ejus *Actus* univerſi reducantur. Hunc nonnulli, cum viderent pleroſque illorum *actuum* quos exercet *Conſcientia* ad actum *judicandi* aliquo modo referri poſſe, (*judicat* enim *Conſcientia* de factis præſentibus, præteritis & futuris) cenſuerunt eſſe *Actum Judicandi*. Sed enim ſunt aliqui *Conſcientiæ Actus*, qui non niſi durè admodùm & coactè eò referri poſſe videntur; ut exempli gratiâ, actus ille quo *Conſcientia* rei factæ vel omiſſæ *teſtimonium* præſtat : non eſt enim, aut *Judicis* de facto *teſtari*, aut *Teſtis* de crimine *judicare*. Quid quòd iſte *judicandi* actus *applicandi* actum neceſſariò ſupponit, ut ſe anteriorem : *applicet* enim priùs neceſſe eſt *Conſcientia factum* de quo judicatum it *lumini* mentis, quàm poſſit de ipſo *judicium* facere. Et eſt *applicandi actus*, ei quam jam diximus vocis notationi valdè conſentaneus, *Conſcientiam* ſc. ideò dictam, quòd ſit ſcientiæ ad ſcientiam *applicatio*.

XXV. Dico *ſecundò*; Hanc applicationem eſſe *Luminis quod eſt in mente*; hoc eſt, *Luminis*, pro eo tempore quo fit applicatio, *menti præſentis*.

Sive

1. Sive ſit illud *Lumen naturæ*; communes ſc. *Notiones* & ipſius Naturæ dictamine cordibus humanis inſcriptæ, & in *Syntereſi* conſervatæ, velut *titio* ereptus è communi incendio, & *reliquiæ imaginis Dei* poſt lapſum: ſive *Lumen divinæ revelationis*, extraordinariæ, per viſiones, ſomnia, prophetias, &c. vel ordinariæ, quicquid ſc. Deus humano generi patefecit in libris Sacris *Veteris & Novi Teſtamenti*: ſive denique *Lumen Rationis*; quicquid nimirum ex utriuſq; generis principiis, lege ſc. *Naturæ*, & *revelatione divinâ*, ſic immediatè & evidenter deducitur, ut nemini fas ſit, qui illa ſaltem conceſſerit, de his dubitare.

2. XXVI. Dico *Tertiò*, applicari hoc lumen *per diſcurſum rationis*. *Lumen* enim illud *quod applicandum eſt*, cùm ſit *Univerſale quid*, & id *ad quod applicandum eſt*, *Actus particulares* ſive ſingulares; non poteſt fieri talis *applicatio*, niſi ejuſmodi mediante *diſcurſu*, qui univerſalia ſingularibus connectere valeat. Et hoc eſt *opus rationis*, per ejuſmodi *ſyllogiſmum* aut *ſyllogiſmos practicos*, quales jam antè exhibuimus. Porrò, quia (ut dici ſolet, & docet id ipſum experientia) (a) *deſcendendo* ferè *contingit errare*: facillimè poteſt in hoc *diſcurſu* irrepere alicubi *Error*. Unde fit, ut licet non facilè erretur circa (b) prima & *univerſalia principia*, quæ majorem habent evidentiam; in illis tamen *principiis applicandis*, & deducendis inde *concluſionibus* ſæpiſſimè erretur. Quò majore opus eſt attentione & cautelâ, (ne ipſi noſmet decipiamus,) ut in hoc diſcurſu omnia diligentiſſimè expendantur, ut legitimè procedatur, ut debitè concludatur.

(a) Ὁι τὸ καθόλου θεωροῦντες, μᾶλλον τῶν καθ' ἕκαστα γνωρίζουσι· διὸ ἀνάγκη τὸν λόγον ἔχειν. *Ariſt. 1. Poſter. 17.*

(b) Τὰς δὲ ἀρχὰς ἀμεσοτέρας. *Ariſtot. 2. Metaph.*

XXVII. Dico *Quartò*, Applicationem hanc fieri oportere *ad actus particulares*. Id quod *tribus* omnino *modis* fieri contingit. Applicat enim Conſcientia Lumen mentis quod ſibi adeſt, vel ad

facta,

facta, vel ad *facienda*. Ad facta, dupliciter: *Primò*, ferendo *teſtimonium* hoc à nobis *factum eſſe* vel *non factum* eſſe: quales ſunt iſtæ Rhetorum formulæ, in *quæſtione Facti*, *Occidiſtine matrem, Oreſtes?* Conſcientia reſpondet, *Occidi. Secundò*, ferendo *judicium*, quod factum eſt vel omiſſum, *benè* ſit an *malè factum*, recténe ſit an perperàm *omiſſum*; ut in *quæſtione Juris* apud Rhetores, ubi de facto conſtat. *Occidiſtine Clodium Milo? Occidi.* Fateris ergo te ſontem? *Jure occidi.* In *Primâ applicatione* procedit Conſcientia per modum *Teſtis*: in *ſecundâ*, per modum *Judicis*. Officia autem & *actus* ejus ſunt, *in primo proceſſu* teſtimonium perhibere: *in ſecundo proceſſu* arguere, accuſare, excuſare, defendere, condemnare, abſolvere. Unde oriuntur porrò in anima varii effectus: à *redarguente, accuſante, condemnante Conſcientia* ſumma animi *triſtitia* & inquietudo, remorſus, terrores, tormenta; è contra ab *excuſante, defendente & abſolvente*, ſumma animi *pax* & tranquillitas, *gaudium* & ſolatium ineffabile, *ſpes* arrecta, *fiducia* intrepida, & inconcuſſa mentis *conſtantia*. *Tertia Conſcientiæ applicatio* reſpicit *futura* facienda; in qua procedit *Conſcientia* per modum *Legiſlatoris, Præceptoris, Monitoris*, aut *Conſiliarii*. Et in iſto proceſſu, ejus *actus* & officia ſunt dictare, obligare, inſtigare, retrahere. Hi ſunt præcipui *Conſcientiæ Actus*: cujus vocem recta *monentis* qui audierit, nec *Teſtem* ipſam multùm reformidabit, nec *Judicem*. 1. 2. 3.

XXVIII. Abſolvi tandem, quæ de *Conſcientiæ Naturâ* videbantur mihi dictu neceſſaria. Prolixiùs vereor, certè obſcuriùs, quàm aut voluiſſem, aut debuiſſem, ſi res aliter tuliſſet; aut quàm facturum me ſpero, in futuris (ſi Deus voluerit) de *Conſcientiæ ipſa* Prælectionibus. Sed profectò intricata eſt & perplexa omnis (quod viri graviſſimi jam olim conqueſti ſunt,) de *animæ intellectivæ potentiis* & facultatibus diſquiſitio: tùm quia res ipſæ ſunt à *natura*

teria & *motu sensibili* paulò remotiores, & *notiora* sunt nobis quæ *sensui* (unde plurima nostra cognitio oritur) *propinqui ora*; tùm etiam ob mutuam inter se *connexionem cognationemque*. At rem manifestam, & vulgo notam, quæ est in quotidiano usu & in omnium ore, cujusque vim & motus nemo est qui non sentiat, *definiendo* non tàm *illustrâsti*, inquietis, quàm *obscurâsti*. Equidem *nihil hinc diffindere possum*: nimirum, sic sunt inanes nostræ hominum cogitationes omnes, & universi conatus. Quæ sunt ante pedes & oculos, quæ in sensus & animos incurrunt, quæ sunt lippis & tonsoribus haud ignota, quæ capere se putant, & quidem suo modo capiunt *illiteratissimi* quique homunciones; hæc ipsa non capiunt (a) *acutissimi Philosophi*; in his vel subtilissimis ingeniis *aqua hæret*. *Tempus*, *Locus*, *Motus*, id genus plurima, quid sibi velint, & quid sint, quotusquisque est hominum rusticorum, qui non existimet se perfectissimè intelligere? In quorum naturâ indagandâ, eruendâ, explicandâ, Doctores *profundi*, *subtiles*, *Angelici*, *Seraphici*, per multa retrò sæcula velut in palæstrâ seexercuerunt, exercéntq; etiamnum, nec potuerunt hactenus post tantum sudoris & pulveris optatam metam contingere. In *tempore sum*, *& de tempore loquor*, *& tamen nescio quid sit tempus*, inquit Augustinus initio libri *de Tempore*. Quâ in re nequeo satis admirari Dei Opt. Max. infinitam sapientiam, retundentis hoc pacto humanam superbiam, & repræsentantis mortalibus velut in speculo inanem illam δοκησισοφίαν, quâ sibi *videntur aliquid esse*, *cum nihil sint*, miserè decipientes cor suum. Ut scilicet discant homunciones (a) *metiri se modulo ac pede suo*, nec (b) *sapere ultrà quàm par est*, *sed sapere ad sobrietatem* agnoscentes insipientiam suam, ut Deo integra constet sapientiæ suæ gloria.

(a) *Odi ego, inquit, definir --- facilius est mihi vivere in alterius definitione quid non probem, quàm quicquam bene definiendo explicare.* *Agust. 2. de Ord. 2.*

Gal. 6. 3.

(a) *Horat. 1 Epist. 7.*
(b) *Rom. 12. 3.*

PRÆ-

PRÆLECTIO SECUNDA.

In quâ ostenditur, non esse in *Bonæ Intentionis* conscientiâ satis præsidii, ut in eâ possit aliquis tutò acquiescere,

ROM. III. 8.

Et non sicut blasphemamur, & sicut quidam aiunt nos dicere, Faciamus mala, ut eveniant bona: quorum damnatio justa est.

I. MEntem humanam aliquid in se *Divini* continere magno consensu fassi sunt veterum Sapientes: qui eam (*a*) *Divinæ particulam auræ* (*b*) θεῶν ἀποσπασμάτιον καὶ ἀπαύγασμα, *decerptósque ab Diis immortalibus animos nostros & quasi delibatos*, dixerunt. Quin & altiùs ipsorum nonnulli assurgentes, & audaciùs prolocuti, *Mentem Deum* ipsum dicere, eique velut Deo (*c*) *templa* erigere, non sunt veriti. (*d*) Ὁ νοῦς γὰρ ἡμῶν ὁ θεὸς inquit apud *Plutarchum Menander*: & *Ovidius*, (*e*) *Mens quoque numen habet*: & *Seneca*, (*f*) *Quid aliud voces animum, quàm Deum*

(a) *Horat. 2 Satyr. 2.*
(b) *Epist.*
(c) *Menti ædes in Capitolio, vid. Cic. 2. de nat. Deor. & Liv. lib. 29.*
(d) *Plutar. in quæst. Platon.*
(e) *Ovid. 2. Fast.*
(f) *Senec. Epist. 31.* ψυχὴ ἑκάστου δαίμων. *Xenocrat. apud Aristot. 2. Top. 6.*

in

in humano corpore hospitantem? Quorum ut illi, animæ magis ὐσίαν & *substantiam*, (quæ cùm sit expers materiæ & molis, immunis à corruptione & morte, intelligentiáq; & arbitrii libertate prædita, ad Deorum immortalium propius quàm corporearum rerum naturam visa est accedere:) sic isti, ejusdem vim illam & Νόεσιν ἐνεργητικὴν, quam (g) *Conscientiam* dicimus, spectasse potissimùm videntur. Hinc illud ejusdem *Menandri*, Θεὸς ἕκαστον ἢ συνείδησις θεός. *Mortalibus sua cuique Conscientia Deus est.* Quo nimirum sensu dixit Dominus se *constituisse Mosen* (h) *Deum Pharaoni*; quòd sc. is Pharaoni voluntatem Dei subinde *inculcaret*, ad eam faciendam Pharaonem *instigaret*, non obsequentem continentibus plagis *infectaretur*: eodem ferè sensu dici poterit, eundem quoq; *constituisse in Deum unicuiq; hominum* singularium propriam *Conscientiam.* Quæ sc. ipsius vice, velut *præco legis æternæ*, quæ essent ipsi facienda fugiendáve *dictaret*; ad ea quæ oportet præstanda sedulò *impelleret*; rectè aut secus factorum rationem *exposceret*; *extorqueret* à sceleratissimis quibusque justitiæ divinæ agnitionem; præmia singulis pœnasq; prout commeriti fuerint, ut *judex* æquissimus & *decerneret* & *tribueret.* Is enim est status naturalis *Conscientiæ*, ut medio quodam inter utrumq; loco sit posita; infra *Deum* quidem, at supra *hominem*: *Deo* subdita, ut *ministra*; *homini* præposita, ut *Domina.*

II. Unde exurgit *Conscientiæ duplex respectus*; perinde ut in aliis rebus omnibus contingit, quæ sunt in aliquo ordine dispositæ *secundum Sub & Supra*: in quibus quæ *medium* occupant locum, geminum habent respectum; alterum ad *Superiora*, quibus subsunt, ad *Inferiora* quæ sub ipsis posita sunt alterum. Ut *Centurio* & Tribuno *paret*, & gregario militi *imperat*: (*Ego sum homo sub potestate consti-*

(g) *M. minervit Deum se adhibere testem, id est ut arbitror, mentem suam, Cic. 3. Offic.*

(h) *Exod. 7. 1.*

constitutus, habens sub me milites, Mat. 8. 9.) Et in *serie prædicamentali*, quæ inter *genus summum* & *speciem infimam* interjecta sunt, sunt eadem & *genera specierum*, de quibus prædicantur, & *species generum* quibus subjiciuntur. Recipit utique & *Conscientia*, prout ad diversa refertur, diversam conditionem. Habet enim rationem & *Regulati* & *Regulantis*: respectu *Dei* & divinæ legis, rationem *Regulati*; respectu *Hominis* & humanarum actionum, rationem *Regulantis*. Cum itaque nobis propositum sit, *Conscientiæ*, (quam nuperrimè definivimus,) *usum*, præsertim quod ad res agendas attinet, estque ad vitæ morúmq; institutionem accommodum, explicare; instituti nostri ratio postulat, ut de *utraque Conscientiæ obligatione*, quæ nobis usui esse poterunt, dicamus: *Passivâ* scilicet illâ, quâ obligatur conformare se *Voluntati divinæ*, cui ut *Normæ* subest; & *Activâ*, quâ obligat ad sui conformitatem omnes *actus humanos*, quibus ut *Norma* præest. Sunt ergo institutæ tractationis *partes duæ*: Prior, de *Conscientiæ Subjectione*, sive *Obligatione passivâ*; Posterior, *De Conscientiæ Potestate*, sive *Obligatione activâ*.

III. De quarum priore ut legitima instituatur disputatio, illud imprimis præmittendum est, cùm *Rectitudo* cujusque rei consistat in conformitate sua ad *regulam suam proximam* & immediatam, atque ita deinceps usque ad summam & *primam Regulam*; cúmque immediata *Conscientiæ* regula sive lex sit *recta Ratio*, legi tamen superiori quam Deus ei præstituit subdita: *Conscientiam* tum demum dici *Rectam*, cum conformis est *rectæ rationi* juxta eam legem quam Deus supremus Legislator ei præstituit. Pro conditione illius *actus* sive *operis*, quodcunque tandem illud fuerit, circa quod pro tempore versatur. Ultima proinde resolutio *Conscientiæ* est in *legem* aliquam rationali creaturæ à Deo impositam:

tam: ut qui solus est *Conscientiæ Dominus* & supremus Legislator; qui eam homini indidit; qui ejus solus cognitor est & judex; qui solus potestatem habet animam, prout legem ipsius servaverit aut violaverit, servandi & perdendi, juxta illud, *Jac.* 4. 12. *Unus est Legislator qui potest servare & perdere.* Id quod apud omnes, quotquot uspiam sunt hominum, adeò in confesso est, ut non facilè reperiatur, qui id ipsum *in thesi* non ultrò largiatur esse verissimum, Ast in *hypothesi*, ubi quid agendum est, nescio quâ cordis humani pravitate fieri solet, ut plerique mortalium, (etiam eorum, qui nec sibi videntur, nec aliis, omnem prorsus conscientiæ curam abjecisse,) tàm pronis affectibus ad ea ferantur quæ facta cupiunt, ut ea non ad unicam illam *supremam regulam* fideliter exigenda adducant, (quæ tamen sola potest securam præstare conscientiam;) sed satis esse ducant ad *Conscientiæ* suæ securitatem, si aut *bonæ intentionis* prætextu, aut *sancti viri exemplo*, aut alicujus magni nominis *Theologi authoritate* se factáque sua quoquo modo tueri potuerint. Quæ *cordis humani deceptio*, quum & omnibus seculis nimiùm invaluerit, & novissimis hisce temporibus vel maximè; rem utilissimam me facturam judicavi, & his quibus nunc vivitur moribus pernecessariam, si *tres* istas vulgatissimas προφάσεις, à quibus tot *conscientiis* periculosissimè illuditur, de medio sublatum irem. Est ergo antè obstendendum, quàm ad indagandam veram & propriam *Conscientiæ regulam* descendatur, non esse in re aliquâ faciendâ ad *Conscientiæ* securitatem satis præsidii, si id quod fit aut *bonâ intentione* fiat, aut viri alicujus nitatur vel *pii exemplo*, vel *docti judicio*. De reliquis duabus (si Deus concesserit) posthac videbitur: de eâ quæ primo loco occurrit, *Bonâ* sc. *Intentione* nunc agendum.

IV. Ubi

IV. Ubi pono hanc conclusionem. *Ad bonitatem actûs non sufficit bonitas intentionis.* Hoc est, *Intentio bona* non potest sola & per se efficere, ut *Actus* aliquis humanus fit *moraliter bonus*: uel quod idem est, & sunt ipsissima Apostoli verba. *Non sunt facienda mala, ut eveniant bona.* Actum cum dico, intelligo tùm *interiorem Actum* qui est *in Voluntate*, tùm *exteriores* omnes inde profluentes qui sunt *in facultatibus executivis*: ut sit sensus, ex solâ *bonâ intentione* non sequi, aut *voluntatem* ipsam, quæ est primum principium agendi, aut *opus* aliquod *externum* inde dimanans, dicenda esse *bona. Intentio* autem cùm dupliciter sumatur, primò *propriè & Formaliter* pro *Actu intendendi*, i. e. pro motu voluntatis tendentis in finem per aliqua media; secundò *Materialiter & Objectivè*, pro *re ipsa intenta*, i. e. pro fine in quem sic tendit voluntas: utramque intelligo in Conclusione. *Actus* enim intendendi, & *finis* intentus, pariter se habent ad bonitatem & malitiam *Actûs*; saltem quod ad *qualitatem ipsius actûs* pertinet: nam *quantitatem* bonitatis aut malitiæ si spectemus, non est per omnia eadem utriusque ratio. Posito enim quòd aliquis *Actus* sit de specie suâ & ratione Objecti *bonus*, & quòd fiat etiam *in bonum finem*; vel è contrà posito quòd sit *malus*, & fiat etiam *in malum finem*: quantò fortius movetur voluntas dum ad illum finem tendit, tantò erit ille *Actus* (respectivè) vel melior vel deterior. Ut si quis *Sacræ cænæ* participaret, *to fine* ut mortis Christi recordaretur; quò fortiùs *mortis Christi* memoriam intenderet, eò meliùs actum illum Eucharisticum præstaret: Et siquis proximo *calumniam* faceret, intendens ipsius perniciem; quò fortius hanc intenderet, eò *pejor* esset calumniandi Actus. Correspondet ergo & commensuratur *quantitas boni vel mali Actus quantitati boni vel mali Intentionis*;

si attendatur *Intentio* quantum ad *actum intendendi*: non autem si attendatur quantum ad *rem intentam*. Neutro tamen modo sumpta *Intentio* sufficit ad hoc, ut actus aliquis aliunde *malus* fiat *bonus*.

V. Probatur autem hæc *Conclusio* multis & firmissimis argumentis. *Primò* ex verbis sacri Textûs, *Rom.* 3. in quibus Apostolus non sine aliquâ indignationis specie rejicit iniquam illam calumniam, quâ docuisse dicebatur *facienda esse mala ut eveniant bona*. Cujus loci scopus, vis & ratio ut melius intelligatur, animadvertendum est inter Apostolos Dominum *Paulum* vel maximè copiosum esse in asserendâ passim *gratuitâ* Dei *misericordiâ*, ineuntis cum hominibus peccatoribus *gratiæ fœdus*, & promissiones Evangelicas fideliter adimplentis, non obstante illâ, quæ intus, in corde latet, & in vitâ quotidianâ palam & abundè se prodit, humanâ *injustitiâ* & *incredulitate*. Quas tamen tantum abesse profitetur, ut irritas faciant *gratuitas* Dei *promissiones*, ut è contra longè potiùs illustriorem reddiderint *gratiæ* & *veritatis* ipsius gloriam: siquidem (a) *ubi abundavit delictum, ibi constat superabundasse & gratiam*. Arripuere hinc calumniandi ansam, ex una parte, ut Apostoli authoritatem imminuerent, *Sophistæ* & *Impostores*; ex aliâ, quò & viverent licentiùs & excusatiùs peccarent, profani pectoris *hypocritæ*. Nimirum, si vera essent quæ à *Paulo* dicerentur, cedere peccata hominum in majorem *Dei gloriam*, Non esse cur Deus aut peccata *puniat*, aut peccantibus *irascatur*; Non esse cur quis à peccando abstineat: imò verò peccandum esse uberiùs, ut uberiorem Deus adipiscatur gloriam, & omninò *facienda mala, ut eveniant bona*. Reliquas cavillationes diluit Apostolus justis responsionibus; ast ultimam hanc [*Faciamus mala ut eveniant bona*] ne dignatur quidem responsione: clamat tantùm manifestam esse *calumniam*

(a) *Rom.* 5. 20.

niam & *blasphemiæ* affinem, justúmque Dei judicium interminatur (ni refipiscant) tam importunis calumniatoribus. Quasi esset hoc *sophisma* ex eo genere argumentorum, quibus non tàm λύσιν quàm κόλασιν deberi censuit *Aristoteles*. Unde manifestum est, quod & omnes interpretes agnoscunt, Apostolum constantissimè negare, malum aliquod quantàvis *bonâ intentione* fieri debere. "*Interest* "*quidem plurimum*, inquit (*b*) Augustinus, *qua* "*causa, quo fine, qua intentione quid fiat: sed ea* "*quæ constat esse peccata, nullo bone causæ obtentu,* "*nullo quasi bono fine, nullâ velut bonâ intentione* "*facienda sunt.* Esto hoc *primum* Argumentum.

(b) *Contra Mendacium, cap.* 7.

VI. *Secundum* sumitur à Natura *Mali* sive *Peccati*; quod ex sui natura nec est, 1. *Eligibile*, nec 2. *Ordinabile* ad bonum finem, 3. Nec *aptum natum* ex se bonum aliquod producere. (*a*) *Eligibile* primò non est, ex sui natura, & quà tale: quum nihil sit *eligibile*, quod non sit idem *expetibile*: & omne quod appetitur, sub ratione *boni* appetitur.

(a) Τὸ αἱρετὸν οὐκ ἂν εἴη ποτὲ ἁπλῶς φαῦλον· ἐπείσθησαν γὰρ πάντες ἀγαθοῦ τινος ἕνεκα πάντα πράττειν. *Hieroel. p.* 78.

VII. Nec est Malum ex sui naturâ *ordinabile ad bonum finem*. Quod si esset, esset etiam *expetendum*: siquidem *appetitus* non solùm fertur in *finem* ab agente propositum, sed & in ea quæ ad finem illum consequendum conducere videntur. Si dicas, Deum *ordinare mala nostra in bonum finem* suum, proinde non esse contra naturam *mali*, ut ordinetur *in finem bonum*. Respondeo *primò*, non esse eandem rationem omnipotentis *Dei*, qui *naturæ Dominus* est, & potest pro beneplacito suo ex malo producere bonum; & *nostri*, quibus nec idem *jus* est, nec *potestas* eadem: Sed nec nostrum esse de *Dei Providentia* circa malum vel curiosiùs inquirere, vel magistraliter pronunciare. Respondeo *secundò*, Deum quidem *abuti* posse & solere *peccatis nostris* ut inserviant *gloriæ, gratiæ*, & *providentiæ*

dentiæ suæ; quin & nobis pariter licere ipsius exemplo, pro datâ nobis opportunitate, *alienis peccatis abuti* in commodum nostrum *Temporale* vel *Spirituale*: Sed tamen, quemadmodum Deus, etsi *utatur malo* alieno in *bonum*, nunquam ipse *facit malum*, ut inde eliciat *bonum*; ita nec nobis licere *malum facere, ut inde proveniat bonum*. Aliud est alieno *malo uti* in bonum, aliud *facere malum* cum intentione boni. Respondeo *tertiò*, posse aliquid dici *ordinari in finem* dupliciter; vel *impropriè & communiter*, quo modo *ordinari* dicitur quicquid quoquo modo ab *agente* adhibetur dum tendit ad suum *finem*, & postquàm ab alio suapte sponte factum est, per potentiam & sapientiam ipsius *agentis* (præter *voluntatem & intentionem* ejus qui fecit,) ad illum finem assequendum disponitur: vel *restrictiùs & propriè*, & sic illud solum dicitur *ordinari ad finem*, quod ab (a) *agente* antecedenter *eligitur*, ut *medium* ex sui natura conveniens & conducibile ad talem *finem*. Priori sensu intelligatur oportet, siquando dicimus Deum *ordinare mala* in bonum finem; id est, Deum pro infinitâ suâ sapientiâ & potentiâ *uti malo* in bonum, vel ex *malo* elicere *bonum*: sed *omninò* cavendum ne ejusmodi locutiones posteriore & proprio sensu intelligantur, ac si Deus malum aliquod antecedenter *vellet*, *approbaret*, aut *eligeret*, velut *medium* ex sui naturæ conveniens ad alicujus *boni finis* consecutionem.

(a) ---Non convenit bono viro Vitiis uti. Quint. 6. Instit. 1.

VIII. Est etiam prorsus alienum à *peccati* natura, ut ex se *bonum effectum* producat: Sicut nec potest (a) *mala arbor ex se bonum fructum proferre*, nec tenebræ ex se lucem. Sed idem ille Deus Opt. Max. qui pro sua omnipotentia (b) *eduxit è tenebris lucem*, potest etiam ex *peccatis* nostris occasionem sumere illustrandæ summæ suæ *Sapientiæ*, *justitiæ*, & *bonitatis*. Verùm hi sunt effectus *potentiæ*

(a) Mat. 7. 18.

(b) 2 Cor. 4. 6.

tentiæ divinæ, ut causæ per se & propriè efficientis, ad quorum productionem nihil adjumenti conferunt aut virium *peccata nostra* quæ habent se quantum ad ejusmodi effectus merè *contingenter* & *per accidens*. Ergo illa Davidis verba quæ versu 4. istius capitis adducit *Paulus* è *Psal.* LI. [*Contra te peccavi*, ὅπως ἂν δικαιωθῇς, *ut justificeris in sermonibus tuis*] non ita sunt intelligenda, quasi aut *to sine David* adulterium & homicidium perpetrâsset, aut *eo fine* alterutrum ipsi perpetrare licuisset, ut sic tandem *justificaretur Deus in sermonibus suis*. Sed est ibi intelligendum illud ὅπως, ut & aliæ particulæ ejusdem potestatis, ἵνα. ὥστε, &c. in plurimis Scripturæ locis, non αἰτιολογικῶς sed ἐκβατικῶς, ut sæpe distinguendum docet *Chrysostomus*: hoc est, ita ut *eventum* notet duntaxat, non veram rei *causam*. Quemadmodum enim potest qui seriò Philosophatur, ex jam concessis ab alio *falsis præmissis* veram inferre *conclusionem*; ridiculum tamen se præberet interim, si ad firmandam *veram conclusionem* ipse falsi aliquid ultrò assumeret, quia *verum non indiget falsi patrocinio*: sic potest Deus, (quod & nobis etiam aliquatenus licet,) aliorum *malè factis uti in bonum*; sed nec justitiæ divinæ bonitatique congruit, nec nobis ullatenus licitum est, velle *malum facere*, ut inde proveniat *bonum*.

IX. *Argumentum Tertium* sumitur à naturâ *Boni actus*: ad cujus complementum omnium requisitarum *conditionum concursus* ita est necessarius, ut si è tam multis una aliqua abfuerit, cæteris licet præsentibus, actus ille *non* concensendus sit moraliter bonus. Celebre est illud axioma, *Bonum ex causâ integrâ, Malum ex quolibet defectu*: & constat in omni genere rerum plura ad *construendum* requiri, quàm ad *destruendum*. Sufficit quidem *defectus bonæ intentionis* ad hoc ut aliqua *actio* sit *mala*, (cu-

jus enim *finis malus* est, & ipsum est *malum*:) sed non sufficit aut *finis bonus*, aut *bona intentio*, ad hoc ut *actio* sit *bona*, nisi adsint & cæteræ *conditiones* requisitæ. Requiruntur autem ad hoc ut *actio* aliqua, sive *interior* voluntatis, sive *exterioris* operis, sit *bona*, tres distinctæ *bonitates*: bonitas scilicet *Objecti*, bonitas *Finis*, & bonitas *Circumstantiarum*. Qualitas cujuslibet *Actus* primò & principaliter pendet ex qualitate *Objecti* sive *Materiæ circa quam* versatur: ita ut inde denominetur *Actus* quilibet indefinitè & quoad totam suam speciem *Bonus* vel *Malus*. Sic dicimus esse *Furtum* & *Adulterium* de totâ sua specie *Mala*: *Eleemosynam* & *Precationem* de specie suâ *Bona*. Hoc tamen observato discrimine, quòd quæ *mala* sunt *simpliciter*, *mala* sunt, nec possunt ratione cujuscunque *finis* quantumlibet boni, aut quarumcunque vel commodissimarum περιστάσεων, fieri *bona*: at quæ naturâ suâ *bona* sunt, possunt tamen à *fine aut* indebitis *circumstantiis* ita vitiari, ut desinant esse *bona*, & fiant *mala*. Suppositâ ergo *pravitate Objecti*, abstinendum est protinus ab *actu*, ut simpliciter *malo*, velut à *Furto*, ab *Adulterio*, &c. nec opus est ulteriori examine. At suppositâ bonitate *Objecti*, non statim cuiquam turum est ad agendum se comparare aut quod actum fuerit comprobare; nisi expensis prius diligenter & *Fine* ad quem dirigitur, & singulis quibus quasi vestitur *Circumstantiis*. Illa ergo quæ dici solent, *Bonitatem actuum pendere a fine*, & *Finem discriminare actiones*, eatenus quidem vera sunt, si actus ratione *Objecti* sive *Materiæ* sint boni, vel saltem medii & indifferentes; non autem si mali. *Objecti* enim bonitate suppositâ, *Actus* bonitatem suam & malitiam præcipuè sumit à *Fine*. Exempli gratiâ, *actus* erogandi in pauperem *eleemosynam*, qui est actus *bonus* respectu *materiæ* sive *objecti*, si fiat *ob inanem gloriam*,

gloriam, fit moraliter *malus*, eò quòd non ordinatur ad rectum *finem*. Idem *Actus*, si fiat ad ſublevandam proximi indigentiam, eſt quidem hactenus *bonus*, quòd & ſit de *materia licita*, & fiat *intentione recta*, adeoque habeat utramque illam de quibus jam diximus bonitatem, *Objecti* ſc. & *Finis*: non tamen adhuc dici poteſt ſimpliciter *bonus*, niſi fuerit inſuper debitè (ut loquuntur) *circumſtantionatus*. Requiritur enim ad complementum *boni operis*, ultra *bonitatem* illam quæ eſt ex parte *Objecti*, & illam quæ eſt ex parte *Finis*, tertia etiam *bonitas* ex parte *Circumſtantiarum*. Unde dici ſolet *bonitatem actus pendere ex circumſtantiis*: non primario & principaliter; ſed ultimatè & completivè; ſuppoſitis nimirum bonitate *Objecti*, & bonitate *Finis*. Cum ergo ad *bonitatem* cujuſlibet actus moralis *tria* hæc requirantur, idque conjunctim, *Materia* licita, *Intentio* recta, & debitæ *Circumſtantiæ*; manifeſtum eſt *rectam intentionem* per ſe ſolam non ſufficere: & ex conſequenti non poſſe bonâ conſcientiâ fieri quidquam, quacunque tandem *intentione* fiat, quod aut ex ſe ratione *Objecti* illicitum eſt, aut redditur ex *Circumſtantiis* vitioſum,

X. Aſt huic rationi opponet fortaſſe quiſpiam verba illa Chriſti, *Matth.* 6. 22. *Si oculus tuus ſit ſimplex, & totum corpus tuum lucidum erit: ſi autem oculus tuus ſit pravus, erit totum corpus tuum tenebroſum.* Ubi ſi per *Oculum* intelligatur *Intentio*, (quæ mens eſt omnium fere interpretum ;) videtur ex bonitate *intentionis* omninò pendere bonitas totius *Actus*, idque adæquatè: ita ut quas vires habet *mala intentio* ad vitiandum *actum* etſi aliàs *bonum*, eaſdem vires habeat *bona intentio* ad probum efficiendum actum etſi aliàs *malum*. Tàm enim efficax eſt *oculus ſimplex* ad inferendum toti corpori *lumen*, quàm eſt *oculus malus* ad inducendas

das *tenebras*. In quam sententiam multa afferri possent dicta *Patrum* & aliorum *Theologorum*: quale est illud *Glossæ*, *Quantum bonum intendis, tantum facis*; & ille nescio cujus è trivio versiculus, *Quicquid agunt homines intentio judicat illos*; & istis similia plurima.

XI. Ad locum *Matth. 6.* quod attinet, Imprimis non sum nescius ex illis Christi verbis posterioris ævi viros doctos alium sensum eruisse, ab illo veterum longè diversum, nec ei qua de re nunc agitur affinem. Dato tamen, ob debitam à nobis priscis illis Doctoribus reverentiam, dictum illud Servatoris, hominum *intentiones* præcipuè respicere; Respondeo *intentionem*, cum sit motus voluntatis tendentis ad aliquem *finem* per quædam *media*, dupliciter posse considerari. Vel prout dicit *intuitum illius boni*, in quod voluntas finaliter fertur, *præcisè*, abstrahendo sc. ab omni consideratione *mediorum*: ut siquis dicat se intendere *gloriam Dei*, vel *utilitatem* aut *voluptatem* propriam. Vel prout dicit integram *ordinationem totius processus* ab initio operis ad finem, includendo etiam & *Media*: ut siquis dicat se intendere *gloriam Dei* extruendo templum, vel occidendo idolatram; aut intendere *utilitatem propriam* comparando sibi divitias honesto labore, vel furto & rapinâ. Quemadmodum dici potest iter *intendere Romam*, & is qui de eundo *Romam* tantùm cogitat, nec dum statuit qua via sit cò profecturus; & is etiam qui simul & *quo* sibi eundum cogitat, & *quâ*. *De Intentione primo modo sumptâ* nos in tota hac quæstione loquimur, sc. ut *finem* solùm respicit, non item *media*: ut ita ferè sumitur in communi usu loquendi. Ast dicta illa *Patrum* & aliorum *Theologorum*, quæ videntur ex sola *intentione* meriti *bonitatem & malitiam* humanorum actuum, & in illis Christi verbis de *oculo simplici & pravo* fundatur,

datur, *Intentionem* accipiunt in *posteriore significatione*, prout unà cum *Fine* includit & *Media*. Scitum est illud *Bernardi*. *Ut oculus*, inquit, *sit simplex, duo sunt necessaria: scilicet ut veritas sit in dilectione, & charitas in intentione.* Hoc est, ut *intentio* nostra sit absolutè recta, utrumque requiritur: ut nec proponamus nobis *finem*, qui amori Dei & proximi adversetur; nec *media* eligamus quæ non sint cum justitia & honestate conjuncta. In omni igitur opere, non id solùm spectandum est, ut sit nobis *bonus* propositus *finis*; sed & operæ insuper adhibenda, ut *idoneis*, legitimis ac honestis *mediis* ad scopum sic propositum contendamus. Cum enim *electio mediorum* ex *intentione finis* oriatur. & sit cum eâ ita necessariò connexa, ut habeat respectu ejus rationem *accidentis* cujusdam *inseparabilis*, vel necessariæ *circumstantiæ*: Scholastici ferè concludunt *(a) electionem malam* vitiare *intentionem* aliàs *bonam*, reddendo eam ex bonâ malam; eodem omnino modo, quo *malæ circumstantiæ* vitiant *actiones* quarum sunt appendices.

(a) *Animum laudo: Consilium reprehendo.* Cic. 9. ad Attic. 11.

XII. *Argumentum quartum* sumitur à Legis Divinæ perfectione & obligatione. Proposita nimirum est hominibus à Deo *Lex*; Lex perfectissima, quæ facienda *præcipit*, *vetat* non facienda. [*Indicavit tibi, O homo, quid sit bonum, & quid requirat à te Dominus, Mic.* 6. 8.] Huic *Legi*, siquidem satisfacere velimus officio nostro, pareamus oportet. Hac *lege* jubemur, quod & passim in Scripturis inculcatur, *bonum* agere, *malum* fugere. Quòd si nos è contrà, ubi nobis ipsis visum fuerit, *agenda fugiendaque* susq; deq; habitâ *Lege Dei*, ex nostro commodo metiamur; & vel ea quæ Deus fieri *præcipit bona* metu insecuturi inde alicujus mali *omittamus*, vel ea quæ fieri *vetat mala* intuitu proventuri inde alicujus boni *admittamus*; quid hoc aliud est, quàm omnipotentis Dei expressæ *voluntati* nostra

ſtra homuncionum *conſilia* anteferre, & *prudentiæ carnis* poſtponere ſapientiſſimi *ſpiritus authoritatem?* Longe aliter vir ſanctus *David. A mandatis tuis intellexi, propterea odivi omnem viam iniquam, Pſalm* 119. 104. qu. d. Edoctus è *lege tuâ*, (quæ mihi de die, de nocte, in corde eſt, in ore, in manibus,) quæ mihi *agenda* ſunt planè intelligo, quæque *fugienda:* quapropter omnem *viam* quæ legi tuæ conſentanea non eſt, quocunque me tandem perducere videatur, non *declino* ſolùm, ſed & *odi.* Cum itaque veritum ſit *Lege Dei* omne *malum*, nec contineat ea *lex* ullam exceptionem *intentionis* aut *eventus* boni, nec ſit *diſtinguendum ubi lex non diſtinguit*, aut excipiendum ubi lex non excipit: omninò conſtat peccare eum contra *Legem Dei*, quiſquis quâcunque de *causâ*, quâcunque *intentione*, ſciens facit quod *malum* eſt.

XIII. Sequitur *argumentum Quintum*, ab exemplis eorum, qui *boni finis* obtentu, epreſſo Dei præcepto auſi contravenire, irato Deo juſtas dederunt temeritatis ſuæ pœnas. *Sauli* Hebræorum Regi, quî *Amalekitarum* pecori quod Deus univerſum deleri mandaverat pepercit, eo *fine* (uti ſaltem præ ſe tulit) ut inde *opimam* Deo *victimam* immolaret, miſſus à Deo *Samuel* propheta, & peccati gravitatem ob oculos poſuit, & in tantæ inobedientiæ pœnam, futuram Regni amiſſionem ei prædixit. Si cui hoc exemplum firmandæ rei propoſitæ parùm idoneum eò videbitur, quòd non conſtet Saulem *bona intentione* id feciſſe quod fecerit, nec eum *finem*, quem poſtea tamen obtendit, ſibi in animo fixum & propoſitum tum habuiſſe cum id faceret; quin potiùs vero ſimilius ſit eum non aliud adhuc quam *temporale commodum* ſuum ſpectaſſe; poſtquam autem ei objectum eſſet à propheta & crimini datum quod Dei mandato non obaudiviſſet, tum demum (quod hypocritis ſolenne

lenne eſt) iſtam excogitaſſe inobedientiæ ſuæ *excuſationem* & quaſi σοφὸν φάρμακον : ne quid nobis moleſtiæ creet hæc exceptiuncula, obſervandum eſt, ubi accedit *inobedientiæ hypocriſis*. non tàm *augeri* crimen quàm *duplicari*. Fuiſſe quidem *Saulem* duplicis culpæ reum nullus dubito ; *Inobedientiæ* & *Simulationis* : ut interim taceam tertiam illam utriuſq; radicem, *Mundanum affectum*. Diſtincta utique ſunt duo iſta peccata ; & nec *naturâ*, nec *tempore* conjuncta. Non *naturâ* ; quia poteſt eſſe alterutrum ſine altero : non *tempore* ; præceſſit enim aliquandiu *inobedientia*, acceſſit poſtea objecta *nova* occaſione *ſimulatio*. Id quod ex ipſis *Samuelis* verbis non obſcurè colligi poteſt : qui diſſimulata prorſus Regis *ſimulatione*, unam ejus *inobedientiam* ſeverè admodum & acriter reprehendit. (*a*) *Potior eſt*, inquit, *obedientia ſacrificio*. Quaſi diceret, Quid mihi *ſacrificia* narras ? quæ, ſeu bonâ fide ante *intenderis*, ſeu nunc demum excuſandæ inobedientiæ tuæ *obtendas*, perinde eſt ad obſequii rationem. Mos erat gerendus *præcipienti* Domino, & quod abs illo in mandatis acceperas prompte & ſine diſceptatione adimplendum. Sed enim utcunque ſe habeat res *Saulina*, illud interim certum eſt, *Uzzam* (cujus hiſtoria, 2 *Sam.* 6. perſcripta legitur) non ſimulatè, ſed *bonâ fide* & piâ admodum *intentione* ſacro vaſi manum admoviſſe ; ne ſcilicet excuteretur in terram *Arca fœderis*, (quod erat tunc temporis & ſub œconomiâ veteris Teſtamenti tremendum *divinæ præſentiæ* ſymbolum) cum ſuccuſſo vehementiùs quo vehebatur plauſtro velut mox ruitura nutaret. Leviculâ hac (ut quibuſdam viſo) ſed importuna temeritate, etſi nulla ſubeſſet *mala mens*, commeruit tamen, ut magnâ ſpectante populi coronâ immiſſæ divinitus mortis præſenti ſupplicio afficeretur. Edixerat nimirum jamdiu Dominus

(a) 1. *Sam.* 15. 22.

(b) *Num.* 7. 9. minus Jehova (b) *Arcam humeris* sacerdotum gestandam esse, non *plaustro* imponendam; nec ulli fas esse extra *ordinem sacerdotalem*, idque gentis tantum *Kohathitarum*, Arcæ deportandæ operam dare,

(c) *Num.* 4. 15. aut (c) *rem sacram* attingere; qui secus faxit, malâ morte periturum. Hac igitur in primum ejus legis violatorem severâ animadversione voluit Deus *Legi suæ* reverentiam conciliare, ejusq; *authoritatem* conservare; ne quis autu temerario contra id quod ipse sanciverat agere aliquid aggredive quocunque prætextu præsumeret. *Accensus enim irâ percussit eum ibi Deus propter imprudens hoc factum, ita ut moreretur ibi prope arcum Dei*, 2 Sam. 6. 7.

XIV. *Argumentum ultimum*, ab incommodis contrariæ sententiæ. Multa sunt illa: sed ego ne multus sim; unicum illud urgebo, quod instar multorum est, & ab *Augustino* sæpe urgetur. Nempe, refixis *Legum* repagulis, omnia diffluere, & in incertum ferri: velut ruptis obicibus undæ maris, ubi semel ripas excesserint, non se patiuntur certis limitibus contineri, sed per omnia vicini loca longè latéque vagantur. *Qui semel limites modestiæ transilierit, gnaviter hanc impudentem esse oportet*, inquit ille. *Sed Augustinum* potiùs audiamus.

(a) *Augusten. Contra mendacium*, cap. 7. (a) "*Quod sceleratissimum facinus, quod turpissimum* "*flagitium, quod impiissimum sacrilegium* (hem! "annon suspicamini eum de nostro hoc seculo, nostrisque rebus vaticinatum?) *non dicatur fieri posse* "*rectè atque justè, si semel concesserimus in omnibus* "*malu operibus hominum ideo non quid fiat sed* "*quare fiat quærendum, ut quæcunque propter bonas* "*causas facta reperiuntur, nec ipsa mala esse judicentur?* Atque iterum, *Cum concessum admittendum* "*esse aliquod malum, ne aliquid gravius admitta-* "*tur; non ex regulâ veritatis, sed ex suâ quisque ca-* "*piditate aut consuetudine metietur malum, & id* "*putabit grave, quod ipse amplius exhorrescit, non* "*quod*

" *quod amplius revera fugiendum est.* Vis argumenti huc redit. *Si facienda sint mala, ut veniant bona*; quum certum sit non esse *omnia mala* facienda, nec propter *quævis bona*; aut utrique huic dubitationi certus statuendus est modus, [*primò Quænam mala* sunt facienda, ut veniant bona, & quæ non! *secundò*, propter *quænam bona* aliqua mala sunt facienda, & propter quæ non!] aut uniuscujusque hominis judicio permittendum est, arbitrari prout res tulerit, & ipsi visum fuerit, *quid* faciendum & *quid non*, & *propter quid*. Quorum utrumvis concedatur, nihil inter homines tutum erit, nihil sanctum, nihil ab injuriis, perjuriis, fraudibus, rapinis, cædibus, perduellionibus immune: exulent necesse est è terra, sine quibus conservari non possunt Respublicæ & hominum societates, *Religio*, *Justitia*, *Æquitas*, *Fides*, *Pax*.

XV. Satis jam ut opinor confirmatâ quam probandam suscepi *Conclusione*; non abs re alienum fuerit, nec vobis uti spero ingratum, certè non inutile, *Corollaria* inde nonnulla deduxisse, quæ nobis omnibus ex usu sint ad vitæ & morum institutionem. Ex antedictis ergo illud imprimis sequitur, Cavendum esse piis omnibus, ne *zelo gloriæ Dei* abrepti, ad illicita perpetranda ferantur. Esse *Dei gloriam* omnium operationum nostrarum *finem supremum* & ultimum, nemo ritè Christianus neget. *Sive edamus, sive bibamus, sive quid aliud faciamus, omnia ad Dei gloriam referantur* oportet, 1 *Cor.* 10. 31. Ast præpropero & præpostero *gloriæ Divinæ zelo* permoti, quantas contumelias, quas strages ediderint olim in populo Judaico ejus factionis homines, cui *Zelotarum* peculiare cognomen adhæsit; & inter Christianos patrum memoria in *Germania* & alibi *Anabaptistæ*, à viris fide dignis & rerum suis temporibus gestarum gnaris prolixè perscriptum est. In quorum monimentis tàm horrendâ facta,

facta, & ab omni humanitate aliena narrantur; ut vix ullam apud nos essent habitura fidem, nisi eandem fabulam quotidie videremus ab infelici ipsorum sobole, translatâ tantùm in *Britannias* has nostras Scenâ, strenuè actitari.

XVI. Nequis igitur vestrùm hoc tàm splendido artificio aut alios *decipiat*, aut ab aliis *decipi* se
1. patiatur; Cogitate *primò*, Omnes *seductores*, Satanæ ministros, à summo seductore *Satanâ* qui se
(a) 2 *Cor.* 11. 14. *(a) transformare solitus est in Angelum lucis*, edoctos, non aliis artibus plus profeciſſe, aut impoſturas ſuas plebi Chriſtianæ obtruſiſſe, aut pacem Eccleſiarum & Rerumpublicarum perturbaſſe efficaciùs, quàm *obtentu gloriæ Dei, reformandæ Religionis, propagandi Evangelii, extirpandæ ſuperſtitionis, exaltandi regni Domini noſtri Jeſu Chriſti.* Conqueſti ſunt graviter hac de re paſſim in ſuis ſcriptis Proteſtantium Theologorum proximi retrò ſeculi nominatiſſimi quique, *Calvinus, Bucerus, Zuinglius*, reliqui. In his vir eruditione, modeſtia, pietate paucis ſecundus *Hieronymus Zanchius*, *Zanchius.* *Ego non intelligo*, inquit, *iſtam Reformatorum mundi Theologiam.* Utinam earum rerum quæ nunc apud nos geruntur experientia non confirmaret nimis eſſe verum illud quod vulgo dicitur, *In nomine Domini incipit omne malum.* Cogitate *ſecundò*, quanta cum perverſitate *gloria Dei* bellis, tumultibus, rixoſis contentionibus, & diſputationibus inutilibus prætexitur: cujus Sancti Domini *Apoſtoli* vix unquam in ſuis *Epiſtolis* meminerunt (meminerunt autem frequenter) niſi in ordine ad *pacem*, & fraternam *dilectionem*, & ſuavem illam (quæ maximè Chriſtianos ornat) in rebus adiaphoris *συγκαταβασιν* ne quis *libertate* qua Chriſti beneficio fruimur ita abuterur ut ſit aliis *offendiculo* vel
3. *gravamini.* Cogitate *tertiò*, debere eum qui ſibi *Dei gloriam* proponit ut *finem*, *Legem etiam Dei*

ſibi

sibi proponere ut *regulam* omnino actionum suarum, *Ad legem, & ad testimonium, Psa.* 8. 20. Esto, ut par est, *gloria Dei* intuitus, agendi *finalis causa* : ut *norma agendi* & quasi *ratio formalis*, non est *gloria Dei*, sed *voluntas* ejus revelata. Illa ergo in toto vitæ decursu *spectanda* est ut *meta* ad quam currendum ; sed & hæc *consulenda*, ut rectam insistamus *viam* quâ ad metam perveniatur : ne illud in nos meritò jaciatur quòd dici solet, *benè curritis, sed extra viam.* Cogitate denique, *Gloriam Dei* respectu actionum singularium habere rationem *finis transcendentalis. Transcendenti* autem, palam est nullum individuum immediatè subjici : velut *Enti ut Ens* est, non immediatè subjicitur aliquod *Entium singularium*, sive substantiale, sive accidentale. Sicut ergo *Ens transcendentale* verificatur de omni *Ente* sive id *universale* sit sive *singulare*, quod est in aliquo *decem prædicamentorum* : sic *Gloria Dei* est finis omnium *officiorum* quæ in aliquo *Decalogi præcepto* expresè aut virtualiter continentur, omniumque actuum eò pertientium. Colendus est *Deus*, *parentes* honorandi, diligendi *proximi*, *fides* servanda, *justitia*, *veracitas*, *castitas* colenda, cæteráque *pietatis & charitatis* munia præstanda, in honorem & *Gloriam Dei.* Cæterum sicut nihil habet verè rationem *Entis*, quod non aptè reducatur ad aliquam *speciem Entis* in aliqua *decem* classium *Prædicamentalium* : sic nulla particularis *actio*, quicquid homines intenti in rem suam vociferentur, verè & propriè ad *gloriam Dei* tanquam finem referetur ; quæ non sit reducibilis ad aliquod *Officium* pietatis & charitatis, in aliquo *decem præceptorum* legis divinæ fundatum. Ludit ergo, quisquis *Gloriam Dei* obstreperè crepat ; nec tamen dicere valet, quæ se facere profitetur propter *Gloriam Dei*, quo *legis divinæ* præcepto ea tueatur.

4.

XVII. Ex prædictâ *Conclusione* sequitur *secundò*, Errare eos vehementer qui sibi licere putant, *peccatum* aliquod *minus* facere, ut vitetur aliud *peccatum majus*. In quam partem multa afferri solent. Imprimis pervulgatum illud omnium in ore, *(a) è malis minimum eligendum*; cujus dicti hanc etiam afferunt ex *Aristotele* rationem, quòd scilicet *(b) minus malum*, si cum majore comparetur, habet rationem *boni*. Addunt & ex *Gregorio* Magno, *Dum mens inter minora & maxima peccata constringitur, si nullus omninò sine peccato evadendi aditus pateat, minora semper eligantur*. Nec desunt piorum virorum *exempla*; in quibus eximium est illud *Lothi* factum, & præ cæteris illustre: quem impuris *Sodomæ* incolis, ad nefandas libidines vitandas, *stuprum filiarum* suarum suasisse legimus, *Gen.* 19. Longum esset omnia persequi: ut plurima in pauca contraham, Dico *primò*, dictum illud *è malis minimum*, intelligendum propriè & primariò de *Malis* (ut vocant) *Pœnæ*, non *Culpæ*; hoc est, non de *peccatis*, sed de *externis incommodis* hujus vitæ inter se collatis. Quo modo *David*, proposita sibi trium malorum optione, *Belli*, *Famis*, *Pestis*, pestem *(a)* elegit ut è tribus malis *minimum*. Dico *secundò*, obtinere id dictum ulteriùs etiam, hoc sensu: Propositis *duobus malis*, altero *pœnæ*, altero *culpæ*, si utrumque vitari non potest, sed alterutrum eligi necesse est, eligendum est *malum pœnæ* potiùs quam *malum culpæ*: quia è duobus *minus est malum*, pati malum quàm facere. Ergo eligenda potiùs est *amissio bonorum* quàm *abnegatio fidei*: & *exulare* eligendum est potiùs quam *pejerare*. Hinc illud animi robur priscis *Martyribus*, spoliari, torqueri, mactari paratioribus, quàm thurificare idolis, aut aliquid in se admittere quod esset inhonestum, aut Christiano nomine indignum. Dico *tertio*, Si proponantur alicui *duo peccata*

(a) τὰ ἐλάχιστα λη-κτέον τῶν κακῶν. Arist. 2. Ethic. 9.

(b) ἐν ἀγαθῷ ἐλοόγωγίνεται τὸ ἐλαττὸν κακὸν πρὸς τὸ μεῖζον κακόν. Id. 5. Ethic. 7.

1.

(a) 1 Sam. 24. 14. τῶν τριῶν κακῶν ἕν. vid. Suid. τῶν τρ.

3.

cata facienda, quorum utrumque constat esse *peccatum*, neutrum esse *eligendum*, sed utrumque vitandum. Atqui supposito utrumque vitari non posse, sed alterutrum *necessario* esse faciendum, quod *Gregorii* verba illa manifestè supponunt; quid hisce in angustiis posito suadendum esse putes? inquietis. *Respondeo*, id supponi non posse. Cum enim *omne peccatum tàm sit voluntarium, ut si non esset voluntarium non esset peccatum*, ut rectè *Augustinus*, fieri non potest ut aliquis in eas angustias redigatur, ut ei (b) *necessariò* sit peccandum. Adeo ut ipse sibi contradicat, siquis dixerit se merâ *necessitate* coactum *peccasse*: Non enim peccatur nisi *voluntate*, & voluntas ita libera est ut *cogi* non possit. Nec alia *Gregorii* mens fuit: etsi verba ipsius, illa præsertim [*si nullus sine peccato evadendi aditus pateat*] jam dictis repugnare primâ fronte videantur. Non enim loquitur de *duobus* propositis, quorum *utrumq;* certò constat esse *peccatum*, quâ de re nunc agitur: sed de *duabus rebus*, quarum cùm alteram liquidò constet esse peccatum, alterum agens aut ex aliquo *conscientiæ errore* falsò opinatur esse peccatum cùm non sit, aut ex aliquo injecto *scrupulo* vel lævâ *suspicione* veretur ne fortè sit *peccatum*; qui casus alienus est à præsenti instituto.

(b) ἀδυνάτα ἀνάγκη τὰ μοχθηρὰ πρᾶτιεν. Arist. 2. Eudem. 11. *Nulla est necessitas delinquendi, quibus una est necessitas non delinquendi.* Tert. de Cor. Mil. cap. 11.

XVIII. Si quæras, Liceátne *Caio* minus peccatum in se admittere, ut majus peccatum, quod *Titius* aliàs facturus sit, impediat? puta liceátne *leve furtum* facere, ne is *homicidium* perpetraret? Dico *quartò*, cum *Augustino*, non licere. " *Si quæratur*, inquit ille, *quid duorum potiùs debuit evitare, qui utrumq; non potuit, sed alterutrum potuit: respondeo, suum peccatum potiùs quàm alienum; & levius potiùs quod suum, quàm gravius quod alienum.* Ratio in promptu est: quia nimirum in meâ potestate est ne *ipse peccem*; ne *alius peccet*

non eſt in meâ poteſtate. *Sic enim* pergit ille, " *Ego utrumque malum fieri nollem; ſed id tantum* " *cavere potui ne fieret, quod erat in meâ poteſtate.* " At gravius eſt *homicidium*, quàm *furtum*. Fate- " tur id *Auguſtinus*, & reſpondet, *Ptjus eſt tamen* " *facere furtum, quàm pati homicidium.* Et in eam- " dem ſententiam alibi, *Quamtumlibet diſtet in-* " *ter tuum & alienum, hoc tamen erit tuum, illud* " *alienum.* Res clara, nec cui ſit neceſſe ulteriùs inſiſtere.

XIX. *Quintò*, ſi adhuc quæratur, liceátne ſaltem alteri parato *majus malum* facere, ſuadere minus? ut parato occidere inimicum, ſuadere ut *mutilet* tantùm? quò pertinet *Lothi* ad concives ſuos oratio. De *Lothi* facto non idem ſentiunt omnes. Excuſare id factum nil miror *Chryſoſtomum*; ſuatim facit: ſic enim ſolet omnes *Patriarcharum lapſus*. Excuſat etiam *Ambroſius*; excuſant & alii, veteres maximè. *Auguſtinus* peccaſſe eum cenſet, cujus judicium ſecuri ſunt eorum qui ſecuti ſunt plerique. Et ſanè videtur vir ſanctus, ex pio erga hoſpites affectu, dum valdè ſolicitus eſſet ne qua eis injuria aut vis inferretur, animo perturbatiore nonnulla & dixiſſe & feciſſe, quæ non poſſunt facilè excuſari. Omiſſo itaque *Lothi* facto, ut ab *hypotheſi* ad quæſtionem in *theſi* tranſeam, liceri cenſeo alteri, ne *graviori* facinore ſe polluat, *levius peccatum ſuadere*. Si dicas, qui alteri *ſuadet peccatum* etſi levius, *ſuadere* tamen *peccatum*; adeóq; eum ad peccandum inducere: quod qui facit, eo ipſo reum ſe facit *peccati alieni*. Reſpondeo, aliud eſſe *ſuadere* alteri peccatum *abſolutè*, quod quiſquis fecerit, indubiè peccârit; aliud *ſuadere* alteri peccatum *conditionaliter*, & ex *eâ ſuppoſitione*, quòd non poſſit aliter *gravius peccatum* evitari. Quo ſuppoſito, non tàm cenſendus eſt, eo conſilio alterum *induxiſſe ad peccatum* illud levius, quàm *abduxiſſe à peccato*

cato majore & atrociore. Non enim *suadet* eum ad peccatum, *quà peccatum* est, sed *quà minus peccatum* est, & majoris impeditivum. Si porrò urgeas, Si mihi liceat *suadere* alteri electionem *minoris peccati*, cur non & illi liceat, etiam me *non suadente*, sponte suâ id ipsum peccatum *eligere*? imò cur non & mihi ipsi liceat id rursò *facere* quod rectè *suadeam* alteri? id est, è *duobus propositis peccatis* eligere id quod *minus* est? Aut cur licere putandum est è *tribus* primum, neutrum autem reliquorum: quum videatur esse omnium *trium* par omninò ratio? Eandem esse *trium* rationem, id verò constanter pernego: quum sit manifestissima inter hæc & illud discriminis ratio. Quòd nec illi liceat *sponte suâ*, nec mihi *sponte meâ*, ad majus peccatum vitandum eligere minus, id propterea fit, quia cum sit in *potestate* utriusque nostrûm (*respectivè*) *utrumq; vitare*, tenemur uterque *neutrum eligere*: Cæterùm quòd mihi liceat alteri suadere *minus peccatum* ut evitetur *majus*, ex eo contingit, quod non sit in meâ suadentis *potestate* (id enim jàm supponimus,) impedire *utrumque*. Danda certè mihi est opera, quantum in me est, ut *impediatur utrumque*: Sed cum videam me id efficere non posse quod maximè *vellem & cupio*, facio saltem quod *possum & debeo*, suadendo *minus peccatum* ut impediam *majus*.

XX. Ex iis quæ hactenus disputata sunt facilè intelligitur, quæ sit mens illius dicti è *malis minimum*, & quis ejus usus in omni deliberatione humana; ad quæcunq; tandem *mala* applicetur, sive *Culpæ*, sive *Pœnæ*. Tenet enim, idq; universaliter & in utroq; malorum genere, quoties eò res devenerunt (ut rectè explicat statum quæstionis *Augustinus*) ut è *duobus malis* sit in nostra potestate *alterutrum* evitare, non sit in nostra potestate vitare *utrumque*. Omne enim *malum*, quatenus *malum*,

viro pio & prudenti vitandum est, quantum in ipso est: ergo *duobus* cujuscunque generis *malis* propositis, *utrumq;* si vitare potest, debet; si non potest, eligendum est ei quod *minus* est. Non tamen sequitur eligendum esse de *duobus peccatis* id quod *minus* est, quia *utrumq;* vitari posse jam ante demonstratum est. Et hæc de *Corollario secundo.*

XXI. Sequitur ex principali *Conclusione*, *Tertiò*, Nihil minùs errare eos, fortasse & graviùs, qui ut *clavum clavo*, sic *malum malo* pellendum existimant: ut verbi gratiâ, *Superstitionem* Sacrilegio, *Tyrannidem* Seditione, *&c.* Qui ferè error est eorum hominum, qui sibi tum demum vel maximè sapere videntur, cum, ut hortulani solent *plantas* hac nimiùm inclinantes ut erectiores insurgant, illac *inflectere*, ab altero *extremorum* non se satis cavisse arbitrantur, nisi in alterum improvidè ruerint. Sic (*a*) *Stulti dum vitant vitia in contraria currunt* & dum vitant *Charybdim*, in *Scyllam* incidunt. Sed ut aliquem locum habeat in medendis corporum affectibus *aphorismus* ille, (quem tamen non usquequaque comprobant medicorum filii,) *Contraria contrariis curari, extrema extremis*: in moribus tamen corrigendis, & in reformandis *Ecclesiarum & Rerump.* corruptelis, affert plerumque pro remedio certam perniciem. Grave est illud *Sophoclis* apud (*b*) Stobæum, Ἐνταῦθα μέν τοι πάντ' ἀνθρώπων νόσεῖ Κακοῖς ὅταν θέλωσιν ἰᾶσθαι κασθαί *Hinc pessum eunt mortalium res indies, Rebus mederi quòd velint malis mala.* Et ejusdem in Ajace aliud.

(a) Horat. Satyr. 2.

(b) λογυβ.

——— Μὴ κακὸν κακῷ διδοὺς
Ἄκος, πλέον τὸ πῆμα τῆς ἄτης τίθε

—hoc

——hoc est, *addens pharmacum malum malo,*
Ne contrahas tibi majus infortunium.

XXII. At si aliàs publicis malis remedium afferri non possit, nisi aliquæ *piæ fraudes* adhibeantur, *legesq; & jura* violentur, annon præstiterit aliquantisper ista fieri, quàm permittere Remp. ἀνίαλα νοσεῖν? Lego quidem in sacrâ historiâ ita olim sentisse Pontificem Hierosolymitanum *Caiaphan*, qui in Senatu suæ gentis, posthabitâ justitiæ ratione, *Jesum* quamvis (*a*) nullius criminis reum morte tamen afficiendum censuit, quòd sic fieri *expediret*. Memini me alicubi olim legisse, *Romanorum Pontificem* nescio quem, in Cardinalium concłavi de præsentibus negotiis disceptantem, quum submonuisset quidem è purpuratis, id quod propositum esset consilium parùm sibi *justum* videri, respondisse, *Licèt non posset fieri per viam justitiæ, oportet tamen fieri per viam expedientiæ.* Nimirum isthoc est sapere! Hæc est eorum hominum quos *Politicos* vocant, ex *Jesuitarum* ni fallor officinis, deprompta Theologia: *Omnia metiri ex commodo Sanctæ matris Ecclesiæ*; Sacrosancta Dei eloquia quà lubet inflectere, *nasi* ad instar *certi* torquere, distorquere, invita cogere in rem suam; Et, ut Lacon ille *honestum esse* dixit *quicquid Spartæ esset utile*, nil turpe ducere, aut refugiendum, quod *Spartæ illi* quam nacti sunt *ornandæ* quoquo modo inservire posse arbitrentur. Verùm apage procul è *Scholis*, è *Suggestis*, è *Pectoribus* nostris hanc insanam *Theologiam*. Longè nos aliter instituerunt Sancti Christi *Apostoli*, qui illi quæstioni (*Expediat, nec ne?*) non antè locum concesserunt, quàm de alterâ quæstione (*Liceat, nec ne?*) constaret. Quin & aliter senserunt saniores *Ethnici*, qui quoties pugnare videtur *cum utilitate*

(a) *Joh.* 11. 50.

1 *Cor.* 10. 23.

honeſtas, ſic litem ſemper dirimunt, ut pronuncient *utile* non eſſe quod non ſit idem *honeſtum*.

XXIII. Ne longè abeam, *Paulus* hoc ipſo commate omninò negat *facienda eſſe mala, ut eveniant bona*: quibus verbis quid dici potuit ad firmandam noſtram *Concluſionem* aut apertius, aut efficacius? Audivi tamen hiſce auribus qui cum iſtis ipſis Apoſtoli verbis premerentur, nec aliter quæ defenſa cuperent tueri poſſent, adhibitâ diſtinctione dicerent, nulli quidem *privato viro* fas eſſe pro ſuo arbitrio *malum facere ut inde proveniat bonum*, & hoc ſolùm voluiſſe *Paulum* his verbis prohibere; licere tamen, hoc non obſtante, ex communi gentis conſilio abs his quorum intereſt *ne quid Reſpublica detrimenti capiat* id fieri, ſi ſic poſtulet *publica neceſſitas* & *populi Salus*. Saluti populi quantum ſit deferendum, dabitur fortaſſis poſthac (ſi Deus voluerit) examinandi locus. Animadvertendum eſt interim, *Primò* gratis hæc omnia dici, nec occurrere quicquam in totâ hac diſputatione *Pauli* ad, quo nitatur illa diſtinctio: *Deinde*, ſi ſcopum & vim argumentationis *Paulinæ* hoc in loco attendamus, excludi prorſus omnes iſtiuſmodi limitationes & commenta hominum nugatorum. Occurrit enim *Apoſtolus* objectioni, de promovendâ peccatis hominum *Gloriâ Dei*: Negat vel eo etiam fine *facienda mala*, ut illuſtrior reddatur *Dei Gloria*. Sequitur ergo à fortiori, non eſſe *facienda mala*, ob aliquem finem qui ſit inferior *Gloria Dei*. Cum igitur cuilibet *bono humano*, privato vel publico, infinities præponenda ſit *Dei Gloria*; nec liceat tamen vel ejus *gloriæ intuitu* malum facere: certè non licebit cuiquam aut homini ſingulari aut toti Communitati, in remedium cujuſcunque *mali publici* vel *privati*, aut ipſi malum facere, aut alteri faciendum commendare.

XXIV. Reco-

XXIV. Recogitemus obſecro, Auditores, iſta apud nos, ſeq; ſeriò, & quò pejores dies ſunt, quò plures tentationum laquei, & impetus fortiores, eò ἀκριβέστερον ambulemus & majore circumſpectione cavcamus greſſibus noſtris. Ne à recto illo & anguſto ttamite mandatorum Dei patiamur nos ullis Satanæ machinationibus, aut mundi carniſve illecebris ad dextram ſiniſtrámve vel tanti ſum abduci, Memores, quæ ſcientes prudentes fecerimus *mala*, nullam vel apud *Deum judicem* vel apud *teſtem Conſcientiam*, habitura eſſe in illo di: excuſationem, Et de *bonæ Intentionis* prætextu hactenus. Quæ de hominum *Exemplis & Placitis*, (quod ad regimen Conſcientiæ attinet,) ſuperſunt dicenda, pergam (Deo volente) exequi proximâ futurâ Prælectione.

PRÆ-

PRÆLECTIO TERTIA.

In quâ obstenditur, non esse ad conscientiæ securitatem satis præsidii in virorum

Aut { Piorum *Exemplis*. / Peritorum *Judicio*.

GAL. II. 13.

Καὶ συνυπεκρίθησαν αὐτῷ ——— *Ac simulabant una cum eo reliqui etiam Judæi, adeo ut* Barnabas *simul abduceretur eorum simulatione.*

1. CUm mihi propositum esset propriam & adæquatam *Conscientiæ Regulam*, quæ nobis certa esset & tuta *vivendi lex*, investigare: perneccessarium duxi antè ostendere, quàm gravi & periculoso in errore versentur ii, qui in rebus agendis *Conscientiæ* suæ securitati satis prospectum putant, si aut *boni finis* intentione, aut Sancti alicujus *exemplo*, aut viri eruditione pietatéque insignis *judicio & authoritate*, se factaque sua quoquo

quoquo modo tueri poterunt. Et quidem ad *Conſcientiæ* fructum, fiduciamq; boni operis, cætera ni pariter adfuerint in nudâ *bonâ intentione* quàm parum ſit præſidii, arbitror eſſe à me ſuperiore prælectione ſatis demonſtratum evictúmq; multis rationibus, *non eſſe facienda mala ut eveniant bona.* Supereſt hodiè ut itidem oſtendam non debere eſſe cujuſquam hominis vel *exemplum* vel *judicium* tantæ apud nos authoritatis, ut in eorum alterutro ſecurè acquieſcat *Conſcientia*: neque ex eo ſolo debitè concludi poſſe, aut *de præterito* omne id *rectè factum eſſe*, aut *de futuro* omne id ſimpliciter *fieri licere*, quod alius quiſquam quantâvis *doctrinâ* vel *ſanctitate* præditus, aut ipſe *fecerit*, aut licitè fieri poſſe *judicaverit.*

II. Porrò quàm non ſit tutum ad *aliorum exemplar* vitam noſtram actioneſque inſtituere, nec ſufficiat ad *Conſcientiæ ſecuritatem*, ſi quod facimus aut facturi ſumus, id ipſum à viro aliquo pio ante nos factum defendamus; è textus propoſiti verbis luculentiſſimo argumento confirmari poteſt: maximè ſi dicti occaſionem ex rei geſtæ hiſtoriâ paulò altiùs repetamus. *Petrus Apoſtolus*, inter Gentiles ad Chriſti fidem converſos, qui *Legis Moſaicæ* conſcientiâ non tenebantur, *Antiochiæ* degens, egit cum eis libera convivia, & appoſitos *quoſcunq; cibos*, non minùs *prohibitos* populo Judaico quàm *conceſſos*, pro eâ quam in Chriſto habuit *libertate*, indiſcriminatim comedit. At ubi *Hieroſolymâ Antiochiam* veniſſent de gente Hebræa quidam *Chriſtiani*, ſive erant ii ficti illi fratres [ψευδάδελφοι] quorum *verſu quarto* ibi-tus capitis meminit, qui velut à *Jacobo* miſſi, ſed reverâ *clàm ſubingreſſi* fuerant ad explorandam *Pauli* aliorúmque *Chriſtianorum* libertatem, (ut nonnullis viſum;) ſive potiùs (ut alii exiſtimant, & fortaſſe rectiùs) *infirmi fratres*, à *Jacobo* quidem miſſi,

missi, sed de legalium rituum cessatione nondum satis plenè edocti; *Petrum*, ut apud eos *gratiam* iniret, vel saltem ipsorum *offensionem* reveritus, abstinuit protinus à *Gentilium* mensis & societate, & à *cibis* Mosaica Lege *prohibitis*. Cujus inducti exemplo, *Judæi* etiam *Antiocheni*, qui *Pauli* & sociorum concionibus docti erant *Christianam libertatem* aliquantò meliùs quàm *Hierosolymitani* illi, & de abolita *Legè Cæremoniarum* rectiùs sensérant, imbecilles tamen adhuc & ipsi, & ritibus quibus diu assueverant addictiores, facilè se passi sunt à communione fratrum suorum fidelium *Gentilium* segregari, non sine aliqua (ut verisimile est) levi saltem suspicione, *Petrum* sc. *Apostolorum Coryphæum* de his rebus rectiùs sentire, & se fortean à *Paulo* grata sed inani libertatis specie lactatos hactenus fuisse & deceptos. Quin & ipse etiam *Barnabas*, quod magis mirere, (infirmiores enim ad *lapidem offendiculi* impingere, non est aut novum aut insolens) qui *Pauli* assiduus in itinere comes & collega fuerat, qui *Christianæ libertatis* doctrinam adversus Judæos constanter asserverat, tanti Apostoli authoritate permotus, in eandem *simulationis societatem* concessit, non sine magno fidelium qui ex *Gentibus* erant scandalo.

III. Reprehensum à se hoc nomine *Petrum*, idq; graviter & palàm & meritò, narrat hic *Paulus*. Non solùm, quòd ipse cum tot fratrum scandalo, ex nimio sive *placendi* studio sive *offensionis* metu, *Judaismo* faventiorem se quàm par erat simularet: sed quòd & alios suo *exemplo* in ejusdem hypocriseos participium pellexerat, eodemque *exemplo* pergeret credentes etiam è Gentibus *ad Judaizandum* reluctante *Conscientiâ* & quasi invitos *cogere*. Non sum nescius, (a) *Hieronymum*, post alios quos ille citat sententiæ suæ authores, longè diversam afferre ab ea quam nunc attuli *Paulinæ reprehensionis* interpretationem;

(a) In Epist. ad Galatas. Epist. 75.

terpretationem: scilicet, non seriò & uti videbatur, sed κατ' οἰκονομίαν & *ex composito* inter duos summos Apostolos, Ecclesiæ utilitate sic postulante, rem omnem gestam. Nimirum hoc voluit, *simulationem Petri* ad retinendos *Judæorum* animos fuisse necessariam: quæ tamen ne vergeret nimis in *Gentium* periculum, necessarium item fuisse & *simulatoriam* ejusdem à Paulo *reprehensionem*; quâ & *Judæorum error* de validâ adhuc legis rituum obligatione sic corrigeretur, & eâdem interim operâ, ne quod inde creetur *Gentilibus Christianis* scandali periculum, caveretur. Ex amborum utique conjunctâ *simulatione* id agi, ut tàm *Judæi* quàm *Gentes* in Christi fide, quam non ità pridem amplexi essent, hac quasi *piâ fraude* faciliùs retinerentur. Illud itaque, κατὰ πρόσωπον αὐτῷ ἀντέστην, sic interpretatur, accommodè in illam quam tuetur sententiam (ut solet is præ reliquis Patribus, δουλεύειν τῇ ὑποθέσει) ut κατὰ πρόσωπον ibi non *palam* & *in faciem*, i. e. coram populo & apertè significet, sed *specie tenus* & secundum externam apparentiam, quo significatu κατὰ πρόσωπον alibi etiam usurpari constat, ut 1 *Cor.* 10. 7.

IV. Non placuit *Hieronymi* sententia *Augustino*, qui negat ex compacto quicquam hic actum fuisse, sed *Paulum* sincerè & ex animo intempestivæ huic συγκαταβάσει, semet opposuisse. Quare *Hieronymum* ejus erroris (*a*) per Epistolam amicè admonendum censuit: unde quum ille *paulò* commotior in eâdem sententia perstaret, agitari cœpta est quæstio inter ipsos missis ultrò citróque *Epistolis*, magno utrinque (ut par erat in tantorum ingeniorum concertatione) acumine & rationum momentis. Stetit tandem plerorumque judicio ab *Augustino* victoria, quod erat adductorum ab eo argumentorum pondus: ita ut ex illo tempore paucissimis pedibus itum sit in alteram sententiam. In

(a) *Inter Epistolas Hierom. Epist.* 97. *&c.*

quibus

(b) *Annal. ad ann. 51.*

quibus tamen mirarer si non esset (*b*) Baronius. Qui (cautus nequid detrimenti caperent res Romanæ, ne labasceret *Jovis sui Capitolini* aut *infallibilitas*, si in *Petrum* cudi posset ulla erroris vel temerarii judicii fabecula; aut *Oecumenica potestas*, siquis mortalium ausus esset *Petrum* utcunque commeritum reprehendere, vel hiscere contrà, dicendo, *Domine cur ita facis?*) nullum non movet lapidem, ut rejectam passim *Hieronymi* sententiam, & toto penè orbe exulantem, postliminiò quasi revocatam civitate donaret. Sed profectò is est *Baronius*, ut se passim prodat uni partium studio debitum; quem palàm est in spisso illo & immensæ diligentiæ *Annalium* opere, id sibi negoti solùm dari credidisse, *Pontifici* ut gratificaretur suo, & omnium *monimentorum* fidem & authoritatem, omnium opinionum & *testimoniorum* momenta, ex unius *Romanæ sedis* dignitate & utilitate metiretur. Atqui *Paulus*, (ut illuc unde paulùm recessi redeam) Coapostolum suum *Petrum* κατὰ πρόσωπον, i. e. *præsens præsentem*, (ut ea locutio, *Act.* 25. 16. & alibi accipitur) audacter & palam ἐμπροσθεν πάντων, *Importunæ simulationis* jure optimo redarguit: idque eo maximè nomine, quòd facti sui *exemplo* Barnabam & ex Antiochia Judæos in errorem induxisset, & *Gentibus* fidem Christianam recens amplexis, in *Evangelicæ libertatis* discrimen, grave *scandalum* præbuisset.

V. Hæc à me pluribus eò libentiùs commemorata sunt: cùm ut loco aliquantum obscuro & jam olim controverso facem aliquam præferrem; tùm etiam ut evidentior esset ejus argumenti vis, quod ad *thesin nostram* confirmandam ex hac *Apostoli* diatriba deducitur. Siquidem *Paulus* non *Petrum* solùm qui *exemplo* suo præiverat, sed & *Barnabam* etiam cæterosque qui *Petri exemplum* secuti in eandem simulationem consenserant, notandos censuit

suit ὡς οὐκ ὀρθοποδοῦντας, quod *minùs recto pede*, nec ut Christianæ *veritati* & *simplicitati* congruebat, incederent. Omninò ut constet, apud *Paulum* judicem parum profuturum fuisse *Barnabæ* vacillanti, & inter *Judaismum* & *Christianismum* quasi claudicanti, in simulationis suæ patrocinium, *Petri*, summi quantumvis inter Apostolos nominis, *exemplum* advocasse. Esto, dignior sit acri reprehensione *Petrus*, quòd *suo exemplo* alteri nocuerit: at nihilo propterea excusatior *Barnabas*, quòd *alieno exemplo* peccaverit. Hæc de *primo* nostro *argumento* ex textu hoc Paulino

VI. *Secundum Argumentum* sumitur à difficultate judicandi, quum non sint omnia piorum facta *imitanda*, quænam ex iis sint in *exemplum* trahenda, & quæ non: idque ob *duplicem* quæ est in eis *incertitudinem*. Utrumque enim fieri potest: ut quod à viro pio factum est, non fuerit *rectè factum*; aut quod est ab eo rectè factum, non tamen sit nobis *imitandum*. Imprimis illud utrumque certum est, & quæ constat esse perperàm facta non esse *imitanda*; & suos fuisse viris vel sanctissimis *nævos & lapsus*. Quos & sapientissimus Deus permisit aliquoties in gravissima peccata labi, *adulteria*, *homicidia*, *idololatriam*, *fidei abnegationem*, &c. ut se *homines* esse cogitarent; discerent ex sensu suo *alienis infirmitatibus compati* & ignoscere: adversùs *tentationes* non suis viribus siderent, sed ab ipsius *auxilio* toti penderent; ficubi validos *tentationum* impulsus sustinuissent invicti, inconcussi, illæsi, id omne ipsius *providentiâ* & *gratiâ* accéptum ferrent: ita eorum *lapsus* aliquot *fœdiores* in ipsis Sacrorum voluminum tabulis Sapientissimo consilio perscribi voluit, ut extarent in omne ævum ex unâ parte *humanæ fragilitatis* & inconstantiæ, ex alterâ *divinæ bonitatis* & clementiæ illustria nec peritura *monumenta*.

VII. Dices

VII. Dices fortassè non esse ea *Sanctorum exempla* sequenda, quæ ipse Dei Spiritus in sacris literis, velut virgulâ censoriâ, ut perperam facta notavit. Quis enim sanæ mentis sibi aut *Davidis adulterium*, aut *Petri abnegationem*, imitanda proponeret? Videri tamen tutò posse ab ejusmodi factis *exempla* sumi, quæ in Scripturis ita narrantur, ut nullam adjectam habeant *vituperationem*, vel criminis aut culpæ *notam*. Respondeo, nec hoc esse concedendum. Multa enim hominum *facta* in Scripturis, ut in aliis passim historiis, *nudè* tantùm & *historicè narrantur* prout gesta sunt, quæ à narrantibus nec disertim *laudantur* nec *vituperantur*: quorum tamen nonnulla indubiè constat *injusta* fuisse, aut *inhonesta*, & à viri boni officio aliena; & de multis aliis non immeritò dubitari potest fuerintne *rectè facta* vel secus, de quibus disputare solent probabiliter & liberè in utramq; partem interpretes. Qualia sunt illa *(a) Lothi*, impuris civibus filiarum suarum stuprum offerentis; (*b*) *Jephthæ* per votum Pharaonis (ut putatur) jurantis; (*c*) *Jacobi* Esavo fratri paternam benedictionem astu præripientis; aliáq; id genus complura. Quæ siqui eorum *exemplo* sibi etiam licere putent hoc solo nomine, quòd ea à viris piis *facta* legant, *damnata* non legant: næ illi, dum *incertissima legi* conscientias suas subjiciunt, sese interim *certissimo* errandi peccandique *periculo* objiciunt.

(a) Gen. 19. 8.
(b)---- 42. 15. 16.
(c)-- 27. 24.

VIII. Atqui ea saltem *Exempla* nobis, quæ in sacris literis disertè *laudantur*, securè sequi licebit, inquies. Imò ne id quidem simpliciter concesserim. Sed quod ad hanc rem attinet, Dico *primò*, Quæcunque hominum *facta* in sacris literis apertè *damnantur* ut vitiosa, ex simpliciter esse fugienda: Potior enim est vis & usus *exemplorum malorum*, ut ab illis *negativè* arguatur, quàm bonorum arguendo

guendo ab illis *affirmativè*. Quo arguendi genere utitur Apoſtolus noſter, 1 *Cor.* 10. 6. &c. Ubi propoſitis ex veteris inſtrumenti hiſtoriâ *peccatorum* diverſi generis *exemplis*, ut & *judiciorum Dei* in legis ſuæ prævaricatores, monet ut ea omnes intueamur velut *typos* & *exemplaria*, non quæ imitemur, ſed quæ *(a)* vitemus,——εἰς τὸ μὴ εἶναι ἡμᾶς ἐπιθυμητὰς κακῶν.——Ne ſc. concupiſcamus mala, *ſicut quidam ex illis concupiverunt*, neque *idola colamus*, neque *ſcortemur*, neque Chriſtum *tentemus*, neque *murmuremus* in adverſis, quemadmodum illos feciſſe legimus.

(a) Ut fugerem, exemplis vitiorum quæq; notando, 1 Saryr. 4.

——*hoc quidam non bellè: nunquid ego illi*
Imprudens olim faciam ſimile? Hor. ibid.

IX. Dico *Secundò*, quæ in Scripturis facta apertè *laudantur*, atque ita laudantur ut nobis quaſi *imitanda* proponi videantur, non eſſe tamen omnia mox rapienda in *exemplum*, ita ut totum aggregatum ſive *integram actionem* prout ab *archetypo* geſta eſt, nobis commendatam arbitremur. Sed delectu opus eſt & cauto; ut quæ *laudantur*, eâ tantùm ex parte *imitemur*, ex quâ *laudantur*. Cujus cautelæ hæc ratio eſt, quia ſolet Deus interdum, pro immenſâ ſuâ bonitate in *Actione mixtâ*, id ſolùm quod in eâ *bonum* eſt, intueri & comprobare; id quod *vitioſum* eſt, quaſi diſſimulando præterire. Ut in parabola, *Luc.* 16. 8. *Laudavit Dominus villicum iniquitatis, quòd prudenter egiſſet*, etſi fide parum integra. *Imitanda* ergo nobis proponitur villici illius *prudentia*, non *injuſtitia*. Et in *obſtetricum Ægyptiarum* laudato exemplo, recèns editos *Iſraelitidum* partus ſervantium, regiiq; mandati contemptum mendacio excuſantium, non ſunt confundenda cum *humanitate* & *pietate mendacium*, ſed cautè ſeparanda: quorum hoc in vi-

tio fuit, nec *imitandum*: illis ſolis data *laus* eſt à Deo, & à nobis debita *imitatio*.

X. Dico *Tertiò*, in Scripturis laudari etiam *actus heroum extraordinarios*, quos illi peculiari motu & afflatu *Spiritus Sancti* excitati, quaſi ex *peculiari mandato* ediderunt, *præter legem communem*: qui tamen non ſunt ab aliis *imitandi*. Ejus generis erat celebre illud factum *Phinehæi*, quo à Deo Opt. Max. & *laudem* meruit & *præmium*: qui cùm eſſet vir privatus, nulla legitima authoritate publica præditus, impudicum tamen ſcortantium par ἐπαυτοφώρῳ deprehenſum ſpiculo transfixit, *Num.* 25. 8. Ut & alterum illud *Eliæ prophetæ*, qui devocato cœlitùs *igne* miſſos ſe accerſitum milites abſumpſit, 4 *Reg.* 1. 10. *&c.* Quod ejus factum, diſcipuli Chriſti *Jacobus & Johannes* imitari cupientes, cum præceptorem ſuum ea de re conſuluiſſent; temerarium ipſorum conſilium ita non comprobavit, ut *objurgantis* ſpeciem indueret, retuditq; eorum impetus acri caſtigatione. (a) *Nescitis* inquit, *cujus ſpiritus eſtis*. Quaſi diceret, Quin compeſcite ferocientis animi fervidiores impetus, & intra vocationis veſtræ limites voſmet continete. Non ſiquid olim ſeveriùs fecerit *Elias*, id ipſum vobis item faciendum exiſtimate. Quod ab eo factum eſt, dictante & ſuggerente intus *Spiritu Dei extraordinario* factum eſt; cujus dictamen fuit ei peculiaris illius *mandati* inſtar, quod *Abrahæ* datum eſt de mactando filio *Iſaaco*. At non eſt veſtrum, quos nondum *Dei Spiritus* ad tale facinus perpetrandum *extra ordinem* vocavit, ſimile aliquid attentare.

(a) *Luc.* 9. 54.

XI. Quum itaq; non ſemper certum ſit, id quod à viro pio *factum* legitur, *laudari* debere, nec ſi quid *laudatum* fuerit, id continuò *imitandum* eſſe: ad Conſcientiarum noſtrarum ſecuritatem multò conducibilius eſt, actus noſtros *ad Legis regulam* quæ

quæ certa est, quàm *ad incerta hominum exempla* exigere & conformare. Rectè "*Augustinus, Hæc* "*quæ in Scripturis Sanctis legimus, non idcò quia* "*facta credimus, etiam facienda credamus: ne vi-* "*tiosus præcepta, dum passim sectamur exempla*, lib. "*contra mendacium*, cap. 9. Ubi post alia quædam eódem pertinentia, ita tandem concludit. "*Unde* "*constat quòd non omnia quæ à Sanctis & justis vi-* "*ris legimus facta, transferre debemus ad mores.* Atq; hactenus de *secundo* nostro *argumento*, à difficultate judicandi de plorum *exemplis*, propter *incertitudi-* nem quæ in ipsis est.

XII. Sequitur *tertium*, à difficultate ritè *applicandi* aliorum *exempla* ad res & actiones nostras, propter *incertitudinem circumstantiarum*. Quæ cùm sint infinitæ varietatis, infinities etiam variant humanarum actionum qualitates. Quod est *in thesi*, i. e. de suo genere *licitum & liberum*, atque etiam ita manet *in hypothesi* (manentibus sc. iisdem *circumstantiis*) *licitum & liberum*, (*licitum* autem dico, quod sine peccato *fieri*; *liberum*, quod sine peccato *omitti*, potest;) Idipsum additâ, demptâ, aut quovis modo immutatâ vel unâ qualibet *circumstantiâ*; reddi potest è licito *illicitum*, aut è libero *necessarium*. Ut quotidie usuvenire cernimus in foro contentioso, cum inter partes litigantes causæ aguntur. Ubi ab unius partis advocato citantur è libris in causæ suæ subsidium rerum judicatarum *præcedentia* (ut vocant) *exempla*: responderi solet ab alterius partis advocato, non esse eandem in utraque causa *juris rationem*, variare *circumstantiis*, inde immutari *casus*, nec quæ olim judicata citantur ad præsentem litem pertinere. Quòd si fuerit ritè demonstratum; concidit extemplò tota illa hoc fundamento nixa defensionis fabrica, nec urit apud *Judices* ullius momenti *probatio à rebus judicatis* sumpta.

Hinc fit ut inter argumentationis species apud *Dialecticos*, *Exemplum* in postremis habeatur; velut *illustrandæ* rei, quàm *demonstrandæ*, aptius instrumentum. Et profectò si sit verum illud Fabii, (a) *Tot Seculis nullam repertam esse causam, quæ sit tota alteri similis*: omnino verisimile est posse eum facilè errare, qui ex *unius causæ* conditione de *alterâ simili*: non expensis antè cum omni diligentia utriusq; *circumstantiis*, præproperè statuit.

(a) *Quintil. 7. Instit. in proœm.* ἂν πολλὰ βάλῃς, ἄλλοτ' ἀλλοῖον βαλεῖν. *Senarius proverb. apud Aristot. de divinat. cap. 2.*

XIII. Quo in genere, eò sumus in errorem procliviores, quòd pleriq; hominum ita comparati sumus, ut in *exemplis* aliorum applicandis *facta* tantùm ipsa intueamur, eáq, avidè arripiamus, & in rem nostram trahamus, si saltem *effectibus & desideriis* cordis nostri adblandiri videantur; *causæ* interim factorum, & *finis*, & *modi*, & *circumstantiarum*, earum præsertim quæ cupiditatibus nostris adversari videntur, aut nullam aut perexiguam rationem habeamus. Sugillat quosdam sui temporis propheta, *Amos*, cap. 6. 5. qui in mediis publicis calamitatibus securi otio, luxu, & omne genus volupiis genium suum oblectabant; dicebántq; inter alia, se *Davidis instar excogitasse sibi instrumenta musica.* Quasi dicerent, Cur id nobis vitio vertatur, quod *Davidi* laudi fuit & honori? *Musica Instrumenta* & modulationes exercuit vir ille sanctus; idem & nos facimus: dissimulantes interim, quod fuerat in illo exemplo præcipuè imitandum, id à *Davide* factum in *honorem Dei*, & *publici cultus* solennitatem; non ad *conviviorum luxum*, & in fomentum *mollitiei & lasciviæ.*

XIV. De *Imitatione Oratoriâ* multa præcipiunt rhetores: nimirùm futuro *oratori* utile esse, ut virum aliquem egregium, & in dicendi facultate præstantem sibi proponat, quem studeat *imitari.* Quod idem ad vitæ institutionem, ut salubre præceptum,

ceptum, accommodant *Philosophi*. Hortatur *Seneca* ut ad alicujus eximii præstantisque viri *exemplum* vitam morésque componamus: *Longum enim iter esse per præcepta, breve & efficax per exempla.* Et habet *Exemplum* conjunctam cum suadelâ & utilitate *oblectationem* quandam: ut in puerulis videre est; qui aliorum *jussis* cùm ægrè obtemperent, *facta* tamen magna cum voluptate imitantur. Sed monent tamen qui ista præcipiunt, ad *benè vivique imitandum* acri judicio opus esse, ut prudenter delectum faciamus, cum *eorum hominum* quos imitari velimus, tùm *earum rerum* in quibus ipsos imitemur. Ridet *Fabius elumbes* quoidam (ut ipse vocat) *oratores*, qui affectata quadam eloquentia & inani verborum circuitu dum *Ciceronianum* dicendi genus æmulantur, magnum se quid & eximium consecutos existimabant, si in clausulis posuissent *Esse posse videatur*. Notat & ipse *Cicero* perversam quorundam hac in re diligentiam, qui propositis sibi ad imitandum summis oratoribus, *nil illorum* (ut ille loquitur) *nisi vitium sequuntur*. Qualis erat *Fusius* quidam, *C. Fimbriæ* boni oratoris imitator non bonus: de quo ita *Cicero*, *nervos C. Fimbriæ in dicendo non assequitur, oris pravitatem imitatur*. Basilium Cæsariæ Episcopum, ob eximiam eruditionem & pietatem cognomento *Magnum*, in tantâ fuisse apud omnes existimatione scribit *Nazianzenus*, ut non pauci tanti viri τὸ σωματικὸν ἐλαττώματα, pallorem oris, incessum, tardam pronunciationem, aliáque corporis vitia, studiosè affectarent & æmularentur. Quemadmodum non defuisse testantur alii, qui *Demosthenis* magni Oratoris *Rhotacismum*, & summi Philosophi *Aristotelis* τραυλότητα studiosè effingerent. (a) *O imitatores, servum pecus!*

(a) Horat. Epist. 19.

XV. *Jocum* moverent ista fateor, quæque apud probos authores occurrunt sexcenta istis similia

perversæ imitationis exempla, magis quàm bilem: si in sermone tantùm & externo corporis habitu gestúque ea perverbitas, non autem in vitâ & moribus obtineret. Sed & in his quoque, nihilo fortasse rariùs, certè longè perniciosius, (a) decipit exemplar vitiis imitabile: dum pravis cupiditatibus abrepti, propriisque affectibus nimis indulgentes, è magno exemplorum cumulo ea ferè deligimus libentius, & in ipsis eas circumstantias vehementiùs urgemus, quæ commodissimè videntur in eam partem flecti posse quâ inclinant jam antè animi, ut sic affectibus & cupiditatibus nostris inserviatur. Id quod facillime deprehendet ab iis egregie factum, qui ἀναξίαν ex Ecclesia, è Reppacem exturbare moliuntur, quisquis libellos nuper ab *Anabaptistis*, *Brownistis*, aliisque ejusdem furfuris *Sectariis*, vel superioribus aliquot annis ab eorum verâ propagine *Reformatoribus Puritanis* editos, attentiùs inspexerit. Cujus perversitatis in hoc hominum genere ut vobis specimen aliquod exhibeam, (quod sine justa cujusquam cordati viri offensione facturum me spero,) date mihi quæso veniam, unicum ipsorum argumentum à *Christi & Apostolorum* ejus *exemplo* ductum, brevi examini subjicere: quod quum sit ab ipsis prolixè satis, addo & satis animosè, tractatum; quàm solidè, quàm sincerè in eo argumento se gesserint, vestrùm erit judicare.

(a) *Horat. ubi supra.*

XVI. Prodiit quadraginta circiter retrò annis, adversus ritum *ingeniculationis in sacrâ synaxi*, editus à quibusdam *Exoniensis diœcesios* ministris (junctis sc. operis) libellus. Inter alia quæ undique conquisita argumenta congesserunt, in hoc uno quod à *Christi exemplo* petitum est præ cæteris videntur quasi triumphare. Argumenti vis & summa hæc est. Non licere homini *Christiano* in actione aliqua religiosa ad cultum Dei pertinente à *Christi*

C

& Apoſtolorum exemplo, quod quidem ſit imitabile, ullatenus recedere, quum ſit omnis *Chriſti actio* imitabilis, & quum alii ſunt rectè imitati, ab omnibus Chriſtianis *imitanda: Chriſtum* autem & *Apoſtolos* alio corporis ſitu & non genibus ſubnixos, ſacra ſigna percepiſſe: proinde & nobis *Chriſtianis* pariter faciendum. Hoc tam diluto, *pace* dixeram putido, ſophiſmate cum impoſitum ſit non indoctæ modò plebi, ſed & aliis, qui ſi magis ſaperent meliùs cum Eccleſiis Chriſti ageretur: operæ pretium erit nonnulla vobis quæ vanitatem totius argumentationis abundè demonſtrent obſervanda proponere.

XVII. Obſervate itaque *primò* μετάβασιν hic fieri εἰς ἄλλο γένος, ſœdo & vix pueris condonando errore. Cum enim de *Geſtu* tota lis ſit, diſputant illi importunè admodum de *Actionibus*. Eſto omnem *Chriſti actionum* imitandem eſſe: at *geſtum* quis dixerit eſſe *actionem?* Quæ duo adeò latè invicem diſparata ſunt, ut nec in aliquo communi genere conveniant, ſed ad diſtincta *Prædicamenta* pertineant: *Geſtum* ad Situm eſſe, *Actio* ad proprium & ſui nominis prædicamentum.

XVIII. Obſervate *ſecundò*, quatuor illa ultima & minorum gentium *prædicamenta*, *Ubi*, *Quando*, *Situm & Habitum*, ejuſdem eſſe ferè rationis & momenti reſpectu illarum *actionum* quibus velut comites adjunguntur, quandoquidem nihil aliud ſunt quàm *relationes* quædam inferioris notæ, & *circumſtantiæ* actionibus ipſis prorſus *extrinſecæ*. Non videri proinde rationi conſentaneum, ut vi *exempli Chriſti & Apoſtolorum* obligemur ad eorum imitationem in *Situ* tantùm; in reliquis autem tribus, *Ubi*, *Quando*, *& Habitu*, vel iſtorum ipſorum judicio qui hoc exemplum urgent, non obligemur. Neque enim ipſi exiſtimant eſſe neceſſarium, aut quoad *Ubi*, ut ſacra Euchariſtia in *priva-*

vatis ædibus & in cœnaculo domus superiore (ὑπερῷον) celebretur, aut quoad *Quando*, ut primâ nocte & post cœnam; aut quoad *Habitum*, ut à ministro tunicâ inconsutili induto. Quæ tamen omnia fuisse in primâ cœnâ observata, ex sacrâ historiâ constat, nec est ab illis negatum. Cùm ergo eam *libertatem* & ipsi sumant & aliis concedant, ut liceat à *Christi & Apostolorum pacti* in hisce omnibus illæsâ conscientiâ discedere, libenter à novis his magistris edoceri velim, quid sit in illo *Situs prædicamento* adeò singulare, ut tàm multò, sive *infra* sive *supra*, consortium suorum censum haberi mereatur, nec liceat sine grandi sacrilegio à *primitivo illo exemplo* ex hac tantùm parte discedere. Æqua sanè res est, ut aut pari passu ambulent quatuor ista *Ubi*, *Quando*, *Situs*, *Habitus*; aut justa aliqua discriminis ratio cur id ne fiat assignetur: quod non est ab iis hactenus (quod sciam) factum, nedum tentatum.

XIX. Observatè *tertio*, quum debeat omne *factum exemplare* ita esse certum ut non possit negari; quod ab illis assumitur, (& ego lubens concesserim,) *Christum & Apostolos* non genibus flexis sed alio aliquo gestu celebrasse *primam* illam *cœnam*, id non ita liquidò constare ex aliquo Scripturæ textu, ut si pernegetur posset probari. At illud ἀνακεῖσθαι quod est in Evangeliis, annon innuit saltem *gestum triclinarem*, illis temporibus & regionibus familiarem? Imò omnino nego ex solo usu istius vocabuli posse probari certam aliquam *Speciem situs*. Ab ea *situs* specie, quæ in *tricliniis* olim adhibita est, utriusque vocis origo fuit: Græcæ ἀνακεῖσθαι, & quæ huic respondet Latinæ *Discumbere*. Sed vocabulorum vim & pondus improbo examini subjiciet, quisquis ea, postquam multo usu adoleverint & se latiùs extenderint & dilataverint, ad prima quasi incunabula revocare,

vocare, & antiquis finibus includere velit. Significant ergo illæ dictiones *ex communi usu loquendi* actum illum quo nos destinatò applicamus alicui loco idoneo cibi capiendi causâ; quocunque demum *situ* vel *positurâ* corporis id fiat, *statu*, *cessione*, *ingeniculatione*, *discubitu* propriè dicto, vel quolibet alio.

XX. Sed quia, licèt non ex vi vocis ἀνακεῖσθαι, aliunde tamen (ex quibusdam sc. historiæ circumstantiis) colligi videtur admodum probabiliter, *Christum & Apostolos* in primâ illâ cœna *gestu* usos *tricliniari*: observate *quarto*, novos hosce Dictatores nostros legi illi, quam ita severè imponunt fratrum suorum conscientiis, ipsosmet interim non parère. Si enim *Christus* in sacra cœna instituenda *gestu* usus sit *tricliniari*; exporrectis sc. in substrato lectulo pedibus & tota corporis parte inferiore, superiore in cubitum reclinata: cur isti ipsi, qui hoc argumentandi genere tàm operosè utuntur, hoc *Christi exemplum*, (quod est certe *imitabile*,) non *imitantur*? Cur non sibi *lectulos* parant & *triclinia*, ut sic ab omni necessaria in eam rem supellectili instructi, eodem quo *Christus & Apostoli* gestu sacræ mensæ participes fiant? A quo *gestu* tàm discedere certum est eos qui *stant* aut *sedent*, (quorum alterutrum & ipsi faciunt & aliis faciendum suadent,) quàm qui *in genua procidunt*. Si dicant, & quidem dicunt exoleviſſe jam olim *gestum illum tricliniarem* in hoc occidentali orbe, & proinde nos non jam teneri ad *eundem situm in specie*: teneri tamen vi primitivi illius exempli ad *eundem situm in genere*, hoc est, ut utamur sastem *gestu* (ut vocant) *mensario*, qui sit illi *tricliniari* analogus & succedaneus pro more nostræ gentis, quemadmodum illi tunc eo *gestu* usi sunt, qui ex passim recepto illorum temporum & locorum more *ad mensam*

sim à convivis solebat adhiberi. Ad populum phaleras! Adeone homines ex affectuum *præjudicio*, & *contradicendi libidine* quadam, ab omni sanâ mente excidisse, ut hæc tàm futilia pro solidis orbi obtrudant, aut sperent istiusmodi offuciis cuiquam cordato viro imponi posse? Quæ quàm sint inania & abs re, ut *breviter* & liquidò ostendam; exorandi mihi sunt qui sic disputant, ut paucis his *interrogatiunculis* directè & sine aliquâ tergiversatione respondeant.

1. XXI. Quæro ab illis *primò*, quum tàm certum sit *Christum*, si usus est *gestu tricliniari*, nec *stantem* comedisse, nec *stantem*, quàm certum est eum, si eo gestu usus est, non comedisse *genibus subnixum*: cur non vi illius exempli tàm obligemur à *sedendo* vel *stando* abstinere in ipso communicandi actu & articulo, quàm ab *ingeniculando*? Ex ista enim suppositione sequitur, è *tribus* illis corporis *posituris* nullam esse, quæ non exemplo Christi æquè destituatur ac *reliquæ duæ*. Equam proinde esse, quod de *quatuor ultimis prædicamentis* paulò antè dictum est, ut pari jure fruantur singulæ: paritérque universæ vel ut reæ *damnentur*, vel ut inculpatæ *absolvantur*. Si dicant quod est ipsorum solenne diverticulum, successisse *gestui tricliniari* ex more gentis *sessionem* vel *stationem*, non successisse *ingeniculationem*:

2. Quæro *secundò*, unde fiat, ut alicujus gentis (puta *Anglicanæ*) *tacita consuetudo* sufficiat ad hoc, ut *gestui tricliniari* succedat *sessio* vel *statio ad mensam communem*; *Lex* autem *positiva* ejusdem gentis non sufficiat ad hoc, ut eidem *gestui* sucedat *ingeniculatio ad mensam sacram*? Poteritne sensim & sine publicâ authoritate *immutata consuetudo* id efficere, ut non ultrà *decat* vel *liceat* quod olim nec *indecens* habitum est *nec illicitum*? non poterit publicâ authoritate *sancita Lex*, populi

puli etiam expresso consensu stabilita, usúque diuturno & moribus comprobata, id efficere, ut saltem *licitum* deinceps habeatur, quod nulla legitima ratione constat fuisse unquam *illicitum*? Ubi revera pugnant inter se duæ res, *Lex & consuetudo*, (quod hic tamen vix fit) æquam esse fatebitur quisquis incolumi capite est, ut cedat *Legi* consuetudo, non *Consuetudini* Lex. Quæro abs illis *tertiò*, existimentne seriò, an non existiment, 3. continuò peccare eum qui *ad mensam communem* *flexis genibus* cibum caperet. *Si peccare* dicant; quum sit omne *peccatum* divinæ legis transgressio, cedò ejus *legis præceptum* aliquod, contra quod sic faciendo peccetur: si fateantur *sine peccato* id fieri posse; annon animadvertunt eâ confessione sua se vincta cædere, & argumentationis suæ vim omnem evertere? *Quartò*, suppositò quòd exclevisset jam olim *gestus* ille *trichiniaris*, eique successisset *statio* vel *sessio* ante primam illam cœnam, ita ut oportuerit *Christum & Apostolos* aut *stantes* comedisse aut *sedentes*; quum utrumque simul fieri non potuerit: quæro, num si illi *stantes* comedissent, nobis etiam ita *stare* necessarium esset, ut *sedendo* peccaremus, & è contrà; vel *liberi* essemus ad utrumlibet? Si dicant nos *liberos esse ad utrumlibet*; omninò jaceat argumentum ab *exemplo Christi* ductum: quia supponitur illum *alterutrum* tantùm fecisse, non *utrumque*. Si dicant, nos præcisè teneri ad *illam Speciem* quâ supponitur *Christum* fuisse usum; cur ergo ipsi tàm severi dictatores libertati cujusque Ecclesiæ permittunt *standi* 5. vel *sedendi* optionem? Quæro *quintò*, si nos obliget *exemplum Christi* ad sui imitationem; cur determinetur hæc obligatio præcisè in *gestu mensario*, quæ est species *subalterna*, & non vel citeriùs stet in *genere* aliquo *superiori*, vel ulteriùs protendatur ad *speciem* aliquam *inferiorem*? Hoc est

quærere,

quærere, Quum sint tria hæc, *Gestus* ut genus superius, *Gestus mensarius* ut species ei subalterna, *Gestus tricliniaris* ut species infima; *Christus* autem & *gestu* usus fuerit, & *gestu mensario*, & *gestu tricliniari*: cur *gestus mensarius*, quæ est intermedia species, censeri debeat ad rectam *Christi* imitationem & necessaria & sufficiens: & non vel *gestus aliquis* in genere *sufficiens*? vel *gestus tricliniaris* in specie *necessarius*? Quæro *denique* sueritne *gestus tricliniaris* à Christo & Apostolis in primâ cœnâ adhibitus *imitabilis*, vel non? *Imitabilem* fuisse (sat scio) non negabunt, imò ne possunt quidem negare, qui indè præcipuum causæ suæ firmamentum petunt: sic enim proponunt *Christi exemplum* nobis de necessitate *imitandum*, non omne simpliciter, sed omne quod est *imitabile*. Quod igitur illi ultrò largiuntur, libens accipio: & *Propositionem* scilicet, *Omne Christi exemplum imitabile* obligare Christianos ad sui imitationem; & *Assumptionem* pariter, sc. gestum illum in specie (sive fuerit ille *tricliniaris*, quod admodum probabile est, & nunc saltem supponimus, sive quis alius) quo Christus in prima illa cœna usus est, *esse imitabilem*. Ex his præmissis sic colligo, Ergo vi istius exempli obligabantur *proximi* post Christum *seculi Christiani* ad eundem *gestum in specie* quo usus est Christus; ergo similiter obligabantur & *secundi seculi*, itémque *tertii*, & sic deinceps usque ad hæc tempora. Ergo & præsentem Ecclesiam ad *gestum tricliniarem* in specie *obligari* fatendum est, si *Christus* eo gestu usus est: aut saltem ostendendum est, quo tempore, qua ratione, quo authore, quo jure & authoritate sublata sit illa *obligatio*.

XXII. Ex his quæ dicta sunt liquet, *Argumenti* illius, quod tantâ cum pompâ ab illis instruitur, vim omnem eò tandem recidere, ut non possit

possit rectiùs & in rem suam accommodatiùs proponi, quàm sub hac forma. *Exemplum Christi* & Apostolorum in tantum obligat, quantum nobis visum est expedire ut obliget; Sed nobis expedire visum est ut obliget ad *non ingenicùlandum*, ulterius verò non obliget: ergo eatenus tantùm obligat, & non ulteriùs. Piget ista fateor: non est aut hujus loci, aut istius ætatis, aut moris nostri, *visum captare in re seriâ*. Sed quid facias istis hominibus? Nimirum indiget istiusmodi patrocinio causa non bona: nec fieri potest, ut non multa inania, & si penitiùs examinentur perabsurda, sibique parùm consentanea, dicere sæpenumerò cogantur, qui *partium* magis studio duci se patiuntur quàm *veritatis*. Equidem ex animo loquor, & quod res est: Etsi multa passim in eorum Scriptis occurrant *parùm solidè* disputata, utinam non quædam etiam *parùm sincerè*; non memini tamen usquam me observasse tanto cum conatu & molimine meras nugas agi, aut ex tanta montium parturitione tàm misere ridiculum prodire fœtum, quàm cum *nuda piorum exempla* è Sacris literis adducta, aut ad *excusandum* ea facta quæ videntur lege aliqua divina *prohiberi*, aut ad inducendum *obligationem* in conscientia in his quæ non videntur lege aliquâ divinâ *præcipi*, importunè urgentur. Sed unde digressus sum, si tamen digressus sum, redeo, & pergo ad

XXIII. *Argumentum Quartum*, ab Exemplorum fine & usu proprio. Habere enim *Exempla* suum usum, cúmque ad *morum* institutionem, *vitæque* emendationem permagnum, omninò fatendum est. Alioquin nec tàm multa in sacris literis perscripta essent, (quæcunque enim perscripta sunt, εἰς τὴν διδασκαλίαν ἡμῶν, *Rom.* 15. 4. Πρὸς νουθεσίαν ἡμῶν, 1 *Cor.* 10. 11. ad nos erudiendos aut commonefaciendos perscripta sunt,) nec

nec tàm constanter ab Apostolis ubique inculcarentur. *Sumite, fratres mei, pro exemplari patientiæ prophetas. Audivistis patientiam Jobi. Elias oravit.*——*Omnia hæc* Jac. 5. 10, 11, 17. *imitatores mei estote, sicut ego Christi,* 1 Cor. 11. 1. *Quæ audivistis, & vidistis in me, hæc agite,* Phil. 4. 9. *Eos considerate, qui sic ambulant sicut habetis nos pro exemplari,* Phil. 3. 17. & similia passim: At non est is usus aut finis *Exemplorum*, ut sint nobis pro *regulâ vivendi*: sed ut sint subsidia quædam & *adminicula*, & quasi *stimuli* ad excitandam ignaviam nostram & torporem excutiendum, cum segniores sumus & tardiores in officio faciendo, quàm par est. Solet enim fragilitas humana, objectâ præsertim gravi tantatione, accedente etiam Satanæ & mundi impulsu, de *severitate legis* Dei & *obediendi difficultate* multa apud se submurmurare, imò & apertè quandoque conqueri: in viâ quâ eundum est grassari *leones*; undiq; strui pedibus suis *laqueos*, *insidias*, *scandala*; perferendas *injurias*, *contumelias*, *calumnias*, *bonorum rapinam*; charos *parentes*, charissima *pignora*, *uxorem*, *amicos*, *possessiones*, *patriam*, *vitam ipsam relinquendo*, imò & *odio habendam*. Quàm duri sunt hi sermones! quàm non ferendum jugum! Quoties subeunt mentes nostras ejusmodi *cogitationes*, ita ut jam penè (*a*) desponeamus animum, & omnem officii curam velut rei impossibilis & in quam inanis sit omnis opera nostra & irriti conatus, tantùm non abjicere incipiamus: *excitantur* aliquantulùm languentes Spiritus, & ad contemnendas omnes *difficultates*, superandas *tentationes*, perferendas *contumelias*, paulatim erigitur animus (*b*) opportunâ *Exemplorum* authoritate. Cum serio cogitamus viros, pios quidem & Sanctos, sed ἀβαπτιστους ἡμῖν iisdem quibus nos *perturbationibus*, *cupiditatibus*, *tentationibus* obnoxios, gra-

(a) *Turpiter desperatur, quicquid fieri potest.* Quintil. 1. Instit. 10.

(b) *Cum quod difficile videtur, difficillima alios obeuntes recenseamus.* Tert. 1. ad uxor. c.

tiâ Dei (quæ nec nobis defutura est, si ab eo toti pendeamus, & conatus simul nostros fideliter adjungamus) adjutos, ea omnia & *perfecisse & pertulisse*, quæ nobis aut *facienda* aut *ferenda* Deo sic dispensante incumbunt: redire mox animi, incalescere piâ æmulatione pectora, & (c) *inter meditandum exardescere ignem*, dum erumpant tandem è plenitudine cordis hæ aut persimiles voces, *En me paratum Domine obire quod jubes, subire quod imponis.* (d) *Nubes* illa *testium*, quæ nos quacunque circumspectamus cingit undique, suadet ut omni abjecto ægri animi tumore & gravedine, peccatique, quæ ut nos arctè *complectitur*, ita per Dei gratiam si strenuè conemur non ægrè *comprimitur* importunitate, *propositum nobis stadium* fortiter & constanter & patienter *decurramus*.

(c) *Psalm.* 39. 4.

(d) *Heb.* 12. 1. &c.

XXIV. Hortatur *Jacobus Apostolus*, cap. 5. ad orationis instantiam, exemplo *Eliæ*, qui importunis suis precibus (προσευχῇ προσηύξατο) cœli ostia quasi pro arbitrio obseravit & reseravit. Quod nequis existimaret *Eliæ* meritis & sanctitati deberi potiùs, quàm *Divinæ Promissioni* fidelium precibus ex fœdere gratiæ factæ; præripit hanc suspicionem *Apostolus* in ipso narrationis exordio, *Eliæ*, inquit, *homo erat* ὁμοιοπαθὴς ἡμῖν——*vers.* 17. *Homo* erat: non *Deus*, aut *Angelus*: nec de *meliore luto*, sed ex eâdem quâ cæteri homines *massâ* effictus. Hic est ergo usus *Exemplorum* proprius & perutilis: ast meminisse interim oportet, *Exempla* non esse *regulam* ipsam, nec *regulæ* pondus & instar habere; imò esse & ipsa, siqua dubitandi ratio appareat recténe an secus facta sint, ad *regulam* diligenter exigenda. ὑπόδειγμα λάβετε τὺς προφήτας inquit *Jacobus*, *Jac.* 5. 10. Ubi nescio an illud ὑπόδειγμα specialem habeat ἐνέργειαν & vim: Mihi certè

innuere

innuere videtur Sanctorum prophetarum actis non esse παράδειγμα, *exemplar* illud *principali* quod est præcipue nobis intuendum; sed quasi illius ἀπόγραφον & *secundarium exemplar*, quod non est ex se & propter se authenticæ authoritatis, sed eatenus fidem habet & authoritatem, quatenus *concordat cum Originali*. Ex hactenus dictis ergo conficitur, Non sufficere ad *bonitatem actus* humani, quòd sit alicujus *viri Sancti exemplo* conformis: nec proinde posse cujusquam *conscientiam* in ejusmodi conformitate, nisi sit & ipsum *exemplum regulæ* conforme, securè & tutò acquiescere.

XXV. Porrò, ut ad alteram propositi nostri partem tandem accedamus, eadem fermè ratio est *Judicii* alieni, quæ & *Exempli*; idque ob easdem ferè causas: ita ut hac in re non sit opus multis. Percurram itaque breviter. *Primò*, sunt omnes homines, quantumvis *docti* & *pii*, non minùs *Erroribus* quam *Peccatis* obnoxii; imò fortasse vel multò magis, quò acutiore mentis indagine opus est, ad internoscendum *veri* & *falsi* discrimen, quàm *boni* & *mali*. Ex *Ignorantiâ* illâ naturali quâ mentes nostræ velut caligine 1. quadam obductæ sunt; ex *Educatione*, quæ animos nostros adhuc teneros fingit & efformat, & 2. notionibus quibusdam instruit & imbuit, quas non 3. facile est eradere; ex longo usu & *Consuetudine*, 4. quæ velut altera natura est; ex *pravis affectibus*, qui judicio offundunt nebulas, & rectum ejus usum impediunt; ex allis ejusmodi causis permultis, adeò proclive est homini *Errare*, *Labi*, *Decipi*, ut jam olim in proverbium abierit *Humanum esse errare*. *Cicero. Philip.* 12.

XXVI. Adde huc *secundò*, quod nec ipsi semper de eorum *pietate* & *prudentiâ*, quorum *judicia* sequi volumus, sincerè judicamus. Quin

solenne

solenne est iis qui se permittunt *alieno arbitratu* duci, eos sibi *duces* deligere, quos jam ante sciunt ducturos se in ea via, qua ipsi jam antè constituerant proficisci. Sic homines incautos *Satanas* quasi circulo incluſos tenet. Si quæras, cur hoc putent esse verum & rectum, respondent quia ita nos docuit hic vel ille *vir pius & prudens:* Si quæras iterum qui sciant doctorem illum suum esse *virum pium & prudentem* respondent, vel responderent saltem si ex animo loqui vellent, quia nobiscum sentit.——(a) *Et sapit, & mecum facit, & Jove judicat æquo.* (2) *Horat. 2. Epist. 1.* Metiuntur nimirum plerique mortalium *pietatem alienam*, non ex praxi officiorum *vitæ Christianæ*, & ex operibus justitiæ, misericordiæ, charitatis, & devotionis; sed ex *studio* earum *partium* quibus se addixerunt, & earum *odio* quibus se inimicos profitentur.——Κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τὰς ἰδίας ἑαυτοῖς ἐπισωρεύσουσι διδασκάλους inquit Apostolus, 2 *Tim.* 4. 3. *Coacervantes sibimetipsis doctores secundum proprias concupiscentias:* Κνηθόμενοι τὴν ἀκοὴν ut ibidem sequitur aptissimâ metaphorâ. Cum iis *aures pruriunt*, quærunt sc. qui eas *scabant*, atque ita accidit eis quod veteri proverbio dici solet, *Muli se mutuo scabunt.*

XXVII. *Tertiò*, disertè nos prohibet sacra Scriptura, aut *alterius* cujuslibet *judicio* conscientias nostras subjicere, aut in *alterius conscientiam* dominium exercere. *Ne vocemini Rabbi, unus est enim vester* ὁ καθηγητὴς, *magister*, præceptor, doctor, ductor *Christus*, Matth. 23. 10. *Ne multi estote magistri, fratres mei*, Jac. 3. 1. *Pascite qui in vobis est gregem Dei.* ὡς τύπον, sut facem ei præferentes, veræ fidei doctrinam & piæ exemplum, sed non ὡς κατακυριεύοντες τῶν κλήρων, 1 *Pet.* 5. 1. *Non quasi* exercentes

dominatum & imperium merum *in Clerum* & Populum *Dei. Empti estis pretio: nolite fieri servi hominum*, 1 Corinth. 7. 23. Ut Conscientiæ vestras cujusquam hominis authoritati ex ipsius arbitrio & imperio regendas permittatis.

XXVIII. Hinc ergo illud imprimis sequitur, (ut ex iis quæ à nobis hactenus posita sunt & probata *corollaria* nonnulla inferam, sed pauca, & paucis) meritò exosam esse debere cuilibet Christiano *Romani Pontificis* conjunctam cum summo fastu, non ferendam *tyrannidem*: qui dum sibi suæque Cathedræ arrogat *judicium infallibile*, exercet eo nomine, quasi jus suum, *dominatum in conscientias* hominum: eousque, ut si dicat *virtutes* esse *vitia*, & *vitia virtutes*, teneantur sub mortali peccato omnes *Christiani* ipsius judicio sine ullâ hæsitatione semet subjicere. Et proinde agnoscendam esse cum omni grati animi significatione summam & singularem Dei Opt. Max. in nos bonitatem & misericordiam, qui nos patrésque nostros & *Ecclesiam Anglicanam* tam iniquâ *tyrannide* dudum exemerit, & justæ *libertati* quasi postliminiò restituerit.

XXIX. Atqui *Secundo* cavendum nobis & universis & singulis, ne illa *tyrannide* liberati, *novo jugo* colla subdamus; nec tàm *excussisse* jugum quàm *permutasse* deprehendamur.

(a) Horat. 2. Satyr. 9.

——(a) *Quæ bellua ruptis*
Cum semel effugit, reddit se prava catenis?

1 Cor. 1. 12.

Interest profectò nostrâ, si aut internæ *Conscientiæ*, aut externæ *Reipublicæ & Ecclesiæ* paci serio consultum velimus, omninò curare, ne ut olim in Ecclesia Corinthiaca *Ego sum Pauli, ego Apollo,*

Apollo, ego Cephæ, sic apud nos istiusmodi voces audiantur, *Ego sum Lutheri, ego Calvini, ego Arminii, ego Socini.* Quin esto (c) *omnis homo mendax, & verax solus Deus.* Non est dignus qui sit *Christi*, qui non est *unius Christi* discipulus. Actum est de fidei Christianæ simplicitate & sinceritate, postquam itum est *in partes*: Neque ulla spes est antè restituendi iri pristino vigori & virori *Religionem Christi*, quàm diducta tot fracturis & scissuris vulnera, fraternæ condescensionis oleo velut malagmate delinita, in eandem *Fidei* & *Charitatis* unitatem cœant & cœalescant. (c) Rom. 3. 4.

XXX. Cavendum porrò *tertiò*, ne pravis affectibus indulgentes, ita nos abduci patiamur in cujusquam *personæ admirationem*, ut ex ipsius authoritate toti pendeamus, (a) θαυμάζοντες πρόσωπα ὠφελείας χάριν. Quibus verbis intenait digitum *Apostolus* ad ipsissimum totius *mali fontem*. Nempe non aliunde emanavit omnis illa *nominum* perversa *admiratio* quam ex perdita illa & nimia *sua admiratione*. Dum quisque propriæ *utilitati* studet, inservit *honori, gloriæ* velificatur; alios omnes æstimat ex *suo commodo*: & corrupto jam hisce affectibus judicio, eos protinus *admiratur* maximè, quos *utilitati, honori, gloriæ*, aliisque suis cupiditatibus minimè adversaturos arbitratur. Quod ipsum alter etiam Apostolus, quem antè citavimus clare significat, ubi notat homines *sibi* (a) κατὰ τὰς ἰδίας ἐπιθυμίας *præceptores diligere.* (a) Jud. vers. 16. (a) 2 Tim. 4. 3.

XXXI. Cæterùm ut non obstantibus quæ à me dicta sunt, sua constet interim & *Ecclesiæ Catholicæ*, & unicuique *viro docto & pio*, justa authoritas: Admonendi estis *primò*, judicio & praxi *Universalis Ecclesiæ*, in sacrarum literarum interpretatione, & in dijudicandis fidei & morum

rum controverſiis, plurimum deferri oportere: *Secundò*, & viri docti judicio & *authoritati* nonnihil tribuendum, ad *eximendum* ex animis hominum *ſcrupulos* minùs neceſſarios, atque etiam ad *dirigendum* conſcientias *in rebus dubiis*, de quibus non poteſt aliter haberi ulla *certitudo*. Sed de horum utroque, erit fortaſſe poſthac commodior dicendi locus.

PRÆ-

PRÆLECTIO QUARTA.

In quâ Quæ ſit *Adæquata Conſcientiæ Regula* diſquiritur & ſtatuitur.

JAC. 4. 12.

Unus enim eſt Legiſlator, qui poteſt ſervare & perdere.

I. QUàm parùm ſit unicuique præſidii, ad *Conſcientiæ* ſuæ ſive *fructum*, ad excuſandum ea quæ hactenus *fecerit*, ſive *ſecuritatem* ad ἀφόβως aggrediendum quæ porrò *facturus eſt*, ſi ea aut ſola *boni finis intentione*, aut alieni tantùm *exempli* vel *judicii* authoritate nitantur: ſatis à me ſuperque proximis duabus prælectionibus demonſtratum eſt. Eo nimirum conſilio, ut ſublatis è medio his velut obicibus, expeditior mihi & complanatior eſſet via, ad ea quæ de *Conſcientiæ Obligatione* dicere inſtitueram. Quæ *Obligatio* cùm ſit duplex: *Activa* ſcilicet, per quam inducit alteri obligationem, & *Paſſiva* per quam alterius obligationi ſubeſt: poſtulat ordinis ratio, ut à *paſſivâ* ordiamur. Tunc enim de *re menſuratâ* ſecuriùs pronunciare

poterimus, poſtquam conſtituerit *menſuram* ipſam eſſe juſtam. Quod ergo nunc agitur hoc eſt, ut inquiramus quid ſit id quod propriè *obligat Conſcientiam*: ſive, quod idem eſt, quæ ſit propria & adæquata *Conſcientiæ Regula*, cui ſe (ut *recta* ſit) conformare teneatur. Quæ inquiſitio ut certiùs & commodiùs inſtituatur, paucis quibuſdam velut explicandi gratiâ præmiſſis, rem ipſam tandem quibuſdam *concluſionibus* complectar.

II. Sciendum itaque *primò*, Conſcientiæ ut munus ſuum debitè exequatur, neceſſariam eſſe aliquam *Regulam*, cui ſubeſſe debeat; Ubicunque enim eſt *Virtus* aliqua *Activa*, quæ non eſt de naturâ ſuâ *determinata ad unum* in agendo, ſed eſt *in potentiâ ad utrumlibet*, ita ut poſſit rectè agere vel ſecus; ſive ea *virtus* ſit *habitus* de prima, ſive *potentia naturalis* de ſecunda ſpecie Qualitatis: oportet ut ſit *Lex* aliqua vel *Regula*, (νόμος ſive κάνων) quæ eam in agendo dirigat. Quotieſcunque enim aliquid ſe ut *faciendum* offert phantaſiæ, ſive à ſenſu externo repræſentatum; ſive ex interna quadam animi ſuggeſtione; quia *Voluntas*, quæ eſt proximum agendi principium, eſt (ut dici ſolet) *potentia cæca*, nec poteſt ex ſe *malum* à *bono* diſcernere, ut ita ſit ipſa ſibi *Regula*: ratio inquiſitiva mox ad *Conſcientiam* recurrit, ut ejus *dictamen* audiat. Cujus munus eſt rem propoſitam ſtatim *examini ſubjicere*; examine facto, ſive perſequenda vel fugienda, facienda vel omittenda *judicare*; & prout judicaverit, ita voluntati *dictare*: hoc eſt, rem eam *libero arbitrio* ut eligendam vel non eligendam proponere. Ad quod *examinandi*, *judicandi*, *dictandi* munus, ne temere id præſtet & ὡς ἔτυχεν, & *cæcam voluntatem* ipſa non minùs cæca in tranſvorſum ducat: Opus eſt ut certa aliqua ſit *norma*, ad quam fiat *examen*.

III. Scien-

III. Sciendum *Secundò*, esse in *Regulis*, sicut & in *Causis*, subordinationem quandam: & sicut in *causis*, invicem *ordinatis*, posteriores quæque si ad priores comparentur habent rationem *Effectuum*; sic in *regulis* & *mensuris* invicem *ordinatis*, posteriorem quamque respectu superioris haberi rationem *regulati* sive *mensurati*. *Regula* igitur *Conscientiæ* cùm sit duplex; altera *proxima* & immediata, *prima* & remotior altera: *regula illa proxima*, sicut habet rationem *Regulæ*, respectu ipsius *Conscientiæ*, quam dirigere debet, sic habet rationem *regulati*, respectu *regulæ primæ*, à qua & ipsa dirigenda est.

IV. Sciendum *Tertiò*, quùm consistat cujusque rei *rectitudo* in conformitate ipsius ad suam *regulam*: sicut est *duplex*, ut jam diximus, *Conscientiæ Regula*, proxima & remota; ita *duplex* est etiam *Conscientiæ rectitudo*, duplici illi regulæ respondens. Potest enim *Conscientia recta* dici, vel ἁπλῶς, simpliciter, absolutè & *usquequaque recta*; vel πῇ, secundum aliquid & *quadantenus recta*. Hoc modo *recta* est, si sit conformis *Regulæ* suæ *proximæ* & immediatæ: quemadmodum is dicitur de aliqua *propria passione* habere *scientiam* certam & veram, qui potest ipsam de suo Subjecto per *proximam sui causam* demonstrare, etsi nequeat ulteriùs ascendere. At illo modo tum demum *recta* est *Conscientia*, cum & ipsa *regulæ suæ proximæ* conformis est, & illa insuper regula *regulæ primæ*: quemadmodum is dicitur habere rei alicujus *certam*, (id est perfectam,) *scientiam*, qui omnes ejus *causas* novit usque ad *primas*. *Tunc enim unamquamque rem scire dicimur*, (inquit Philosophus initio *Lib.* 1. *Phys.*) *cum omnes ejus causas, principia, & elementa cognoscimus usque ad prima.* Proinde ut *certitudo scientiæ*, etsi oriatur *immediatè* ex cognitione *causæ proximæ*, resolvitur ta-

men *ultimatè* in cognitionem *cauſæ primæ*: Sic *rectitudo Conſcientiæ*, etſi attendatur *immediatè* penes conformitatem ad *regulam ſuam proximam*, reſolvitur tamen *ultimatè* in *regulam ſuam primam* & ſupremam.

V. Sciendum *quartò*, cum de *Obligatione Conſcientiæ* loquimur, Obligationem illam non ſignificare *coactionem* aliquam (*Conſcientia* enim propriè loquendo non magis *cogi* poteſt, quam ipſum *Liberum arbitrium*;) ſed imperium potiùs & poteſtatem urgendi eam (cum *authoritate* tamen cui ipſa obedire tenetur) ad faciendum quod ſui eſt officii: eodem omninò modo, quo *Princeps* qui habet poteſtatem *νομοθετικὴν*, ferendo leges *obligat* ſubditos ad ipſarum obſervationem. Sicut ergo in foro externo ſubditos ad obediendum *obligat* propriè & formaliter, non *Lex* ipſa, ſed *poteſtas Legiſlatoris*; verè tamen dicitur & *Lex ipſa obligare*, etſi improprie & quaſi *materialiter*, ſive *terminativè*, quia per eam & ad eam fit *obligatio*; ſicut dicitur *Lex* etiam *judicare* [*Num Lex noſtra judicat quenquam?* Joh. 7. 51.] etſi ipſa non *judicet*, ſed *Prætor*, quia Prætor debet *ſecundum legem* judicare: Sic & in foro interno *Conſcientiam* propriè *obligat*, non *regula* ſive *Lex* ei impoſita, ſed *poteſtas* & *authoritas* imponentis: ita tamen ut ex conſequenti verè & non incommodè, licet minùs propriè, dici poſſit regulam ipſam *obligare*. Cum ergo quæritur, quid ſit illud quod *obligat Conſcientiam* ad faciendum officium ſuum; utrumque hoc quæritur: *primò* & principaliter, quis ſit *Dominus Conſcientiæ*, qui jus habeat & poteſtatem imponendi ei *Legem* ſeu *Regulam* cui ſe debeat conformare; deinde *ſecundario* & conſequenter, quæ ſit *Regula Conſcientiæ*, ceu Lex ab illo domino ſuo impoſita, cui ex ejus imperio conformare ſe teneatur?

VI. Sciendum

VI. Sciendum *quintò*, cum quicquid alteri attribuitur attribuatur vel *per se*, vel *non per se*; idque iterùm dupliciter, vel *non per se*, i. e. *per aliud*, vel *non per se*, i. e. *per accidens*: res illas proinde, quibus vis *obligandi Conscientiam* quovis modo attribui posse videtur, esse in triplici discrimine. Vel enim *primò obligant* Conscientiam *per se simpliciter*; hoc est, directè ex se & vi propriâ obligant, non solùm ut τὸ *per se* opponitur τῷ *per accidens*, sed etiam ut opponitur τῷ *per aliud*, Vel *secundò obligant per se respectivè*, prout τὸ *per se* opponitur τῷ *per accidens*, sed non prout opponitur τῷ *per aliud*; hoc est, *obligant* non ex vi suâ propriâ, sed virtute alicujus alterius vim *obligandi* habentis: Vel *tertiò obligant per accidens tantùm*, & neutro modo *per se*. Quin & in illis quæ *secundo modo* obligant, discrimen aliquod observandum est, pro diversâ ratione illius causæ ex quâ oritur *Obligatio*. Aliter enim se res habet, cum ex *alienâ authoritate* necessario inducitur *obligatio*: aliter, cum ex *propria voluntate* sponte contrahitur. Ex quibus omnibus efficitur, ut sint eorum quæ *obligant Conscientiam* gradus omninò *quatuor*. Exempli gratiâ (ut & ea quæ dicta sunt rectiùs intelligatis, & eorum quæ dicenda forent rudem quandam ὑπογραφὴν ὡς ἐν τύπῳ habeatis;) Obligat *primò*, *per se & vi propriâ*, expressum Dei mandatum: Obligant *secundò*, nullâ tamen vi suâ, sed *virtute divini præcepti*, Leges humanæ & mandata Superiorum: *obligant tertiò*, ex liberâ cujusque electione & *facto proprio*, cum ei integrum antè esset aliter fecisse, sponte susceptæ Vota: *quartò* denique, & *ex accidente*, *obligat* Lex sive ratio Scandali.

VII. Sciendum *ultimò*, *Obligationem* illam duntaxat quæ est *in primo gradu* esse *absolutam* & *universalem*; reliquas tres *relativas* & *particulares*.

illa

Illa *abſoluta* eſt, quia *directè* obligat, & *ſemper*, & *univerſos*: & eſt ejus vinculum planè inſolubile. Reliquæ *relativæ* dici poſſunt, tùm quia non ex ſe & vi propria obligant, ſed *per relationem* ad præceptum aliquod aut inſtitutum Dei; tùm quia non *ſemper*, *ubique*, & in omni caſu *obligant*, ſed quando rationes illæ, quas reſpicere debent, exigere videntur. Præjudicat ergo *primi gradus Obligatio* cuivis obligationi in aliis quibuſcunq; gradibus: ita ut ipſa reliquas irritas faciat, non autem ipſam illæ. Imò univerſim *Obligatio in Superiore* quoquo *gradu* validior eſt, cæteris paribus, *obligatione in gradu* quocunque *inferiore*, atque ei præjudicat; vel *tollendo* jam contractam, ut plerumque: vel ſaltem, idque perpetuò, *impediendo* contrahendam. Cedant ergo oportet quantum ad *obligandi* vim *leges humanæ* divinis, *privatæ pactiones* & promiſſiones Conſtitutionibus publicis, hiſce demum omnibus *Scandali Lex*.

VIII. His ita præmiſſis, ut certa nobis conſtet vivendi Lex, ea quæ de *Conſcientiæ Regulâ* & ejus *Obligatione paſſivâ* ſunt maximè ſcitu neceſſaria, quibuſdam *Concluſionibus*, prout pollicitus ſum, complectar. CONCLUSIO PRIMA. *Deus ſolus merum & directum habet imperium in Conſcientias hominum.* Ita ut extra Deum nemo poteſtatem habeat *leges* imponendi *Conſcientiæ* cujuſquam hominis, cui ut *per ſe obligatoriæ* ſubjicere ſeſe debeat. Dico *per ſe*, quia *obligamur* omnes in conſcientiis juſtas *leges humanas* obſervare, *fidem* Deo vel hominibus datam præſtare, ne ſimus aliis *ſcandalo* cavere: ſed ad iſta omnia non aliunde *obligamur*, niſi in quantum ad *Dei voluntatem* iſta omnia imperantis revocantur; ut de ſingulis ſuo loco videbitur.

IX. Probatur hæc *Concluſio*. *Primò* ex verbis illis *Apoſtoli* jam propoſitis, *Unus enim eſt legiſlator*,

tor, qui poteſt ſervare & perdere. Ubi duo ſe offerunt in rem noſtram argumenta. *Primò* enim Deum aſſerit eſſe *unum Legiſlatorem*: Non unum è multis, vel præ cæteris unum; ſed *excluſivè unum*, hoc eſt, *unicum*. Aliàs argumento uſus eſſet Apoſtolus ad probandum quod volebat parùm efficaci. Reprehendit nimirum eos, qui de *perſonis* aut *factis* alienis temerè ferebant judicium, ut juris alieni invaſores. *Quis tu, inquit, qui alium judicas?* Quaſi dicèret, Nôris te qui his, & quas res agas. Non eſt tuum falcem tuam in alienam meſſem immittere; multò autem minùs in omnipotentis Dei ſolium temet audacter ingerere. Si neſcis, *illius unius* eſt de conſcientiis hominum *judicium ferre*, cujus unius eſt ipſorum conſcientiis *Leges imponere*, is autem præter *unum Deum* nullus eſt. εἷς ἐστιν ὁ νομοθέτης. *Deinde* ſoli Deo poteſtatem aſſerit ſervandi & perdendi: Unde *ſecundum* extruitur *argumentum*. Is ſolus jus habet *conſcientiis* aliquid imperandi aut prohibendi, qui poteſtatem habet *conſcientiam* imperata facientem gratuitis *præmiis*, detrectantem juſtis *ſupplicis* afficere: At penes *unum legiſlatorem* Deum eſt hominibus *præmia & pœnas* pro conſcientiæ cujuſq; qualitate *retribuere*: Ipſi ergo ſoli jus eſt in hominum *conſcientias*. 1. 2.

X. Probatur *ſecundò*. Qui ſolus novit internos *Conſcientiæ* motus, ſolus poteſtatem habet *Legem* illis præſtituendi; quia *Lex* de ignotis nec ſtatuit nec judicat: at *ſoli Deo* καρδιογνώστῃ cogniti ſunt interni cordium & *conſcientiarum* motus: ergo penes ipſum ſolum poteſtas eſt *Legem* Conſcientiis imponendi, quæ ipſas obliget. Hinc eſt quòd *Leges humanæ externos* tantùm corporum *motus obligant* ad *externam* conformitatem; à quarum imperio & cognitione *internæ* interim cogitationes, omnéſque mentium & *conſcientiarum* motus prorſus immunes

immunes sunt. Adeò ut non tantùm viri Sancti & veri Dei cognitione imbuti, quales fuere *tresviri* illi apud Babylonios captivi, *Dan.* 3. & *Maccabei* fratres septem; sed & Ethnicorum sapientes plurimi tyrannorum minas & tormenta riserint, ut qui non in ipsos, sed in ipsorum θυλάκους tantùm & ἀποδέρματα sævierint. Quin audiamus quid Servator noster *Christus* hac in re & ipse senserit, & suis præceperit, *Nolite*, inquit, *timere eos, qui cum interemerint corpus, non habent quod ampliùs faciant: sed metuite eum, qui potestatem habet ubi occiderit, & in infernum conjiciendi*, Luc. 12. 3, 4. Quasi dixisset, Habent tyranni ex permissione Dei in *corpora* potestatem: ast in *Animas* hominum & *Conscientias* nullam habent ἐξουσίαν, jus nullum. Non possunt aut *Leges* rogare, aut irrogare *pœnas*, quæ ad interiorem hominem pertineat. In *totum hominem* Dei unius jus est: qui potest neglecti officii non à *Corpore* solùm, sed & ab *Animâ* pœnas sumere, & *totum hominem* æternis suppliciis addicere.

XI. Probatur *tertiò*, ex conditione ipsius *Conscientiæ*, & naturali ejus statu: quam jam antè diximus ita medio quodam inter Deum & hominis voluntatem intervallo positam; ut quod de *Regibus* & *Imperatoribus* verè dici solitum est, de singulorum hominum *Conscientiis* non minùs vere dici possit, *Solo Deo minores* esse, nec *aliquem in terris Superiorem* agnoscere. Memorabile est *Maximiliani primi* Imperatoris quod legimus dictum illud, *Conscientiis dominari velle est arcem cœli invadere.* Prædator est gloriæ Dei, & potestatis ei debitæ nefarius invasor, quisquis in *conscientias* hominum aut sibi *jus* arrogat, aut *dominatum* exercet. Viderint *Romani Pontifices*, quique illis aut *Canonistæ* parasitantur, aut supparasitantur *Jesuitæ*, cæterique, ut se hujus tàm immanis sacrilegii crimine liberent.

Quin

Quin & illos quoque, qui *Conſcientias* ſuas quæ ſoli Deo abſolute ſubeſſe debent, ullius creaturæ poteſtati ita ſubjiciunt, ut ex illius arbitrio toti pendeant, cautos velim, ne dum *ſervitutis honorem*, qui Deo ſoli jure debetur, in creaturam conferunt, è creaturâ (quod interpretativè ſaltem *idololatria* eſt) Deum faciant. Ex hac *primâ Concluſione* quam hactenus firmavimus ſequitur hoc πόρισμα, *Regulam Conſcientiæ* propriam eam eſſe, quam ipſi Deus *Supremus Legiſlator* præſtituerit, nec extra eam aliam admitti oportere.

XII. Sequitur *Concluſio ſecunda*. *Conſcientiæ Regula proxima* & immediata (etſi nec *adæquata*, nec *ſumma*,) eſt *Lumen menti pro tempore præſens*: Id quod alii *Lumen rationis*, alii *Legem mentis*, Scholaſtici ferè poſt Philoſophos (*a*) *rectam Rationem* appellare ſolent. Probatur hæc *primò* ex S. Scripturæ locis aliquot, *Luc.* 12. 57. *Quare non ex vobiſmetipſis judicatis quod juſtum eſt?* Inquit Servator Chriſtus. Quaſi diceret, eſt vobis *internum lumen*, à verâ illâ luce mentibus veſtris inditum (*b*) *quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*; cujus ope, niſi vobis ipſis deeſſe velitis, poteritis (*c*) *Rectum* dignoſcere *curvo*, & Iniquo ſecernere juſtum. Eſt & notiſſimus locus, *Rom.* 2. 14, 15. *Cum Gentes quæ Legem* (Scriptam ſc.) *non habent, naturâ ea quæ ſunt legis faciunt, (*i. e. exercent actus *prudentiæ, juſtitiæ, fortitudinis, temperantiæ*, & reliquarum virtutum,) *iſti legem non habentes ſibi ipſis ſunt Lex: Qui oſtendunt opus Legis Scriptum in cordibus ſuis, teſtimonium unà perhibente conſcientiâ ſuâ, & invicem ſe cogitationibus accuſantibus vel etiam defendentibus.* Ex quibus verbis manifeſtum eſt *Conſcientiam* in illis ſuis actibus (*Teſtificandi, Accuſandi, Defendendi,*) quos exercet circa jam facta, de illis omnibus ex impreſſo menti *Rationis lumine* judicare. Unde conſequitur,

(a) τῶ λόγω, καθὰ πρὸς ὀρθὸν τέλος συνέχει, πρὸς καλὸν ἄγειν τὸν βίον Socrat. ap. Stob. λογ.

(b) *Joh.* 1. 9.

(c) τὸ ὀρθὸν ἢ ἀμαυρὸν κρίνειν. Nazianz. Orat. 15.

conſequitur, cum ſit de *præteritis* & *futuris* eadem judicandi *regula*, Conſcientiam & in illis ſuis actibus qui circa *facienda* verſantur, (*Examinandi*, *Judicandi*, *Dictandi*, &c.) eodem illo *lumine*, ut eorundem actuum *regulâ* & *menſurâ*, uti. Illud *Pſal.* 4. 6. quod à pleriſque *Latinorum Patrum* poſterioris præſertim ævi, & à *Scholaſticis* paſſim aſſertur in firmamentum hujus Concluſionis [*Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui, Domine,*] prudens omitto, cum nitatur illa verborum interpretatio verſione non probâ, nec videatur ad mentem & ſcopum Prophetæ multùm pertinere.

XIII, Probatur *ſecundò*, ex communi *more loquendi*. Solemus enim dicere, eum qui ſecundum *lumen mentis* ſuæ operatus eſt, *bonâ* uſum *Conſcientiâ*; etſi fortaſſis id *fecerit* vel *omiſerit*, quod non fuit ab eo *faciendum* vel *omittendum*: eum è contra, qui *dictamini mentis* ſuæ non auſcultaverit, ſed contrà fecerit, *malâ conſcientiâ* rem egiſſe, Paulus Apoſtolus, *Act.* 23. 1. profitetur ſe *omni bonâ conſcientiâ Deo ſerviiſſe uſque ad illum diem.* Quæ verba, ſi & ad anteriorem vitæ partem, cum nondum factus eſſet *Chriſtianus*, extendenda ſint, (quod multis placuiſſe video, & mihi quidem videtur valdè probabile:) Statuendum eſt eum, etſi Chriſtiano nomini & fidei infeſtiſſimum hoſtem, & ut ipſe fatetur (a) *perſecutorem* adhuc & *blaſphemum*, dici tamen potuiſſe eriam tum *omni bonâ conſcientiâ* πεπολιτεῦσθαι τῷ θεῷ quod omni illo tempore nil fecerit, niſi quod *Conſcientiâ* ipſius, pro menſurâ *luminis* quod tunc habuit, faciendum ſibi dictaverat. *Revera enim ita exiſtimabat*, ut ipſe, in alterâ ſua apud *Regem Agrippam* apologiâ, palam & ſincerè profitetur [ἔδοξα ἐμαυτῷ] *oportere ſe adverſus nomen Jeſu Nazarens multa contraria facere*, Act. 26. 9. Sed quicquid de *Paulo* ejuſque tunc temporis *Conſcientiâ* ſtatuendum ſit, illud interim

(a) 1 *Tim.* 1. 13.

rim certum est, Deum ipsum testimonium perhibuisse (*b*) *Abimeleco*, quæ *Abrahæ* uxorem ignarus rei in contubernium suum accitiverat, id ab eo *in integritate cordis sui*, (id est, *bonâ conscientiâ*) factum fuisse: non aliâ sanè ratione, quàm eâ quâ se excusabat (*c*) *Abimelecus*, quòd scilicet si eam sciisset fuisse maritam, non eam esset in ædes suas deducturus. Potest ergo *Conscientia*, ex ignorantiâ non culpabili, (fortean & aliunde) *erronea*, vel Deo judice dici (non quidem *simpliciter* & absolutè, sed tamen quadantenùs & *secundum quid*) *bona & recta*, propter conformitatem quam habet cum *lumine mentis* suæ, ut *regula sua proxima* & immediata. Sed ut ἀλοχλήρως & usquequaque *Recta* dicatur, huic *Conformitati* accedat oportet altera & ulterior, ut nimirum *conformis* sit *Regulæ suæ primæ* & supremæ. Quænam autem sit illa, aliquantò propiùs inquirendum est.

(*b*) *Gen.* 20. 6.

(*c*) —5.

XIV. Esto itaque hæc *Conclusio tertia*. *Sacra Scriptura, sive verbum Dei Scriptum, non est Conscientiæ Regula adæquata*. Probatur *primò*, Extra cujuscunque rei *regulam adæquatam*, non est necessarium ut sit ejusdem rei *regula* aliqua alia: *adæquatio* enim excludit necessitatem alicujus *supplementi*: Sed extra sacram *Scripturam* necesse est ut sit alia *Conscientiæ Regula*. Aliàs *Gentes* quæ non habent *Scripturam*, nullam haberent conscientiæ suæ *regulam*: quod rationi, experientiæ, & Apostoli (*a*) (loco paulò antè citato) aperto testimonio vel maximè adversatur. Inesse omnibus hominibus *conscientiam*, eámque alicui *legi* subesse, quæ ipsam ut *norma* dirigat, res ipsa clamat. Unde enim illæ, quarum meminit Apostolus, extantq; in historiis & in vitâ communi plurima passim exempla, graves illæ conscientiæ *accusationes*; eásque consecutæ animorum *agritudines, flagella, cruciatus, tormenta*, illæ Tragicorum *Furiæ* & Ἐρινύες;

(*a*) *Rom.* 2. 14.

nisi

niſi ex violatâ *conſcientiæ lege?* Quæ ſi nulla eſſet; eſſent eò feliciores barbariſſimi quiq; populi, quantò ab *Evangelii* voce & ſonitu remotiores: utpote quibus nulla poſſet juſtè imputari *peccati culpa. ubi enim non eſt Lex, nec tranſgreſſio* eſſe poteſt, *Rom.* 14. 15. quum ſit *Peccatum* nihil aliud quàm *Legis tranſgreſſio,* ἡ γὰρ ἁμαρτία ἐστὶν ἀνομία, 1 *Joh.* 3. 4. Magnam eſſe *Conſcientiæ* vim in utramque partem, ut & nihil meruat, qui nullius ſibi culpæ conſcius eſt, & nihil non meruat, quem exagitat ſcelerum ſuorum conſcientia; Veterum *Ethnicorum* non *Scholæ* tantùm perſonant, ſed & *Roſtra* & *Theatra*? qui tamen nihil de *Moſe*, nihil de *Chriſto*, nihil de *Lege & Prophetis*, nihil de *Evangelio & Apoſtolis*, unquam inaudiverant. Ergo non eſt *Scriptura* ſola & *adæquata Conſcientiæ Regula.*

Cicer. pro Milone.

XV. Probatur *ſecundò* à proprio *Sacræ Scripturæ* fine, qui eſt σοφίσαι εἰς σωτηρίαν, 2 *Tim.* 3. 15. *Sapientis nos reddere ad ſalutem* æternam per fidem quæ eſt in Chriſto Jeſu. Cum enim non poſſet *lumen naturalis Rationis* ad ea quæ nos perducant ad *finem ſupernaturalem* ſufficienter pertingere, cùm propter obſcuratum nimis ex Adæ lapſu *naturale* illud *lumen*, tùm etiam quia ad *finem ſupernaturalem* opus eſt *mediis ſupernaturalibus*: placuit Deo, imbecillitatis noſtræ habitâ ratione, *voluntatem* ſuam pro eâ quâ ipſi viſum eſt menſurâ hominibus in *verbo* ſuo patefacére. Gratioſo admodùm, & nobis ſalutari conſilio; ut non ſolùm ea quæ propriè ſunt *fidei*, nec poſſunt *lumine naturæ* cognoſci, nobis nota fierent per *revelationem divinam*; ſed & in iis quæ *natura nobis cognita* ſunt, perfectiùs & ſalutariùs inſtrueremur: quò nimirum ea ipſa *opera*, quæ *natura* dictat eſſe utcunque facienda, ex nobiliori *principio* orta *Dei amore*, & ad nobiliores *fines* ordinata *Dei gloriam & animarum noſtrarum ſalutem*, è moralibus *Spiritualia* fierent,

rent, Deóque per Christum grata & accepta. Est ergo *Scriptura*, quoad *supernaturaliter credenda*, sola & *adæquata Fidei Regula*: éstque eadem, quoad *agenda* etiam, quatenus sunt *Spiritualia* & ad finem *supernaturalem* ordinata, sola & *adæquata Morum Regula*; atque ita ex consequenti, agendorum *Regula* principalis, & ut ita dicam, *Architectonica*. Sed cum ad *Conscientiam* spectat circa *res agendas* inquirere, non eâ duntaxat ratione quâ sunt *Spirituales*, an fiant *ex charitate*, & *in finem supernaturalem* dirigantur; sed eâ etiam quâ *Morales* sunt, sintne *bonæ* vel *malæ*, *licitæ* vel *illicitæ*, *liberæ* vel *necessariæ*: ut de his rebus ritè judicetur, non ex sola *Scriptura*, sed & aliunde etiam petenda sunt opportuna adjumenta.

XVI. Probatur *tertiò*, ex ipsius *Scripturæ* formâ, charactere, & temperamento. Quæ cum plurima contineat non unius generis *præcepta*, quarum alia ad *Mores* pertinent, alia ad *ritus*; alia omnibus ex æquo *communia*, alia certo alicui populo, ordini aut personæ *peculiaria*, quædam *ad tempus* aliquod duratura, alia *perpetuæ obligationis*; quædam κατὰ γνώμην vel κατὰ συγγνώμην, & quasi per modum *consilii* de rebus aut plerunq; expedientibus, aut pro certo rerum statu & conditione temporum, quædam κατ' ἐπιταγὴν & quasi per modum *mandati*, de rebus simpliciter & ubique necessariis: si non esset alia aliqua *regula extra scripturam* discernendi *moralia præcepta* à ritualibus, *temporaria* à perpetuis, *singularia* à communibus, omninò in incerto hæreret sæpissimè *Conscientia*, quò se verteret nescia; præsertim cum *diversi generis præcepta* eodem quasi halitu prolata, eodem sermonis tenore, & verborum continuo nexu, immediatè invicem se consequuntur. Exempli gratia, *Levit.* 19. 18. præceptum est *de diligendo proximo sicut seipsum*: Versibus immediatè

sequentibus præcipitur ne *duorum generum jumenta* coire sinantur, ne ager *diversi generis seminibus* seratur, ne vestis *è lini lanæque texturâ* conficiatur. Quorum illud *morale & universale* præceptum esse, ista (sive *Cæremonialia* sive *Judicialia*) uni Judaico populo *peculiaria*, nemo est qui dubitat. Sed cum hæc leguntur in Ecclesiis, quòd sit inter ea aliquod ejusmodi discrimen, non potest ex aliquo ipsius textus indicio constare. Ejusdem etiam capitis *versu* 30. *Sabbati sanctificatio, & Sanctuarii reverentia*, continuâ verborum serie pariformiter præcipiuntur, idq; eâdem solenni juris Sanctione, *Ego Jehovah*: esse tamen non dubito qui putent, altero præcepto *Conscientias* hominum etiamnum teneri, altero non teneri. Cur tamen sic putent, cum sit in ipso textu ubi omnia sunt parla tam lati discriminis nec vola nec vestigium, non aliunde certè est, quàm ex *rationis & prudentiæ* judicio: quo secluso non possunt *obligatoria præcepta* à non obligatoriis sic dignosci, ut non fluctuet fæpenumerò *Conscientia*, nec certò sciat, quid sibi faciendum sit, quid non faciendum, judicare.

XVII. Probatur *quartò*, ex incommodis diversæ sententiæ; nimirum gravissimis illis malis, quæ *Ecclesiam Christianam* jamdiu exercuerunt, postquam ex malè intellectâ de *Sacræ Scripturæ perfectione* doctrinâ, obtinuit apud aliquot magni nominis viros periculosissimus error, nihil *licitè fieri* posse nedum *præcipi*, quod non esset à Deo in *Scriptura* aut *præceptum*, aut laudabili saltem *exemplo* comprobatum. Hoc semel jacto fundamento, cœpere mox præservidi ingenii viri non pauci, *Zelo Dei* (ut ex charitatis judicio credere par est) *sed non secundùm scientiam* abrepti, de *ritibus Ecclesiasticis* rixas & turbas ciere non necessarias. Scilicet eliminandas ex Ecclesiis Christi & abigendas

das procul *Ceremonias* in sacris literis non præscriptas; *Leges* de rebus Adiaphoris ab hominibus latas refigendas; reformandas per orbem *Ecclesias*; & ad Evangelicam *puritatem & simplicitatem* omnia revocanda. Stetit hîc aliquandiu, sed non diu hîc stetit, effrænis hominum temeritas: sed, ut fieri amat, ἐνὸς δόγματος τ' ἄλλα συμβαίνει. Hoc fonte derivata *audacia*, effluxit tandem in apertam *rabiem*, & exivit jamdiu in *furorem Anabaptisticum*. Et quamvis quò porrò progrediatur vix habeat; usq; tamen progreditur indies, & nova quotidie parturit opinionum monstra: ut nisi ex sacrosancto Dei verbo didicissemus (a) *firmum stare fundamentum Dei*, neque adversus Ecclesiam Christi (b) *prævalituras unquam* ex toto *inferorum portas*; omninò metuendum foret, ne universa Christi *Ecclesia*, *Atheismi* velut diluvio obruta, toto orbe funditùs periret. (a) 2 Tim. 2. 19. (b) Mat. 16. 18.

XVIII. Neque verò existimet quis, ista me declamatorio more invidiosiùs conqueri, quàm pro rei ipsius merito. Id enim mihi persuasissimum est, qui hunc errorem penitus imbiberit, importunis *Anabaptistarum*, *Socinianorum*, aliorúmq; quos nominare non libet apud nos *Sectariorum* argumentis, in plerisq; earum quæ nunc dierum agitantur controversiis, nullo modo posse satisfacere. Nam ut certam *Ecclesiastici regiminis formam* præteream, quam heri nati *Politico-Theologi* nostri non aliunde quàm ex hoc ipsissimo fundamento quòd eam è *Scripturis* nusquam constare putent, aut penitus *sublatam* volunt, aut (quod parum abest) *ad civilem Magistratum dilatam*; *Diei Dominicæ* observationem, *Ministrorum* Evangelii missionem, *Baptismum Infantium*, aquæ in baptismo pro totius corporis immersione *insperionem*, *Sacramentalem gratiam*, aliáque permulta quæ deprompsis è *Socini* pharetra telis strenuè oppugnant

nant moderni *Sectarii*; aut ex Ecclesiâ unà cum *ritibus & legibus Ecclesiasticis* exterminanda esse, ex suo illo principio concedant necesse est; aut mutatâ in melius sententiâ, unà cum illis & ista etiam sine peccato retineri posse fateantur.

XIX. Atqui hoc est, inquietis, *Scripturæ perfectioni* (quam libenter agnoscunt omnes *Reformatarum Ecclesiarum* Theologi) derogare, *Pontificiorum Traditionibus* januam aperire, & argumentis à *Scripturâ negativè* ductis, quibus usi frequenter & priscæ Ecclesiæ *Patres*, & utuntur etiam horum temporum doctissimi quique *Theologi*, vim omnem adimere. Respondeo, *Pontificios* perfectioni Scripturæ in eo derogare, quòd in *Fidei dogmatibus*, & rebus ad salutem necessariis *Traditiones* obtrudant *non Scriptas*, cum scripto Dei verbo *pari veneratione* recipiendas: quasi non ex se valeret σοφίσαι εἰς σωτηρίαν, & conferre *Filiis Dei* paternam *hæreditatem Christi Testamentum*, sine affixis humanarum *Traditionum codicillis*. Eos autem qui à *Scripturis negativè* disputant, de rebus ad salutem necessariò *credendis* aut *agendis* intelligendos esse, siquidem uti debent, eo utantur argumento. Cæterùm nunc non de *fidei regulâ* quæritur, sed *Conscientiæ*: nec de ejus *Regulâ præcipuâ*, sed *adæquata*: nec quid homini Christiano sit *necessario credendum* vel *agendum* ad consequendam *animæ salutem*, sed quid à viro pio & prudente *licitè* fieri possit vel non *pro hic & nunc*. Summa est, *Scripturam sacram* esse *fidei* & *supernaturaliter* credendorum, actionum item *moralium*, quâ ex parte *Spirituales* sunt & ad *finem supernaturalem* ordinantur, *adæquatam regulam*; esse etiam *Conscientiæ legem* & agendorum moralium *regulam præcipuam* & supremam, ita ut ubi Scriptura de re quavis aliquid in universum statuit *præcipiendo prohibendove*, non fas sit alteri cuicunque *Legi* ex adverso intercedere:

dere: non esse tamen ita *Conscientiæ Legem* unicam, ut quod non est ibi *præceptum* continuò *illicitum* sit, quia non est præceptum. Et hactenus de *tertiâ Conclusione*.

XX. Sequitur *Quarta. Propria & adæquata Conscientiæ Regula Dei voluntas est, qualitercunque hominibus revelata.* Hanc alii *Legem Dei*, alii *Legem æternam* dicunt; vocabulis pro suo cujusque arbitrio, sed eodem sensu. Hujus *Conclusionis* singulæ particulæ expendendæ sunt. Dico *primò*, *Voluntas Dei*. Cujus *Voluntatis*, notissima est illa distinctio, (quam tamen à Scriptoribus aliquoties animadverti aut non rectè *explicari*, aut non ritè *applicari*,) in *Voluntatem Beneplaciti*, & *Voluntatem Signi*. Prior illa, quam *Beneplaciti* vocant, ea est, quâ Deus ab æterno apud se constituit quid *ipse velit facere*: Altera quam *Signi* appellant ea est, quâ nobis legem præstituit, significando quid *velit a nobis fieri*. Quarum illa propriè & univocè *Voluntas Dei est*; hæc improprie & ἀναλόγως, sic dicta. *Voluntas* illa *Beneplaciti* est ipsi quidem Deo (si de tantâ Majestate κατ' ἄνθρωπον loqui fas sit,) quodammodo *agendi Lex*; semper enim ille facit quod ipsi complacitum est: sed non est à Deo nobis in *Legem* data, ut sit *Conscientiæ* nostræ *Regula*, saltem quod ad *res agendas* attinet. Pertinet illa quidem aliquo modo ad *Conscientiam* respectu *perpessionum*: à posteriori scilicet, & hoc sensu, quòd obligamur in *Conscientiâ*, quodcunque contigerit id omne (*a*) *æquo animo ferre*, postquam nobis ex eventu constiterit id *Deum voluisse*; quia hoc dictat *recta ratio*, non debere nobis *divinæ providentiæ* ordinem displicere, qui nil *velle* potest nisi quod est *rectissimum*. Reliquum est ergo, ut sit *Conscientiæ* nostræ regula *Voluntas* illa quæ *Signi* dicitur. Cum enim Deus *præcipiendo* & *prohibendo*, quid à nobis fieri velit & non fieri, significaverit:

(a) *Optimum est, Deum quo authore omnia proveniunt, sine murmuratione comitari.* Senec. Epist. 108. *Placeat homini, quicquid Deo placuit.* Id. Epist. 71.

nificaverit: nostri est officii ipsius *Voluntati* voluntates nostras simpliciter conformare. Multa apud *Scholasticos* disputantur inutili subtilitate, an & quatenus teneatur *voluntas creaturæ rationalis conformare se voluntati creatoris, in re volitâ?* quum possit, quod instituto nostro & ad vitæ usum sit satis, res tota apertè & breviter uno verbo confici; nimirum, teneri nos semper *id velle, quod Deus vult nos velle.* Ut cum præcepisset *Abrahamo* Deus, ut filium *Isaacum* ipsi offerret in holocaustum, etsi Deus *voluntate beneplaciti* (uti mox ex eventu patuit) vel tum cum ei hoc faciendum præcepit, id fieri noluerit: tenebatur tamen *Abrahamus* id ipsum *velle*, quia Deus *præcipiendo* significaverat se *velle* ut *Abrahamus id vellet.*

XXI. Dico *secundo*, *voluntas Dei hominibus revelata*; quia revelatio est formalis ratio *obligandi*: Voluntas enim Dei non *obligat* eos quibus non est *revelata*. Unde *Gentes* quibus Evangelium non est prædicatum, non obligantur credere *Evangelio*, aut ad fidem in Christum. *Nemo enim tenetur ad impossibile*: impossibile est autem ei cui *Evangelium* non fuerit prædicatum, nec qui de *Christo* quicquam inaudiverit, credere *Evangelio* & *Christo*, cùm lumen rationis non possit eò pertingere; juxta illud Apostoli, *Rom.* 10. 15. *Quomodo credent ei de quo non audierint? & quomodo audient absque præcone?* Nec idem Apostolus æquum esse censet, ut per *Legem judicentur* alii quàm qui *in Lege peccaverunt*, Rom. 2. 12. Imò verò nec illud per se sufficit ad inducendam *obligationem* in conscientiâ, *Voluntatem Dei* esse alicui *revelatam*, nisi insuper ei revelata sit *ut voluntas Dei* quoad ipsum. Adeo ut siquis ex *Gentibus* ἀλληγορικῶς incidisset forte in libros *Mosis* atque ex eorum lectione percepisset mandata Hebræo populo inibi data; non mox obligatus esset ad ea præstanda licet essent ei *revelata*,

lata, quia ad ipsum non pertinebant, sed erant illi populo *peculiaria*; & scitum est *Legem* non obligare omnes *quibus cognita est*, sed omnes & solos *quibus data est*.

XXII. Dico *tertiò*, *Voluntas Dei qualitercunque revelata*: quia authoritatem habet *Voluntas Dei ex se*, & non ex *modo revelandi*. Ita ut non opus habeant *Pontificii*, in Controversiâ *de Traditionibus*, de eo laborare ut probent *Verbum Dei non Scriptum* paris esse authoritatis cum *Verbo Dei Scripto*. Id enim nos ultrò largimur: modò, ut *de Scripto* nobis constat, constare posset pariter *de non Scripto*, quòd sit indubiè *Verbum Dei*. Ergo *Voluntas Dei* quocunque demum modo *revelata*, dummodo sit menti ita *sufficienter revelata*, ut ei aut actu innotescat, aut (nisi obstet *negligentia culpabilis*) actu innotescere possit, est *regula Conscientiæ*; obligans eam ad agnoscendam *Dei voluntatem*, eámque voluntati propriæ proponendam ut *Dei voluntatem* cui se conformare teneatur, nec id solùm sed & potentiis executivis imperare ut ad eam *Dei voluntatem* adimplendam se accingant. Rectè Damascenus, τοῦτο ἀγαθὸν ὅπερ ὁ θεὸς βούλεται. *Quod vult Deus id bonum* esse necesse est; cujus sc. *Voluntas boni mensura* est. Lex autem Dei est ἡ τοῦτο διδάσκουσα ἐντολὴ, mandatum illud quo Deus nos docet suam illam bonam voluntatem. Pergit, ὀπιβαίνων ὁ τοῦ θεοῦ νόμος τῷ νῷ ἡμῶν, ἐφέλκεται πρὸς ἑαυτόν. Accedens autem menti nostræ Dei Lex, ubi semel eam occupaverit, attrahit ad se καὶ νύττει τὴν ἡμετέραν συνείδησιν, hoc est, *excitat*, *pungit*, subjectis quasi stimulis *urget conscientiam nostram*, ut officium suum faciat, *dictando* nimirum voluntati nostræ *Voluntatem Dei*. Atque hæc est ipsissima illa quam diximus *Conscientiæ obligatio*.

XXIII. Cujus *Obligationis* vim & effectum variè exprimit Beatus *Paulus*. Nunc ſe *debitorem* fatetur, *Græcis & Barbaris debitor ſum*, Rom. 1. 14. quaſi diceret, cum me ſciam *Voluntate Dei* ſepoſitum ad prædicandum Evangelium *Gentibus*, ſive ii *Græci* ſint ſive *Barbari* indiſcriminatim, agnoſco me utriſque hac ex parte *debitorem*, 2 Cor. 2. 14. ait ſe συνέχεσθαι, ut ſolent *vinculis ligati* conſtringi & coarctari ad officium faciendum, 1 Cor. 9 16. ἀνάγκη μοι ἐπίκειται, fidei meæ, inquit, concredita eſt Evangelii prædicatio, ita ut non ſit mihi liberum otiari & curare cutem: ſed gravis mihi incumbit *neceſſitas Evangelizandi, quam væ mihi ſi neglexero.* Qualem ſibi etiam impoſitam neceſſitatem, ita ut non poſſent eam excutere, ſenſerunt ante eum & palam profeſſi ſunt, duo ſummi Apoſtoli & longo tempore individui comites *Petrus & Johannes*, Act. 4. 20. ὐ δυνάμεθα μὴ λαλεῖν. Juſſit nos Deus παῤῥησία loqui; vos tacere jubetis: utris parendum ſit potiùs, *Veſtrum judicate.* A veſtro *imperio* liberi eſſe poſſumus, imò & ſumus; quibus *jus nullum* eſt in *Conſcientiis* noſtras: ſed arctat nos *Dei Imperium*, & ita conſtrictos tenet, ut nobis non ſit liberum, ni perire velimus, aliter facere quàm ipſe juſſerit.

XXIV. Porrò cum dictum ſit, *Conſcientiæ Regulam* proximam & immediatam eſſe *Lumen Mentis*, primariam & Supremam *Verbum Dei Scriptum*, propriam & adæquatam *Voluntatem Dei qualit cunque revelatam*, ſive (quod idem eſt) *Legem à Deo rationali creaturæ impoſitam*: ut iſta plenius intelligantur, ſciendum eſt, triplex eſſe *Lumen Mentis*, prout Deus creaturæ rationali *voluntatem ſuam* tribus modis patefecit; *Lumen ſc. innatum, Lumen illatum, & Lumen acquiſitum*; ſive Lucem *Naturæ, Scripturæ, Doctrinæ.* Primum illud *Lumen* quod

Innatum

Innatum dixi, è *lege Naturæ* oritur. Indidit enim Deus in primâ mundi creatione, ut creaturis brutis & inanimatis *instinctum naturalem*, quo inclinantur ad ea *facienda* quæ sunt *congrua naturæ suæ* & ejus conservativa; quæ est ipsis instar *Legis*, propterea*que* & Davidi *Lex* dicitur, *Psalm.* 148. 6. [*Dedit illis legem, quæ non præteribit:*] ita & Homini *Legem* quandam *Naturalem*, naturæ suæ ut rationalis creatura est proportionatam; hoc est, sublimiorem multò, & nobiliorem, & *(* si fas dicere *)* *divinioren*, quàm quæ aliis inferioris hujus orbis creaturis, data est; quæ ipsum ad ea *agenda* impellat quæ sunt *naturæ suæ congrua* quatenus homo est, animal nempe ratione præditum; hoc est, ut verbo dicam, ad vivendum *secundum rationem*. Est autem hæc *Lex naturalis impressio* quædam, & quasi ἔκτυπον *Legis illius archetypæ* & æternæ quæ est in mente divinâ; éstque pars illius *divinæ imaginis* ad quam dicitur homo primùm conditus & efformatus, *Gen.* 1. per quam certò cognoscentes aliqua esse ex Dei creatoris voluntate *rationali naturæ nostræ* congruentia, alia autem secùs; statuimus illa *bona* esse & à nobis fieri oportere, ista *mala* & propterea non oportere. Ex hac lege ortum *lumen*, in gravi illâ naturæ humanæ ruinâ, quæ lapsum *Adæ* insecuta est, admodum *obscuratum* est: unde crassæ illæ *erroris* & *ignorantiæ* tenebræ, in quibus dum hic vivimus omnes ejus posteri assiduè versamur. Ita tamen sapientissime providente Deo, ut ex communi naufragio illæsius aliquantò evaserint, quàm aliæ pleræque facultates. Nempe voluit Deus quasdam propositiones & *principia practica*, quas κοινὰς ἐννοίας & *(* a *)* προλήψεις φυσικὰς vocant *Philosophi*, ἐγκεκρυμμένον ἡμῖν συνδέσεως scitè *Basilius*; quasi conservatam ex tanto incendio inter medios cineres & favillas ignis divini *(b) Scintillulam*, in nobis remanere: ut haberet

(a) *Quæ animis imprimuntur inchoatæ intelligentiæ.* Cic. 1. de Legib.

(b) *Hæc tamen exigua Lucis scintillula remansit.* Calvin. 4. Instit. 12. Sect. 5.

beret in intimis pectoribus noſtris *voluntatis ſuæ* præcones. Sunt hæ καινὴ ἔννομος *Lex illa Dei*, quam Apoſtolus, *Rom.* 2. *Scriptam* ait *in cordibus* hominum; prorſus ut *Leges* civitatum aut Principis *tabulis æneis* inſcribi ſolitæ ſunt. Habent enim rationem *Legis* ſive regulæ nobis à Deo impoſitæ; ſicut *Voluntas Legiſlatoris* publico inſtrumento ſignificata & populo propoſita, *Legis* nomine cenſetur.

XXV. Conſtat autem hæc *Lex Naturalis* ex variis *Principiis practicis*: quæ tamen ad unam primam & *univerſalem legem* quæ reliquas complectatur revocantur, videlicet hanc bipartitam; *Bonum eſſe faciendum, Malum fugiendum*: Sicut omnia præcepta decalogi ad unam *Legem univerſalem*, eamq; bipartitam, reducuntur, illam ſc. quæ eſt *de Dilectione Dei & proximi*. Huic univerſali *legi* in *Syntereſi* conſervatæ, ſubjiciuntur aliæ; ceu *Legis particulares*, ex eâ derivatæ, ut *concluſiones* ex præmiſſis: quarum aliæ ſunt de *primo* (ut loquuntur) *naturæ dictamine*, & principali illi legi proxime conjunctæ; aliæ quæ remotiùs ei appendent, nec niſi *ſecundario*, & virtute illarum propinquiorum. Quæ ſunt de *primo naturæ dictamine*, ſimulac menti noſtræ & cogitationibus offeruntur, fidem noſtram ſtatim imperant, cogúntq; nos eis aſſentiri, propter ſummam earum *evidentiam*. Neque enim fas eſt alicui de ipſarum veritate dubitare, neq; poſſibile eſt quenquam, cui ſatis perſpecta ſit ipſarum vocum ſignificatio, circa eas errare. Audito *Deum eſſe colendum, Injuriam nemini faciendam*; acquieſcit ſtatim animus, & ſine ambage præbet *aſſenſum*. At in poſterioribus illis, propter diſcrepantiam quæ poteſt oriri ex *circumſtantiis*, & *dubitare* ſæpiſſime contingit, & *errare*: & quò *remotiùs* à primis illis principiis receditur, eò proclivius eſt in *errorem* labi. *Prima* enim & *univerſalia* tantò

certiora

certiora sunt posterioribus & particularibus, quantò sunt minùs *circumstantionata*. Nam ἐκ περιστάσεων πλάνη, ut dici solet; & *descendendo contingit errare*. Ejus generis præcepta sunt, *Honorandos esse parentes, liberos alendos, Conservandam proximi vitam, depositum reddendum*. Quæ utut communiter & ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ observanda sunt, non tamen simpliciter & absolutè, si res & locus (quod fieri potest) aliud postulent. Nam & *parentum jussa* præ Dei amore spernenda sunt; & justa potest esse causa *abdicandi liberos*, & *vitam* proximo *adimendi*; nec est gladius furioso *restituendus*. Affinis huic distinctioni est illa *(a) Ciceronis*, à Stoicis accepta, *Officiorum* distributio. Aliud enim est ipsis *Rectum & perfectum Officium*, quod Græci κατόρθωμα; aliud *Medium & Commune*, quod καθῆκον vocant. Quare ut *Conscientia* de rebus propositis, quantum ad hanc *Regulæ suæ* partem attinet, quæ sit *Dei voluntas* rectiùs & certiùs judicare possit; opportunum erit ea ad *universalissima* quàm fieri potest *præcepta*, & ad prima illa & αὐτόπιστα axiomata revocare atque exigere. Sed de hac *Naturæ Lege*, quia ad alia properandum est, quum non liceat plura dicere; accipite quæso illa Ciceronis, quæ ex amissis ejus de Rep. Libris affert *Lactantius* 6. *Instit.* 8. "*Est* "*quidem verò Lex recta ratio, naturæ congruens,* "*diffusa in omnes, constans, sempiterna, quæ vocet* "*ad officium jubendo, vetando à fraude deterreat.* '——*Huic Legi nec abrogari fas est, nec derogari* ''*ex hac aliquid licet, neque tota abrogari potest.* '*Nec verò aut per Senatum aut per populum solvi hac* "*lege possumus. Nec est quærendus explanator, aut* "*interpres ejus alius: Nec erit alia lex Romæ, alia* "*Athenis; alia nunc, alia posthac: sed & omnes* "*gentes & omni tempore, una lex & sempiterna &* "*immortalis continebit. Unúsque erit communis* "*quasi*

(a) Cic. Lib. 1. Offic.

" *quasi Magister & imperator omnium Deus ille Legis*
" *hujus inventor, disceptator, lator, cui qui non pare-*
" *bit, ipse se fugiet, ac naturam hominis aspernabitur,*
" *atque hoc ipso luet maximas pœnas, etiamsi cætera*
" *supplicia, quæ putantur effugerit.* Insignis sanè locus & qui hujus *Innati luminis* naturam & vim luculentissimè explicat, adeò ut nihil opus sit plura in hanc rem adjicere.

XXVI. *Secundum Lumen*, quod menti *Illatum* diximus, ei ab extrà advenit oritúrque à *Revelatione divinâ*: nempe ab illâ *luce*, quam Deus nobis subministravit in *Sacrâ Scripturâ* in quâ voluntatem suam humano generi uberiùs adhuc patefecit; nequid ei deesset adminiculi, quod ad *mores* regendos & *beatitatem* consequendam esset necessarium; quum ad ista non sufficeret *lumen internum naturale*, ut jam antè ostendimus. Differt autem hoc *Lumen* à *Naturali*, non *origine* solùm, sed &
1. *perfectione*: Primò, quia voluntatem Dei manifestat in his, ad quæ non potest *lumen naturale* pertin-
2. gere. *Secundò*, quia actus morales à *naturali Lu-*
3. *mine* dictatos ad *finem sublimiorem* ordinat. *Tertiò*, quia cùm *Lex mentibus insculpta* à Deo tanquam *authore Naturæ* instituta sit, *Lex ista in Verbo revelata* est ab eo institutâ tanquam *authore Gratiæ & Salutis*. Ergo ubi aut *deficit*, aut *debile* est *Naturæ Lumen*, (*deficit* autem in his quæ sunt extra orbem suum, cujusmodi sunt *mysteria fidei*; *debile* verò est, in his quæ ab *universalissimis præceptis* sunt aliquantò remotiora:) ad *Lumen Verbi* recurrendum est, *sicut ad lucernam in loco caliginoso fulgentem*, 2 Pet. 1. 19. *Ad Legem & ad testimonium: si non loquantur secundum hoc verbum, non est eis Lux*, Isai. 8. 20. *Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen gressibus meis*, Psal. 119. 105. De hujus *Legis perfectione* & *utilitate* si sermonem instituerem, nullus esset dicendi finis. Videte sodes

in

in hanc rem Davidis *Psalmum decimum nonum*, ubi multa paucis & contractiùs; ac *Psalmum* etiam *centesimum decimum nonum*, ubi eadem pluribus & diffusiùs expositа reperietis.

XXVII. Porrò hujus *Legis* duæ partes sunt: *Lex* propriè dicta, & *Evangelium*. *Legem* verò & *Evangelium* non hic intelligo in eo sensu, quo plerumq; à *Theologis* sumuntur, pro binis Dei initis cum humano genere *fœderibus*; *Operum* sc. & *Gratiæ*: sed popularius, pro *Scripturæ Libris Veteris & Novi Instrumenti*. Patres, ad nostrum saltem institutum non incommodè, *Legem Veterem & Novam* dixerunt. Utramque Legem, & *Veterem* illam *Mosis* in universum, & *novam Christi* quantum ad illam partem quâ *Moralia* continet, ut inutilem prorsus, & Christiani hominis curâ studióve (postquam adultæ in Christo ætatis fuerit, & *unctione Spiritus* perfusus) indignam exagitant; nec nisi *fidei legem* & *Spiritus dictamen* admittunt, nostri sæculi *Antinomi*, *Anabaptistæ*, *Enthusiastæ*, & reliqua id genus prodigiosa nomina. Quos non est nunc refutandi locus, alia agentibus: neque est id profectò multùm necessarium; quum in istiusmodi errorum monstra ita gladium jam olim strinxerit *Jacobus Apostolus*, ut videri possit spiritu quodam prophetico eorum refutationem datâ operâ suscepisse.

XXVIII. *Legis veteris*, quæ & *Mosaica* dici solet, notissima est illa distributio, quâ in tres partes distinguitur; *Moralem* sc. *Ceremoniarum*, & *Judiciorum*. De quibus singulis multa à multis variè disputantur. Quibus prætermissis, quid de earum *obligatione* mihi sentiendum videtur, salvo tamen suo cuique judicio, breviter proponam. Dico igitur *Primò*, nullam omninò *latam à Mose Legem obligare* Christianorum conscientiam, *directè*, *formaliter & per se*; quatenus sc. est à *Mose* lata aut tradita.

dita. Ratio est, quia omnis *Lex Mosaica*, quà talis, fuit *positiva*: & *Lex positiva* non nisi eos *obligat* quibus *posita est*. Cum ergo *Lex à Mose tradita*, uni tantùm genti *Hebræorum* posita sit, ut vel ex ipso statim exordio [*Audi Israel*] & toto insequentis sermonis charactere facilè quisquis animum adverterit intelliget; non poterit ad eos qui extra illius gentis censum sunt ita pertinere, ut eo nomine quòd sit à *Mose* tradita, eos *obliget*. Quod siqua pars illius *Legis* nunc obliget Christianos, (ut certè obligant *præcepta Decalogi*;) *ex accidente* id fit, & *ratione Materiæ*: non quia sic *Moses* præceperit, sed quia id quod ab eo sic præceptum est, aut est *Legi Naturæ* consentaneum, aut à *Christo* est in *Lege Nova* confirmatum.

XXIX. Dico *Secundò*, Legem Mosis *Ceremonialem obligasse* quidem *Judæos* in Conscientiâ ante prædicatum ipsis *Evangelium Jesu Christi*: non item alios, nisi qui *proselyti* fierent Cultus & Religionis Judaicæ: qui cùm essent duorum generum, (*Proselyti sc. Portæ, & Proselyti Justitiæ*, Judæis dicti,) obligabantur ad præcepta ritualia observanda: pauciora quædam illi prioris generis, posterioris generis hi, pariter ac ipsi *Judæi*, universa. A Christi autem *morte* & *resurrectione*, ex quo tempore cœpit *Judæis* solis primùm, dein post paulò & *Gentibus*, prædicari *Evangelium*, usque ad eversionem *Templi Hierosolymitani* & *politiæ Judaicæ*, fuisse hanc Legem (ut post *Augustinum* loqui amant) *Mortuam*, sed non *mortiferam*: hoc est, amisisse quidem *vim obligandi*; non tamen fuisse ritus à Mose traditos prorsus *illicitos*, sed liberæ observationis; ita ut fas esset homini cuivis, prout res postularet, (habitâ interim *prudentiæ* & *charitatis* justâ ratione,) ipsis pro arbitrio vel uti vel non uti. Quam fuisse *B. Pauli* mentem, ex ipsius constanti tùm *doctrinâ* tùm *praxi* manifestius est

quàm

quàm ut probari debeat. *Post eversionem Templi* denique à plerisque dici solere, non *mortuam* solum esse hanc legis Mosaicæ partem, sed & *mortiferam.* Quod subvereor ne ingeniosiùs dictum deprehendatur quàm solidiùs: nisi dextrè explicetur & cum adhibitâ distinctione. Non enim sunt omnia *Ceremonialia* pari loco habenda: sed illa quæ sunt *Ordinis*, & decentiæ, ab illis quæ futurum Christum *figurabant*, prudenter separanda. *Ceremonias* illas *figurativas*, quæ à Deo institutæ sunt, ut essent typi *Christi redemptoris* in carne venturi, cujusmodi fuere *Circumcisio*, *Sacrificia*, & alia nonnulla similia, certum est ex quo *Christus* omnia illis ceremoniis *typicè figurata* reipsâ adimpleverit, & omnia ritè esse adimpleta universo orbi per *Evangelii* sui præcones sufficienter annunciaverit, nullum jam ultrà usum habere posse, proinde non solùm ut *emortuas* & puditas è medio tollendas esse, sed ut *pestiferas* & exitiosas ab omni verè Christiano summoperè fugiendas. Illud præsertim studiosissimè cavendum ne cum aliquâ *necessitatis* opinione observentur: juxta illud, *Gal.* 5. 2. *Ego Paulus dico vobis, Si circumcidamini, Christum vobis nihil profuturum esse.* Ast illæ *Ceremoniæ*, quæ ad externum tantùm *decorem* & cultus divini *solemnitatem* quandam pertinebant, etsi præstaret fortasse non usurpari, ubi saltem subesse potest justus *Scandali* metus; non sunt tamen simpliciter damnandæ, ut *illicitæ*, hoc solo nomine quòd *pædagogiæ Mosaicæ* pars fuerint.

XXX. Dico *Tertiò*, utut nonnulli distinguant inter *Leges Mosis Politicas* eas quæ erant *Juris Communis*, quarum etiam notas quasdam assignant & κριτήρια, & eas quæ erant *Juris particularis*; non esse necessarium ista sic distingui: imò rotundè affirmari posse, ex iis *Legibus Mosis* quæ *Politicæ* aut *Judiciales* dicuntur, nullam omninò

obligare

Obligare Chriſtianos Magiſtratus in utramvis partem: quin ut ipſis liceat, pro arbitratu ſuo, & prout incolumitati & utilitati Reipublicæ videbitur expedire, eandem apud ſubditos ſuos ſancire, vel non ſancire.

XXXI. Dico *Quartò*, *Legem Moralem*, à Moſe traditam, hoc eſt, *præcepta Decalogi* obligare omnes Chriſtianos, pariter ac Judæos, ad eam obſervandam. Et hoc quidem omnes, quod ſciam, *Proteſtantes* uno ore confitentur: quod majorem nobis injuriam facit *Bellarminus*, qui nos fingit *in eo ponere Chriſtianam libertatem, ut nulli legi ſubjecti ſimus in Conſcientia, Moſis autem cum ſuo decalogo nihil ad nos pertineat.* Viderit quomodo ſe calumniâ liberet; ſuóſque (ſi nos in hac culpâ,) eodem crimine. Agitatur enim hæc controverſia inter ſuos *Scholaſticos*, teneantúrne Chriſtiani *præceptis Decalogi* quatenus ſunt declarativa *Legis Naturæ* tantùm, an etiam quatenus ſunt *Moſi* à Deo, Deique juſſu *à Moſe* populo Dei tradita, & in ſacros Codices relata: aliis utrumque affirmantibus, aliis è duobus alterum negantibus? Eſt & in noſtris Eccleſiis eandem reperire hac de re *ſententiarum*, (ſi tamen *ſententiarum*, & non *verborum* potius) diverſitatem. Cæterum cum & illi inter ſe, & nos cum illis in eo quod rei caput eſt, hactenus conſentiamus; habere *moralem legem* eam, quæ à Moſe tradita eſt, & in *præceptis Decalogi* continetur, *vim obligandi* noſtras Chriſtianorum conſcientias: fortaſſe non eſt operæ pretium, *unde* illam *obligandi vim* obtineat, multum litigare. Conſultiùs tamen mihi loqui videntur, qui dicunt *Legem* illam *Moſis* non obligare Chriſtianos *formaliter* & quâ talis, hoc eſt quatenus à *Moſe* tradita eſt; ſed tantùm *ratione materiæ*, quatenus declarativa eſt *legis Naturalis*: & proinde vim ſuam obligandi omnem non ab authoritate

Bellarm. 4. de Juſtific. 5.

thoritate *Moſis* eam ſive ferentis ſive tradentis derivare, ſed ab ipſo *naturalis legis* dictamine, quam Deus mentibus noſtris & inſevit in primâ creatione, & ut voluntatis ſuæ monitorem in iiſdem etiam poſt lapſum voluit permanere. Hæc de *Lege vetere, & Moſaicâ.*

XXXII. *Lex Nova ſive Chriſti*, hoc eſt, *Evangelium* tria iſta continet: *Myſteria fidei* credenda, ſub quo capite complector & *Promiſſiones* Dei gratuitas; *Inſtituta Sacra Ceremonialia* & Eccleſiaſtica; & *Præcepta* demum *Moralia*. De quibus dico, & *Primùm* de omnibus univerſim, *Evangelium non obligare niſi vocatos*, id eſt, eos ſolos quibus annunciatum eſt. Quia ubi *Lex non eſt, nec tranſgreſſio* eſſe poteſt: moraliter autem præſertim in ſupernaturalibus idem eſt *non eſſe*, & *non apparere*, ſive non ita ſufficienter proponi, ut poſſit iis innoteſcere. Diſertè Servator ipſe, *Joh.* 15. 22. *Si non veniſſem, & locutus eſſem eis, peccatum non haberent:* i. e. non rei eſſent *ſpreti Evangelii*. Obligare tamen omnes quibus prædicatum eſt, ad obedientiam tùm *fidei* tùm *vitæ*, ita ut teneantur omnes quibus *Evangelium* annunciatum eſt; & *in Chriſtum credere ut redemptorem, & ipſi ut Legiſlatori parere:* quod utrumq; ni fecerint, in neglecti officii ſupplicium, pœnas æternas luent.

XXXIII. Dico *Secundò*, obligari Eccleſiam Chriſtianam ad *Inſtituta Sacra*, (hoc eſt, ad *Verbi* prædicationem, *Sacramentorum* adminiſtrationem, *Miniſtrorum* Evangelii ordinationem, & *Clavium* tùm ſcientiæ, tùm Poteſtatis, Exercitium,) in iis omnibus quæ ad ipſorum *eſſentiam* pertinent, juxta *inſtitutionem* Chriſti & Apoſtolorum: ita ut non liceat ei, multò verò minùs particulari alicui *cœtui* aut *perſonæ*, inde quicquam ſponte vel imminuere vel immutare. Cæterum *externas* Sacrorum Inſtitutorum *circumſtantias* ita eſſe *liberas*,

ut poſſit *Eccleſia* quævis particularis, pro ratione *locorum* & *temporum*, prout ex uſu fuerit populi Dei, & ut *ædificationi* videbitur expediré, ita de eis ſtatuére.

XXXIV. Dico *Tertiò*, *Novi Teſtamenti Moralia Præcepta*, eadem eſſe quoad ſubſtantiam cum *Moralibus Veteris Teſtamenti*: & utraque ad *Legem Naturalem*, quæ in *decem præceptis Decálogi* continetur, eſſe revocanda; ſicut omnia entia realia revocantur ad *decem Prædicamenta*. Eſſe tamen *præcepta Chriſti* in *Lege novâ*, ut Sancti Eccleſiæ *Patres* ubique teſtantur, *præceptis Moſi* in *veteri Lege*, quoad aliqua multò præſtantiora. Non eo ſolùm reſpectu, quòd plenius, clariùs & explicatiùs proponuntur: ſed quatenus etiam altiùs aſſurgunt, & ad eminentiorem perfectionis gradum Chriſtianos provocant; idque efficaciſſimis utrinque τελειοις, propoſito ſcilicet eis ex unâ parte *Exemplo Chriſti* præterito, ex alterâ ampliſſimo *regni cœleſtis* futuro *præmio*. Ut in duobus illis magnis *vitæ Chriſtianæ officiis* vel maximè patet, *de diligendis inimicis*, & *tollendâ cruce*, in lege novâ imperatis. Neque enim ſunt illa, ſicut aliqui ſomniarunt, eo duntaxat loco habenda, acſi *Conſilia* tantùm eſſent *vitæ perfectioris*; quæ ſiut omnibus propoſita quidem ſub conditione premii amplioris, neminem tamen *obligent ſub peccato*, niſi ſiqui ſe *voto* ad ea obſervanda obſtrinxerint. Quinimo verè *Præcepta* ſunt, eaque propriè dicta, & *univerſaliter obligatoria*: ad quorum obſervationem, ſub graviſſimi peccati culpâ (abnegati ſcil. Chriſti,) & æternæ damnationis (ni reſipiſcant) pœnâ *obligantur*, quotcunque Chriſti fidem nomenque profitentur. Et hæc de *ſecundo mentis lumine* dicta ſunto.

XXXV. *Ter-*

XXXV. *Tertium* restat, quod *Lumen Acquisitum* diximus. Quod sanè nihil aliud est, quam ἀποτέλεσμα quoddam & incrementum illius luminis (sive *Naturæ*, sive *Revelationis*) quod antè menti inerat, quoad aliquem claritatis gradum: Cum sc. *Voluntas Dei*, cujus cognitio mentibus nostris hactenus illuxit, (sive internè impressa in *lege naturæ*, sive externè in *verbo* revelata,) aut propriâ *meditatione*, aut alienâ *institutione*, clariùs adhuc nobis innotescit. Cujus media præcipua sunt; *Discursus Rationis*, & *Authoritas*, (hoc est, judicium & praxis,) *Ecclesiæ*: de quibus nec patitur tempus, ut multa dicam; nec ut multa dicantur, res ipsa postulat. *E Lege Naturæ* deducuntur per *discursum Rationis* ad usum Conscientiæ, multæ particulares de quibus agendis *Propositiones*; velut *Conclusiones* ex suis *Principiis*. Quâ in re, nisi a *primo ad ultimum* rite procedatur, proclive est *errare*; ut antè dictum est. Quare diligenter videndum, ut in singulis partibus *discursus* ligitimus fiat *processus*; utq; posteriora quæq; à prioribus aptè pendeant, & ex eis necessariò consequantur: ut *Conscientia* in errorem prolapsa voluntati aliud alitérve, quàm oportuit, *dictet*. Periculum itidem est, ne in applicandâ sacrâ Scripturâ ad usum *Conscientiæ* similiter erretur; nisi & *Rationis* justa ratio habeatur, & *Authoritati* sua constet authoritas. *Pontificii*, dum in illam partem omnia studia sua conferunt, ut nequid Ecclesiæ suæ *authoritati* decedat, parum deferunt *Rationi*: *Sociniani* ex adverso, dum rejectâ omni *Authoritate* fidem sola *ratione* metiuntur, id tandem agunt ut *cum ratione insaniant*. Unus utrisq; *Error*: sed variis illudit partibus. Vitabitur uterq; scopulus non aliter commodiùs, quàm si cum ratione *Authoritas*, cum authoritate *Ratio*, scitè & prudenter conjungantur.

XXXVI. Utraque quatenus in sacrâ Scripturâ

dextrè *explicandâ*, ritéq; *applicandâ*, locum habere debeat; non eſt præſentis aut temporis aut inſtituti plenè diſſerere. Agendum paucis. *Rationis* circa Scripturam duplex potiſſimum eſt uſus: *Collativus* ſc. & *Illativus*. *Collativus*; ut nempe diverſa *Scripturæ loca*, ea præſertim quæ inſignem aliquam invicem aut *cognationem* aut *repugnantiam* habere videntur, diligenter *conferamus*: *Illativus*; ut eruta è verborum proprietate, contextu & ſcopo, documenta debitè & artificioſè *inferamus*. Memores interim, humanæ rationi in *rebus agendis* tantò plus tribuendum eſſe, quàm in *credendis*; quantò plus naturalis ingenii captum ſuperant *fidei myſteria*, quàm *officia vitæ*.

XXXVII. *Authoritatis* autem præcipuus uſus eſt, ad retundendam *Hæreticorum & Impoſtorum* audaciam, qui clariſſimis *Scripturæ* teſtimoniis tenebras offundunt, earúmq; vim diſtinctiunculis & ſubtilitatibus ſuis eludunt. Quibus non opportuniùs os obturabitis, aut ſaltem voſmet ipſos alioſq; ab ipſorum contagione illæſos efficaciùs conſervabitis, quàm ſi *judicium* & *praxin*, non unius aut paucorum hominum, non unius anguli aut ſeculi *Eccleſiæ*, ſed *Catholicæ* (hoc eſt, diffuſæ per totum orbem) omnium locorum & temporum *Eccleſiæ*, ipſorum ſtrophis & ſophiſmatis opponatis. Sic olim priſci illi fidei Chriſtianæ advocati *Irenæus*, *Tertullianus*, *Vincentius*, reliqui, *præſcriptionis jure* cum adverſariis agendum judicarunt: quod quantum orbi Chriſtiano profuerit, eventus docuit. Sed iſta omnia, pleniore tractatione digna, memor temporis meiq; & veſtri, omittere cogor, & quæ de *Legum humanarum obligatione* proximè dicenda ſunt in aliud tempus remittere.

PRÆ-

PRÆLECTIO QUINTA.

In quâ, de *Legum Humanarum Obligatione in genere, Quæstiõ pertractatur.*

ROM. XIII. 5.

Quare Subjici necesse est, non solum propter iram, sed etiam propter Conscientiam.

I. DE *Obligatione Conscientiæ Passivâ* tractationem exorsus superiori Termino, hactenus progressus sum, ut retectis antè rejectisq; illis *latibulis* in quibus inesse aliquid præsidii ad *Conscientiæ* suæ sive *fructum* quoad jam *facta*, sive *securitatem* quoad *facienda*, frustra sibi blandiuntur vulgus hominum (boni sc. finis *Intentione*, & alieni *Exempli judiciive* authoritate,) propriam illam & *adæquatam Conscientiæ regulam*, cui se absolutè & simpliciter conformare teneatur, investigarem. Ubi ostendi *Primò*, Deum solum in *Conscientias hominum* merum & *directum imperium* habere: *Secundò*, *Conscientiæ Regulam proximam* & immediatam esse *Lumen mentis* pro tempore præsens, sive (quod idem est,) (a) *ultimum Judicium intellectus practici*. *Tertiò*, *Verbum Dei Scriptum* esse quidem supremam 1. 2. (a) ἡ τελευταία κρίσις τοῦ νοὸς τῶν πρακτῶν. Aristot. 7. Ethic. 5. 3.

ſupremam & *primariam*, non tamen *adæquatam*
4. *Conſcientiæ Regulam*. *Quartò*, propriam & adæquatam Conſcientiæ *Regulam* eſſe *Voluntatem Dei qualitercunque revelatam*, ſive (quod etiam idem eſt) *Legem* à Deo rationali creaturæ impoſitam. Dixi inſuper, ut quænam eſſet illa *Dei voluntas* pleniùs & diſtinctiùs intelligeretur, Deum Opt. Max. Voluntatem ſuam humano generi triplici
1. medio, velut *Lumine*, patefeciſſe. *Lege* ſc. *Naturæ*, quæ conſtat ex quibuſdam *Principiis practicis* per ſe notis, quæ & *Lex Dei Scripta in cordibus* noſtris dicitur, *Rom.* 2. 15. velut *Lumine Interno* & mentibus
2. *innato: Verbo Dei Scripto*, quod in ſacris utriuſq; Inſtrumenti voluminibus continetur, velut
3. *Lumine Externo* ſupernaturaliter *revelato*, & mentibus *illato*: Scientiâ deniq; ex utroq; priore, aut propriâ *meditatione*, aut aliena *inſtitutione* erutâ, velut *Lumine acquiſito*; cujus iterum *Media* præcipua ſunt, *diſcurſus Rationis*, & *Authoritas* (i. e. *Judicium* & *Praxis*) univerſalis *Eccleſiæ*.

II. Quin & illud ſubmonui, (quò futuræ tractationi viam ſaltem aliquam præſtruerem) præter
1 *Dei Legem*, quæ *per ſe* abſolutè & vi propria omnium hominum *conſcientias obligat*, idq; in *ſummo gradu*; eſſe & alia nonnulla, quæ *gradum* quendam *obligandi* obtinent, ſed ſummo illo inferiorem: ut quæ non primariò & *per ſe*, ſed ſecundariò & *ex conſequenti*; non *abſolutè*, ſed *relativè*; non vi propria, ſed virtute divini alicujus præcepti ſive inſtituti in quo fundantur, *obligant* conſcientias. Quæ tametſi in eo conveniant omnia, quòd quamcunque habent *obligandi* vim, eam ex toto *divinæ Legi* acceptam debeant; (*Primum enim in unoquoq; genere eſt cauſa reliquorum*; nec eſſet divina Lex *adæquata conſcientiæ Regula*, quod jam antè poſitum eſt, ſi extra ipſam aliquid *obligaret*, quod non ipſius virtute *obligaret*:) differunt

runt tamen inter se singula: quemadmodum *Species*, propter diversitatem *Materiæ*; sic & *Gradu*, quantùm ad *obligandi vim*. Sunt autem illa in triplici potissimùm discrimine. Quædam enim *constanter obligant*, quorum rursus sunt duo genera: unum eorum quorum *obligatio* oritur ex *potestate* alterius, ut *Leges humanæ*, mandata parentum, Dominorum, *&c.* Alterum eorum quorum *obligatio* oritur ex liberâ propriæ *Voluntatis electione*, ut Vota, Juramenta, Pacta, Promissa & his similia: quædam verò *ex accidenti* tantùm obligant, & velut ambulatoriè, *pro hic & nunc*, secundùm exigentiam circumstantiarum; ut Lex sive *Ratio Secundali*. 1. 2. 3.

III. Postulat ordinis ratio, ut à *primo* illo genere ordiamur, in quo familiam ducunt *Leges Humanæ*. De quarum *obligatione* quæ à nobis dicenda erunt, ad duas hasce quæstiones revocari possint universa. *An.* sc. *obligent conscientias* Leges humanæ? & *Quatenus obligent?* Casuum plerorumq; particularium determinatio ad *posteriorem* quæstionem magis pertinet; de quâ (si Deus annuerit) instituentur futuræ aliquot prælectiones: *priorem* solam hoc tempore attingemus, hanc sc. *An Leges Humanæ obligent Conscientias*; Subjectum quæstionis non indiget multâ explicatione. *Lex*, sive *primò* à (a) *legendo*, i. e. eligendo dicto *electivè*, ut *Ciceroni* placuit, quòd Legislatores ea quæ Reipublicæ magis utilia fore judicabant *eligerent*: sive quod alii malunt, *secundò à legendo* item, sed in alia significatione, eáque *passive* acceptâ, quod oporteret *Leges* mox ubi latæ essent æneis tabulis incisas, aut aliàs perscriptas & columnis appensas proponi in publico, ut à populo *legerentur*; sive denique ex aliorum mente *tertiò* à (b) *legando*, quòd subditos ad eos observandum *obligarent*: in genere nihil aliud est quàm *regula agendi* 1.

(a) *Delectum vim in Lege ponimus*, Cic. 1. de Legib. 2.

(b) Aquin. 1. 2. qu. 90. art. 16. Biel. 3. distinct. 37. art. 1.

ſubdito à ſuperiore poteſtatem habente impoſita. Dicuntur autem *Humanæ leges* per oppoſitionem ad *Divinas.* Sicut enim *Divinæ* appellantur eæ *Leges*, quæ Dei ipſius authoritate immediatè conſtitutæ ſunt, ſive eæ *Naturales* ſint, ſive *Poſitivæ:* ſic *Humanæ* dicuntur eæ *Leges*, quæ, etiamſi per authoritatem ipſis à Deo derivatam, ab *hominibus* tamen immediatè imperatæ & ſubditis impoſitæ ſunt.

(a) 1. 2. quæ. 90. art. 4.

IV. Definitur porro *Lex Humana* ab Aquinate, (a) *Rationis ordinatio ad bonum commune, ab eo qui curam communitatis habet promulgata:* ab aliis aliter; quoad verba, ſed fere in eundem ſenſum. Et quidem rectè: ſiquidem convenit iſta definitio *Legi publicæ*, quæ eſt notiſſima & uſitatiſſima ejus vocabuli acceptio; & *Analogum per ſe poſitum* (ut dici ſolet) *pro famoſiore ſignificato ſtare præſumitur.* Sed in præſenti quæſtione, & quod noſtrum inſtitutum attinet, ſub nomine *Legum Humanarum* intelligendæ veniunt, non tantùm *Leges publicæ* Communitatum (licèt eæ potiſſimùm & primariò,) ſed & *mandata* particularia parentum, dominorum, aliorúmve quorumcunque *prælatorum* ſive *ſuperiorum*, filiis, ſervis aliiſve *ſubditis* ſuis imperata. In hoc enim uno inter *Legem* propriè dictam & *Mandatum* diſcrimen præcipue cernitur, quùm utrumq; ſit Præcepti ſpecies; quòd *Mandatum* ſive *Juſſum* ſit perſonæ privatæ privatam authoritatem habentis *Præceptum*, *Lex* autem Præceptum commune perſonæ publica poteſtate præditæ: Cætera fere ſunt paria. Certè ad *obligandi vim* & effectum quod attinet, qua de re nunc agitur, quum ex hujus Capitis verſu 1. conſtet, omnem omninò *legitimam poteſtatem*, quæcunque demum illa fuerit, non *publicam* modò, (de qua tamen ſola fateor inibi ex inſtituto loqui *Apoſtolum*,) ſed & *privatam*, à Deo conſtitutam eſſe; & ſic

mandatum

mandatum patris filio, non minùs quàm *lex principis* ſubdito, *agendi regula*: quæ de *obligatione Legum Humanarum* à me dicenda erunt, ita intelligi par eſt, (quod ſemel præmoniſſe ſufficiet) ut unà cum publicis *legibus* privatorum etiam *mandata* cum *politicæ conſtitutionibus œconomica* quoque *juſſa*, aliaq; id genus ſimilia (quatenus ſaltem fert *analogiæ* ratio) complectantur. Et hæc de *Subjecto Quæſtionis*.

V. *Prædicatum* eſt, *Conſcientiæ obligatio*. Quid ſit (a) *Conſcientia*, quid item in genere (b) *Obligatio*. fuit à me dudum fusè ſatis explicatum; nec opus eſt repetitu: Legem autem *obligare* cum dicimus, nil aliud volumus, quàm quòd Lex imponit ſubdito *neceſſitatem parendi* ipſámque obſervandi. Sciendum eſt enim *Legem* ex ſui naturâ, & quatenus *lex eſt*, duplicem habere vim, ſive effectum neceſſarium: vim ſc. *dirigendi*, unde & κανὼν dicitur ſeu *Regula*, quatenus *notificat* ſubdito voluntatem ſuperioris, & oſtendit quid ſuperior ab eo fieri velit; & vim *obligandi* (per quam differt à *Conſilio* & *Monito*,) quatenus *imperat* ut voluntati ſuæ à ſubdito mos geratur, & ipſum ita ad imperata facienda obſtringit, ut ſi non pareat peccet. Siquidem nihil aliud eſt *Peccatum*, quàm aberratio, ſive receſſus à *regulâ illa* ſive *Lege* quam ſequi debemus, (ἡ ἁμαρτία ἔξω ἡ ἀνομία:) ſicut *monſtra*, propter receſſum ab ordinaria *Naturæ Lege* dicuntur *Peccata Naturæ*. Sciendum tamen ſecundò, Legis hunc effectum, vim ſc. *obligativam*, fundari in *Voluntate* & *Poteſtate Legiſlatoris*: ita ut propriè loquendo, non tàm *Lex* ipſa, quàm *voluntas & Poteſtas Legiſlatoris*, obliget *effectivè*; cauſando ſc. vel inducendo obligationem per modum *Cauſæ efficientis*. Dici tamen poteſt & ſolet Lex obligare *terminativè*, ſc. ut terminus obligationis, & per modum *Cauſæ exemplaris*: quia eſt id ad quod

(a) Prælect. 1. ſuprà.
(b) De Juram. prælect. 1. Sect. 11. &c.

1.

2.

quod obligatur quis, ut ex ejus præscripto operetur; sicut *artifex* in operando dirigitur ab *exemplari* sibi proposito. Sciendum *tertiò* quòd *obli-*
3. *ligare Conscientiam*, est ita astringere aliquem ad obediendum *sub mortali* (ut loqui amant Scholæ Magistri) hoc est, sub *culpâ mortali*; ut si non pareat, non solum *pœnæ temporali*, aut legibus constitutæ, aut ex arbitrio superioris inferendæ, obnoxius sit, sed & à propriâ Conscientiâ velut neglecti *officii*, contractæq; inde *offensionis Dei* reus, meritò redarguatur.

VI. Sensus itaq; Quæstionis est, *An Leges Humanæ habeant vim obligandi Conscientias* eorum quibus feruntur, eo quo jam expositum est modo? Negant è Protestantibus *Calvinus*, (ut ipsi saltem (*a*) objicit *Bellarminus*) *Beza*, & alii nonnulli: è Pontificiis *Gerson* (fatente etiam *Bellarmino*,) *Almain*, & (ut aliqui volunt) *Navarrus*. Affirmant è Protestantibus *Musculus*, *Ursinus*, & alii: & è Pontificiis, *Jesuitarum* & *Scholasticorum* plurima turba. Sunt qui distinguunt; ut (*b*) *David Paræus*, & alii. Et sanè fatendum est, si non ἀμετεία τῆς ἀνθολκῆς, & nimio contradicendi studio utrinq; peccatum esset, jamdudum è medio tolli potuisse istam controversiam. In istiusmodi disputationibus subinde mihi veniunt in mentem, quæ apud *Aristotelem* adolescentem me legisse memini, δῆλον ὅτι πῶς μὲν ἔστι, πῶς δὲ οὔ. Ubi disputat *An Principia sint contraria? An detur infinitum?* &c. Et διαντητοῦ δεῖ (siquidem est illa vera illius loci lecto 3. *Phys.*) *Arbitro* nimirum potiùs opus esi, qui utramq; sententiam (*specie* magis pugnantem quam *re*) in unum conciliet; quàm *Judice*, qui dum statuit alteram partem, alteram damnet. Quod fortassis in non paucis earum *controversiarum*, quæ in orbe Christiano magnâ cum animorum contentione styliq; acrimonia jamdiu inter

(*a*) Bellarm. 3. de Laic. 9.

(*b*) ad Rom. 13.

inter partes agitantur, obtineret; si tam *studio pacis* & charitatis, quam *odio partium* agerentur, qui *Theologica* tractant. Equidem in præsenti quæstione, quantum ex paucorum eorum lectione, quos mihi & aliàs occupato, & parùm firmæ valetudinis, in hac temporis angustiâ consulere licuit, judicare possum, demptis utrinque quæ expressit contentionis æstus, neutri mihi pessimè sentire videntur. Existimo tamen eos qui *affirmativè* definiunt, (ut aperte quid de toto re sentiam eloquar) & commodiùs ad *vitæ* institutionem, & cautiùs utrlúsq; ad vitandum *errandi* periculum, & ad *formam sanorum verborum* propiùs locutos, quam qui *negativè*. Cæterùm, ut quid hac in re (ut mea fert sententia) statuendum sit, distinctiùs vobis ob oculos ponam; rem universam quàm potero breviter & dilucidè quibusdam *Conclusionibus* complectar; sententiam meam, ubi opus est, aliquot *rationibus* confirmabo, & quæ afferri solent ex adversa parte *objectiones* diluam.

VII. *Conclusio Prima. Leges humanæ injustæ non obligant ad obediendum.* Manifesta res, modò verba rectè intelligantur. Nequis tamen ea secus quàm par est interpretetur, animadvertendum est, posse *Legem* aliquam *injustam* dici; vel ratione *Finis*, *Modi*, aut *Circumstantiæ* alicujus Legi ipsi extrinsecæ, vel ratione *Materiæ* sive *Objecti* ipsius Legis: Distat enim, imperetúrne quod manifestè *injustum* est; an quod aliàs fortasse non sit injustum, *injustè* tamen imperetur. Tollit obligationem id *injustitiæ* genus, quod Legi ipsi *per se* adhæret respectu *rei imperatæ*: non tollit id genus, quod *extrinsecus* ei advenit & *ex accidenti*, vitio sc. imperantis. Esto enim Princeps lege latâ *jubeat* aliquid fieri quod non esset *ex se* factu *illicitum*, vel fieri *prohibeat* quod non esset *simpliciter necessarium*; nulla tamen justa subesset causa cur aut illud *jubeat*, aut hoc *prohibeat*, sed aut *turpis lucri*

luxuri, cupiditate, aut exercendæ *tyrannidis* meræ libidine, aut pravo alio quocunq; animi *affectu* adductus: *injusta* quidem esset Lex *ex parte imperantis*; subditus tamen ad parendum nihilominus obligaretur. Ratio est, quia *injustitia* illa tenet se *ex parte imperantis* tantùm, non autem *ex parte rei imperatæ*. Adeo ut, quamvis non possit *Princeps* sine peccato ejusmodi legem *ferre*, poterit tamen *subditus* quod eâ lege imperatum est sine peccato *facere*. Et quicquid potest ab ipso sine peccato *fieri*, id omne *subditus* si postuletur ex *obedientiæ debito* tenetur præstare. Quâ *intentione* quóve *consilio* Princeps legem tulerit, ipse viderit: id meâ qui *subditus* sim nihil interest, nec siquid ille ea in re peccaverit, mihi imputabitur: Imputabitur, modò nihil *imperetur* nisi quod à me *licitè* fieri poterit, si officio meo defuero, nec paruero.

VIII. Quin & illud insuper adjicio, si Lex ipsa etiam ratione *Materiæ* sive *Objecti* sit fortè *injusta* & subditum gravet, ut exempli gratia, si imperet pensionem *gravioris tributi* quam res postulat, non tamen propterea continuò solvi *obligationem*. Sed hic iterum opus est distinctione. Potest enim aliquid esse *injustum*, vel eo solùm nomine quòd sit *perpessu iniquum*, vel eo quòd sit etiam *facti illicitum*. Illo modo si *injustum est*, quod Lege imperatur, hoc est, si *iniquum* sit tantum & non *inhonestum*, & tamen fiat, unius *imperantis* culpa est: tamen abest à culpa qui *obsequitur* imperio, ut omninò peccaret si *non obsequeretur*. At posteriori modo siquid imperetur *injustum*, hoc est, si quod postulatur sit non solùm *grave perpessu*, sed etiam *facti turpe*, & tamen à subdito fiat; utrinq; peccatur: à *prælato*, quòd *rem iniquam* postulaverit; à *subdito* quòd rem *illicitam* effecerit. Sensus ergo Conclusionis est, ubicunq;

Lex

Lex imperando aliquid *prohibet* fieri quod eſt ita *neceſſarium* ut non poſſit à ſubdito omitti ſine peccato, vel *imperando jubet* aliquid fieri quod eſt ita *illicitum* ut non poſſit ab eodem ſine peccato fieri, *Legem* illam *non obligare* in Conſcientia.

IX. *Ratio Prima*, quia *res illicitæ* (ut *(a)* aliàs ſuſe oſtendimus) *nullo poteſt eſſe obligatio. Secunda*; quia (ut ibi etiam dictum eſt) *Obligatio prior præjudicat poſteriori*, ita ut ei non poſſit ſuperinduci *Obligatio* nova contraria: At Lex *jubens rem illicitam* ut homicidium, perjurium, Sacrilegium, *&c.* aut *prohibens officium neceſſarium*, ut cultum veri Dei, debitum Principibus & parentibus obſequium, *&c.* id exigit quod contrarium eſt *obligationi priori*, quâ virtute præcepti divini ſubditus jam antè conſtrictus tenebatur. Proinde Lex humana iſtiuſmodi non poteſt inducere ſubdito *obligationem*. *Tertia*, quia nemo poteſt ſimul *obligari ad contradictoria*. Sed ſi *Lex* ejuſmodi eſſet *obligatoria*, obligaret ad id *faciendum*, ad quod *non faciendum Lex Dei* eodem tempore obligaret: *facere* autem & *non facere* ſunt contradictoria. *Quarta*; ab exemplis plorum, qui ex fidei ſuæ principiis ſic inſtituti ſemper fuerunt, ut *Imperatorum juſſa* (tametſi *gravia*, ſi non *inhoneſta*,) alacri animo capeſſerent, obirent, exequerentur: at ſiquid abs eis vel *Lege* latâ exigeretur, quod eſſet *contra fidem* aut *bonos mores*, vel cum *honeſto* quomodolibet pugnaret, palam & conſtanti animo imperium detrectarent, & præ Dei timore *Leges* & inſtituta quævis humana contemnerent. Lege lata *Babylonica* ut audito muſico concentu aureum grande ſimulachrum quod erexerat potentiſſimus Monarcha, ſinguli adorarent, idq; ſeveriſſima propoſita ſiqui ſecus facerent pœna; non ſe paſſi ſunt ea *Lege obligari* tres *Hebræi* adoleſcentes, *Dan.* 3. Quia ſcilicet jubebatur *res illicita*,

(a) de Juram. præl. 2. Sect. 13.

1.

2.

3.

4.

cita, cultus Idoli. Lege itidem *Perſica* lata, nequis per aliquot dies à quoquam Deo vel homine præterquam uno *Perſarum Rege* quicquam peteret, non paruit *Daniel*, ſed eo ipſo quo ſolitus eſt more, ſtatis temporibus Deum peccatus eſt, *Dan.* 6. Et prohibiti *Petrus & Johannes* ne ultra loquerentur in nomine Jeſu, *Act.* 4. non ſolùm non paruerunt imperato, ſed & fidenter reſponderunt, *Utrum juſtum ſit coram Deo vobis potiùs obaudire quàm Deo, ipſi judicate.* Nimirum quia utrobique quæ *prohibebantur* erant *res neceſſariæ*, illic cultus veri Dei, hîc concredita ipſis Evangelii prædicatio.

X. *Concluſio Secunda. Lex Humana prohibens* rem ſimpliciter *malam*, ut furtum, adulterium, ſacrilegium; aut *jubens* rem *bonam & neceſſariam*, ut cultum Dei, ſolutionem debiti, honorem parentum; inducit *novam obligationem* in Conſcientia. 1. *Ratiò prima*; quia poſita *Cauſa* propria, ſequitur *effectus* ejus neceſſarius, niſi aliunde impediatur. *Obligatio* autem eſt *Legis effectus* ita neceſſarius, ut aliqui exiſtimârint ab hoc *ligandi* effectu ipſum *Legis* nomen (ſicut antè dictum eſt) originem ſuam traxiſſe; nec videtur hîc aliquid aſſignari poſſe, quod iſtius effectus conſecutionem 2. impediat. *Ratio ſecunda*, à minore ad majus. Obligat omnium confeſſione *Lex prohibens* rem aliàs *licitam*, aut *jubens* rem aliàs *liberam*: ergo multò etiam magis *prohibens* rem *illicitam*: vel *jubens* rem *neceſſariam*. Eſt tamen quod utrique huic rationi ex adverſo opponi poſſe videtur: Scilicet, *Non eſſe multiplicanda entia ſine neceſſitate*, obligari jam antè unumquemq; vi *Legis Divinæ* ad faciendum quicquid eſt *neceſſarium*, & ad non faciendum quicquid eſt *illicitum*, quæ obligatio excludit eam quam ex *Humana Lege* conſequi ſupponimus, ut ſuperfluam, ſicut præexiſtens in vaſe

pleno

pleno *liquor* impedit infusionem *novi liquoris*: Nec videntur admitti posse *duæ obligationes* ad eandem rem in eadem *Conscientia* magis quàm *duo accidentia* ejusdem speciei in eodem *subjecto*. Sed respondeo, dici quidem solere & quidem verè *Obligationem priorem præjudicare posteriori*, (quo argumento & ipsi paulò antè usi sumus in firmamentum superioris *Conclusionis*;) sed hoc dictum in iis tantùm *Obligationibus* locum habere, quæ sunt invicem *destructivæ*, & quarum effectus tantum habent inter se contrarietatem & repugnantiam, ut posita alterutra necessariò tollatur reliqua: hoc tamen non impedire quin *obligationi priori* accedere possit *altera*, quæ sit ejusdem rationis, & possit cum ea consistere. Neque est simile quod de *liquore* affertur in vase pleno: quia impedimentum ne vas plenum *novum liquorem* admittat, non fit *ex parte liquoris*, sed provenit ex *incapacitate vasis* & natura *Loci*, qui non potest simul recipere plura corpora. Et *accidentia* nihil prohibet esse in eodem subjecto ejusdem speciei *plura*, modò sint *relativa*, non *absoluta*: ut in *Socrate*, supposito quòd *decem* haberet *filios*, *decem* essent quoque *paternitates*: Quia *relationes* multiplicantur ad multiplicationem suorum *terminorum*: & modò diximus *Legem* obligare ad modum *termini*. Ergo quot sunt *Leges*, (quum sit omnis *Lex*, ex natura sua & quatenus *Lex* est, inductiva *obligationis*,) totidem etiam erunt *Obligationes*, illis ut suis *terminis* correspondentes. Neque verò hoc est *multiplicare entia sine necessitate*: quia multiplicatis *causis*, necesse est multiplicari *effectus* illarum causarum. Immo hoc ipsum, ne cui incredibile videatur, aut quod huic persimile est, quotidie contingere videmus, & in *Naturalibus* & in *Moralibus*. Nam & sensui evidens est, posse aliquem ad columnam duobus vel *tribus vinculis* alligari: ut

Petrus,

Petrus, Act. 12. 6. *Cubavit* δεδεμένος ἁλύσεσι δυσί. Nec potest cuiquam esse dubium, quin possit aliquis ad id officium quod ipsi ex *Lege Divina* præstandum incumbit, non ostante illa obligatione, denuo se obligare *Voto*, vel *juramento*, vel *promissione*. Quemadmodum vovit *Jacobus Patriarcha*, *unicum sibi Deum fore Jehovam*, Gen. 28. 21. Et *David juravit justa se Dei justitia custoditurum*, Psal. 119. 106. Et quotquot sumus *Christiani*, cùm sacro fonte tingeremur, novo nos *fœdere baptismali* obstrinximus ad *fidem* in Christum; ad *abrenunciandum* Satanæ, Seculo, Carni; ad *observanda* Dei mandata: ad quæ tamen omnia præstanda nos antè *Obligatos* fuisse certissimum est.

XI. *Conclusio Tertia. Leges Humanæ*, (sive illicita imperentur, sive necessaria, sive adiaphora,) *latæ à persona vel communitate non habente legitimam potestatem, non obligant in Conscientia.* Ut si *Præter urbanus* Leges ferret huic *Academiæ*; aut vicinus *paterfamilias* servum meum juberet boves meos jungere, segetes suas occare, *&c.* Aut si collecta hominum seditiosorum manus in aliquo *Angliæ Comitatu*, (quod in agro *Norfolciensi*, Edvardo sexto regnante sub *Ketto* duce, alibiq; aliàs multoties factum est) incolis certam pecuniæ summam, aut operarum servitutem sibi indebitam publicatis edictis imperaret, eósq; *vi & armis* ad imperata facienda cogerent: utut eis fortè liceret (posito quòd resistendo pares non essent) *imperata facere*; ejusmodi tamen *jussa* neminem certè ad ea observanda *obligarent in conscientia*. Tùm quia ejusmodi *Leges*, nomine tenus duntaxat, & *æquivocè Leges* sunt, re autem (a) verâ *Violentiæ magis quàm Leges*: Et *causa æquivoca* non infert effectum; sicut non obligat partes lata à *non-Judice* sententia. Tum quia *vis obligandi* (ut etiam

(a) Aquin. 1. 2. qu. 96. art. 4.

etiam modò dictum eſt) non cauſatur *effectivè* ab ipſa *Lege*, ſed à conjunctâ cum *poteſtate Legiſlatoris* voluntate. Ergo ubi deficit *Poteſtas*, deficit & *Cauſa* proprie *efficiens* iſtius obligationis: & *cauſâ propria* deficiente, *effectum* ejus deficere neceſſe eſt. Quod ipſum ex hoc ipſo *Apoſtoli* loco colligere licet, qui neceſſitatem ὑποταγῆς, debitum ſc. *Obedientiæ* ex parte *ſubditi*, deducit ἀπὸ τῆς ἐξουσίας, à *Poteſtate Juriſdictionis* in *prælato*: unde efficitur non teneri quenquam ad *parendum* ei, qui non habet *jus imperandi*.

XII. Si dicas, colluviem ejuſmodi qualem jam dixi hominum factioſorum habere *imperandi poteſtatem*, quia poſſunt eos in quos imperium exercent ad faciendum *imperata cogere*: Reſpondeo, *Poteſtatem* de qua loquimur, & à qua pendet *Obligatio*, non eſſe *poteſtatem* illam quam Græci δύναμιν vocant, hoc eſt, *poteſtatem*, (ſeu *potentiam* potiùs, quâ voce libentiùs in ea notione pleriq; utuntur) *phyſicam*, ſive *de facto*, per quam quis *potens* eſt id quod intendit ita effectui dare, ut finaliter non impediatur: ſed eam *poteſtatem* quam ἐξουσίαν vocant, hoc eſt, *poteſtatem legitimam* ſive *de jure*, quæ ſc. ei competit jure aliquo *Naturæ*, *Gentium*, aut *Civili*, ratione perſonæ quam gerit, & per reſpectum ad eos qui ipſi quoquo modo ſubſunt. Hanc ἐξουσίαν in præſenti argumento ita premit *Apoſtolus*, ut eam trium commatum ſpatio *quinquies* nominaverit: de δυνάμει interim ne γρ᾽ quidem.

XIII. At certum eſt, inquies, eos qui *Romæ* principatum gerebant illo Apoſtolorum ævo, nec *hæreditario* jure, nec liberis *populi ſuffragiis*, nec legitima aliàs *vocatione* ad imperii culmen conſcendiſſe, ſed aut *vi* aut *dolo* aut *militari* tumultu imperium uſurpâſſe: quibus tamen & ἐξουσία, ut legitimis magiſtratibus, diſertim tribuit Apoſtolus;

& ſubditis parendi neceſſitatem [ἀνάγκη ὑποτάσσεσθαι] imponit, idque non ſupplicii metu tantùm, ſed & *propter conſcientiam*. Primos illos poſt everſam Remp. *Imperatores Romanos* ſanè fatendum eſt non optimo jure imperium adeptos; habuiſſe tamen *jus gladii* & *legitimam* ἐξουσίαν, ſive *juriſdictionem*, cui ſubeſſe deberent quotquot *Romanæ* ditionis eſſent homines, fatendum eſt pariter. Neque enim quiſquam erat ſingularium hominum, qui eam *poteſtatem*, ut ſibi potiore jure debitam, vindicare poſſet; & *Senatus populuſque Romanus* penes quem noviſſimè & ab aliquot retrò ſeculis ſumma fuiſſet poteſtas, quà metu quà obſequio, juri ſuo utcunq; ceſſerant, eóſque qui imperium *malis artibus* quæſiviſſent, pro ſuis tamen *legitimis principibus* agnoverant. Hoc dato, quod mihi certè omninò concedendum videtur, de *obediendi neceſſitate* nulla poteſt reliqua eſſe dubitatio. At in caſu dubio, quod ſit Chriſtiani hominis officium, an & quatenus obligetur *in foro Conſcientiæ* tempori cedere, præſentibus moribus ſe accommodare; *legibus*, edictis, aliiſq; juſſis ejus qui *de facto*, nullo tamen *jure* (ſuo ſaltem judicio) ſummæ rerum præeſt, obtemperare: non peræquè facile eſt dijudicare; nec prudentis eſt in re tàm gravi, tàm arduâ, quicquam temerè definire.

XIV. Nihil itaque ſtatuo. Ne tamen aut officio meo, aut veſtræ ſaltem expectationi defuiſſe exiſtimer, ſi quam in medium produxeram quæſtionem intactam prorſus relinquerem; quid mihi de tota hac re ſerìò cogitanti viſum eſt rectæ rationi maximè conſentaneum (niſi ſi fortè, ut in iſtiuſmodi deliberationibus ferè contingit, aliud ſuadeant πλειόνες) paucis exponam. Dico igitur *Primò*, Eum qui *de facto* ſummum in civitate imperium obtiner, etſi *malis artibus* poteſtatem illam ſibi quæſiverit, cive tamen pro *legitimo principe*

cipe habendum esse, eique ut legitimo principi *ex Conscientiæ obligatione* esse obtemperandum, modò nulla subsit in contrarium justa dubitandi ratio. Videtur autem ea sola esse in hoc casu justa & idonea dubitandi ratio, cum civi aut certò constet, aut saltem valde sit probabile, aliam esse aliquam *personam* cui *summa potestas* meliori jure debeatur. Hoc ni fuerit, non poterit civis bonâ conscientiâ *possidentis* imperium detrectare. Neque enim ad *civem* pertinet (ordinariè) *quo jure possideat* qui possidet curiosiùs inquirere: sufficit ei ad conscientiæ securitatem quòd *de facto possideat*, nec sit allus quispiam (saltem quod ipsi cognitum sit,) *qui de jure possidere* debeat. Huc facit, præter jam dicta de *Romanis Imperatoribus* oppressâ Rep. rerum potitis, universa penè *Israeliticorum Regum* historia. Quorum plerique, nullo *juris* pretextu nixi, sed *vi injustâ*, & *nefario scelere*, regnum consecuti, simulac (extincta funditùs *regia* antecessorum *soboles*, nequis superesset qui in jura paterna aut avita succederet) thronum conscendissent, *Regnum* deinceps quasi pleno & *proprio jure* administrarunt: præstitáque est eis à populo, haud secùs ac si *optimo jure* imperium obtinerent, *obedientia*. Neque verò id ipsis vitio versum uspiam legimus: quin potiùs suadebat *recta ratio* sic fieri oportere. Intererat nimirum *salutis publicæ*, ut esset qui ad Reipublicæ gubernacula sederet: nec civium rerúmque suarum incoluminati satis aliàs prospectum fuisset, si cujus *jure* (*possidentis* utique) nullum esset *potius*, ejus non haberetur *jus potissimum*. Et ex *jure gentium*, quæ nullius sunt transeunt in *jus occupantium*.

XV. Dico *Secundò*, In regno *hæreditario*, ubi inter duos aut plures *petitores* jus dubium est; *lite* adhuc *pendente*, & interim dum res aut amicâ *tractatione* aut *bello* cernatur, boni civis officium esse,

ei qui in Imperii poſſeſſione ſit, ut *legitimo principi*, parére. Cujus Caſus occurrunt paſſim in hiſtoriis plurima exempla. Inter illuſtriora ſunt, quæ contigerunt inter competitores *Regni Luſitania* complures poſt mortem *Sebaſtiani Regis*; & *Regni Scotiæ* etiam (ſex ad minimum) poſt mortem *Regis Alexandri* de Regno lites; & inter nobiliſſimas familias *Eboracenſem* & *Lancaſtrenſem* de ſucceſſione *Anglicani Regni* acris admodum & diuturna contentio. Omnium toto Orbe populorum conſenſu, *Jura* ubiq; faviſſe certum eſt *poſſidenti*: & in iſtiuſmodi caſibus obtinuit ſemper celebre illud Juriſconſultorum pronunciatum, *In rebus dubiis melior eſt conditio poſſidentis.*

XVI. Cæterùm, ubi quis *pulſo* vi & armis *legitimo principe* regnique hærede, vel ita *oppreſſo* ut jus ſuum perſequi non poſſit, eo tamen adhuc ſuperſtite, imperii habenas arripit, & ſe pro *Rege* gerit, quum ſit veriùs *Regni invaſor* quàm *Rex*; ita ut jam non ſit ultrà *jus dubium*, ſed *aperta injuria*: ſi quæris quid in hoc caſu bono civi faciendum eſſe cenſeam qui *fidelitatem* legitimo principi fortaſſe *juravit*; aut ſi non juravit, non minus tamen ei debet, quàm ſi juratus eſſet: Dico *Tertio*, mihi videri, non ſolùm licere bono civi, *legibus* ab eo qui ſummum imperium *de facto* ſed *non de jure* poſſidet latis parére, aliáque ab eo *Imperata* (modò non ſit *factu turpe* aut *injuſtum* quod imperatur) facere: verùm etiam, poſtulante humanarum rerum conditione, eò neceſſitatis devenirl poſſe, adeóque ſæpiſſimè devenirl, ut ni ſic fecerit, defuiſſe officio ſuo exiſtimandus ſit. Atqui dictum eſt modò, *Leges* à non habente *legitimam poteſtatem* latas *non obligare* in conſcientiâ. Dictum ſanè, & quidem verè dictum: nec, ut opinor, iſta pugnant. *Obligetur* licèt ſubditus ad faciendum quod lege cavetur, non tamen *Legi* obligatur, ſed *ſibi* & *Patriæ*.

Legi,

Legi, quæ verè Lex est, de se & quatenus Lex est, annexa est *Obligatio*; eámque sequitur necessariò, ut *effectus* suam *causam*. At legem à jus non habente latam diximus non esse verè sed *æquivocè legem*; proinde nec *obligandi vim* habere. Quæcunque ergo subdito hac in re incumbit *obligatio*, aliunde exurgit, & non ab ipsâ *Lege*: cui *extrinsecùs* advenit ut obliget, & merè *per accidens*; ut si musicus ædificet.

XVII. Quæres: Si non ex *Lege*, unde tandem oritur ista *subditi obligatio?* Respondeo, Cùm sit pii & prudentis viri, non solùm quid *liceat* attendere, sed & quid *ipsum deceat* videre, & quid *aliis expediat*: posse bonum civem obligari ad id faciendum in sui & concivium suorum commodum, ad quod faciendum aliàs & de jure non tenetur. Oritur ergo ista *obligatio* ex duplici illâ parte officii, quâ *sibi* quisque debitor est, & quâ *Patriæ*. Se quod attinet imprimis, viri & *prudentis* est, sibi rebúsque suis in futurum prospicere; & *honesti*, quâ sit præsenti conditione cogitare. Dandam esse unicuiq; operam (omnibus viis & modis *licitis* & *honestis*) se vitámque suam tueri, atq; ita se gerere ut possit tutò & *in pace vivere*, agros, ædes, possessiones suas sibi habere, eorumque qui ipsi & vitam & facultates cum libuerit eripere possunt, offensionem devitare, nemo est (nimirum *Natura* id dictante,) qui non fateatur. Et hinc *prima* parendi *necessitas*, quam propterea non tàm urget noster Apostolus quàm supponit, velut cujus unicuique à natura insitus est sensus, (a) οὐ μόνον διὰ τὴν ὀργὴν: Quasi hominis esset parùm sanæ mentis, ejus qui *gladii potestatem* habet *iram* temerè provocare, & ejus offensam contumacia sua, nulla postulante necessitate, incurrere. Ipsius igitur interest, in *salutis suæ* compendium, iniqua nonnulla pati, legibus obtemperare, & (quoad sine pecca-

(a) Rom. 13. 5.

to fieri poteſt) τῆς ἄνωθεν ἐξουσίας ἀνεξόντως : Sicque *jugum*, quod excutere non poteſt, *benè ferendo* levius aliquantò, mitius & tolerabilius efficere.

XVIII. Sed & alterâ inſuper, câque fortiore, quæque ad *Conſcientiam* propiùs pertingit *Obligatione*, ad hoc idem faciendum ſemet obſtrictum ſentiet, quiſquis quæ ex *politico regimine* civibus proveniunt bona attentè cum animo ſuo cogitaverit. Et ita ſanè *Chryſoſtomus* illa Apoſtoli verba διὰ τ συνείδησιν hoc loco interpretatur, ut ad illius *protectionis beneficium* quam præſtat ſubditis *civilis dominatio*, potiſſimùm reſpexiſſe putet Apoſtolum, Quaſi diceret, *Conſcius* cùm ſit quilibet civis, quàm multis beneficiis fruatur ſub *principatu politico*, ſciat ſe, in tot & tantorum *beneficiorum compenſationem*, ad deferendam viciſſim ei qui principatum tenet debitam *obedientiam*, quadam quaſi *gratitudinis lege* teneri: ἵνα μὴ ἀγνώμων ᾖ πρὸς τ εὐεργέτην, ut ibi loquitur *Chryſoſtomus*, à mente *Apoſtoli* alieno, (ut mox videbimus,) aſt ſenſu aliàs haud multùm incommodo. Fateor equidem, (quod eſt à *Tacito* obſervatum) *raro fieri, ut quis imperium flagitio quæſitum bonis artibus exercet:* pleraque enim quibus artibus parantur iiſdem & conſervanda eſſe videntur, & *ſcelere tuendum eſt ſcelus.* Poſſe tamen id fieri, *Hieronis Siculi, Edgari Anglorum Regis*, & aliorum nonnullorum exempla, qui principatum non optimè acquiſitum modeſtè tamen adminiſtrarunt, ſatis teſtantur. Sed utcunque rem gerat qui *principatum* tenet, non poterit unquam ſic *abuti* ſua poteſtate, ut non interim ſit διὰ λόγον εἰς τὸ ἀγαθὸν ut loquitur Apoſtolus iſtius capitis *commate quarto*. Nec enim ulla tàm mera tyrannis eſſe poteſt, *quæ non ſpeciem aliquam juſtæ dominationis retineat*, & non aliquâ ſaltem ex parte *ſubſidio*

filio ad tuendum hominum societatem, ut etiam rectè ad hunc locum admonuit *Calvinus*. Cum itaque, quòd rerum noſtrarum *Domini* ſumus, quòd *tuti* à cædibus & rapinâ vivimus, imò & id ipſum quòd *vivimus*, *ſummis poteſtatibus* debeamus; (abſque quibus eſſet, nullum nobis adverſus ſceleratorum hominum libidines, furores, injurias, aut *præſidium* eſſet aut *remedium*;) æquiſſima res eſt, ut pro tot tantiſque beneficiis aliquid ſaltem ipſis viciſſim rependamus. Exigit hoc à nobis (optima *aqui boni Lex*) vetus illa commutationum formula, Δὸς τι, ἵνα λάβῃς τι. Et profectò perverſiſſimæ mentis eſt, ſub illius *dominationis patrocinio* velle vivere, cui *parere* nolis: & cujus *protectione* gaudeas, ejus *imperium* detrectare.

XIX. Porrò cùm nemo *ſibi ſolùm* natus ſit, ſed humano generi & publicæ utilitati: hinc oritur *tertia parendi neceſſitas* præſenti poteſtati, quocunq; jure ipſam adepti ſunt qui rerum potiuntur. Unde etiam aliquo modo conſtare poterit, quis modus ſit ſtatuendus, & qui fines, illi *obedientiæ*, quæ imperium injuſtè poſſidenti, *ex Conſcientiæ debito*, à cive præſtanda eſt. Quicquid enim *finis alicujus gratiâ* faciendum eſt, eatenus fieri oportet, in quantum *ei fini conſequendo* neceſſarium vel utile videbitur. Civilis autem regiminis, ejuſque quæ ipſi debita eſt obedientiæ, finis eſt, *humanæ ſocietatis ſalus & tranquillitas*. In quantum igitur illius *ſocietatis*, cujus ipſe membrum & pars eſt, *ſalus & tranquillitas* exigit, eatenus civis unuſquiſq; imperiis ejus, qui *de facto* in illa ſocietate ſummæ rerum præeſt, obtemperare tenetur. Sunt autem *conſervandis* humanis *ſocietatibus* tria hæc imprimis neceſſaria: *I. Defenſio patriæ*, adverſus externam vim & hoſtium conatus. *II. Adminiſtratio Juris*, ut ſua bonis civibus præmia, improbis ſupplicia, prout legibus conſtituta

ſunt, reddantur; quod *Juſtitiæ diſtributivæ* munus eſt. *III.* Quod ad *Juſtitiam commutativam* ſpectat, *Commerciſi cura* & mercaturæ; de rebus emendis, vendundis, permutandis, & omne genus contractibus. His *tribus* rebus ita continetur incolumitas humani generis, ut niſi iſta adſint, fieri non poteſt, quin protinus peſſum eant univerſa; omnia rapinis, cædibus, fraudibus, injuriis repleantur; innocentiſſimorum civium vita, conjuges, fortunæ, *potentiorum* libidini prædæ ſint & ludibrio. Quibus malis ut obviam eatur, malorúmque petulantia maturè coerceatur; unicum remedium erit, ſi boni cives ſuum eſſe meminerint, eorum *legibus* & *imperiis*, quorum *gladio* & *authoritate* à ſceleratorum injuriis defenduntur, in omnibus quæ ad *publicam ſalutem* faciunt, obtemperare.

XX. Sed *hactenus obtemperare*, (ne quis iſta quæ dicta ſunt ſecùs quàm par eſt interpretetur) ut ſimul meminerint, ad hanc obedientiam præſtandam ſe non ultrà teneri, quàm aut *gratitudinis ratio* aut *publicæ rei ſalus* poſtulat: Et obſervandas eſſe *Leges* poteſtatem injuſtè poſſidentis, non quaſi ullo imperantis jure *obligatorias*, ſed (ut rectè (a) *Aquinas*) ad vitandum *ſcandalum* vel *turbationem Reipublicæ*. In quo caſu (inquit ille) debet quis *jure ſuo cedere*: quod & probat ex illis Chriſti verbis, *Matt.* 5. 40, 41. *Et qui vult tecum litigare, & tunicam tuam capere, demitte & pallium: Et qui te angariabit ad millare unum, abi cum eo duo.* Poteſt ergo quis, & (prout res exigit) debet, etiam *privatæ pacis*, ſed multò ergo magis *publicæ tranquillitatis* causâ, *jure ſuo cedere*; & ei, qui imperandi jus non habet, parere. Sed & hic iterum cauto opus eſt, idque vel maximè: ut ſcilicet ita *jure ſuo* cedat, ne quid eo pacto *juri decedat alieno*. Id juſtè & prudenter cavit *Abraham*, Gen. 14.

(a) 1. 2. qu. 96. art. 4.

Dum

Dum Regi *Sodomorum* ſic gratiam fecit partis ſuæ *acrothiniorum*, quæ ſibi ex devictis quinque regibus *Jure Belli* in prædam ceſſerant, ut & *ſacerdoti* ſua decima, & tribus *belli ſociis* ad ſuas portiones jus integrum remaneret. Proinde *regni invaſori* ſic præſtandum eſt obſequium, ut fidelitas *legitimo hæredi* debita nullatenus violetur, nec aliquid fiat in juris ſui præjudicium.

XXI. At qui hoc fieri poteſt? inquies. Quod regni invaſori gratum eſt, non poteſt *legitimo principi* non eſſe ingratiſſimum. *(a) Nemo poteſt duobus dominis ſervire*, tàm adverſa ſpectantibus; quorum omnia vota, ſtudia, conſilia, pronis in mutuam perniciem affectibus, in contrarias partes feruntur. Reſpondeo, ritè ſubductis rationibus, non eſſe cur putemus, *legitimo principi*, ſed extorri, ingratum omninò forè, *injuſto imperii poſſeſſori* præſtitum à cive, eo quo dictum eſt modo; & intra dictos fines, obſequium: quin potius *ipſo conſentiente* ſic fieri oportuiſſe præſumendum eſt. Siquidem ejuſmodi obſequio, non tàm injuſtè dominanti, quàm toti *communitati*, hoc eſt, *Reipublicæ* ſerviiſſe exiſtimandus eſt: quam ſalvam eſſe, *juſti hæredis* nihilo minùs intereſt, quàm illius qui *de facto* in eâ dominatur. Fortaſſean & multo etiam magis, quò ſinceriùs patriam diligere cenſendus eſt, & ei bona omnia velle, qui genuinus *patriæ pater* eſt, quàm qui eo excluſo in ipſius ædes ſe ingeſſit, & in *familiam* ipſius jus & imperium exerceat; & quò puriores & vehementiores in liberos *matris* affectus ſunt, quàm *novercæ*. Ut in celebri illâ *(b)* duarum mulierecularum coram *Rege Salomone* altercatione, quæ verè *mater* erat, puerulum quem ſuum eſſe ſciret, ſalvum utcunque cupiit, maluitque *alterius* eſſe, imò *adverſariæ*, quàm perire: Sic *civium* ſalutem, quos etſi ſub alieno jugo, *ſuos* tamen interim agnoſcit, & ſibi olim utiles fore confidit,

(a) Mat. 6. 24.

(b) Reg. 3. 26.

confidit. *legitimo hæredi* majori esse curæ & verisimile est & meritò præsumitur, quàm ei, qui quùm
3. imperium injustè usurpaverit, de *stabiliendâ* recens quæsitâ *dominatione suâ* quàm de *salute civium procurandâ*, par est esse magis sollicitum; adeóque malle ipsum, ut *præsentibus rebus*, quò salvi sint, se quà licet modestè *accommodent*, quàm ut *potentiori* in certam suam perniciem semet intempestivè *opponant*. Atque ita habetis meam de gravissimâ hac & arduâ admodum quæstione sententiam; nihil interim temerè statuentis, sed eam, ubi quis certiora docuerit, mutare parati, & in ipsius castra transire.

XXII. Hactenus hæc: sequitur *CONCLUSIO QUARTA. Leges humanæ de rebus non illicitis conscientias obligant per se & directè in generali.* Quod est dicere, Hoc *præceptum generale*, ut subditi obtemperent *legibus humanis* ritè constitutis, *est per se & directè obligatorium.* Id quod ipse etiam *Calvinus*, qui non solet humanis constitutionibus nimium tribuere, agnoscit: qui 4. *Instit.* 10. *Sect.* 5. ita distinguendum esse monet inter *genus & speciem*, ut licet negandum sit *leges in speciali* obligare conscientias, concedendum tamen sit eas obligare *in generali*. Ratio perspicua: quia hoc *præceptum generale* ad ipsam æternam legem divinam pertinet; cujus omnis pars est *per se & directè*, & non ex consequenti solùm, *obligatoria* conscientiarum. Pertinet autem ad *divinam legem* duplici nomine. Tum, quia *rationalis ratio*
1. dictat, non posse pacem & ordinem, quæ anima est Rerumpublicarum & omnis humanæ societatis,
2. conservari, nisi *legibus* ritè constitutis obediatur. Tùm, quia in *sacra Scriptura* Deus præcepit, ut his, qui nobis in eo ordine quem Deus præstituit præsunt, subjiciamur; ut ὑποτασσώμεθα ἐξουσίαις pareamus, nec iis resistamus, hujus capitis *vers.* 1. &

nec

nec eorum jugo colla noſtra ſubducamus; eo ſcilicet prætextu, quod *meri homines* ſint, & *creaturæ*, ſicut & nos, (*a*) χίτες ἀνθρώπων, filii Adæ, mortale genus, iiſdem omninò affectibus, perpeſſionibus, infirmitatibus, caſibus, quibus & nos obnoxii. Quin potiùs memores, *Deum Opt. Max.* eos nobis cum delegatâ poteſtate velut *ſuos* in terris *Vicarios* præfeciſſe, ipſoſque propterea tanto honore dignatum eſſe, ut eis & *nomen ſuum* quaſi viſibilibus & mortalibus quibuſdam *Diis*, communicaverit (*b*) [*Ego dixi Dii eſtis*] par eſt ut eos ſumma cum reverentia colamus, honoremus, obſequamur. Etſi non *ipſorum gratia*; qui, ut *homines* ſunt, pari nobiſcum condirione ſunt nec *de meliore luto* efficti; at *Divinæ* tamen *ordinationis* intuitu, qui eos quà *principes* ſunt, ſublimiore loco eſſe voluit quàm reliquos homines, & ſuæ poteſtatis aliquatenus participavit. Διὰ τὸν χύριον, ut alibi *Petrus*; & ex conſequenti διὰ τὴν συνείδησιν, ut hic loquitur Apoſtolus *Paulus*.

(*a*) 1 Pet. 2. 13.

(*b*) Pſal. 82. 6.

XXIII. *CONCLUSIO QUINTA. Leges humanæ vitè conſtitutæ, etiam in particulari*, etſi non directè & per ſe, *ex conſequenti tamen & virtute generalis præcepti Divini, obligant ſubditorum conſcientias.* Dico *primò, Leges vitè conſtitutas.* Id eſt, & ratione *Cauſæ efficientis*; ab eo, qui legitimâ poteſtate præditus eſt, latas: & *ratione Materiæ*; nil illicitum, inhoneſtum, turpe, aut officio hominis Chriſtiani quomodo libet contrarium, imperantes. Jam enim diximus eas Leges, quæ utrovis nomine peccant, non obligare. Dico *ſecundò, In particulari*: id eſt, quantum ad determinationem *particularem* in rebus mediis aliiſque. Ut *quale* & *quantum tributum* ſit ſolvendum; *Quas merces* liceat aut non liceat è regione exportare; In Academia *qui habitus* quibus gradibus competant;

1.

2.

competant; *Quæ ſtatuta* ſint diſpenſabilia, quæ
3. non, *&c.* Dico *Tertiò*, *Leges ejuſmodi non obligare*
1. *per ſe & directè*. Probatur *primò*, quia Deus unus eſt *Legiſlator*, qui in Conſcientias hominum merum & directum imperium habet. *Unus eſt Legiſlator, qui ſervare poteſt & perdere*, Jac. 4. 12. Deum autem ſupponimus de rebus ejuſmodi *mediis & adiaphoris*, quæ ferè ſunt *materia Legum humanarum*; nullam Legem tuliſſe in *particulari*; ſed ea omnia eorum arbitrio, qui ipſius in terris
2. vices gerunt, permiſiſſe. Probatur *ſecundò*, quia illa tantùm obligant *directè & per ſe*, quæ obligant ratione *Materiæ* velut internæ cauſæ, citra reſpectum ad cauſas externas, *Efficientem* ſc. & *Finem*: i. e. quæ obligarent, etſi ab hominibus mandata non eſſent. At res *mediæ & adiaphoræ* lege humana poſitiva & particulari determinatæ, quum ſint ita natura ſua comparatæ, ut ante illam determinationem liberè poſſent à quoquam fieri vel non fieri, non obligant ratione *materiæ*; ergo nec *per*
3. *ſe*. Dico *tertiò*, *ejuſmodi leges obligare tamen* in particulari *ex conſequenti*, & virtute *præcepti divini* generalis. Et quia in hoc ultimo dicto totius controverſiæ quaſi cardo vertitur, propono *Concluſionem*, jam ſtatim pluribus confirmandam, aliquantò explicatiùs, ſic; *Leges humanæ poſitivæ* rite & legitimè conſtitutæ, quæ continent *particulares determinationes* circa res medias, in ſe adiaphoras & antequam ſic determinarentur *liberas ad utrumlibet*, virtute illius *præcepti divini*, quo tenemur iis parére qui nobis à Deo præpoſiti ſunt, ita *obligant* ſubditorum conſcientias ad præſtandam eis obedientiam, ut ſub peccato mortali & metu offenſionis Dei teneantur ejuſmodi *legibus obtemperare*; & ni ſic fecerint, accuſantis conſcientiæ murmura & ictus perferre.

XXIV. Firmatur

XXIV. Firmatur hæc *Conclusio* multis rationibus: quarum *prima* ex præsenti Textu desumitur, *Quare subjici necesse est, non solum propter iram, sed & propter conscientiam.* Verba sunt satis perspicua. Urserat nempe Apostolus superioribus versibus aliquantò fusiùs *Christianæ subjectionis* necessitatem, *duobus* potissimùm *argumentis: altero*, ab instituto & *ordinatione Dei*, duobus versibus primis; totidem sequentibus, ab humani *supplicii metu*, altero. Utrumque argumentum ὡς ὀνανακεφαλαιώσεως τρόπῳ breviter recolligit & repetit *quinto hoc versu:* idque (qui ferè mos est sacræ Scripturæ,) *ordine inverso*, repetitionem exorsus à membro posteriore, & proximiore. Quasi dicat, Utrinq; vobis incumbit gravis *parendi necessitas*; sive vos *pœnæ metus* tangat, sive pulset *officii Conscientiâ.* Si quod malum est feceritis, spretâ nimirum potestatum & legum authoritate: cogitate eum qui vobis præest Magistratum *Dei ministrum* esse, ἔκδικον εἰς ὀργὴν, neglecti officii vindicem; *gladium* sibi à Deo concreditum stringere paratum, ad infligendum legum suarum contemptoribus debitam pœnam corporalem. Sin vos ista parum moveant, quod speretis fieri posse, ut ipsius brachium aliquà evadatis: *Ast sperate Deum memorem fandi atque nefandi*; hunc timete justum judicem; veremini *Conscientias* vestras, severos *accusatores, testes* veraces, importunos *tortores:* Hos nullis potestis aut latebris effugere, aut artibus eludere. Ex hujus ergo loci scopo sic struitur argumentum. Quæ violata conscientiam *lædunt*, ea conscientiam *obligant*, quia omnem conscientiæ *læsionem* sive gravamen ex alicujus *obligationis* sensu oriri necesse est, sicut omnes alii *effectus* consequuntur suas *causas.* At violatæ leges humanæ *lædunt* conscientiam. Id enim sibi volunt ista verba, *Necesse est subjici propter Conscientiam:*

i. e.

i. e, Non poteſtis conſcientiam integram & illæſam conſervare niſi ſubjiciamini. Ergo *Leges humanæ obligant Conſcientiam.*

XXV. Ad hujus argumenti vim enervandam, ſunt qui *Conſcientiam* hoc in loco aliter interpretantur, & *Chryſoſtomi* authoritate ſe præcipuè tuentur: acſi non alia hic *Conſcientia* intelligenda veniret, quàm illa *Beneficiorum*, quæ ſubditis obveniunt à *regimine politico*; ſenſu à nobis priùs allato; plo quidem illo (fateor, & nos antè laudavimus,) ſed, ut arbitror, parùm genuino. Contrà
i. enim, *Primò*, ſingularis penè eſt inter veteres in eâ interpretatione *Chryſoſtomus*, quem ſecuti è tot interpretibus vix unus & alter extra *Oecumenium* & *Theophylactum*, qui in recenſendis teſtimoniis nullo numero habendi ſunt; quia *Chryſoſtomi* veſtigiis ita ſemper inſiſtunt, ut univerſi tres unum tantùm faciant teſtem. *Secundò*, nec poteſt aſſeri
ii. locus aliquis, in quo *D. Paulus*, aut alius quis ſacrorum ſcriptorum *Conſcientiæ* vocabulo in eo ſenſu uſus ſit, quem hic ſibi fingit *Chryſoſtomus*. *Tertio*, adducere voluit *Apoſtolus*, ut res ipſa clamat,
3. aliquid quod eſſet gravius, & ad excitandum hominum animos efficacius, *ſupplicio temporali*: cui rei aptius certe fuerat eos injecto *offenſionis Divinæ* metu perterrefacere, quàm *accepti* ab hominibus
4. *beneficii* admoniſſe. *Quartò* denique, concludere hic voluit Apoſtolus, brevi repetitione earum rationum quas jam antè adduxerat, ſuam de *Chriſtiana ſubjectione* diſſertationem: adduxerat autem duobus primis verſibus hujus capitis rationem, non à *beneficiis*, ſed ab *Officii Conſcientiâ* deſumptam.

XXVI. Sequitur *Ratio Secunda*, ab uſu & fine *Legum*. Quas condi, conditáſq; obſervari, ad ſocietates humanas in pace & publicâ tranquillitate conſervandas, perneceſſarium eſt: aliàs nulla eſſet

certa

certa contractuum *regula*, nulla fidei & justitiæ civilis *mensura*, quæ sunt civitatum & societatum firmissima vincula. *Lex* enim *Dei*, & *Naturalis* & *scripta*, licet sit in suo genere utraque vel seorsim *perfectissima*, complectatur q; conjuncta tùm quæ sunt *fidei supernaturalis* singula, tum etiam *rerum agendarum* principia generalia ad omnes vitæ partes regendas accommoda: Neutra tamen ad omnia ea *particularia* descendit, quæ ad conservandam in civitatibus & politiis *pacem* & *ordinem* possunt esse, & plerumq; sunt, necessaria. Exempli gratia. *Lex Rationis*, quæ naturæ Lex est, dictat, & *Scriptura* etiam hujus capitis *versu proximo* docet, ad alendos principes, ad bellorum sumptus, ad alios usus publicos, *Tributa esse pendenda*. Sed nisi Lege latâ definiatur *quantum* sit solvendum, & *quotâ proportione*, & *à quibus*, & *quo temporis spatio*, & id genus alia: aut nihil omninò pendetur, aut non tempestivè satis, aut quod non satis sit ad usus Reipublicæ. Si dicas, hoc argumento probari quidem *Legum necessitatem*, at non item statui *obligationem*: posse enim pœnis propositis adigi subditos ad officium: Fatendum id quidem esse, si hic staretur; sed si illud insuper cogitetur, dum præceps fertur *(a) ad vetitum nefas*, quàm sit *audax omnia perpeti gens humana*, quámque officii *infidelis custos sit metus*, ni adsit etiam *Religionis* sensus aliquis qui homines in officio contineat: facilè constabit quàm providè à sapientissimo rerum moderatore *Deo Opt. Max.* consultum sit rebus humanis, quòd indiderit *Conscientiis* hominum, quæ cum ipso Rationis usu simul adolesceret, religiosam quandam *Legum Reverentiam*. Unde factum ut apud *Ethnicos* veri Dei ignaros, vix repertus fuerit è priscis *Legumlatoribus*, qui quas condebat *Leges*, non eas ab aliquo *Numine* sibi traditas mentiretur. De *Numa*, *Zaleuco*, *Lycurgo*, cæteris,

(a) Horat. 1 carm.

ris, quæ in hanc rem tradunt Historiæ, non opus est ut recenseam, quum sint omnibus notissima.

XXVII. *Ratio Tertia.* Quod faciendum est *propter Dominum*, ad id faciendum obligamur *in Conscientiâ*. Sed *Legibus Humanis* ritè constitutis, *i. e.* à suprema potestate, vel his qui ab eâ ad id delegati sunt, latis, subesse tenemur *propter Dominum*, 1 Pet. 2. 13. *Subditi estote omni humanæ creaturæ propter Dominum, sive Regi ὡς ὑπερέχοντι* (quod satis explicat quid sit *Paulo* ἐξουσίαις ὑπερεχούσαις istius capitis versu primo) *sive præfectis ab eo missis*, &c. Ubi illud διὰ τὸν κύριον *propter Dominum*, Conscientiæ obligationem significare, constat *primò* ex usu similium alibi locutionum, ut *Eph.* 6. 1. de officio liberorum erga parentes, *Liberi, obedite parentibus vestris* ἐν κυρίῳ *in Domino*; Et de servorum officio erga Dominos *ibid. Vers.* 7. Cum benevolentiâ δουλεύοντες τῷ κυρίῳ, *Domino servientes & non hominibus*, quod Col. 3. 23. est ὡς κυρίῳ, *ut Domino & non hominibus*: quasi dicat, *propter conscientiam, & non solùm propter iram*, vel ex timore Dei magis quam ob metum hominis. 2. Constat id ipsum *secundò* ex verbis sequentibus in illo Petri loco *vers.* 15. ὅτι οὕτως ἐστὶ τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ, *quia sic est voluntas Dei*: uti *Paulus* etiam jam laudato *ad Ephesios capite vers.* 6. de servorum officio locutus, hortatur ut Dominis suis obsequantur in simplicitate cordis ποιοῦντες τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ, *facientes voluntatem Dei ἐκ καρδίας ex corde*. Est autem *Voluntas Dei* ipsissima illa, quam adæquatam diximus, *Conscientiæ regula*.

XXVIII. *Ratio Quarta.* Quod *Naturalis Ratio* ita dictat esse faciendum, ut si non fiat, *culpâ & reatus* contrahatur, ad id faciendum procul dubio obligamur in Conscientiâ. Quum enim ad *Conscientiam*

scientiam pertineat *sensus peccati*, & exinde natus *suppitii metus*; quicquid rectè mens judicat *culpam* inducere, & *pœnæ reatum*, id omne & *Conscientiam obligare* censendum est. Naturalis autem ratio (cujus judicium non potest esse non rectum) *legibus humanis* parendum esse sic dictat; ut si non fiat, quod imperatum est, ipsi mox *conscii* nobis simus, meritò id *nostræ culpæ* contingere quòd non fiat.

XXIX. *Ratio Quintâ.* Cujus violatio *Legis Dei* violationem necessariò secum trahit, id *obligat Conscientiam*: quandoquidem nemo potest illæsâ conscientiâ violare *Legem Dei*, quæ est *Regula Conscientiæ*. Violatio autem Legis cujuscunq; particularis ab hominibus rite constitutæ, necessariò secum trahit violationem *Legis Dei*: illius nempe *præcepti generalis*, quo Deus præcipit *obedientiam* prælatis. Ergo, *&c.*

XXX. *Ratio Sexta.* Obligamur in Conscientia ad non faciendum id, quod si fiat perinde est ac si Deo resisteretur. Obligamur enim *subjici Deo*, & proinde ei *non resistere*, quum sint *Subjectio* & *Resistentia* sibi invicem contrariæ, nec possit aliquis eidem personæ simul & [illegible] & *resistere*. Aſt *legibus humanis* ritè constitutis non obtemperare, est (*interpretativè*) *Deo resistere*. Qui enim *legibus* non obtemperat, *potestati* Magistratus *Legislativæ* obsistit: quod qui facit, quum sit illa *potestas à Deo ordinata*, *Dei ordinationi* se opponit, adeoque consequenter & *interpretativè* ipsi *Deo*; quod est ipsius *Pauli* postulatum *vers.* 2. hujus capitis, ex quo legitimè concludit *subjectionis necessitatem* διὰ τὴν ὀργὴν in hoc versu.

XXXI. Ex his quæ dicta sunt, non erit difficile quæ ex adverso adduci solent *argumenta* dissolvere. Quorum primum & præcipuum est illud

quod à *Christianâ libertate* petitur: cui confirmando, pleraq; Scripturæ loca quæ ad astruendam illam *libertatem* spectant, magna cum pompa in medium afferuntur, & objectiones inde variè efformantur. Scriptum est, inquiunt, à *Paulo*, 1 *Cor.* 7. *Pretio empti estis, nolite fieri servi hominum*; Gal, 5. 1. *State in libertate qua nos asseruit Christus, nec rursus jugo servitutis implicamini*; Col. 2. 16. *Ne quis vos judicet in cibo vel potu*, &c. his similia. Disputant etiam non esse verisimile, Christum ita nos demum liberasse à Dei ipsius *legibus positivis*, quæ fuerunt certè justissimæ, ut tamen nos *Legum humanarum* vinculo obstrictos relinqueret.

XXXII. Ad singula loca respondeo. Sed vos antè præmonitos velim, quum sint multa *Christianæ Libertatis* capita, cavendum esse diligenter ne ea temerè confundantur, néve illa *Scriptura* loca quæ ad unum aliquod *libertatis genus* pertinent, ad *aliud genus* quò non spectant imperitè trahantur. Quæ μεταβασις εις ἄλλο γενος, non *Antinomis* solùm & *Anabaptistis*, sed & aliis plerisque istius ævi *Reformatoribus* perpetuum & solenne vitium est: ut aliàs sæpissimè, ita vel maximè, ubi de *ritibus Ecclesiasticis* instituitur disputatio. Quod admonuisse sufficiat: nunc propiùs ad rem. In illo *ad Corinthios* loco hortari voluit *Apostolus* fideles, ut quisque quo ipsum loco Deus constituerit quibúsq; donis ornaverit, contentus statione suâ *intra debitos fines* se modestè contineat, & *donis* ac *vocatione Dei* se metiatur, vitamq; & actiones ad illa accommodè instituat, sive *servus* sit, sive *liber*: nec ita se conscientiámque suam cujusquam hominis aut *Judicio* aut *Imperio* mancipet, ut ab ejus *Opinione* aut *Voluntate* totus pendeat; Sed memor se *Dei* & Domini *Jesu Christi servum* esse, sic *hominibus placere* studeat,

deat, & ipsorum affectibus aut imperiis inservire, ut nihil indignum faciat eo homine, qui se *servum Dei & Christi* profiteatur. Quæ cum sit Apostoli in totâ illâ perioche certissima mens, rectissimè hinc concludi poterit, non debere nos *dominorum, parentum, principum*, aliorumq; quorumcunq; mortalium *hominum placitis* morem gerere, siquid à nobis fieri postulent quod *impium illicitumve* sit: quia hoc esset pro *Dei servo* servum se hominum præstare. At qui justis, honestis & utilibus *hominum constitutionibus* ex Conscientiâ obtemperat, tantum abest ut propterea *servus hominum* censendus sit, ut à duobus summis Apostolis disertè dicatur *Domino Deo servire, & non hominibus.* Ephes. 6. 7. Coloss. 3. 23. & 1 Pet. 2. 16. id est, (particulâ negandi, ut fieri amat, *comparativè* sumptâ,) *Deo potiùs quàm hominibus*: quia *Deo* propter se, *hominibus* propter Deum *Hominibus servit* quidem, quatenus quod imperatum est facit: *Deo* autem *servit*, quatenus ex officii conscientia id facit.

XXXIII. Locus ille alter *ad Galatas*, ex totius *Epistolæ scopo* optimè intelligitur. E Judæis aut Judaizantibus Christianis *Pseudo-Apostoli* quidam in *Ecclesiis Galatiæ*, Gentiles ad fidem conversos, contrà quàm Apostoli in *Concilio Hierosolymitano* constituerant, non *baptizari* modò sed & *circuncidi* debere contendebant, multósq; (ut solent *impostores* obtentu pietatis, & improba diligentia apud credulum vulgus mirum quantum proficere) in eum errorem induxerant, ut nisi se *circuncidi* paterentur, existimarent æternam se salutem consequi non posse. Pessimam hanc & prosperam impostura non ferens *B. Pauli* spiritus, crassum illum errorem, ne ultrà serperet, majore quàm solet indignatione tota ferè Epistola insectatur. Atque inter alia argumenta admonet Gala-

tas ejus *libertatis*, qua Christus Ecclesiam ab inutili jam post ipsius adventum, *Mosaicarum Cæremoniarum*, onere & jugo liberaverat; hortatúrque ut partam Christi morte *libertatem* constanter tueantur, nec *jugo servitutis* colla denuò subdant: quod omninò facerent, si emortuæ jam *Legis Rituum* observationem sibi ducerent esse necessariam. Quod quàm incongruè ad *Leges Humanas* utiles & Reipublicæ necessarias accommoderur, à quibus nullibi Scripturæ docent nos Christum liberasse, cæcus sit oportet, qui non videat.

XXXIV. Tertius item locus ex *Epistola ad Colossenses* non ad *Leges Humanas* de rebus mediis ritè constitutas pertinet; sed ad *Doctrinas Impostorum*, qui populo Dei aliqua *dogmaticè proponebant ut necessaria* quæ Deus non præceperat; & qui fuit mos *Phariſæorum Traditionariorum*, quos eo nomine reprehendit Christus, *Matt.* 15. *Quòd docerent doctrinas mandata hominum*;) vel è contrà aliqua *dogmaticè prohibebant ut illicita*, quæ Deus nusquam vetuerat, dicentes non licere hoc vel illud *tangere, gustare, attrectare*. Monet Apostolus, caveant sibi à *dogmatizantibus* hisce doctoribus Colossenses, nec *Conscientias suas laqueum* injici sinant ab eorum impostoris. Non ergo peccant *Magistratus politici*, qui in rebus mediis aliqua subditis *præcipiunt* aut *prohibent*, utilitatis, ordinis, aut honestatis & decori gratiâ; citra tamen *opinionem necessitatis* ex utravis parte, quod ad rem ipsam *præceptam* vel *prohibitam* spectat. Peccant potiùs *Ministelli* illi (*Magistellos* rectiùs dixerim, ita *Magistraliter* omnia pronunciantes) qui innoxias *Magistratuum Leges* importunè sollicitant, *dictaturam in Conscientias* populi exercent, & quod non sapit ipsorum palato, id omne aut *impietatis* damnant extemplò, aut saltem *superstitionis*.

XXXV. Quod

XXXV. Quod quarto loco ex eo urgent, quòd nos Chriſtus liberavit à *legibus Dei poſitivis*; ergo multò etiam magis à *Legibus Humanis*: non uno modo peccat. Imprimis non illud verè dicitur, Chriſtum nos liberaſſe à *Legibus Dei poſitivis*: quibus ſcilicet nunquam tenebamur. *Leges* enim *poſitivæ*, ſive Dei, ſive Hominum, non *obligant* niſi eos duntaxat *quibus poſitæ ſunt*. Dei autem *Leges* illæ, quas *poſitivas* vocant, & à quibus nos per Chriſti mortem liberatos volunt, ſive *Rituum*, ſive *Judiciorum*, *Judæis* tantùm poſitæ ſunt; nobis, hoc eſt, *populo Chriſtiano*, non item. Deinde, ubi quid Deus *fieri velit* ſatis conſtat, non eſt noſtrum ex *collatione comparatorum* importuniùs ſtatuere, quid *fieri debuit*. Conſtat autem utrumq; Deum voluiſſe: & ut *Leges ipſius poſitivæ* Hebræo populo à *Moſe* traditæ non obligarent *Chriſtianos*: & ut *Leges Humanæ* à Magiſtratibus ritè inſtitutæ *ſubditos* obligarent. Non animadvertunt denique qui iſta objiciunt, eo argumento, ſi quidem valeret, tolli *Legum Humanarum* non *obligationem* ſolùm, ſed & omnem penitus *uſum*. Non enim aliter nos Chriſtus liberavit à *Legum Moſaicarum obligatione*, quàm earum *uſum* ita tollendo ut non amplius eſſent nobis pro *Legibus* habendæ. Si igitur eodem modo voluerit nos liberos eſſe ab *obligatione Legum Humanarum*, voluiſſe eum quoque neceſſe eſt, ut nullæ extarent ampliùs *Humanæ Leges*. Quod eſt *Anabaptiſtarum* & fanaticorum hominum delirium, nec ab ipſis admittitur qui iſta objiciunt. 1. 2. 3.

XXXVI. Objiciunt & illud Jacobi Apoſtoli, *Unus eſt Legiſlator*, &c. *Jac.* 4. *Deus* ſc. & *Chriſtus*, qui ſolus Dominus eſt Conſcientiarum. Juris igitur *Chriſti* invaſor eſt, & ſe in *Dei Thronum* ingerit, quiſquis ſibi poteſtatem aſſumit *obligandi* aliorum Conſcientias. Reſpondeo, *Legiſlatorem* unum eſſe tantùm *Supremum*, qui merum & *directum Imperium*

habet in Conſcientias hominum, ut eas obligare poſſit *per ſe*, & virtute ac authoritate propriâ; *Deum* nempe & *Chriſtum*: quod voluit Apoſtolus. Quod tamen non impedit, quò minùs ſint & alii *Legiſlatores* inferioris ordinis & gradus, qui per conceſſam ſibi & *derivatam* à ſummo illo Legiſlatore *poteſtatem*, jus habeant & ipſi *Legis condendi*, quæ ex *conſequenti* conſcientias obligent. Prorſus ut *Rex*, qui ſolus habet in Regno ſuo *Poteſtatem Legiſlativam* αὐτοκρατορικὴν, poteſt tamen per chartam ſuam alicui *communitati* vel *Collegio* jus dare *condendi Leges*, quæ obligent omnia illius corporis membra; non *Virtute propriâ*, ſed vi *donationis Regiæ* & ex poteſtate ſibi à Rege conceſſâ. Gaudent hoc privilegio, ut omnes nôſtis, *Academiæ* noſtræ, ut poſſint in legitimâ Convocatione *Leges* (quæ *Statuta* dicimus) rogare; *pœnas* delinquentibus irrogare; eadem *Statuta*, ſi ſic expedire videbitur, abrogare & refigere. Cujus poteſtatis exercitium nemo tamen ſanæ mentis exiſtimaverit *Juri Regis* νομοθετικῷ ullatenus derogare, vel ei fraudi eſſe poſſe aut præjudicio, niſi ultra definitos in charta donationis limites protendatur. Quin potiùs eximium eſt & ſingulare *Regiæ* αὐτοκρατορείας indicium, quòd *Legiſlativam poteſtatem* non tantùm ipſe habeat, ſed & aliis etiam (ſalvo tamen ſuo jure) infra certos limites habendam utendam concedere poſſit.

XXXVII. Reliquæ *Objectiones* quum uno eodemq; ferè nitantur fundamento, unâ proinde eâdémq; operâ ſolvuntur. Attingam ergo breviter.

3. Objiciunt *Tertio* poteſtatem civilem eſſe merè *temporalem*; non ergo pertingere ad *Conſcientiam* quæ

4. res eſt quædam *ſpiritualis*. *Quarto*, finem Legum Humanarum eſſe *pacem Reipublicæ externam*, non internam *Conſcientiæ*: ergo & Leges ipſas *exteriorem hominem* tantùm obligare, non item, quæ intus eſt

&

& latet, *Conſcientiam.* *Quintò*, Magiſtratum *Conſcientias Judicare* non poſſe, ergo nec *Leges* eis ferre: cùm ſit ejuſdem poteſtatis *Leges dare* & *ſecundùm Leges Judicare.* *Sextò*, Magiſtratum *Legem ferendo* non habere *intentionem obligandi Conſcientias* ſubditorum, ſed tantùm *obligandi* ad id præſtandum quod Lex imperat; quod ſi præſtetur, perinde eſſe ad utilitatem Reipublicæ ſive id ex *officii Conſcientiâ* fiat, ſive non: & *effectus actionum* ſat eſſe ſi commenſurentur *intentioni agentium*, nec ultra extendi debere. 5. 6.

XXXVIII. Reſpondeo: & primùm *univerſim.* His omnibus argumentis id tantùm effici, Leges humanas non obligare *directè & per ſe*, aut vi propriâ; quod nos ultro largimur: qui *Obligationem* non aliam aſſerimus, quàm quæ ipſis obvenit *ex conſequenti*, & virtute generalis *præcepti Divini* de præſtandâ ſublimioribus poteſtatibus obedientiâ. Deinde ex hoc fundamento ad ſingulas Objectiones reſpondeo. *Ad Tertiam* dico, *Poteſtatem civilem*, cùm ſit merè *Temporalis*, habere non poſſe *ex ſe*, & reſpectu *Objecti* circa quod propriè & immediate verſatur, *effectum ſpiritualem*: proinde nec inducere ex ſe *obligationem ſpiritualem*: poſſe tamen habere effectum ſpiritualem *ex conſequenti*, per derivationem à poteſtate ſuperioris alicujus cauſæ in cujus virtute operatur. Operatur autem *Magiſtratus*, quoties conceſſam ſibi divinitùs *Poteſtatem Legiſlativam* rite & debito modo exercet, in *Virtute Dei* ipſius, & ex ejus *ordinatione*: qui & ipſe *Spiritus* eſt, & ut *ſpirituum Dominus* & pater, imperium habet in *ſpiritus hominum.*

XXXIX. Ad *Quartam* dico; Etſi *pax* communitatis ſit *res externa*, internam tamen conſcientiam obligari ad eam omnibus modis licitis & honeſtis pro virili procurandam & conſervandam: Eò quòd præcepit nobis Deus, *Conſcientiæ Dominus*, ut

patem, cùm privatam, tùm multò adhuc magis publicam *diligamus* & *ſitiamus*. Nec inconvenit, *Conſcientiam*, etſi ſit *internum* quid, obligari ad *rem externam*: ſiquidem conſurgit *obligatio* Conſcientiæ, non ex *Naturâ* vel aliquâ conditione *rei* ſive *objecti* in quod fertur, ſed ex *voluntate* ejus qui habet *jus obligandi*, h. e, unius Dei.

XL. Ad *Quintum* dico, Poteſtatem νομοθετικὴν & κριτικὴν, *Legiſlativam* ſc. & *Judiciariam*, eidem perſonæ competere *originaliter*; nempe τῷ ὑπερέχοντι, ei qui *ſupremam* habet in ſubditos juriſdictionem: poſſe tamen *diſpenſativè*, ex voluntate ſupremi Magiſtratus, ab aliis perſonis adminiſtrari, vel utramvis vel etiam utramq; prout ipſi collubitum eſt. Deus ergo, etſi ſolus habeat in Conſcientias creaturæ *poteſtatem* ἀυτοκρατορικὴν, tùm *Leges ferendi*, tùm *judicandi*, jure originali, proprio & abſoluto: *diſpenſationem* tamen utriuſque poteſtatis poteſt ipſe aut alteri *delegare*, aut ſibi *reſervare*, pro beneplacito ſuo. Proinde non eſſet hac ex parte abſurdum, ſi quis concederet Deum Magiſtratui *poteſtatem obligandi conſcientias* quadantenus delegaſſe, *judiciariam* verò in eas poteſtatem ſibi integram reſervaſſe. Sed nulla nos cogit neceſſitas, ut hoc concedamus, aut locutione utamur, quæ ſit leni interpretatione juvanda. Neq; enim illud dicimus, Deum dediſſe Magiſtratui *poteſtatem obligandi* legibus ſuis ſubditorum Conſcientias: ſed hoc potiùs (quod eſt aliquantò cautius & commodius loquendi genus,) Deum dediſſe Magiſtratui *poteſtatem Leges ferendi*, quæ (ex ſolâ tamen authoritate ipſius Dei) obligent ſubditorum Conſcientias. Non enim, propriè loquendo, *Magiſtratus obligat* conſcientiam ad parendum *Legi*, ſed *Deus obligat* conſcientiam ad parendum *Magiſtratui*.

XLI. Et per hoc patet reſponſio ad *ultimam objectionem*.

objectionem. Concedo quidem *effectus actionum* non debere extendi ultra *intentionem agentium.* Ubi tamen ſunt plura *agentia ſubordinata,* nihil impedit effectum actionis extendi ultra *intentionem inferioris agentis,* dummodo non excedat *intentionem agentis principalis.* Sicut in generatione monſtri, (ut ex *Ariſtotele* pueri didicimus) effectus, qui eſt productio monſtri, eſt *præter intentionem ſecundæ cauſæ,* ſive naturæ naturatæ (ut loquuntur;) hoc eſt, *generantis:* ſed non eſt *præter intentionem primæ cauſæ,* ſive Naturæ naturantis; hoc eſt, *Omnipotentis Dei.* Licèt ergo Magiſtratus ferendo Legem nullam habeat *explicitam intentionem obligandi* conſcientias; attamen inſtituendo Legem inſtituit id, quod ex intentione & *ordinatione Dei* habet *implicitam* & ſibi neceſſariò conjunctam *vim obligandi.* Atque hæc dicta ſunto de *obligatione Legum humanarum* in generali. Ad quæſtiones, ſive *Caſus dubios* particulares progrediar, (ſi Deus permiſerit & per ambiguam valetudinem licuerit,) ſextâ feriâ proximâ.

P R Æ-

PRÆLECTIO SEXTA.

De Obligatione Legum Humanarum ex parte Cauſæ Materialis.

PROV. VIII. 15.

Per me Reges regnant, & Legum conditores juſta decernunt.

I. QUÆ de *Legum Humanarum obligatione* dicenda propoſui, ad duas quæſtiones generales, velut capita, revocavi. Alteram, *An Leges Humanæ obligent ſubditorum Conſcientias* de quâ quid mihi ſentiendum videbatur, ſuperiore prælectione expoſui: Alteram *Quatenus obligent?* Quò pertinere dixi plerorumq; *Caſuum & Dubiorum* quæ in hac materiâ occurrunt, deciſionem. Quæ, quoniam nec pauca ſunt, nec unius generis; ad vitandam rerum confuſionem, & ut vobis aliquis qualiſcunq; *dicendorum ordo* & ratio conſtet: non ab re fore judico, totius inſtitutæ tractationis rudem quendam σχηματισμὸν & *diagraphen*, ὡς ἐν πίνακι vobis ob oculos proponere. Quod autem in prioribus illis meis de *Juramenti obligatione* exercitationibus factum pleriq; veſtrum meminiſtis, idem mihi nunc denuò imprimis cenſeo faciendum: ut ſc. quæ ad

quatuor

quatuor cauſarum genera commodè referri poſſe exiſtimem, eò reducantur ſingula. Sed quoniam reſtare video adhuc nonnulla, quæ iſtis finibus non poſſunt ita facilè concludi: ſunt & illis ſuæ quoq; claſſes aſſignandæ. Eæque potiſſimùm duæ: de *Perſonis*, quæ iſtiuſmodi Legum obligationi ſubjacent, altera; altera de collatione *virtutis obligatoriæ* quæ *Legibus humanis* ineſt cum eâ quæ oritur ex *Conſcientiæ judicio*, ex *Voto*, *Juramento*, *Promiſſione*, vel *Contractu*, ex *Scandali* lege, aut ſiquid aliud ſit aliunde *obligatorium*, quoties repugnare videntur invicem iſtæ *obligationes*, utra ſcilicet utri cedere debeat. Tertia enim claſſis ut addatur, propter *Legum ſpecies* quaſdam, quæ videntur continere in ſe aliquid ſingulare, (quales ſunt *Leges Eccleſiaſticæ*, *Leges* quæ *Pœnales* dicuntur, *Collegiorum* & minorum Societatum localia *Statuta*, *Privilegia*, &c.) non erit, fortaſſe admodum neceſſarium: cum poſſint iſta ferè ad aliquod è *quatuor Cauſarum generibus* aliquo modo reduci; ſi non ita oppoſitè, ut iſtarum rerum curioſis ſatisfiat, at quantum ſufficit inſtituto noſtro, qui dum *quid rerum agitur* auditores intelligant, de *methodo* non ultrà laborandum ſemper exiſtimavimus. Agendum itaq; (ſi Deus ad ea quæ propoſui perficienda vitam, valetudinem, opportunitatem conceſſerit) primo loco de *Legum obligatione* quoad 4. *Cauſarum genera*; proximo, de *perſonis* quæ ad Leges obſervandas obligantur; noviſſimo, de *obligationum* invicem pugnantium *comparatione*: Præmiſſis tantùm unâ & alterâ diſtinctione, quæ in toto hoc negotio permagni erunt uſus.

II. Sciendum ergo *primò*, quum ſit ad *ordinis politici* finem in iis qui præſunt *duplex poteſtas* neceſſaria; *Directiva* ſc. ut ſubditi quæ ſibi facienda ſint intelligant, & *Coercitiva* (ſic enim potiùs dicendum ex Analogiæ ratione quàm *Coerciva*) ſive *Coactiva*,

Coactiva, ut ad imperata facienda, si ultrò nolint, compellantur: (quarum utraq; in *Legibus* ita continetur, ut illa in *præceptionibus* maximè, hæc in *pœnarum sanctione* cernatur;) exurgere ex duplici illâ *prælati potestate*, duplex etiam, quod utrique potestati respondeat, *subditi debitum*; ὑπαχοὴν sc. & ὑποταγὴν. Debitum *Obedientiæ*, respectu potentiæ *directivæ*; & debitum *Subjectionis*, respectu potentiæ *coercitivæ*. Subjectionem hic intelligo propriè dictam; nempe *generis* appellatione, ut aliàs sæpè fit, ad unam certam *speciem* restrictâ: Nam & *Obedientia* species est *Subjectionis*, latè sumptæ. Utrumq; hoc debitum simul complexus est Apostolus, *Heb.* 13. 17. & duabus illis vocibus significavit, πείθεσθε καὶ ὑπείκετε. *Obtemperate præpositis vestris, & subditi estote.* Quarum illa [πείθεσθε] ad debitum pertinet *Obedientiæ*, sive *faciendi* quod à legitimo superiore *præcipitur*: hæc [ὑπείκετε] ad debitum *Subjectionis*, sive *patiendi* quod ab illo *infligitur*. Porrò ut ex *duplici potestate duplex* oritur *debitum*: sic ex *duplici debito duplex* oritur *obligatio*. Nam & omne *debitum* trahit *obligationem*: & omnis *obligatio* supponit *debitum*. Est ergo *obligationis* humanæ legis genus unum, quo tenentur subditi *parere præceptioni* ipsius Legis; alterum, quo *subesse* tenentur *potestati* ipsius Legislatoris. Illa *obligatio* ad ὑπαχοὴν est, hoc est, ad *obedientiam activam*: ista ad ὑποταγὴν, sive ad *obedientiam* quam vocant *passivam*; nos *subjectionem* dicere maluimus.

III. Jam si quæratur, Quatenus *Leges Humanæ* obligent conscientias subditorum? Dicendum *primò*, *Leges* omnes ab habente legitimam potestatem latas *obligare* utcunque ad ὑποταγὴν, ad *subjectionem*: ita ut subdito non liceat supremæ potestati *vi & armis resistere*, sive is justa præceperit sive injusta. Perpetua hæc fuit mens & praxis *Christianorum*

stianorum in primis Eccleſiæ ſeculis, ſub graviſſimâ hoſtium Chriſtiani nominis tyrannide degentium; idque (ut *Naturæ* ductum interim taceam & *rectæ rationis* lumen,) ex apertiſſimâ utriuſque ſummi *Apoſtoli doctrinâ*. Sic *Petrus* circumciſionis Apoſtolus *Judæos*, ſic Gentium doctor *Paulus* ſuos *Gentiles* ſedulò inſtituit. Ille 1 *Pet.* 2. Ubi *ſervi familiâs* præcipit *dominis ſuis* ὑποτάσσεσθαι *non ſolùm bonis & æquis, ſed & ſævioribus* illis, qui plagas ipſis nihil tale commeritis inferrent. Hic *Rom.* 13. Ubi *ſubjectionis* neceſſitatem pluribus urget, *reſiſtendi* verò licentiam, quocunque in caſu, quocunque ſub prætextu, nemini concedit. Dicendum *ſecundò*; *ſubjectione*, utut ſimpliciter neceſſariâ, non tamen ſatisfieri officio, niſi & *obediatur* legis Imperio, ubi id ſine peccato fieri poteſt: & proinde ſubditum & ad ὑπήκοον obligari in conſcientiâ in rebus omnibus licitis & honeſtis. Hinc toties ab Apoſtolo diſertim inculcatur illud ὑπακούειν, *Eph.* 6. *Col.* 3. & alibi. Dicendum *tertiò*, ubi obſervari non poteſt *Legis* præceptio ſine peccato, *ſubditum*, ſi patienter ſe *ſubjecerit* poteſtati *Legiſlatoris*, officio ſuo & debito feciſſe ſatis; nec obligari in conſcientiâ *ad faciendum* quod *Lex* præcipit: imò obligari *ad non faciendum*, quum ad illicita nulla poſſit eſſe obligatio. Semper igitur neceſſe eſt *ſubjici*. [ἀνάγκη ὑποτάσσεσθαι:] non ſemper neceſſe eſt *obedire*.

2.

3.

IV. Porrò, quum utrumq; certum ſit, tùm *Conſcientias* hominum *liberas* eſſe, & eſſe debere, (a) *libertati* nulla poteſtas humana præjudicare aut poſſit aut debeat; tùm etiam *obligationem* quoddam *vinculum* eſſe, & *neceſſitatem* aliquam inducere, quæ videtur cum juſtâ *libertate* pugnare, (neque enim aut omninò *liber* eſt, qui *vinctus* eſt; aut *ad utrumlibet liber*, qui ad alterutrum *neceſſitate* aliquâ arctatur:) ut liquidò conſtet conſiſtere poſſe cum

(a) *Servitus in totum hominem non deſcendit.* Sen. 3. de benef. 20.

cum juſtâ *Conſcientiarum libertate* hanc de quâ nunc agimus *Conſcientiarum obligationem*, neceſſariò nobis adhibenda eſt altera adhuc diſtinctio: Scilicet *præceptionem Legis humanæ* poſſe ſumi dupliciter: vel *formaliter*, pro ipſo actu præcipiendi; vel *materialiter* pro re præceptâ. Legiſlator ergo ſi intenderet *obligationem* ſive parendi *neceſſitatem*, quam ſubdito imponit, à *præceptione* ſuæ legis *materialiter* acceptâ deducere; hoc eſt, à neceſſitate ipſius *rei præceptæ*, quæ tamen in rei veritate ante *legem* illam latam non eſſet *neceſſaria*: Vim ſanè faceret ipſo facto *Conſcientiæ* ſubditi, quæ ipſius *libertati* adverſaretur. Quod ſi *obligationem* eam non aliunde ducat, quàm à *præceptione* ſuæ legis *formaliter* acceptâ, hoc eſt, à ſua *præcipientis* legitimâ authoritate, (*rei* ipſius *præceptæ* morali ἀδιαφορίᾳ in medio interim relictâ, & in eodem ſtatu quo ante legem latam fuerat permanente;) etſi *obligatio* ſequatur, quæ parendi *neceſſitatem* conſcientiæ imponat, illæſa tamen & integra manet interna *Conſcientiæ libertas*.

V. Exemplo res, ſi cui obſcura videatur, clarior evadet. Lege civili latâ, *nequis carnes tuâ Quadrageſimâ comederet*: ſi Legiſlator in *proœmio* vel *corpore* ipſius Legis alicubi ſignificaret, hoc ſe propterea ſubditis imperare, quòd *impium* ſit aut *illicitum* eo tempore carnibus veſci; eſſet hoc quidem ſubditorum *conſcientiis* laqueum injicere, earúmq; *libertatem*, quantum in ipſo eſſet, labefactare. Quod ſi expreſsè ſignificaret *Legiſlator*, ſe de re aliàs & *in ſe liberâ*, ad Reipublicæ aliquam commoditatem ſic ſtatuiſſe, aut ut inde populus Chriſtianus ad veteris Eccleſiæ exemplum occaſionem caperet *aſceticæ diſciplinæ* utcunque exercendæ; vel ſi ex verbis Legis aut alicunde conſtare poſſet, *Legiſlatorem* eâ lege non intendiſſe aliquam *neceſſitatis* opinionem *rei ipſi imperatæ* affigere: nulla ſubditorum

subditorum *Conscientia*, ejúsve *libertati*, hoc pacto fieret injuria. Longè enim alia res est, cum quid propterea à Magistratu *præcipitur*, quòd putetur esse *necessarium*; aut *prohibetur*, quia putatur esse *illicitum*: alia, cum quid tum demum incipit haberi *necessarium*, postquam est à Magistratu *præceptum*; aut *illicitum*, quia est ab eo *prohibitum*. *Prior* illa *necessitas*, quæ se habet *antecedenter* ad Legem, & ab ea supponitur, ut ejus *causa* aliqua *conscientiæ libertati* repugnat: at *posterior* ista, quæ *consequenter* se habet ad legem, & ab ea oritur ut *effectus* ejus, non repugnat. Cujus discrimini ratio est; quòd *necessitas* illa *antecedens* quam lex supponit, necessario requirit assensum aliquem *judicii practici*: ad *necessitatem* autem *consequentem* quæ ex lege oritur sufficit consensus *voluntatis* ad faciendum id *opus externum* quod lege præcipitur. *Actus* autem *voluntatis* non potest *libertati conscientiæ* præjudicare, sicut præjudicat *actus judicii*: quia *voluntatis actus* sequitur conscientiæ *dictamen*, ut *effectus* sequitur suam *causam*; *actus* verò *judicii* præcedit illud dictamen, ut *causa* præcedit suum *effectum*.

VI. His distinctionibus præmissis, ad *Dubia* pergo: ubi primo loco illa occurrunt, quæ ad *Materialem causam* pertinent, hoc tempore sola discutienda. *Dubium* itaq; *primum* esto de materia *Impossibili*. De qua dico *primò*, Legem de re prorsus *impossibili* ferri non debere: si feratur; tyrannicam esse, & de jure nullam, nec quenquam obligare in conscientia. Ratio *prima*: quia leges feruntur de *actibus* ut ab homine *agendis*, qui est *liberum agens*: *libertas* autem dicit *potestatem ad utrumlibet*: sed in rebus *Impossibilibus* non est libera *potestas ad utrumlibet*, ut per se patet. Ratio *secunda*. Nemo potest jure *obligari* ad id faciendum, cujus *omissio* non potest ei imputari *ad culpam*

1.

2.

pam, nec debet ei imputari *ad pœnam*; (omnis enim *obligatio* aut ad *culpam* est, aut ad *pœnam*, vel etiam utramq;:) sed *rei impossibilis omissio* non potest alicui imputari ad *culpam*, nec debet alicui imputari ad *pœnam*: ergo, &c. Sed quòd *rei impossibilis* nulla possit esse obligatio, (sive ea sit ex *naturâ rei*, sive ex *circumstantiis*, sive alio quocunq; modo *impossibilis*) est à me jamdudum ex hoc loco satis confirmatum, cum de (*a*) *Juramenti obligatione* disserui; nec opus est repetitu.

(a) Prælect. 2. Sect. 12.

VII. Dico *secundò*, Legem de re plerisq; *possibili*, sed quæ videtur multis, aut paucis aut uni fortè alterive *impossibilis* futura, posse quidem si sit ex usu Reipublicæ licitè ferri; non tamen nisi admodum gravis subsit causa, & postulet manifesta *necessitas*: latam verò, omnes eos *obligare* qui eam servare possunt, reliquos autem *non obligare*. Ut si *tributum grande* in necessarios Reipublicæ usus imperetur, cui solvendo aliqui *subditorum* non sint pares: qui pauperiores sunt quàm ut solvere possint summam lege imperatam, non obligari in conscientiâ ad id faciendum quod ab ipsis fieri non potest, ex jam dictâ *hypothesi* certum est. Obligantur tamen apud eos qui præsunt, tenuitatem suam *apertè*, sed *sincerè* id & sine mendacio, profiteri: & nisi possint ab eis aut omnimodam à lege *exemptionem*, aut aliquotæ saltem summæ imperatæ partis *remissionem* mereri, quantum possunt conferre in publicum. Quia qui non potest quod debet, (*a*) *debet* tamen quod potest.

(a) μηδὲ ὅτι τῆς ἀξίας λείπῃ, τὸ πᾶν ἐλλίπῃς. Nazianz. Orat. 9. *Debeone omittere quod possum, quoniam quod debeo minime possum?* Bernard. Epist. 175.

VIII. *Dubium secundum*. De re lege imperatâ, non *impossibili*, sed valde tamen gravi & *onerosa*, & quàm subditus præstare non potest sine summo suo incommodo, damno, vitæ discrimine, vel totius rei familiaris ruina. *Dico primò* Ligislatorem si prævideat hoc futurum, debere aliqua *cautione* in ipsa *lege ferenda*, quàm commode fieri potest,

1.

providere

providere huic malo aliquod remedium. Id si non possit ita commodè fieri in ipsa *Legis formula*, (ne vafris hominibus, in ejusmodi occasiones plus satis attentis, aperiatur isto pacto rimula aliqua quà evadant & *vim legis* eludant:) illud saltem, quantum in ipso est, procurare debere, ut in *lege* (*a*) *exequendâ* aliquis modus adhibeatur, ne *lex* aliàs *utilis* & *necessaria* honesto cuiquam civi *fraudi* vel *nocumento* sit. *Dico secundò*, subditum eo quo jam supponimus modo aggravatum, teneri in conscientia *legi obedire*, etiam cum ruina totius rei familiaris, si *boni publici* ratio aliquo evidens & necessaria id postulet. Ut si *lex* feratur, exercitu hostili regnum invadente, ut in agris *segetes* omnes per aliquot milliarium à litore spatium devastentur; omne *frumentum* in horreis & apothecis, quod non posset aliò deportari, exuratur; *ædes suburbanæ* diruantur; *prata* immissis fluminibus submergantur: obligatur omnino unusquisq; civium ei *legi* parére, atque imperata libenter & alacriter facere, ut cum jactura *rei privatæ* redimat *salutem publicam*. Idque non ea solùm ratione, quod certum sit, prodita hostibus (intempestiva frugalitate) *patria*, calamitatem in *privatos quosq; cives* propediem emanaturam: sed ex *officii* quoque *conscientia* vel maximè, quod sit omni viro bono *bonum publicum* privato anteferendum. *Dico tertiò*, subditum, nisi insignis aliqua appareat *necessitas*, vel publici periculi *metus*, ordinariè non teneri *valde onerosæ legi* parére, cum certâ rei domesticæ ruina, aut capitis periculo: Teneri tamen, ut antè generatim dictum est, (quod & in omnibus ferè casibus observandam moneo, ne sit necesse id ipsum multoties repetere,) quicquid sibi *injuriæ* vel *contumeliæ* à sublimioribus potestatibus illatum fuerit, id *æquo animo perpeti*, nec eis ullatenus *resistere*.

(a) Χρὴ τοὺς νόμους μὲν πίθεσθαι Σοφοδρῶς, πραιτέρως δὲ κιλάζειν ἢ οἱς ἐκεῖνοι κελεύουσι. Isæus ap. Stob. λογ. μϛ.

2.

3.

IX. *Dubium Tertium*, de re *Necessariâ*. Si Lex Humana aliquid *præcipiat*, quod fuit antè *necessarium* & Lege Dei præceptum; aut *prohibeat*, quod fuit antè *illicitum*, & lege Dei prohibitum: quæ sit *Obligatio?* Respondeo breviter, subditum illâ *lege* simpliciter obligari. Nam *primò*, obligatio quæ præfuit vi *Legis Dei* non impedit effectum *Legis Humanæ*, excludendo *obligationem novam*: quum possit quis ad idem officium *pluribus vinculis* obligari, ut superiore lectione satis ostendimus. Cui rationi & illa adjicienda est *secundò*, *Legem humanam* addere plerunq; aliquid *Legi Divinæ*: determinando sc. actum (quoad substantiam suam, *Lege Dei* imperatum, proinde & *necessarium*,) quoad *modum*, *quantitatem*, aut aliam sui *circumstantiam*, quæ fuit antè *libera*; vel etiam adjiciendo *Legi Divinæ* prohibenti *rem illicitam* determinationem aliquam, quoad *gradum criminis*, vel *pœnæ genus*, ejúsve mensuram, aliáque ejusmodi. Exempli gratia, *Cætus publicos* ad officia sacri cultus peragenda haberi, Divini juris est: at quibus *horis*, quo *loco*, populo sit conveniendum; qua *verborum formâ*, *quo situ corporis* in singulis sacrorum officiorum partibus sit utendum, cæteraq; similia, *constitutionibus humanis* definienda restant. Sic ne *furtum* fiat, *Lex Divina* prohibet: sed quod *furti* genus quo *supplicii* genere sit puniendum, à *Lege Humana* est. Habet utique ex hac *determinationi* rei generalis & *Lege Dei* indeterminatæ *Lex Humana*, quod subditi conscientiæ inducere possit *novam obligationem*, ab illa priore obligatione non modò *numero* diversam & ratione *termini*, in quantum aliunde pendet, sed *specie* quoque diversam, & ratione *materiæ*, qui versatur circa aliud objectum. *Prior* enim illa obligatio, quæ à *Lege Dei* oritur, est ad rem ipsam quoad *substantiam*, hæc *posterior*, quam superinducunt *Leges Humanæ*, ad rei

ei *modum* est, aut aliquam ejus *circumstantiam*.

X. *Dubium Quartum*, de re *turpi* & *illicitâ*, quod est sanè magni momenti dubium, & multos casus continet: quia omnes ferè conditiones, quæ ad legem ritè constituendam requiruntur, ad unam (*a*) *Justitiam* reducuntur. Non ob eam duntaxat rationem, quòd *universalis Justitia* (*b*) συλλήβδην πᾶσ' ἀρετ' ἔχει, & universas virtutes suo ambitu complectatur: sed ob id etiam præsertim, quòd *Justitia particularis*, & speciatim illa quæ *Legalis Justitia* dici solet, præ reliquis virtutibus omnibus, præcipuum sit & quasi unicum *Rempublicarum* & omnium humanarum societatum columen. Circa hoc dubium quæritur *primò*, *An propter utilitatem publicam ferri debeat lex injusta?* Dicitur in eâ fuisse sententiâ *Nic. Machiavellus*, ut diceret Legum debitam *materiam* esse eam, sive *justam* sive *injustam*, quæ *statui politico* conservando augendóque esset commodissima. Quum enim *potestatis civilis* (ex ipsius sententiâ) finis sit *sui conservatio*, & imperii *amplitudo*; nec possit ea potestas strenuè *conservari*, multò autem minùs *proferri* imperium, si leges omnes, omnia Principum consilia, ad exactam *justitiæ* & *honesti* normam essent exigenda: eorum qui præsunt interesse videtur, ita inflecti nonnunquam in alteram partem honesti regulam, ut *utilitati publicæ* possit inservire. *Finem* enim in omni re, optimam esse *mensuram mediorum*. Utut sit de *Machiavello*, fuit illa certè sententia magni nominis olim apud *Lacones* viri, qui palàm id esse *honestum* pronunciavit quod esset *Spartæ utile*. Affertur firmandæ huic sententiæ dictum illud *Horatianum*. (*c*) *Ipsa utilitas justi propè mater & æqui*: Exemplum etiam *Turcarum*, quòd quàm ipsis salutare fuerit res ipsa comprobavit, atque eventus; qui hoc nixi principio Imperii sui fines longè latéq; per *Asiam*, *Africam*,

(*a*) αἰτία τὰ ἰσόμοιρα, ὅτι οὐκ ἔστι δίκαια. Aristot. 5. Ethic. 3.

(*b*) Theognis.

(*c*) 1 Satyr. 3.

fricam, Europam, felicissimè produxerunt. Quo pessimo principio nisi reipsâ niterentur qui tamen se profitentur *maximè* (penè dixeram *solos*) *Christianos*, & purioris Religionis instauratores audire gestiunt; sub tot *sacrilegiis, perjuriis, seditionibus, bellis, tumultibus, tyrannide*, non ingemisceret hodie passim *orbis Christianus*.

XI. Sed contrà. Non debent *principes terræ* uti eâ potestate quam à Deo acceperunt contra ipsius *voluntatem*, aut aliorsum quam ipse intendit. Neque enim tàm data est illis ea potestas ut *Dominis*, quam à Deo *credita* ut *administris*: [λειτουργοὶ θεοῦ & διάκονοι, *Rom.* 13. 4, 6.] *Credita* autem eo fine, ut *justitiam* colerent, non ut *tyrannidem* exercerent & injuste dominarentur. Quod vel ex proposito textu manifestum est: *Per me Reges regnant, & Principes justa decernunt*: acsi id demum esset *regnare*, & verè *principem agere*, quod justum sit, hoc tantùm *decernere*. Quin & Prophetæ passim severam Dei iram & vindictam proclamant adversum *Reges* & *Principes*, qui *(a) iniqua decreta* statuerant, & meditati erant *(b) iniquitatem* sicut *Legem*. Neque verò est, quem hujus mundi *Politici* dicunt, potestatis civilis finis, *Imperii dilatatio*: sed conservatio populi *in pace & tranquillitate, cum omni pietate & honestate*, 1 Tim. 2. 2. Est autem *Justitia* publicæ pacis, siqua alia, conservatrix optima. Ut enim *justitia fidei* pacem conscientiæ internam, ita *justitia legalis* pacem Reipublicæ externam & parit & conservat. *(c) Erit fructus justitiæ pax*, inquit Propheta: imò & Thebanus Vates, *(d)* φίλη ἀσυχία δίκας θυγατὴρ. Neque *Horatiani* dicti ea mens est, quasi censuisset merâ *utilitate* metiendum esse *honestum*, qui longe aliud spectavit eo versu; nimirum *utilitatis publicæ* & communis boni intuitu adductos initio homines rudes adhuc & vagos, ut in

(a) Esai. 10. 1.
(b) Psalm 94. 20.
(c) Esai. 22. 17.
(d) Pindar.

in unum coirent, *ſocietatis* colerent, juſſis *legibus* & *pœnis*, vim, ſcelera, injurias coercerent. Quæ denique à *Turcis* ducuntur (quos videtur Deus eo potiſſimum fine excitaſſe, ut eo quaſi *flagello* ſummam Chriſtianorum perfidiam aliáque peccata corrigeret,) aut aliàs à proſpero *rerum ſucceſſu* trahuntur in *malæ cauſæ* præſidium argumenta. *Alcoranum* magis ſapiunt ſpurci nebulonis, quàm puritatem *Evangelii* Servatoris Chriſti.

XII. *Quæſtio ſecunda*, Lex *Injuſta*, etſi fieri non debuit, ſi tamen lata fuerit, an *Obliget Conſcientiam* ſubditi, ita ut eam teneatur obſervare? Multa enim quæ *fieri non debent*, *facta* tamen *valent*: & fieri poteſt, ut quod non potuit ſine peccato *præcipi*, poſſit tamen ſine peccato *præſtari*, ut in præcedentibus lectionibus abunde confirmavimus. Ratio dubitandi eſt, quia vera *obedientia* non eſt *diſputatrix*. In hoc enim propriè conſiſtit *obedientiæ* ratio, ut ſe quis alterius *voluntati* ſine aliqua diſceptatione ſubjiciat. *Nimis delicata eſt obedientia*, ut ſcitè *Bernardus*, *quæ tranſit in genus cauſæ deliberativum*. Reſpondendum tamen breviter, ſubditi conſcientiam ejuſmodi lege non teneri: quæ fuit ſuperioris Prælectionis *Concluſio prima*, & ibi etiam pluribus confirmata. Et poteſt etiam, ſiquis adhuc plura deſideret, inde ulteriùs probari, quòd nulla *poteſtas inferior* poteſt obligare contra voluntatem *ſuperioris poteſtatis*, ergo quum ſit *Dei poteſtas* omni *humanâ poteſtate* ſuperior, non poteſt ulla cujuſcunq; *hominis poteſtas* obligare contra *voluntatem Dei*, qui lege ſuâ prohibuit omnia pravâ & turpia. Unde *Auguſtinus*, *Legem non videri*, ait, *quæ juſta non fuerit*. Et per hanc rationem ſolvitur argumentum à ratione *obedientiæ* ductum, concedendo ſubditum debere ſe *voluntati ſuperioris* ſine diſceptatione ſubjicere; *Superioris* nempe *ſupremi*, in cujus voluntatem ultimatè re-

solvitur *obedientia:* non tamen *superioris subordinati*, si voluntatem ipsius voluntati supremi illius constet adversari. Est autem Deus (a) absolutè *summus Imperator:* cujus utiq; nuda *voluntatis* significatio sufficit ad inducendam *parendi obligationem*; præsertim cum sit certissimum *voluntatem* ipsius non posse esse *injustam*. Paruit itaque *Abrahamus* Deo ea mandanti, quæ nisi præcepisset ipse Deus, videri potuissent non dura solùm & *iniqua*, sed & *impia* scelerisq; plena. Scilicet ut patre, patriâ, cognatione relictis, in terram longinquam pariter & incertam, pauper, exul, hospes proficisceretur: imo ut *filii unigeniti*, in quo uno reposita essent non omnia modo solatia subsidiáq; senectutis suæ, sed & spes omnis promissionum Dei, propriâ manu jugulum solveret, eúmque aris impositum victimam offerret tam sæva imperanti Deo. Rectè ille quidem, & ut virum decuit, qui dici mereretur *fidelium pater*, & esset universo orbi inconcussæ fidei probatissimum exemplar; qui se Dei dicto sine hæsitatione audientem præbuit. Ast *hominis* cujuscunq; imperata, quum sit *errori* & *peccato* obnoxius omnis homo, possitq; ejus voluntas esse prava, fas est, imo & ubi justa subest suspicandi causa, opus est, examini subjicere. Monitum illud Apostoli, 1 *Thess.* 5. 21. *Omnia probate: quod bonum est ratione*, ad *superiorum* jussa non minus Idoneè, quàm ad *placita doctorum*, de quibus tamen peculiaris ibi sermo est, accommodari jure optimo poterit. Apage ergo κατακυριεύοντων ὑπέρογκα illa, *Sic volo, sic jubeo.* Apage illam *Papicolarum*, cùm turpem *adulationem*, qui nefas ducunt cuivis homini *Jovis sui Laterani* effata quovis prætextu sollicitare: tùm *cæcam* illam *obedientiam*, quâ voto sese obstringunt Religionem ingressi, superioribus sui ordinis in omnibus & singulis, *sine discretione* (sic enim loquuntur) obedire.

(a) *Quod jubet homo, prohibet Deus: & ego audiam hominem, surdus Deo?* Bernard. Epist. 7.

XIII. Quæ-

XIII. Quæritur *tertio*, Liceátne ſaltem ſubdito *cedere jure ſuo* hac ex parte, & quamvis non *obligetur*, legi tamen iſtiuſmodi *ſponte ſuâ* parére? Reſpondeo, ne hoc quidem (*a*) licere: quia *Lex Dei* ſimpliciter obligat ad *non faciendum* aliquod *turpe*, vel *illicitum*. Injuſta ergo Lex, (*injuſtam* intellige eo ſenſu, in quo nunc loquimur, injuſtam *ex parte materiæ*) non poteſt *licitè ſervari*: quia non poteſt Deus *licitè offendi*. Quicquid enim *Legi Dei*, aut *Naturæ Lumine* notæ & cordibus inſcriptæ, aut in *verbo ſcripto* revelatæ, adverſatur, non eſt ob quodcunq; vel *detrimentum* proprium, vel proximi *ſcandalum*, vel prælati ſive *gratiam* promerendam, ſive declinandum *odium*, viro Chriſtiano admittendum. *Da veniam, Imperator: tu carcerem, ille gehennam*: Sic olim veteres illi Chriſtiani, Sic ante eos Domini Jeſu Chriſti Apoſtoli, (*b*) *Oportéatne vobis magis obaudire quàm Deo, ipſi judicate*: & ante eos etiam Hebræi adoleſcentes. (*c*) *Notum ſit tibi Rex, quòd nolumus adorare imaginem auream quam tu erexiſti.*

(a) *Jura mala, ut nunquam injuſtè juberi, ſic nec licitè poſſunt fieri.* Bernard. Epiſt. 7.

(b) Act. 4. 19.

(c) Dan. 3. 18.

XIV. *Quæritur Quartò*, Quæ *Lex* ita *injuſta* cenſenda ſit, ut non ſolùm non obliget, ſed & ei parére non liceat? Reſpondeo, *Legem* poſſe eſſe *injuſtam* ex multiplici causâ. *Primò*, ex parte *cauſæ Efficientis*: Si feratur à non habente legitimam poteſtatem. Et iſta eſt *injuſta*, ob defectum *juſtitiæ commutativæ*: quia plus ſibi aſſumit *lator*, quàm debet, aut ei ex æquo convenit. Propterea nec ſubditum *obligat* ad obediendum: poteſt tamen ſubditus, ſi ipſi videbitur expedire, nec aliunde impediatur, *cedere jure ſuo*, & legi obedire. *Secundò* ex parte *cauſæ Finalis*: Si non tendat in *bonum publicum*, nec conſervet jura communitati debita. Iſta eſt *injuſta*, ob defectum *Juſtitiæ* quam *Legalem* vocant, quæ ſemper intendit *bonum commune*, & ne quid Reſpublica detrimenti capiat.

1.

2.

Sed enim, *injusta* ut sit, *obligat* tamen subditum: quia *subditus* non est legitimus & idoneus judex *Justitiæ Legalis*. Et si ex ipsius *obedientiâ* sequatur aliquid quod sit Reipublicæ incommodum vel noxium, non est *id (a) ei* imputandum, qui quod suarum erat partium ritè obivit; sed *prælato*, cui ex officio incumbit *boni publici* procuratio. *Tertio*, ex parte *causæ Formalis*: Si Lex onera & favores, præmia & pœnas iniquâ proportione, & non pro civium merito dispenset, Ista est *injusta*, ob defectum *Justitiæ distributivæ*: quæ omnia jubet ex æquo singulis, prout quisque commeritus est, tribuere. Et ista etiam quantumvis *injusta*, *obligat* tamen; pariter ut illa quam proximè dixi: idque ob eandem rationem, Quia sc. istarum rerum dispensatio ad *subditi* officium non spectat, sed *prælati*. *Quarto*, Ex parte *Causæ Materialis* de quâ nunc agimus: si lex jubeat rem turpem, inhonestam, vel quovismodo illicitam. Ista *injusta* est ob defectum *Justitiæ* quæ dicitur *universalis*, quæ debitam rectitudinem in omni actione requirit. Hæc sola tàm non obligat subditum *ad obediendum*, ut omninò obliget *ad non obediendum*.

a Οὐκ ὑμμετέρη ἐστὶν ὀιστοτὴ δὲ καὶ ἀρχαιμένη. Ὅς κεν θεοῖσιν ἐπιπείθηται. Homer. Iliad. α.

XV. *Quæritur Quinto*, Quænam *justitia* requiratur, vel quanta sufficiat, ad hoc, ut *Lex* aliqua dicatur *justa*, & censeri debeat *obligatoria*? Pro responsione *dico Primo*, non necessariò requiri, ut id quod lege imperatur sit *justum positivè*, quod Philosophi honestum dicunt; hoc est, ut sit actus alicujus *virtutis*: sed sufficere si sit *justum negativè*; id est, non injustum vel turpe, quales sunt actus omnium *vitiorum*. Aliàs non possent ferri leges de rebus *mediis* & *adiaphoris*; quæ tamen, ut mox patebit, sunt *materia legum* aptissima. Dico *secundo*, dato quòd *Lex* aliqua sit *injusta* ex parte causæ vel *efficientis*, vel *finalis*, vel *formalis*, aliquo eorum quo jam novissimè dictum est modorum:

rum: si tamen nullus sit *justitiæ* defectus ex parte *Causæ Materialis*, id est, si actus ex vi & imperio Legis à subdito exercendus talis sit, ut possit ab eo præstari sine aliquo suo peccato; sufficere istiusmodi *justitiam* ad inducendam *obligationem*.

XVI. Cæterùm ne *subditus*, quò se licentiùs vinculo *Legis* subduceret, *inobedientiæ* suæ scrupulum aliquem prætexeret, (quo paralogismo mirum quantum se facilè patiuntur decipi plurima hominum turba:) videri sibi nimirum *Legem iniquam*, & cui bonâ cum conscientiâ obedire non possit, ac proinde nec debeat. (Hoc enim esset, inquiunt, *dubitante conscientiâ* obedire: quod autem sit *dubitante conscientiâ* sine peccato fieri nequit, docente Apostolo, *Rom.* 14. 23. Omne *quod non ex fide est peccatum esse:*) necesse est ut ulteriùs quæratur, & *Sexto*, Quæ certitudo quòd *Lex* aliqua sit *injusta*, requiratur ad hoc, ut *subditus* possit esse securus in conscientiâ, se eâ lege *non teneri*. Pro responsione dico *Primò*, si Lex sit manifestè & *notoriè injusta*, certum esse posse subditum, se eâ lege non obligari. Quòd idem dicendum est, si vel *moraliter certitudine*, (post adhibitam in veritate disquirendâ debitam diligentiam,) judicet eam esse simpliciter *injustam*. Dico *Secundò*, si ex errore aliquo judicii obfirmato, & quem non sit facile deponere, existimet legem esse *injustam*, cùm non sit; obligationem tamen legis manere, errore illo mentis non obstante, ira ut peccati non sit immunis, si non obediat: gravius tamen peccaturum, si errore illo nondum deposito obediret. De quo *Casu*, cum ad collationem utriusq; obligationis deventum erit, (si Deo permittente eò perveniatur,) opportunior erit disputandi locus. Dico *Tertiò* si ex levi aliquo injecto *scrupulo* aut *objectiunculâ* suspicetur tantùm legem fortè esse *injustam*;

1.

2.

3.

justam; contemnendum esse ejusmodi *scrupulum*, & omninò *Legi* parendum: à quâ parendi necessitate fruſtrà fuerit, quisquis se *teneræ conscientiæ* obtentu satis excusatum iri existimaverit.

4. XVII. Dico *Quartò*, (quod utinam sæpè attenderent, quibus crassam suam inobedientiam *teneræ conscientiæ* prætextu tueri mos est,) si, ob apparentes utrinque *rationes probabiles*, nesciat subditus nec facilè apud se statuere possit, justáne sit Lex an secus, ita ut mens quasi *in æquilibrio* pendula hæreat, *incerta* utrò se potiùs inclinare debeat; *obligare* in eo casu subditum ad actualiter *obediendum*, ita ut peccet, si non obediat; si obediat, non peccet. 1. *Ratio prima*, Quia ex regulâ juris, *In dubiis potior est conditio possidentis*. Ergo ubi de jure lis est inter *Legislatorem* & *Civem*, nisi occurrat ratio aliqua idonea in contrarium, semper præsumendum est *pro Legislatore*, ut qui est *in possessione juris*, contra civem: ut autem sit aliqua satis idonea ratio in contrarium, fieri non potest in casu proposito, quia esset *contra hypothesin*; supponimus enim, aliàs *æquo* inter eos *jure* contendi. 2. *Ratio secunda*, ex aliâ itidem juris regulâ, *Quia in re dubia tutior pars est eligenda*. Et omninò tutius est dubitante conscientiâ *obedire*, quàm dubitante conscientiâ *non obedire*; quia tutius est in honore superioribus exhibenda *excedere* quem debeas modum quàm ab eo *deficere*. 3. *Ratio Tutiæ*, ex eadem etiam regulâ, quia generaliter tutius est, ut quis se *obligatum* judicet qui *liber* est, quàm ut *liberum* se credat, cum sit revera *obligatus*. Cùm enim ex innatâ cordis humani pravitate, à *nimiâ audaciâ* fæpiùs quàm à *nimio metu* peccetur; atq; ad *carnis licentiam* procliviores quàm par est, & ad *ferendum jugum* minùs patientes simus omnes: ni firmo animi proposito nobis antè steterit, legibus quæ non sunt evidenter *injustæ* parendum esse,

esse, suggeret nobis subinde *prudentia carnis*, accedente etiam serpentis astu, eas *excusationes*, quæ nos ab officio hac in parte præstando sæpissime impediant. Et hæc de *dubio quarto*.

XVIII. Sequitur *Quintum*, *de Lege Permissivâ mali: An sit licita, & quatenus?* Et an & quatenus *obligatoria*? Ubi imprimis observandum est, Lege *permitti* posse rem malam tripliciter: *privativè*, scilicet, *negativè*, & *positivè*. *Privativè permitti*, idem est quo à Legislatore *prætermitti*, sic omnia illa *permittuntur*, de quibus vel prohibendis vel puniendis jura nihil statuunt. *Negativè permittitur id*, cujus exercitium jura certis limitibus definiunt, intra quos qui se continuerint extra noxam sunt, qui verò eos excesserint sunt lege puniendi: Sic *usuram* exerceri permittunt plerarumque nationum jura. *Positivè id permittitur*, cujus, sub certâ tributi cujusdam pensione, exercitium *toleratur*: Sic Romæ permittuntur *meretricum prostibula*. 1. 2. 3.

XIX. Hac distinctione præmissâ. Dico *Primo*, *Privativè* multa mala in omnibus Rebuspublicis necessario *tolerari*: Impossibile enim est ut ad omnes species *actuum vitiosorum* jura se extendant, aut ut omne peccati genus legibus humanis coerceatur. Habet hoc *Dei Lex* peculiare & eximium, ut ea sola omnia facienda *præcipiat*, omnia fugienda *prohibeat*. Sed in istiusmodi *permissione* nullum esse *obligationi* locum; quia oriri necesse est omnem *obligationem* ex aliquo *actu*, non autem ex *actus privatione* sive *non-actu*. Dico *secundo*, *Permissionem mali negativam* posse esse *licitam*. Si enim *malum* aliquod non possit sine gravi incommodo publico penitus tolli; ad *prudentiam politicam* pertinet, ipsius usum ita moderari, & certis finibus circumscribere, ut possit *utilitati publicæ* inservire. Idque Dei ipsius exemplo, qui populo 1. 3.

Israelitico

Iſraëlitico permiſit *uxorum repudia :* eo conſilio, uti exponit optimus Legis intepres Chriſtus, ne ex (a) *duritiâ cordis* humani & effræni maritorum in conjuges aſperitate & ſævitiâ graviora pullularent incommoda. Dico *tertio*, ejuſmodi tamen lege neminem (b) *obligari* ad faciendum id quod Lex *permittit :* Finis enim *permiſſionis* eſt, non ut *id fiat* quod lege permittitur, ſed ne *ultra* id quod leges permittunt *fiat*. Proinde, ſicut *permiſſio* ipſa *negativa* tantùm eſt, ita *obligationem* inducit non niſi *negativam :* hoc eſt, *obligatur* ſubditus, ſi ipſi libuerit facere quod Lex *permittit*, præſtitutos ſibi à lege fines *non excedere*. Dico *quartò*, *permiſſionem mali poſitivam*, ſi plura aut graviora ſint *mala* quæ ex ejuſmodi *permiſſione* conſequuntur, quàm ſunt ea in quorum remedium adhiberi prætenditur, ut plerumq; ſit, non eſſe *licitam :* præſertim ſi *permiſſioni* rei turpis accedat, ex impoſito tributo, *turpis* etiam *lucri* ſuſpicio. Dico *quintò* neminem obligari tali lege *ad faciendum* id quod permittitur ; imò aliunde obligari unumquemque, non obſtante legis permiſſione, *ad id non faciendum*. Ratio eſt ; Quoad priorem partem, quia eſt contra naturam *permiſſionis*, ut ſit *obligatoria :* cùm permiſſio det *libertatem*, & omnis *obligatio* ſit *vinculum* quoddam. Quoad poſteriorem partem, quia ſupponimus id quod lege humanâ ſic *permittitur* eſſe ex ſe *malum* ; & lege Dei obligamur *ad non faciendum malum*. Permiſſio itaque mali, quatenus *nuda permiſſio* eſt, neminem obligat *ad faciendum*, quatenus autem *mali permiſſio* eſt, unumquemque obligat *ad non faciendum* id quod permittitur.

(a) Matth. 19. 8.

(b) *Aliud eſt indulgere, aliud jubere.* Tert. de Mono. cap. 14.

XX. Atqui dictum eſt jam antè ſæpiùs, omni *Legi* adeſſe vim *obligativam*, quæ eam ità individuè comitatur, ut poſitâ *Lege* neceſſe ſit ſequi *obligationem* & *obligationis* ſublatâ unâ tolli & *Legem*.

gem. Ergo *Legem permiſſivam*, aut negandum eſt eſſe *Legem*, aut fatendum eſt *obligare*. Huic objectioni ut occurratur, nulla nos cogit neceſſitas eò confugere, ut *Legem permiſſivam* negemus eſſe *Legem*; quam non modò *Legem*, ſed & *legem propriè dictam* eſſe fatemur. Certè Lex illa Moſaica de repudio, cujus, *Matt. 16.* mentio facta eſt, ut *Permiſſionis* nomine venit [Μωσῆς ἐνετείλατο] illius capitis *verſu octavo*, ſic ejuſdem capitis verſu *ſeptimo* mandatum dicitur, ſive *præceptio*; [Μωσῆς ἐνετείλατο.] Quid quod ei *Legis & nomen* paſſim tribuitur, & *definitio illius nominis* æque congruit, ac legi vel præcipienti fieri aliquid vel vetanti: ut omninò concedendum ſit *Legem* de his omnibus, ut ſuis ſpeciebus, per modum generis & *univocè* prædicari. Ergo & illud concedendum erit, civem ejuſmodi lege *obligari?* Omninò concedendum reor. Quod ut cum his quæ *de lege permiſſivâ* hactenus dixi, quàm non malè cohæreat, rectiùs intelligatur.

XXI. Dico *ſextò*, *Legem* omnem hujuſmodi *permiſſivam*, quatenus *Lex* eſt, *obligare* ſubditum in conſcientiâ ad ſui *obſervationem*. Ratio manifeſta: quia *obligatio*, ut ſæpè dictum eſt, eſt *Legis effectus* neceſſarius, nec ab eâ ſeparabilis. Quod ne pugnare videatur cum his quæ modò dicta ſunt: duo iſta ſunt obſervanda, quæ propterea ſignanter ſunt à me enunciata. Alterum, quòd dixerim *Legem permiſſivam* obligare ad *ſui obſervationem*: aliud eſt autem obligari ſubditum ad *obſervandum Legem*, quod nunc aſſero; aliud verò obligari ſubditum ad *faciendum quod Lex permittit*, quod & antè negavi, & jam adhuc nego. Alterum, quòd dixerim *Legem permiſſivam* obligare, quatenus *Lex eſt*, quod verum eſt: non dixi obligare quatenus *permiſſiva* eſt, quod eſt falſum. Sciendum eſt enim *legis permiſſivæ* vim, quatenus *Lex* eſt, non conſiſtere

1.

2.

ſiſtere in ipſâ *permiſſione*, quæ cùm legis *differentia diviſiva*, neceſſe eſt ut ſit *lege poſterior*, ſicut omnis *differentia diviſiva* eſt naturâ *poſterior genere* quod dividit, & ipſum ſupponit: ſed in illa præceptione, quæ eſt *Legis* quaſi conſtitutiva & formalis differentia, & in ipſis *Legis verbis*, ut plurimùm expreſsè, aut virtualiter ſaltem continetur. Hæc enim (*præceptio* inquam,) illud eſt, à quo primum oritur ſubditi *obligatio*, & ad quod ultimè terminatur ejus *obedientia*. Exemplo rem oſtendo. Legiſlator ob *mutuandi* neceſſitatem permittit *uſuram*, moderatâ quadam proportione, inter cives exerceri: propoſitâ etiam pœnâ his qui *modum fœnoris* lege definitum exceſſerint. Sine *uſura* ſimpliciter & de toto genere *illicita*, néene, nihil hic definio, nec ad præſens negotium quicquam intereſt: hoc interim certum eſt, utut vel maximè licita eſſet *uſura*, neminem tamen illâ *permiſſione* ad eam exercendam obligari. Sed in iſtiuſmodi lege, præter iſtam *permiſſionem*, quæ neminem obligat; duo ſunt alia, quæ quum ad *præceptionem Legis* pertineant, habent proinde ex intentione Legiſlatoris *vim obligandi* omnes cives ad ea obſervanda. Quorum alterum *formaliter* & diſertis verbis præcipitur, nequis ſc. pecuniam ultra modum lege definitum pro *fœnore* exigat: alterum *ex conſequenti* & *virtualiter*, nequis ob exercitam prout ea lege permittitur *uſuram* puniatur. *Legis* ergo *permiſſivæ*, ut verbo dicam, *præceptio* omnes cives obligat, *permiſſio* neminem.

XXII. *Dubium Sextum, de rebus mediis & adiaphoris.* Res autem *Mediæ* ſive *adiaphoræ* ſunt, quarum tota ſpecies nulla *Divinâ Lege* (*naturali* vel *poſitivâ*) aut *præcipitur* aut *prohibetur*. Quæ proinde ſunt ex ſe & ſuâ naturâ, circa circumſtantiarum conſiderationem, & *licitæ* obſervationis,

nis, quatenus non *prohibentur*; & *liberæ* tamen obſervationis, quatenus *non præcipiuntur*. Fuere qui exiſtimarent, non debere *Leges Humanas* ferri de *rebus adiaphoris*, ſed de his tantùm quæ ſunt *Juris Naturalis* aut *Divini*; & proinde *Leges Civiles* dicerent non tam eſſe novi juris *Conſtitutivas*, quàm antiqui *Declarativas*, velut Divinæ voluntatis explicationes quaſdam & evolutiones. Sed quid opus eſt refutare opinionem, tàm ab omni ſana ratione alienam, ut potiùs ex adverſo rectè judicari debeant *res iſtæ adiaphoræ Legum Humanarum* propriiſſima & maximè idonea *Materia?* Quandoquidem ad eorum, quæ *Deus mandavit*, obſervationem obligamur, vel *tacentibus*, imò etiam vel *contradicentibus*, quorumcunque hominum imperiis: ad ea verò quæ *à Deo vetita ſunt*, non facienda obligamur, vel *tacentibus* vel etiam *jubentibus* hominum legibus. Reſtant ergo ſola *adiaphora*, velut campus in quo ſe exerceat, exſerátq; vim illam ſuam inducendi *obligationem* ubi nulla præfuit, *poteſtas humana*. Planè ut conſtet, poſſe magiſtratum civilem in *rebus adiaphoris*, & ante omnem ipſius actum *liberis ad utramlibet*, ſtatuere aliquid in utramlibet partem, (*determinando* illam *ἀδιαφορίαν*,) quod *obliget conſcientias* ſubditorum ad obediendum. Sicut enim in cibo, potu & voluptatibus, in dando item & accipiendo, *prudentia Ethica* perſonæ privatæ, præſtituendo ſibi quandam *Mediocritatem*, ſic evehit *actus* illos naturales & *Indifferentes* ultra ſtatum ſuum & nativam conditionem, ut exinde incipiant eſſe *actus virtutum*, *Temperantiæ* ſcilicet & *Liberalitatis*: Sic perſonæ publicâ authoritate prædítæ *prudentia politica*, præſumendo ſubditis ſuis certos circa *res mediasliberas* mediocritatis fines, ſic evehit *actus* illos quos legibus præcipit ultra priſtini ſui ſtatus gradum, ut incipiant eſſe deinceps, *actus virtutum*, *Obedientiæ* ſcil. & *Juſtitiæ Legalis*.

XXIII.

XXIII. Res aperta nec habitura adversarium, si non nostri seculi, imò & gentis, *Reformatores* quosdam rinxisset tàm manifesta veritas: qui quò sibi ad illam, ad quam anhelabant, ψευδώνυμον *reformationem* viam struerent; maluerunt contra communem hominum sensum ἀδιαφορίαν omnem è rebus penitus sublatum ire, quam ullam magistratui de *ritibus* statuendi potestatem concedere. Prorsus ut Macedo ille, qui *Gordium* difficilem *nodum*, quem nullâ arte *dissolvere* potuit, gladio *dissecuit*. Veterum *Stoicorum* in hoc, ut & in aliis non paucis, genuini *Discipuli*; qui sapienti nihil docuerunt esse *indifferens*, cùm omnia, etiam minutula quæque, usque *ad digiti exsertionem*, rectâ ratione agat. Illi tamen ἀδιαφορίαν è rebus ità sustulerunt verbis, ut eam re ipsâ, adversariorum rationibus adacti, tandem concederent; distinctiunculas quasdam commenti προηγμένων & ἀποπροηγμένων &c. quibus *errorem* suum, ne viderentur *errasse*, honestiùs occultarent. At reperti è nostris, qui hoc tàm putidum, & extritum jamdiu è scholis dogma γυμνῇ τῇ κεφαλῇ publicatis scriptis, idque rigidius multò quàm olim *Stoici*, tueri ausi sunt: Duo præsertim; alter, alicujus nominis apud suarum partium homines, *Theologus*: alter, è Proceribus regni, *Laicus*: uterque ante aliquot annos mortuus. Quibuscum cùm interiisse simul putem illud suum *dogma*, nec facilè apud viros cordatos *fidem*, nedum *patronum* reperturum: non existimo operæ fore pretium, ei refutando immorari.

XXIV. Esse igitur & *res* & *actiones indifferentes*, ex naturâ suâ saltem & *in specie* (quod ne Στωϊκώτατον quenquam negaturum opinor) accipio pro confesso. De quibus, quod ad nostrum institutum attinet, illud proximè advertendum est. Actum *suâ naturâ*, (i. e. respectu *materiæ* sive *objecti*,)

jetti,) *indifferentem*; si lege *præcipiatur*, è bono & *licito* fieri honestum & *necessarium*: si lege *prohibeatur*, è bono & *licito*, malum fieri & *illicitum*. Quod non contingit ex aliqua *immutatione* circa *rem* ipsam factâ, quæ seu jussa seu vetita, ut *physicè*, ita & *ethicè*, eadem permanet quæ ante fuit, (*respectus* enim *non mutat naturam*:) sed ex *obligatione* illa obvenit, quam *Lex* inducit. Unde factum, ut quod antè fuit, sicut *Naturâ* & *ex se*, sic *usu* etiam & *quoad nos liberum ad utrumlibet*; Legis accedente authoritate evadat *usu* & *quoad nos* non liberum ampliùs, sed pro legis exigentiâ vel *illicitum*, vel *necessarium*.

XXV. Si quæratur, cùm videatur *Lex* parem habere vim in utramque partem, qui fiat, ut possit *Lex vetando* actum facere ex bono & *licito* malum & *illicitum*, non item possit *Lex* (id enim antè negavimus) *jubendo* actum reddere ex malo & *illicito* bonum & *licitum*? Respondeo, rationem discriminis esse manifestissimam ex notissimo illo axiomate, *Bonum ex causâ integrâ, Malum ex quolibet defectu*. Actus ergo de suâ *specie* & respectu *objecti malus*, necesse est ut semper sit *malus*, nec potest in aliquo sui exercitio, quibuscunque accedentibus circumstantiis fieri *bonus*: propter defectum bonitatis *ex parte objecti*, qui defectus sufficit ad totum actum vitiandum. At actus de *suâ specie bonus*, aut saltem non malus, si vel una aliqua accesserit *circumstantia* minùs recta, totus redditur *vitiosus*: propter defectum sc. debitæ *rectitudinis* in illâ *circumstantiâ*. Unde consequitur aliud etiam discrimen inter legem humanam *affirmativam* & *negativam*, sive præcipientem & vetantem: quòd *Lex affirmativa* non dat actui quem præcipit *bonitatem*, si sit aliàs aliquâ ex parte *malus*; Sed *Lex negativa* dat actui quem prohibet: cui sit aliàs ex omni parte *bonus*, *malitiam*. *Præ-*

ceptum ergo humanum *affirmativum*, quod invenit bonum, facit esse *necessarium*; *negativum*, quod invenit bonum, facit esse *illicitum*: utrumq; quod invenit *malum*, malum etiam sicut invenit, relinquit. Utrumque tamen *obligat*; suo sc. modo, & *quoad nos*: illud *ad faciendum*, quod præcipiendo jam factum est *necessarium*; hoc *ad non faciendum*, quod vetando jam factum est *illicitum*.

XXVI. Restat *Dubium Septimum*, de *Legibus Ecclesiasticis* in speciali, *Leges* autem *Ecclesiasticas* hic intelligo, non quæ à *personis Ecclesiasticis* sine Magistratus civilis authoritate constitutæ sunt, (quæ schola non est hujus loci, sed ad alterius generis *causam*, *Efficientem* scilicet, pertinet:) sed quæ à quacunq; demum legitimâ potestate latæ circa *res Ecclesiasticas* versantur: de *materiali* enim causâ solum ad præsens disputamus. Non mihi adhuc videre contigit, præter duos illos antecdictos, qui *adiaphoras* omnem negaret, aut qui *Magistratui politico* aliquam in rebus *adiaphoris* merè *politicis* potestatem non concederet. At qui hominibus potestatem omnem adimant, *ritus* & *ceremonias* in publico Dei cultu instituendi, extra eas quæ sunt à Christo & ejus Apostolis in Evangelio perscriptæ occurrit ubique magna *Novatorum* seges. Verùm enimverò, (ut quod res est profitear,) dum, ut mihimetipsi aliisque hoc in negotio satisfaciam, multa à multis (& nostratibus præsertim) in eam sententiam congesta volumina excutio; nusquam reperi, qui justam aut justæ similem *discriminis rationem* in medium afferret, cur determinandi & statuendi circa *res adiaphoras potestas*, non in *Ecclesiasticis* æquè obtineat, atque in *Politicis*. Quæ enim à *Scandalo*, à *Libertate Christianâ*, & aliis ejusmodi *Locis communibus*, opponi solent argumenta adversus utriusque generis leges & constitutiones æquo Marte militant; & aut utraque

traſque pariter evertunt, aut neutras. Quæ peculiarem aliquam vim adverſus *Leges & ritus Eccleſiaſticos* habere exiſtimantur, *quatuor* omninò ſunt, ſingula (pro temporis ratione) breviter & ſuo ordine examinanda: *Chriſtus Legiſlator, Perfectio Scripturæ, Natura ſacri cultus, & veteris Eccleſiæ Exemplum.*

XXVII. Objiciunt *primò* illud Apoſtoli, *Jac.* 4. 12. *Unus eſt Legiſlator, qui poteſt ſervare & perdere.* Hoc novatorum argumentum, ut totius cauſæ ſuæ baſin, regnante *Elizabethâ*, plurimi fecêre qui tunc erant *Diſciplinariæ factionis* Coryphæi. *Chriſtum* nimirum unicum eſſe *Eccleſiæ* ſuæ, ut *principem*, ita & *Legiſlatorem*. Quas ille dedit *Leges*, Eccleſiam teneri in perpetuum *obſervare*; alias verò non admittere debere, nec aliam *Legiſlatorem* agnoſcere. Quicunque *Leges Eccleſiæ* ferre, præter eas quæ ſunt à Chriſto latæ, præſumpſerit, *Antichriſti* partes agere, & ſe prodere *regii Chriſti muneris* temerarium invaſorem. Hunc *Apoſtoli* locum aliquoties antè, ut res poſtulabat, tractavimus: præſertim ubi probandum fuit *Deum* ſolum & ejus *Chriſtum* in *Conſcientias* hominum merum & *directum imperium* habere. Sed obtinere hoc in *legibus politicis* nihilo minùs quàm *Eccleſiaſticis*, cæcus ſit oportet qui non videat. Cur enim obligatio *Legum Humanarum* in rebus *civilibus*, cum *Legiſlativâ* unius Chriſti *poteſtate* conſiſtere poſſit, non poterit conſiſtere eadem in *Eccleſiaſticis*; quis ullam *diſcriminis* vel tenuiſſimam umbram ex illo Textu eliciat tandem? Eſto *Eccleſiæ Chriſtianæ* Legiſlator Chriſtus! Annon & *Reipublicæ Chriſtianæ* pariter? Neque enim meminit Apoſtolus in toto illo commate *Eccleſiæ*; nec de *ritibus Eccleſiaſticis* omninò diſputationem illam inſtituit: quinimò nec de *politicis* aut *legibus* aut *juribus* ibi agitur, ſed de *privatorum hominum cenſuris*. Vo-

luit ille fideles admonitos, ut *Christianæ Charitatis* memores, à fratribus temerè judicandis abstinerent: Deum enim unicum esse *Conscientiarum Judicem*, qui solus *Legem* dedit, ex quâ in die ultimo *judicandi* essent singuli. Hic verus illius loci scopus; hæc Apostoli mens. Quid hoc, quæso, ad *Leges Humanas* damnandas; aut si damnandas; cur *Ecclesiasticas* magis, quàm *Politicas?* Quarum neutræ, saltem non unæ magis quàm alteræ, à nobis asseruntur *per se & virtute suâ* obligare Conscientias.

XXVIII. Objiciunt *Secundò Perfectionem Sacræ Scripturæ*. Regulam hanc esse vitæ & morum; *Legem perfectam*, & quæ *sapientem* reddere possit *hominem Dei ad omne opus bonum*; cui quisquis de suo quicquam *addiderit*, insignem Deo injuriam fecerit, & sibi gravissimas accersiverit pœnas. Certissima omnia. Quòd si Scriptura sit regula vitæ & agendorum omnibus numeris absoluta; idque (si novis his *Stoicis* fides) usque ad res quasque leviculas, ut nec *festucam tollere* liceat nisi ex verbi Dei præscripto: an non tàm *rebus civilibus* regulandis sufficiet, quàm *Ecclesiasticis*; aut qui magis derogabunt perfectioni Scripturæ *Ecclesiæ* Leges, quàm *Reipublicæ?* Aut quis eum rectè dixerit *addidisse* verbo Dei aliquid, qui *Leges Ecclesiasticas* condidit *ordinis & honestatu* causâ: quum nec ille *Leges* suas populo proponat ut *Dei verbum*; & Deus in verbo suo præceperit, ut omnia in Ecclesiâ *ordine* & *honestè* fiant?

XXIX. Objiciunt *Tertiò naturam Cultus*. Nempe *Cultum Dei* esse rem sacram: in eo *cultu* omnia ex *Dei præscripto* esse peragenda: procul illinc abigendas, ut *superstitiosas*, imò planè *idololatricas* quascunque *humanas adinventiones*, & ritus ἐθελόθρησκους. Est profectò res sacra *cultus Dei*: nec fas est homini *cultum* aliquem instituere, præter

eum

eum quem ipſe Deus præſtituit. Sed quia latet in voce ambiguitas, diſtinguendum eſt de *Cultu Dei*: tripliciter enim accipitur eo vox. - Imprimis *Cultus Dei* propriè dictus & præcipuus, eſt internus ille *Animi Cultus*, qui conſiſtit in exercitio virtutum internarum, *Fidei*, *Spei*, *Dilectionis*, *Invocationis*, *Fiduciæ*, &c. *Secundo*, *actus* illi *externi*, quibus internus ille animi *cultus*, partim exprimitur, partim adjuvatur & fovetur; cujuſmodi ſunt *Precationes publicæ*, *Gratiarum actiones*, *Pſalmodiæ*, *Auditio verbi*, *participatio Sacramentorum*, &c. ſuo quodam modo, id eſt, reductive & minùs propriè, dici etiam poſſunt & ſolent *Cultus Dei*: in quantum ſunt illius propriè dicti cultus externa ſive *teſtimonia*, ſive *adminicula*. *Tertiò*, cùm ſit impoſſibile *actionem* aliquam *externam*, præſertim ſi ſit ſolennis, ſine *circumſtantiis* quibuſdam, pluribus aut paucioribus,) *locorum*, *temporum*, *geſtuum*, &c. præſtari; inde fit ut ipſæ illæ *circumſtantiæ* (quæ, ſi aut *legibus* aut *moribus* ſtabilitæ fuerint, *Ritus* etiam dicuntur,) interdum *Cultus* appellationem accipiant: ſed id impropriè admodùm, & propter eam concomitantiam ſolùm quam habent ad *cultum* illum *externum*, qui & ipſe impropriè quoque *cultus* dicitur. Dicendum ergo, *internum* illum primarium & propriè dictum *cultum*, ita Deum ſolum authorem agnoſcere, ut nulli homini fas ſit, aut *novum cultum* inſtituere, aut à Deo inſtitutum alicui alteri præterquam ipſi Deo exhibere. *Externum* quoq; *cultum*, quoad *ſubſtantialia*, à Deo ſolo inſtitui. Aſt *circumſtantiarum*, quæ ſunt huic *externo cultui* acceſſoriæ, & ipſum comitantur, (ſi quis eas quoq; voluerit *cultus* nomine dignari,) longè aliam eſſe rationem. Quum enim non poſſit *externus* Dei *cultus ſine circumſtantiis* præſtari, nec tamen Deus in Evangelio ſuo certas particulares *circumſtantias* in ſacris conventibus perpetuò ob-

1. 2. 3.

ſervandas tradiderit, ſed generatim duntaxat præceperit, ut *ordini*, *honeſtati*, & *ædificationi* ſerviatur: neceſſariò ſequitur ejuſmodi *circumſtantiarum* determinationem, quæ ſunt ipſi *cultui accidentales*, & pro locorum, temporum & occaſionum ratione *mutabiles*, ad eos qui ſub Chriſto regendarum Eccleſiarum jus & poteſtatem habent pertinere. Quas, & ab iis qui publicâ authoritate in ſingulis Eccleſiis prædíti ſunt *præſtitui*, & præſtitutas ab omnibus earundem Eccleſiarum membris religioſè *obſervari*, ſacri cultus non natura prohibet, ſed exigit potiùs ſolennitas & decor. Quid quòd iſti ipſi homines, qui in *Canones* & *Conſtitutiones Eccleſiaſticas* tam ſeverè & plenis buccis invehuntur, *ritibus* tamen in cultu Dei externo, à Chriſto aut ejus Apoſtolis nuſquam præſcriptis, quoties ipſis collibitum eſt, utuntur: ut *manus levatione* in juramento præſtando, *capitis denudatione* in ſacra ſynaxi, aliiſque compluribus, quæ cum quotidie fieri videamus, non opus eſt recenſere.

XXX. *Objiciunt Quartò*, Veteris, (hoc eſt *Judaicæ*,) Eccleſiæ *exemplum Moſen*, datum à Deo Hebræo populo Legiſlatorem, non *ſubſtantialia* tantùm cultus Judaici, ſed (quâ erat fidelitate) & minutiſſimas quaſque *circumſtantias* lege ſuâ definiviſſe; & in conſtruendo *tabernaculo* (qui futurus erat *Eccleſiæ Chriſtianæ* typus) ad *exemplaris ſibi in monte propoſiti* ideam omnia ad amuſſim perfeciſſe. Chriſtum utique *Novi Teſtamenti Legiſlatorem*, niſi omnia & ſingula quæ in *cultu Eccleſiaſtico* peragenda ſunt, uſq; ad minutiſſimas quaſq; *circumſtantias* præſcripſiſſet merìò credi poſſe (quod vel ſuſpicari proximè à blaſphemiâ abeſt) *minùs fidelem* in domo Dei ſuiſſe quam fuerat *Moſes*. Chriſto proinde inſignem fieri injuriam pariter, & contumeliam; ſiqui *novi ritus*, quos ipſe nuſquam inſtituit, *Authoritate Humanâ* in Eccleſiam inferantur aut'

aut à *plebe Christianâ* recipiantur. Atqui imprimis cogitari debuerant qui ista objiciunt, hoc argumento non minùs *Leges humanas politicas* everti quàm *Ecclesiasticas*. *Moses* enim ex Dei mandato *Hebræo* populo legem dedit certam & definitam, non eorum *rituum* solùm quæ ad *cultum Dei*, sed & eorum *judiciorum* quæ ad *civilis regiminis* administrationem pertinebant.

XXXI. Deinde & illud *Secundò* mirum est eos non animadvertisse. collatione ejus *fidelitatis* quæ fuit in utroque *Legislatore*, *Mose* & *Christo*, vix aliquid ab eis abduci potuisse importunius, quod causæ suæ majori esset nocumento, & quod sententiam nostram validiùs confirmaret. Sicut enim ex eo quòd *Moses*, & in *ritualibus* & in *judicialibus*, populo Judaico *Leges plurimas* tulerit; rectè colligimus voluisse Deum populum *Judaicum*, sub illa pæd gogiâ & disciplinâ *Mosaica*, quasi quodam servitutis jugo, sic in officio contineri, ut paucissima essent illis *libera*: Ita ex eo quòd *Christus* paternæ voluntatis fidelissimus interpres, Ecclesiæ Christianæ *paucissimas Leges* tulerit *Ceremoniarum*, rectè colligimus Deum voluisse, ut Magistratus & *populus Christianus* in istiusmodi rebus *libertati* suæ permitteretur. Ita ut jam liberum sit & *privato cuique homini* sponte suâ (nullo intercedente *superioris potestatis* imperio vel interdicto,) quod sibi consultius visum fuerit facere: & *singulis Ecclesiis* earumque gubernatoribus ea præscribere & sancire, quæ sibi pro temporum & locorum conditione, *ordini*, *honestati*, *ædificationi* & *paci* maximè inservitura videbuntur.

XXXII. Quin & illud *Tertiò* cogitasse debuerant, qui hoc argumento utuntur, Ne ipsis quidem *Judicis* sub illâ *Mosis* pedagogiâ, ita omnem ademptam fuisse *rituum libertatem* in rebus ad *Dei cultum* pertinentibus, ut non illis liceret propriâ

authoritate & *observare* & *instituere*, quæ nullibi constat fuisse vel ab ipso Deo, vel à Mose Dei ministro præcepta. Accipite instantias è multis paucas. 1. *Primò*, *Paschatis* Solennitatem ex Lege *Mosis septiduo* observandam, Speciali Lege *Rex Hezekias* (qui tamen singulare pietatis suæ testimonium à Deo ipso accipere meruit) ex populi consensu in alterum *septiduum* continuari decrevit. Cujus rei 2. historia extat, 2 *Paralip.* 30. *Secundò* festum *Purim* in memoriam ejus liberationis, quæ Judæorum genti sub Persarum Rege *Assuero* contigerat, annuatim celebrari instituerunt *Ester & Mardocheus*, Est. 3. 9. *Tertiò*, cùm Moses diem *solennis jejunii* annuatim unicum duntaxat, *Septimo mense*, observandum præcepisset; Reges & Magistratus illius populi (quibus de causis non satis constat, sed ut par est credere, in memoriam insignium aliquot judiciorum Dei) *annua solennia jejunia* authoritate suâ instituerunt alia: ita ut temporibus ultimorum prophetarum *quatuor* observarentur *annua jejunia*: videlicet, præter illum *Septimi mensis*, tria alia; mensibus *quarto*, *quinto*, *& decimo*; quorum omnium 4. fit mentio, *Zachar.* 8. 19. *Quartò*, festum *dedicationis Altaris*, quod *Encænia* dicitur, ab *Asamonis* sine aliquo Dei mandato institutum, (cujus historia ex 1 *Mac.* 4. 59. petenda est,) Christus ipse non tantùm comprobasse, sed & præsentiâ suâ cohonestasse, plurimorum eorúmq; melioris notæ interpretum judicio, existimatur, *Joh.* 10 22. *Quintò*, ut in solennibus jejuniis & luctu pœnitentiali 5. *sacro* se induerent, & *cinere* crinibus inspergerent, nullo Dei mandato præceptum legimus; apud *Judæos* tamen, longò per aliquot retrò sæcula usu ita moribus receptum est (*consuetudine* diuturnâ, ut fieri amat; *vim legis* obtinente,) ut Christus eo loquendi genere, tanquam ex recepto more gentis, sine aliquo affixo *nigro Theta*, aliquoties usus fuerit:

ut

ut *Matt.* 11. 21. *Sextò*, è ſcriptis Rabbinorum conſtat, *Judæis* illud etiam in morem poſitum fuiſſe, ut ante *cœnam Paſchalem* pater-familiâs pedes ſuorum incurvatus *lavaret*: quod etſi nullâ Dei Lege imperatum, à Chriſto tamen obſervatum liquet ex hiſtoria Evangelicâ, *Joh.* 13. Quid attinet *Synagogas* ad commoditatem ſacrorum conventuum per oppida & vicos ubiq; extructas; alháq; complures, quorum ingentem farraginem ſuppeditant *Judæorum* commentarii, enumerare? Ex quibus omnibus illud ſaltem efficitur: ſi *Judæis* ſub illo ſeverioris diſciplinæ jugo tàm multa licuerint ad *Dei cultum* pertinentia, quæ nullo *Speciali Dei mandato* niterentur: non poſſe ab illius populi exemplo, ad evertendas *Leges Humanas Eccleſiaſticas*, idoneum peti argumentum. 6.

PRÆ-

PRÆLECTIO SEPTIMA.

De Obligatione Legum Humanarum ex parte Cauſæ Efficientis.

PROV. VIII. 15.

Per me Reges regnant, & Legum conditores juſta decernunt.

I. DE *Legum Humanarum obligatione* egimus ſuperiore Termino: cum *in genere*, Quod nimirum *Leges Humanæ* ritè conſtitutæ *obligent* ſubditorum conſcientias ad obediendum: tùm etiam *in ſpecie*, quoad illa *dubia* quæ ad *Cauſam Materialem* propiùs pertinere videbantur. Quatenus ſcilicet obligent latæ Leges, primò de rebus *impoſſibilibus*; ſecundò, de *poſſibilibus* ſed multùm onerofis; tertiò, de *neceſſariis*; quartò, de *illicitis* & inhoneſtis; quintò de *malis permittendis*; ſextò de rebus mediis & *adiaphoris* in communi; ſeptimò, de *ritibus Eccleſiaſticis* in ſpeciali. In quibus omnibus, eorum quæ dicta ſunt, (ne, dum ſingula repeto, moleſtus ſim,) ſumma huc redit: *obligari* ſubditos ad parendum *Legibus Juſtis*, ad parendum *injuſtis non obligari*; juxta quod in Textu propoſito exigit à Legum conditoribus *Salomon*, ut non niſi quæ *juſta* ſunt decernant. Pergendum

Porrò

porrò ad eorum reliqua quæ ſunt antè à me propoſita proſequenda: In quibus tractandis, utar quâ potero, & res feret, *brevitate*, ut rem univerſam, ſaltem quod ad *Legum obligationem* attinet, idoneo tempore abſolvam.

II. In *Cauſarum* ordine, pro obſervatâ mihi aliàs methodi ratione, *Materiam* proximè ſequitur *Efficiens*: excipit hanc *Forma*: ultimum agmen ducit & claudit *Finis*. De Legum causâ Efficiente, quum in *Quintæ Prælectionis Concluſione tertia* ſatis oſtenſum fuerit, Leges Humanas niſi *à perſonâ legitimam poteſtatem habente* latas non obligare: illud nunc imprimis diſpiciendum reſtat, penes quos ſit ἐξουσία νομοθετικὴ, hoc eſt, juſta & legitima *Legis ferendæ poteſtas*; ſive quinam ſint *Legum conditores* illi, quibus ex mente *Salomonis* juſta decernendi jus competit. Huic *Dubio primo* & in hoc cauſæ genere longè præcipuo, ut plenè reſpondeatur, duo interim ſupponenda ſunt. Suppono itaque *primò*, poteſtatem *Legumlativam* eſſe poteſtatem alicujus *Superioris*, ſicut *præcipere*, (*præceptionis* appellatione *prohibitionem* etiam complector) qui eſt *actus Legis* proprius, eſt *actus Superioris*. Diſtare non parùm hac ex parte animadvertere eſt tria hæc: *Promiſſionem*, *Petitionem*, *Præceptionem*. Commune eſt omnium indiſcriminatim, *Superiorum*, *Inferiorum*, *Æqualium*, *promittere*. 1.
Poteſt enim *promittere* aliquid, & *Pater* filio, & *Filius* patri, & *Frater Vicinúſve* fratri aut vicino. *Petere* autem propriè eſt *Inferiorum*, *Parium* etiam 2.
aliquatenus; ut *petit* ſibi dari veniam, vel gratiam fieri, à patre *filius*, & à vicino *vicinus*: non item *ſuperiorum*, niſi impropriè admodum, & per quandam *συγχώρησιν*. At *Superiorum*, & in aliquâ 3.
ὑπεροχῇ vel dignitatis præeminentiâ conſtitutorum adeò peculiare eſt *Præcipere*, ut omninò ridiculus eſſet, quiſquis *ſuperiori*, vel etiam *pari* aliquid

quid faciendum *par* aut *inferior* ſeriò *præcipiat*. *Actus* enim omnis requirit *principium* ſibi proportionatum; & *par in parem non habet poteſtatem*.

1. III. De *Obligatione* autem, quoad iſta tria, ſic ſtatuendum. Qui abs alio *petit* quid, *petendo* neutrum obligat; nec ſe, nec eum à quo petit: quia *Petitio* eſt actus *indigentiæ*, non *poteſtatis*; cujus *effectus* cùm aliunde pendeat, & non procedat ab ipſo *agente*, (petente ſc.) non poteſt inducere aliquam *obligationem*.

2. Qui autem alteri aliquid pollicetur; *Promittendo* ſe quidem *obligat*; eum verò cui facta eſt promiſſio non obligat. Quum enim *promiſſio* ſit actus liberæ voluntatis: poteſt quivis homo in quantum eſt *liberum agens* & ἐξουσίαν ἔχει περὶ τῶν ἰδίων θελήματος (ut loquitur Apoſtolus, 1 *Cor.* 7. 37.) jus illud & poteſtatem quam habet in propriam voluntatem *in ſemetipſum* exercere; at non propterea & *in alterum*. Quia ex vi liberi arbitrii, homo eſt *dominus voluntatis* propriæ, &

3. actuum *ſuorum* tantùm, non item *alienorum*. E contrà verò qui alteri *præcipit*, ſi præcipiendi jus habet, eum cui præcipit *præcipiendo* obligat; ſeipſum non obligat. Eò quod *præceptio* eſt actus poteſtatis, authoritatis & juris in *alterum*: eſtque ex ſe aptus natus, niſi aliquid impediat, inducere *obligationem*. Si *Pater* filio, *Dominus* ſervo, *Imperator* militi, *Rex* populo, *Deus* homini, ut *Superior*, facienda *præcipit* cum authoritate; & *præcipiendo* ad imperata facienda *obligat*.

IV. Suppono *Secundò*, poteſtatem *Legumlativam* eſſe poteſtatem *publicæ Juriſdictionis*. Neque enim ſufficit ad *poteſtatem leges ferendi*, ut quis in alios jus qualecunque habeat & *imperium*, ut poſſit eis facienda *præſcribere*: niſi & *poteſtate* ſit prædituſ *externâ*. ita ut poſſit eos ad imperata facienda *cogere*, & nolentes *ſupplicio afficere*. Ὁ γὰρ νόμος ἀναγκαστικὴν ἔχει δύναμιν inquit *Ariſtotelis Ethic.*

10. Diſtin-

10. Distinguunt igitur *Scholastici* ἐξουσίαν sive *potestatem* eam quam habet *superior* in inferiorem, in potestatem quam vocant *Dominativam*, & potestatem *Jurisdictionis*: Quarum illa minor est, privata magis, & *externæ Jurisdictionis* expers; hæc major, & ἀναγκαστικωτέρα. Distant enim inter se non parum duæ istæ *potestates*: idque triplici potissimùm discrimine. *Primò*, ratione *Materiæ* 1.
sive *Objecti*, quia *potestas dominativa*, versatur propriè circa communitatem imperfectiorem & privatam, ut *domum*, *Scholam*, *familiam*: *postestas* verò *Jurisdictionis* circa perfectiorem & magis publicam, ut *Civitatem*, *Exercitum*, *Rempublicam*. *Secundò*, ratione *Finis*, quia *Potestas dominativa* per 2.
se & *primariò* ordinatur ad utilitatem *personæ* eam potestatem habentis, id est, *Domini*; in bonum verò communitatis *secundariò* tantùm & consequenter: quatenus nimirum utile est familiæ ut *paterfamilias* ditescat. *Potestas* autem *publicæ jurisdictionis* ordinatur *primariò* in *bonum publicum* ipsius communitatis: in bonum verò *personæ* tali potestate præditæ, id est, ipsius Magistratus, non nisi *secundariò* & consequenter; quatenus nimirum utile est *Principi*, ut Respublica floreat. *Tertiò*, ratione 3.
efficacis administrationis; quæ in potestate *Jurisdictionis* Major est quàm in *Dominativâ*, propter Majorem *vim coactivam*. Exempli gratiâ, non potest tàm efficaciter procurare *pater-familias*, ut jussa sua executioni mandentur à *filiis* aut *servis* suis, quos ei non licet nisi *virgâ* aut *fuste* corrigere; quàm potest *Magistratus Civilis* à subditis suis, quos *carcere & exilio* punire, bona eorum *fisco* addicere, capitis etiam *supplicio* in ipsos animadvertere, pro jure suo potest, ἡ πατρικὴ πρόσταξις οὐκ ἔχει τὸ ἰσχυρὸν. οὐδὲ τὸ ἀναγκαῖον, inquit loco proxime laudato idem *Aristoteles*. Ergo ad *Leges condendas* non sufficit quævis *superioritas*;

rioritas; sed præter *Dominativam* illam, requiritur etiam δύναμις ἀναγκαστικὴ, sive *potestas Jurisdictionis* propriè dictæ: ita ut *Leges* ferri non possint, nisi à personâ habente *publicam coactivam potestatem*. Intelligitis ut opinor, ne sit necesse me vos illud admonere, quæ sunt à me jam dicta ad *Leges* κυρίως dictas *absolutè* pertinere; ad reliquas, non nisi κατ' ἀναλογίαν, suo quodam modo & *proportione*: prout earum unaquæq; ad istarum perfectionem aut accedunt propiùs, aut ab ea longiùs absunt.

V. His duabus *Hypothesibus*, quæ quorsum tendant ex his quæ statim dicturus sum facilè intelligetis, addo jam tertio loco *Conclusionem* responsivam; hanc scilicet: Potestatem νομοθετικὴν esse potestatem αὐτοκρατορικήν. Hoc est, jus *ferendi Leges* quæ obligent totam communitatem esse penes eum solum (sive sit is *singularis persona* ut in statu regiminis Monarchici, sive *plures* ut in aliis) qui cum *summâ potestate* toti communitati præest. Hanc *Conclusionem* explico primùm, deinde confirmo. Pro ejus *explicatione* sciendum *primò*, ad societatem humanarum civilem felicitatem, & commodiorem Rerump. administrationem, ordinis authorem *Deum Opt. Max.* non *regimen* modò *politicum* instituisse, ut essent qui populo præessent Magistratus; sed & in ipso regimine *ordinem* etiam *politicum* instituisse, ut vel inter ipsos Magistratus essent διαιρέσεις διακονιῶν, varii quidam cùm *Dignitatis*, tum *Potestatis* gradus. Fortassis illud τεταγμέναι ἐξουσίαι, quo *militari verbo* usus est Apostolus, *Rom.* 15. 1. eò respicit, ut Magistratum à Deo non *Ordinationem* solùm, sed & *subordinationem* (qualis in *militari acie* cernitur) innuere voluerit.

VI. Sciendum *secundò*, in rebus omnibus, inter quas est aliquis ordo, ne fiat (quod natura horret) *in*

in infinitum proceſſus, neceſſariò tandem perveniri ad aliquod in ſuo ordine *primum* & ſummum, in quo ſtetur. *Magiſtratus* ergo ejuſdem communitatis cum ſint alii aliis dignitate & poteſtate *ſuperiores*; oportet ut ſit inter eos aliquis ita reliquis *ſublimior*, ut ab illo reliqui pendeant, ipſe autem à nullo: ut *Caput* in corpore, *Gubernator* in nave, in exercitu *Imperator*: Supremus ſcilicet Magiſtratus; *ſolo Deo minor*, quique in gubernando commiſſo ſibi populo *nec ſuperiorem habet nec parem*: Quem *Apoſtoli*, *Petrus* ὑπεροχὴν, *Paulus* ἐξουσίαν ὑπερέχουσαν, & τὸν ἐν ὑπεροχῇ ὄντα appellant; & Scholaſtici fere *Caput communitatis*: Cujus eſt ἀντικεφαλεία & *Imperii Majeſtas*; & cui inferiores omnes *Magiſtratus* univerſam illam quâ apud populum pollent poteſtatem ſuam acceptam ferunt, ὡς ἢ ἀντὶ πεμπόμενοι, 1 Pet. 2. 13. 1 Pet. 2. 13. Rom. 13. 1. 1 Tim. 2. 2.

VII. Sciendum *Tertiò*, pro diversâ Rerumpublicarum formâ *ſupremam* hanc *poteſtatem*, quam *Majeſtatem* vel ἀντικεφαλεία dicimus, vel in *unâ* aliquâ perſonâ, vel in *pluribus* poſitam eſſe. In ſtatu popu- 13
lari, quam *Democratiam* vocant, ſumma Imperii eſt ferè penes *Magiſtratus plures*, populi ſuffragiis annuatim, aut per aliâ certa temporum intervalla delectos: qui fuit olim ſtatus *populi Romani*, cum à *Conſulibus*, *Prætoribus*, *Tribunis plebis*, *Ædilibus*, aliiſque annuis Magiſtratibus regerentur. Unde frequentes occurrunt apud *Ciceronem* in alios iſtiuſmodi locutiones; *Populi Romani Majeſtas*, *Læſa populi Majeſtas*, *Viſum eſt Senatui Populoque Romano*, &c. In ſtatu *Ariſtocratico* eadem Majeſtas eſt penes *Optimates* quoſdam, quos alibi *Illuſtriſſimos* vocant, alibi regni *Proceres*, alibi aliis eos titulis & appellationibus pro more gentis inſigniunt. Quorum, etſi *unus* aliquis fortaſſis (ut in *Rep. Venetâ*) vel etiam *plures*, poſſunt habere

præ

præ reliquis aliquam dignitatis & loci præeminentiam, veluti quendam *ordinis primatum*, (qui fuit olim *Romani Episcopi*, & reliquorum *Patriarcharum* in Conciliis honos:) nemo tamen est ita reliquis potestate *Superior*, ut aut possit de eis singulis authoritate suâ *judicium ferre*, aut non possit abs eis universis ipse *judicari*. Cujus regiminis effigiem qualemcunque *Majores & Aldermanni* in villis nostris; *Collegiorum Præfecti & Socii* in Academiis, etsi leviter admodum, aliqua tamen tenus repræsentatam nobis exhibent. At in statu *Monarchico* (ut vel ipsum nomen indicio est) unius *Regis* personæ inhæret summa potestas. Unde *Petrus*, optimus *Pauli* interpres, monet populum Christianum, ut *Regi* pareant (a) ὡς ὑπερέχοντι: Nequis ultra dubitare possit, quid sibi velit illud *Paulinum* ταῖς ὑπερεχούσαις ἐξουσίαις, *Rom.* 13. 1 *Samuel* etiam, ut propheta Dei, ita *Regiæ potestatis* plenitudinem populo cogitandam proponit, 1 *Sam.* 8. Ut siquis *Rex* in suo Regno *Supremus*, singula quæ ex illo capite sibi licere constat, nullâ subeunte justâ causâ, sed merâ dominandi libidine faceret, & se *pro Rege tyrannum* ostenderet; etsi non esset ἀναμάρτητος, nec peccato careret apud Deum: esset tamen ἀνυπεύθυνος, nec deberet à populo coerceri; diciq; propterea mereretur, abusus quidem ille *potestate suâ*, sed tamen *suâ*. Apud nos *Anglos* saltem quid potest aut certiùs constare aut liquidiùs, (nisi siqui in sole meridiano cæcutire malint, quàm uti oculis,) quàm ad unam serenissimam *Majestatem Regiam* supremam trium istorum *Regnorum* potestatem pertinere? Quem & *Majestatis* titulo, non modò ex usu loquendi communi, sed & in solennibus *Legum sanctionibus*, & in omnibus *juris formulis* & actionibus, insignire solemus; & *omnium personarum causarumque in suis regnis supremum*; imò & *solum*

(a) 1 Pet. 1. 13.

lum ſupremum Moderatorem, ſolenni præſtito juramento (tactis ſacroſanctis Dei Evangeliis) agnovimus.

VIII. Sciendum *quartò*, Cùm dicimus penes *unum Regem* eſſe jus condendarum *Legum*, non id ita intelligendum, quaſi vellemus quicquid *Regi* libuerit jubere id continuò *Legis* vim obtinere: nam & *populi conſenſum* aliquem, aliáq; nonnulla ad *Legem conſtituendam* requiri mox oſtendam. Quin hoc eſt quod volumus, quòd ſcilicet *Plebiſcita*, *Senatus-conſulta*, cæteræque *Procerum*, *Plebis*, aliorúmque quorumcunque *rogationes*, niſi *Regiâ* inſuper authoritate muniantur, non *obligent* ſubditos, nec habeant *vim Legis*: quibus tamen maturè & ritè præparatis ſimulac *Regis* acceſſerit conſenſus, *Legis* nomen, formam & authoritatem protinus accipiunt incipiúnrque ſtatim ac promulgatæ fuerint, ſubditos *obligare*. Cum igitur illa ſola cenſenda ſit cujuſque rei *cauſa Efficiens* principalis & ſufficiens, quæ *per ſe* & immediatè *producit*, & in materiam præparatam *introducit* eam *formam*, quæ illi rei dat *nomen & eſſe*; etſi ad productionem ipſius effectus alia etiam *concurrere* oporteat, vel *antecedere* potiùs, ut *prævias diſpoſitiones* quò materia ad recipiendam formam ab agente intentam aptior reddatur: omninò conſtat, quotcunq; demum ea ſint quæ ad *Legem* rectè conſtituendam *antecedenter* requiruntur, *voluntatem* tamen *Principis* (ex cujus unius *arbitratu* & juſſione omnes *Legum rogationes* aut *ratæ* habentur aut *irritæ*,) eſſe ſolam & adæquatam *publicarum Legum efficientem cauſam*.

IX. His præmiſſis, confirmatur *Concluſio* multiplici argumento. Imprimis teſtimonio Sacræ Scripturæ, 1. *Gen.* 49. 10. in celebri illo *Jacobi Patriarchæ* jam morituri teſtamento, *Non auferetur Sceptrum de Juda, & Legiſlator de femore ejus*, vaticinium 1.

nium est de futurâ in illa tribu *Regia dignitate*: quam πατριαρχικῶς describit pius senex, adhibitis in eam rem potestatis regiæ & notissimo insigni, *Sceptro* [Σκηπτροῦχοι βασιλῆς] & potissimâ
2. prærogativâ, *Jure Legislativo*, 2. Deut. 33. 4, 5. Moses eo nomine fuisse dicitur quasi *Rex in Israele*, quòd congregatis principibus populi & tribubus *Legem*
3. eis præceperit; 3. *Psal.* 60. 7. *Judah Legislator meus*, id est, *Rex*: sicque ibi vertit vulgatus
4. interpres. *Judah Rex meus.* 4. In *Textu* demum proposito, *Prov.* 8. 15. *Per me Reges regnant, & Legum conditores justa decernunt.* Ubi (quod solenne est *Salomoni* in toto hoc *Proverbiorum* volumine, ut versus pars posterior prioris, aut *exegetica* contineat, aut *antithetica*,) iidem ipsi, qui in priore commatis parte, *Reges*, in posteriore ἐξηγητικῶς
5. *Legum conditores* dicuntur. 5. In novo etiam Testamento νόμου βασιλικοῦ meminit *Jacobus* Apostolus, *Jac.* 2. 8.

X. Confirmatur *secundò*, Philosophorum, Historicorum, & *Juris* cùm *Civilis*, tùm nostri Anglorum *municipalis* Consultorum, quæ passim occurrunt frequentibus testimoniis: Nos pauciss*imis*, ut in re manifestâ, contenti erimus. Legem *Principis* opus esse asserunt *Aristoteles*, *Plutarchus*, aliiq; innumeri optimæ notæ authores. Sed imprimis celebre est illud *Ulpiani*, quod in Jure Romano habetur, *Quod Principi placuit Legis habet vigorem.* Quod, ne ἁπλῶς & perperam intellectum tyrannicæ dominationi viam struere videatur, sic olim explicuit *Bractonus* nostrâs: *Quod Principi placuit*; id est, non quicquid est à Rege temerè & ex animi perturbati impetu quodam & æstu præsumptum, sed quicquid ex *Magnatum suorum consilio* (Regio assensu authoritatem præstante) & *habitâ super hoc deliberatione & tractatu* (sic enim ille loquitur) *rectè fuerit definitum.* Quin & in

Jure

Jure nostro, & in quotidianis processibus juridicis in foro contentioso, ex solenni formulâ *Regiæ Leges* dici solent [The Kings Laws:] non aliam ob causam, ut nos docuerunt Juris nostri periti, quàm quod *Reges Angliæ* sint *Fons Justitiæ & Legum*; & Legibus ipsis (ipsis legibus id ipsum αὐτολεξεὶ profitentibus) *ut pro legibus habeantur* vim omnem imponendi habeant concessam sibi à Deo (a) αὐτοκρατορικὴν potestatem. Ut nihil sit opus, in pluribus congerendis testimoniis operam collocare non necessariam.

(a) *Cui αὐτοκρατορικὴν Legibus ipsis Legum vim imponendi potestatem Deus dedit.* Finch. Nomotech. in Epist. dedic.

XI. Sed enim & istis supersederi potuisset, si non tàm claræ luci nebulas offundere conatus esset, putidissimo suo & ante hæc infelicia tempora inaudito figmento, de *coordinatâ* nescio quâ *potestate*, ἀνώνυμος nescio quis tenebrio. Qui ut νεωτεριζόντων quorundam nefariis consiliis & conatibus supparasitaretur, (quæ cùm omni *Juris* præsidio destituerentur, specioso tamen aliquo tibicine quantumvis tenui & infirmo, fuerant pro tempore suffulcienda;) edito libello id agit sedulò, ut populum dedoceat inanem illam philosophiam, quâ hactenus ei impositum est ab iis qui negant *contradictoria posse simul esse vera*. Regem scilicet & *supremum esse*, id est, *non habere parem*; & *habere parem*, id est, *non esse supremum*. Fuisse tamen, qui hoc tàm ridiculum commentum, ut cœlitùs delapsum σοφὸν φάρμακον, (nimirum quòd ipsorum intererat hæc vulgo credi) avidè arriperent, & ambabus ulnis amplexarentur, non tàm mirandum est; quàm dolendum reperiri potuisse, qui tàm crasso sophismate sibi persuaderi paterentur, ut turpissimo se interim perjurio alligarent. Quid enim *perjurium* dici mereatur, si hoc non sit manifestissimum *perjurium*; quem *solùm esse supremum in suo regno moderatorem* conceptis verbis juraveris, ei *parem* aliam in suo reg-

no *potestatem* constituere & agnoscere? Apage ergo cum suis portentosis strophis *Coordinatorem* nostrum, qui nobis hanc remoram injecit: & pergamus.

XII. Confirmatur dicta *Conclusio tertiò*, *Ratione*. Præcipuus *actus* gubernationis præcipuam requirit *potestatem*: *Actus* enim omnis, cum sit exercitium alicujus *potentiæ*, supponit in agente *potentiam* sibi proportionatam. Est autem νομοθεσία, sive *Legumlatio* actus gubernationis supremus & præcipuus. Non ergo potest exerceri nisi à *personâ* habente, aut saltem in virtute & ex authoritate habentis *supremam potestatem* & jurisdictionem in communitatem sibi subjectam. Cùm enim *Jurisdictionis* sive *Potestatis politicæ* duæ sunt nobilissimæ & præ reliquis præcipuæ sive species sive partes, νομοθετικὴ & κριτικὴ, Potestas scilicet *Legumlativa*, & Potestas *judiciaria*. harum utraque in *jure dicundo* consistit: unde & *Jurisdictionis* nomen. Sed cum hoc discrimine, quòd Jurisdictio *Judicis* sit *Juris* tantùm *dati dictio*; Jurisdictio verò *Legislatoris* sin *Juris* etiam *dandi dictio*: Unde sequitur multò angustiorem esse illam *Judicis* potestatem, augustiorem hanc *Legislatoris*. Illius est *Jus Populo dicere*, & ex *Lege* jam latâ sententiam ferre: hujus vel ipsi *Judici Jus dicere*, & quæ sit ipsi judicandi norma *Legem* de novo condere. Ille ex præscripto *Juris Constituti* pronunciare tenetur: hic ex plenitudine potestatis *præscribit* & constituit *Jus*, quod non minùs *Judex* ipse inferior, quàm reliquus *populus*, tenetur in posterum observare. Non est igitur inconveniens, *potestatem judiciariam*, cùm sit inferioris generis potestas, ab *inferiore* etiam personâ ordinariè exerceri: at *suprema* illa & *architectonica Leges ferendi Potestas* omninò expedit, ut non nisi à personâ cujus sit *Suprema Potestas* exerceatur.

ceatur. Atque de *Dubio Primo* hactenus.

XIII. *Dubium Secundum* eſt, An ad *Legis Obligationem* requiratur *populi conſenſus?* Ex jam dictis enim poſſit fortaſſis aliquis exiſtimare *poteſtatem ſerendi Leges* ad *Principem* ita pleno jure pertinere, ut ex noſtrâ ſententiâ *ſubditorum* nullæ eſſent omninò hac in re partes, nec, ſiquid ille ſtatuerit, populo quicquam ſupereſſet aliud quàm juſſa capeſſere, & colla jugo ſubdere. Et ſanè videtur pro dominantium libidine, illud *Sic volo ſic jubeo*, apud priſci ſeculi *Reges* ita obtinuiſſe, dum mera *Principum arbitria pro Legibus* erant: ut ipſum *Tyranni* nomen innocens initio & honeſtum, ex tàm ſalutaris potentiæ fœdo abuſu, in contumeliam jandiu abierit, & horrendum aliquid auribus noſtris, quoties auditur, inferre putetur. Atqui *populi* ſaltem *conſenſum* aliquem requiri, & antè prænonui; & ab omnibus, quos mihi videre contigit, probatiſſimis ſcriptoribus conceditur. Adeò ut ipſi *Jeſuitæ*, qui ſunt *Oecumenicæ* & nullis concluſæ finibus *Pontificis* ſui *Omnipotentiæ* aſſertores acerrimi, excuſandos tamen ob non ſervatas *Concilii Tridentini & Bullæ Cœnæ Leges*, eo ſolo nomine putent in *Germaniâ* & alibi multos, quòd in iis gentibus nunquam fuerint illæ Leges *uſu receptæ*. Dico igitur, & eſt communis ſententia, inſtitutas & propoſitas à capite communitatis ſeu *Principe* Leges; non *obligare* ſubditos, nec *vim Legis* habere, niſi ab ipſâ *communitate* recipiantur, & utentium vel *ſuffragiis* vel *moribus* comprobentur. Demoſtheni Lex eſt πόλεως συνθήκη κοινὴ, *Communis ſponſio civitatis*: cujus ſiquem minùs moveat hac in causâ authoritas, quòd in *Athenienſium Rep. Populari* verſaretur; accedat *Juliani Juriſconſulti* authoritas, qui ſub *Romanis Imperatoribus* vixit pleno jure imperantibus; cujus verba ſunt, l. 32. *F. de Legibus, ipſæ Leges nullâ aliâ ex cau-*

sâ nos tenent, quàm quòd judicio populi receptæ sunt.

XIV. Sed enim istius *receptionis* sive *consensus* necessitatem, etsi omnes agnoscant, non tamen ex eodem fonte omnes accersunt. Sunt qui putent, *populi consensum* in condendis Legibus propterea requiri, quòd *Principes* potestatem suam omnem *à populo effluxam* habeant; quâ si *abusi* fuerint (*abuti* autem potestate suâ censendi sunt, si eam longius latiúsve proferre & extendere velint, quàm populo visum fuerit,) poterit *populus* pro jure suo *potestatem* quam ipsis antè concesserat denuò *resumere*. Periculoso admodum errore, & quem meritò abominari debeant, quotquot non sunt humani generis & publicæ tranquillitatis hostes. Nititur enim tota hæc ratio *duplici fundamento*; debili utroque & ab omni sanâ ratione alieno: altero, *Principes* totam potestatem suam *populo acceptam* ferre; altero, *potestatem* quisquis alteri *concesserit*, posse eam cum ipsi libuerit *revocare*. *O egregium Sophistam*, si hæc ita essent. *Samuelem* magis, qui ut populum Θεοκρατίας jamdiu pertæsum à perverso *rerum novandarum studio* absterreret, *Regiæ Potestatis* ampliitudinem eis ob oculos proposuisse satis habuit? an magis *fatuum populum Israeliticum*, qui sui Juris ignarus pati se potuit tàm futili sophismate sic ὑπὸ ἀγνοίας, ut planè obmutesceret? Adeóne omnes bardos & stupidos, nulliúsque aut *mentis* aut *animi*, ut nec unus aliquis in tàm magnâ populi coronâ reperiri potuerit, cui tantum inesset *acuminis* & *audaciæ* ut ad ista omnia promptè responderet? cùm tàm facile fuerit *Samueli* sic peroranti statim regessisse, "Pueris hæc mi-"nare & qui nihil sapiunt: nos, si sic dominari "cœperit Rex noster, *jure nostro* utemur; *auste-*"*remus* ei mox eam quam antè *dedimus potestatem*. Quàm brevi responso totum negotium confecissent

&

& os prophetæ in æternum obturaſſent, ſi retrioribus illis ſeculis tàm credita fuiſſent hæc novorum Magiſtrorum figmenta, quàm ſunt ab illis fidenter diſcipulis ſuis obtruſa, & à temerariâ plebe lubenter excepta.

XV. Sed ut ſeriò agamus, & ad rem ipſam accedamus propiùs; *Dico primò*, Præſidendi in Rep. *poteſtatem*, quocunq; tandem *modo* ad eam perveniatur, *ab (a) ipſo Deo* eſſe, *ſolo & immediatè*, nullatenus autem à *populo*. Apertiſſima ſunt in hanc rem Sacræ Scripturæ teſtimonia. *Per me Reges regnant*, Pro. 8. id eſt, meâ unius, non humanâ aliquâ authoritate. *Quæ ſunt*, à *Deo ſunt*, (non à populo,) *conſtitutæ poteſtates*, Rom. 13.1. Ipſi *Magiſtratus* qui populo præſunt, *Dei* ſunt *adminiſtri*, Θεῦ λειτουργοὶ, Θεῦ διάκονοι, *Ibid. verſ.* 4, 6. *Dii* propterea dicti, *Pſal.* 82. 6. quòd ipſius *Dei* in terris *(b)* vices gerant, idque *Deo* ipſis conferente hanc poteſtatem, non *populi* ſuffragiis, *Ego dixi dii eſtis*. Poterit ne *populus* aliquis ſine turpis *idololatriæ* crimine *ſibi Deos conſtituere*, cum ſit uniuſcujuſq; hominis, ei qui ipſius vices gerat, *poteſtatem vicariam* ſuâ *authoritate* demandare, non alieno *arbitratu?* Audebitne quiſquam mortalium id juris ſibi arrogare, ut qui *Dei* in terris *Miniſter & Vice-Deus* futurus ſit, omnem illam ſuam *Authoritatem* & *Poteſtatem* ab ipſo ſibi collatam agnoſcat? Utut fortaſſis poterint eſſe *populi* circa *perſonam* ut poteſtatis *ſubjectum* partes aliquæ (ut mox videbimus;) quemadmodum in *generatione* rerum naturalium, ſunt aliquæ *præviæ alterationes*, quæ præparent & diſponant *materiam* ad recipiendam *formam* introducendam: *collatio* tamen *Poteſtatis Regitivæ*, ſive applicatio ejus ad perſonam, non eſt *populi* opus, ſed *Dei* ipſius *immediatè*; ſicut *productio formæ* in ſubjectam materiam eſt *immediatum* opus *agentis* ſive *generantis*.

(a) Ἐκ Διὸς βασιλῆες. Homer. in Hymn.

(b) *Non alio animo populum rectorem ſuum intuetur, quàm ſi Dii immortales poteſtatem viſendi ſui faciant.* Senec. 1. de clem. 19.

(a) Lib. 5. contra hæres. cap. 20.

Scitum est illud Irenæi, (*c*) *Cujus jussu homines nascuntur, hujus jussu & Reges constituuntur.*

XVI. *Dico Secundò*, (ut digitum ad fontes intendam) *dominationem politicam* ab initio non nisi *patriæ potestatis* propaginem fuisse. Ipsa rerum primordia quibus otium est paulò diligentiùs rimari, gentes deprehendent olim non ex *mutuâ populorum consensione* in *Regna* & *Resp.* coaluisse; sed inter *Noachi* posteros aliquandiu omne *imperium* intra *paternæ authoritatis* metas constitisse. Nondum *Reges* erant; sed nec *Reguli* quidem; nedum amplissimarum ditiorum *Monarchæ*: multò autem animè *Aristocratici* vel *popularis status* regimina; inaudita priscis sæculis toto orbe nomina; & in *Græcia* primùm, gente *levi* & *cupidâ novitatis*, καινοτομούντων quorundam libidine vel furore, introducta. Penes (*a*) *familiarum capita* stetit adhuc omnis dominatio, in quibus qui (*b*) *primogenitus* erat cujusque familiæ, sine suffragiis aut electione aliquâ quodam quasi naturæ jure, & *sacrorum* & *civilis administrationis antistes*, & totius cognationis *princeps* habebatur. Qui *pro suo arbitratu* delinquentes *moderatis* primò *pœnis* castigabat; mox excrescentibus in magnam multitudinem familiis, *gravioribus suppliciis* nocentes coercuit: donec tandem, auctâ indies hominum multitudine & succrescentibus unà vitiis, irrogandi sceleribus *capitalia supplicia* accessit necessitas. Inde factum ut *pater* in liberos totámque familiam *jus* olim haberet (*c*) *vitæ & necis*: cujus juris, etiam post constitutos plerisq; in gentibus *Reges*, manserunt tamen diu vestigia quædam. Hinc illa notata *Aristoteli*, (sed improbata) *patriæ potestatis* apud *Persas* nimia severitas: & vetus illa quæ apud *A. Gellium Noct. Attic. lib.5. cap.* 19. extat arrogandi liberos solennis Romanorum formula, [*UTI. EI. VITÆ. NECIS. QUE. IN. EO. POTESTAS.*

(a) ὃν οἰκίᾳ πρῶτον ἀρχαὶ καὶ παγαὶ πολιτείας, καὶ δικαίου, Aristot. 7. Eudem. 10.

(b) πᾶσα οἰκία βασιλεύεται ὑπὸ τοῦ πρεσβυτάτου. Id. 1 Polit. 1.

(c) *Pater jussit; hoc nomen omni lege majus est. Jus nobis vitæ necisq; concessum est.* Quintil. declam. 6.

POTESTAS. SIET. UTI. PATRI. ENDO FILIO. EST.] Ab his initiis, per incrementa *familiarum*, pullularunt paulatim ubique terrarum *Regna:* quibus qui præerant, & *Reges* dicti ſunt, & in ſuis ditionibus, exiguis illis quidem (unicâ fortaſſis *urbeculâ* cum paucis adjacentibus *pagis* & *viculis*) *merum* tamen *imperium* exercuerunt. (d) *Principio rerum, gentium nationúmq; imperia penes Reges erant:* ſic hiſtoriam ſuam orditur Juſtinus. Et ante eum Cicero, (e) *Omnes* inquit *antiquæ gentes regibus quondam paruerunt.* Et utroque antiquior (f) Ariſtoteles eas *Civitates* teſtatur quæ ſuo tempore *liberæ* habebantur (*Græcas* nimirum & earum exempla ſecutas intelligit,) ſub *regio* primitùs *imperio* fuiſſe. Hujus quam dixi *Originis*, inter alia plurima, hoc quoque argumentum eſt non leve, quòd tàm arctis finibus claudebantur olim *Regum ditiones*, ut in unâ *anaanitide*, regione non magnâ, *triginta & unum Reges* ab Iſraelitarum Duce *Joſue* debellatos habeamus *Joſ. cap.* 12. quibus tamen ſuperſtitem reliquiſſe eum iſtiuſmodi *Regulorum* numerum duplo ferè majorem, non improbabili conjecturâ vel ex eo mihi colligi poſſe videtur, quòd non multò poſt ipſius *Joſue* exceſſum *Adoni-bezekum* in *ſeptuaginta Reges* à ſe devictos barbaro more ſæviiſſe legimus, *Jud.* 1. 7. Quid multa! Magnæ familiæ *principem* inter, & anguſti territorii *Regem*, tàm exile diſcrimen eſt, ut *nomine* & (g) *mole* magis, quàm *re* & *poteſtate*, diſtare inter ſe videantur: ita ut nemini poſſit eſſe dubium, ſiquidem rationes ritè ſubducere velit, *patriam dominationem* procedente tempore, paulatim & imperceptibili actu, in *regium nomen & imperium* adoleviſſe; nec aliunde quàm ex hoc capite petendam eſſe *ſummi imperii originem*. Et hactenus ſanè in conferendâ *Regiâ Poteſtate*, nullas fuiſſe, nec quidem eſſe potuiſſe,

(d) Juſtin. 1 Hiſt. 1.

(e) Cic. 3. de Legib.

(f) τὸ φρόνημα τὸ ἐβασιλεύετο αἰ πόλεις, ἢ γε, ἐν τῷ πάλαι. Ariſt. 1. Polit.

(g) ὃ τῷ ὄλῳ καὶ τῷ σμικρῷ καὶ μεγέθει διαφέρει, Gregor. Preſb. in vita Greg. Nazianzeni.

isse, *populi* partes, certo certius est.

XVII. Ex his, ut opinor, satis conficitur (ut illud obiter adnotem, quod dignum est observatu,) illam *regiminis formam*, in quâ totius *familiæ primogenitus* in jura paterna succedit ut *propinquior hæres*, meritò cæteris præferendam esse; cùm ob alias plurimas nec contemnendas rationes, tùm vel hac unâ de causâ maximè, quòd *originis* suæ, ad quam homines natura ipsa quodammodo instituisse videtur, optimè respondeat. A quâ *antiquissimâ* & naturæ congruentissimâ *formâ* simul absceſſum est, (impotenti scilicet & effræni *dominandi libidine* alias sibi vias quibus ad *imperii culmen* ascenderetur moliente,) *tyrannidi* pariter & *popularibus studiis* opportuniora exinde facta sunt omnia. Qui enim aliâ quàm *Legitimâ successione* imperium obtinent, uno è tribus modis ad regna promoveri necesse est: aut *apertâ vi*, & militaribus armis; aut *fraudibus* & astu; aut liberâ demum *electione*. Qui vi & armis sibi quæsiverunt imperium, sive *merâ usurpatione* sine aliquo juris prætextu id factum fuerit, sive *Bello Justo* hostibus à quibus injustè lacessiti sunt illato, (utrovis enim modo fieri contingit:) hos etiam certum est, authoritatem suam nihilo magis *subditis* suis debere, quàm qui *Jure Hæreditario* in regna avita succedunt. Quin multò etiam minùs: in quantum isti *volentibus civibus* & jugo assuetis, illi *invitis* & (si resistendo pares essent) repugnare paratis dominantur. Ergo nec hactenus apparent in conferendâ *summâ potestate*, populi ullæ partes.

XVIII. At in stabiliendâ eorum potestate, qui *tyrannidem per dolum occupant*, negari non potest, *populum* suas habere partes, eásq; præcipuas. Solent enim qui *tyrannidem* affectant, animum imprimis ad *favorem popularium* conciliandum intendere,

dere; (a) *potentiam ex vulgi adulatione quærentes.* Affatim hujus rei exemplorum ſuppeditant plurimarum gentium hiſtoriæ. Apud unum *Trogi* abbreviatorem, quibus artibus (b) *Piſiſtratus* Athenienſium, (c) Heraclienſium *Clearchus*, (d) *Dionyſius junior* Siculorum, alii aliorum populorum turbam in ſuas partes pellexerint, reperire eſt. *Invidioſis orationibus* credulæ multitudinis animos adverſus *optimos* quoſque *cives* concitare: nonnulla *publicè laudanda* & quæ ſpeciem haberent *Clementiæ*, *Juſtitiæ*, & in plebem *benignitatis*, facere; omne genus *blanditiis* ac *dellimentis*, quibus decipi amat & ſolet *vulgus*, in civium affectus ſe inſinuare, velut *publicæ libertatis* unicos futuros aſſertores, vindices & patronos; *ſimulatio* officii, crebræ *pollicitationes*, injecta *ſpes* feliciorum temporum & mutandæ in melius publicarum rerum adminiſtrationis: hæ nimirum ſunt egregiæ *illæ artes*, quibus qui ad imperium per *fraudes* affectant viam, (e) incautum & leve vulgus ſollicitant, inflectunt, quà libet impellunt, ἐυχαίνουσις λόγοις πεῖς κἀξδ ἦδονγ. Et quidem *perraro hac alea fallit.* Fit enim plerunque ut *populi favore* ſuffulti, ipſorúmque ope & *operâ* adjuti, ad ſummum illud *honoris* & *imperii* culmen, quò jamdiu anhelabat eorum *ambitio*, tandem conſcendant.

(a) Juſtin. 13. 3.
(b)---2.8.
(c)---16.4.
(d)---21.1.
(e) *Nihil eſt facilius, quàm in quemvis affectum movere populum.* Quintil. declam. 11. Euripid. in Supplic. act. 2.

XIX. Verùm enimvero iſta omnia quàm parùm habeant momenti ad probandam legitimam *populi* in conferendo ſummo imperio *poteſtatem*, facilè providebit, quiſquis cogitaverit. Imprimis *à facto ad jus* debile ſemper habitum eſſe arguendi genus. 1. Deinde, quæ à populo hunc in modum facta legimus, non fuiſſe *judicio* facta, ſedatóque & ſereno, ſed concitato & perturbato affectibus animo. 2. Quinetiam, ubi reſederit paulùm illa *animorum tempeſtas*, & æſtu deceptum ſe ac ludificatum 3.

dificatum populus tandem, sed serò nimis deprehenderit; facti sui semet pœnitere, pudere nimiæ credulitatis; temeritatem suam & imprudentiam damnare, qui avidâ amplificandæ *libertatis* spe inducti, suâ se operâ in *servitutem tyrannicæ dominationis* ultrò tradiderint. Spirant hæc omnia meram *impotentiam*, & animorum *infirmitatem*: ita ut mirus artifex sit oporteat, qui se hinc aliquod sobrii *juris* aut legitimæ *potestatis* argumentum elicere posse confidat.

XX. Reliqua est igitur unica duntaxat *Reip.* species, in quâ *popularis* in constituendo principe *Juris* aliqua saltem apparet imago: *Regnum* scil. *Electivum*, ubi in demortui Regis locum novus succedit *Rex* liberis populi suffragiis *eligendus*. Esse hic *populo* suas partes, eásque legitimas & jure bono sibi competentes, prolixè fatemur: non tamen & illud ullatenus largiendum censemus, totam propterea sic *electi Regis potestatem* à populo pendere, aut *populo acceptam* ferri debere. Aliud enim est *potestatem* aliquam instituere; aliud *personam* qui eam potestatem exerceat eligere: nec *aliud* solùm, sed & (plerumque) *alterius*. *Prætor urbanus* istius villæ ab oppidanis & comburgensibus suis quotannis *eligitur*: electus, *Jurisdictionem* quandam exercet, quam nisi sic *electus* fuisset non licuisset ei exercere, infra pomœria istius urbis. Penes *Collegiorum* etiam *Socios*, quoties præfecturam vacare contigerit, jus est *eligendi Præfectum*; ad quem sic electum & virtute dictæ electionis, spectat totius *Collegii regimen*. Eligentium utrobique jus universum in solâ *personæ designationi* versatur, quæ *potestatem* muneri suo competentem non ab *eligentibus* derivatam, sed aliunde sibi conessam, exerceat. Neque enim *Prætor Jurisdictionem* quam in urbe exercet *concivibus* suis qui ipsum ad gerendum magistratum elegerunt, acceptam

fert;

ſert; ſed *Chartæ Regiæ*, qui pro ſuo beneplacito indulſit urbi tale privilegium: nec *Collegii præfectus* quam obtinet in Collegio authoritatem accepit à *ſociis* quorum ſuffragiis *electus* eſt, ſed à *fundatore* ejúſque ſtatutis, qui iſtam ei authoritatem conceſſit. In ſummâ, ubi *Principis electio à populo* aut legibus aut moribus recepta eſt, ibi populus *perſonam regentis* deſignat quidem, aſt Deus unus confert *regendi authoritatem.*

XXI. Sed donemus iſtis vulgi palponibus (ut eorum impor unitati tantiſper gratificemur) ſuam hanc *hypotheſin:* nec hilum promoverit tamen, niſi & illud inſuper largiamur, quod cùm ſolidè probare debuiſſent, ſumere maluerunt; quiſquis alteri contulerit poteſtatem, ei jus eſſe *collatam poteſtatem*, ubi ipſi viſum fuerit opportunum, eidem *adimere*, & in manum ſuam *reſumere*. Contrà ſtat ratio, & omnia jura, omnia ſora reclamant. Scilicet, *Legitima pacta* non eſſe reſcindenda; *Donationem* abſolutè nec interpoſitâ conditione factam non poſſe *revocari*, vel in totum vel ex parte; *Jus* quod ante electionem plenum fuit in *eligentibus*, *electione* jam peractâ ipſo facto (a) tranſire in *perſonam electam:* aliáque in eandem rem plurima naturæ ſunt & rationis toto orbe receptiſſima dictata, & omnium gentium conſenſu, ut ex uſu quotidiano ſatis conſtat, firmata & comprobata. *Septem Germaniæ Principes eligendi* Imperatorem plenam habent poteſtatem; *electum* autem imperio ſubmovendi, nullam. Singulorum *Angliæ Comitatuum* & *Burgorum* communitas plebis, hoc eſt, incolæ & *liberi homines* (ut noſtrates loquuntur) quotquot ſunt infra majoris nobilitatis gradum, *Equites* & *Burgenſes*, communibus ſuffragiis *eligendi jus* habent, quos ad *Comitia Parlamentaria* velut legatos ſuo nomine mittant cum *fiduciariâ poteſtate* de publicis regni negotiis ipſorum vice tractandi: aſt

(a) *Populus in eum omne ſuum imperium & poteſtatem tranſtulit.* Ulpian. F. de conſtit. princip.

aſt abrogandi; impoſterum jam *electis* demandatam ſemel poteſtatem, etiamſi fortè voris *eligentium* parùm reſponderint, nullum jus habent. Eadem ratio eſt eorum, penes quos *Prætorem urbanum*, *Collegii præfectum*, aut alterius ejuſmodi communitatis aut corporis civilis *caput eligendi* jus eſt: qui peractâ *electione*, non habent ultra quod agant, jure nimirum & authoritate præſidendi *in perſonam electam* tranſlatis, cujus poteſtati deinceps ſubeſſe tenentur, & in *electione* quam ipſi fecerunt acquieſcere; nec, ſi *electus* indignum ſe Magiſtratu præbuerit, aliis id quàm ſibimetipſis imputare.

XXII. Potuerunt iſta, fateor, longiùs porrigi: & quidem dignum eſſet operâ pretium, liberiùs excurrere in iſtam probationem, & tàm noxiæ ac in ſeditionem pullulantis radicis fibras omnes ex animis hominum penitùs evellere, niſi me temporis & inſtituti mei ratio, eò unde egreſſus ſum, revocaret. Nec fortaſſis multùm opus eſt hac in re longiori excurſu; cùm & ex his quæ jam dicta ſunt ſatis conſtare poſſe arbitrer, quàm temerè ſimul & periculosè hæc tàm vaſta populo *poteſtas* attribuatur; & aliæ ſuppetant idoneæ rationes, quæ ut in ferendis legibus *populi* etiam *conſenſus* accedat & approbatio, vehementer perſuadeant. *Primò*, quia *Lex* debet eſſe (a) τῆς ἄνευ ὀρέξεως, *Mens cupiditatis expers*: juſſa autem *Principum*, in aulicorum & adulatorum gratiam temerè & inconſultis ſubditis emiſſa, ſunt ferè μετ' ὀρέξεως, pravis nempe impotentium *affectuum* cupidinibus vitiata. *Secundò*, quia *Leges* illæ, quæ cum proponuntur ſubditis, non probantur, *moraliter loquendo* præſumuntur eſſe aut *injuſtæ* in ſe, aut ſubditis *onroſæ* nimis, aut ſaltem *inutiles* bono publico; & proinde ejuſmodi, ut expediat eas non ſanciri, quum ſit Reipublicæ valdè incommodum, multiplicari *Leges* ſine neceſſitate. *Tertiò*, quia *Legis* jam

1.
(a) Ariſtot. 3. Polit. 16.

2.

3.

jam legitimè constitutas ita abrogari posse constat per *contrariam consuetudinem*, ut ultrà obligare desinant: quæ *consuetudo* nihil aliud est quàm conjuncta *populi consensio* eam legem ut inutilem observare negligentis, & *consensio principis* observationem ejus non exigentis. Ergo quum sit ejusdem potestatis *construere* & *destruere*, videtur *Legum vis* ex approbatione & *consensu populi* non minimùm pendere. *Quartò* & præcipuè, quia 4.
hoc ipsum (scilicet ut ad Leges condendas concurrat unà cum *Principis potestate consensus* etiam *populi*) & ad publicam totius *Regni* pacem, & ad salutem securitatémque *Principis* in tantum conducit, ut nihil magis. Omnino enim verisimile est *subditos* universos, *Regibus* qui ipsorum consensum expectaverint, & *Legibus* in quas ipsi consenserint, promptè & alacriter, nec gravatè parituros. Neque verò imminutum iri isthoc pacto supremam *Principis* νομοθετικὴν *potestatem* (quod unum objici ex adversâ parte solet) verèndum est. Posse enim duo hæc, (*populi* inquam *consensum* & *supremam Principis* in ferendis Legibus *potestatem*) simul & amicè satis consistere, (præterea quòd in rebus ipsis nulla videtur esse repugnantia,) vel inde constare potest quòd *Angliæ* nostræ *Reges*, quorum *supremam potestatem* ante infelicissima hæc tempora omnes hujus Regni incolæ prolixissimè semper agnoverunt, nunquam tamen *Legislativam* suam *Potestatem* ita exercuerint, ut sine *subditorum* suorum *consensu* leges aliquas ipsis imposuerint.

XXIII. Concedendum ergo putamus, ad *condendas Leges* quæ subditos obligent in conscientiâ, requiri aliquem saltem (*a*) *populi consensum*. Sed porrò dubitari potest non immeritò, estóque igitur hoc *Dubium Tertium*, *qualis quantusque* populi consensus requiratur ad hoc, ut *Principis*

(*a*) ὁ γὰρ νόμος ὁμολογία τίς ἐστι. Aristot. 1. Polit. 6.

cipis placitum habeat vigorem *Legis*. Respondeo, considerari posse in isto de quo nunc agimus *populi consensu* duo hæc; Consentiendi scil. & *Tempus*, & *Modum*: & horum rursus utrumque bifariam. Vel enim consentitur in Legem, quoad *Tempus*; *ante* ejus permulgationem rogationémve, vel *post*: quoad *Modum*: consensu expresso, sive *suffragiis*; vel consensu tacito, sive *moribus*. Ex horum complexione, *quatuor* oriuntur *popularis consensus* modi sive *gradus*.

XXIV. *Primus*, isque omnium minimus & infimus, *gradus* est, *consensu tacitus ante rogationem Legis*; cum scilicet populus aliquis se suáque omnia sic in *victoris potestate* posuit, aut longâ parendi consuetudine ita in integrum permisit *Principis Arbitrio*, ut quicquid is statuerit, id ipsis ratum esse debeat. Utrovis enim modo id contingat, tantundem est: siquidem *ex Jure Gentium*, justa est illa *Principis potestas*, quæ aut *Justo Bello* parta est, aut *diuturnâ possessione* quasi quodam præscriptionis jure confirmata. Et iste quidem *gradus*, etsi populo non multùm sit profuturus, si *Principi* libuerit potestate suâ in *tyrannidem* abuti: sufficit tamen ad hoc, ne queri possit *populus* sibi factam injuriam, si *Principium* gravius aliquid in ipsos, (quod fortè non sit injustum, sed quod ipsi tamen nollent.) statuere contigerit. Quemadmodum apud nos, importunè (ut solent) & inliquè è *Presbyterianorum* grege nonnulli conqueruntur, *pastorum parochialium electionem* populo injustè ereptam; cùm quos oporteret à *parochianis* ad id munus vocari, à privatâ aliquâ singulari *personâ*, aut *Collegio*, sub *patroni* nomine sine ipsorum consensu præsententur. Illud interim parùm cogitantes, *eligendi jus* si quod *populus* olim habuerit; (quæ tamen incerta

res

res est, & quam si negetur nunquam probare poterunt) ex justâ certè aliquâ causâ ab initio, sed longi temporis præscriptione jam ignoratâ, ad *beneficiorum patronos* quos vocant jamdudum transisse, adeòque in factâ à *Patronis* electione involvi *virtualiter* & contineri *populi consensum*. Quod si homines dogmatum suorum nimiùm pertinaces non permoveat; ast illud saltem submonendi sunt, quod vel importunissimo adversario faciat satis, *Jura Patronatus* & *Ecclesiarum advocationes* Authoritate *Parliamentariâ*, hoc est, communi & pleno totius *populi consensu*, dudum sancita esse; & proinde quod à legitimo *Patrono* hoc in casu fit, *populum* ut id ei facere liceret *consensisse*.

XXV. *Secundus gradus* est, *tacitus populi consensus* in Legem, *post ejus promulgationem*. Cùm scilicet (*a*) populus *Legi* à Principe latæ & promulgatæ non contradicit, sed eam potiùs *moribus* & *factis* comprobat; conformando se voluntati *Principis*, & id observando, quod *Lege* imperatum est. Si enim qui *vel tacet* duntaxat, *consentire* videntur, multò magis *consentire* præsumitur qui *& facit*. De quo consentiendi gradu sic iterum *Julianus*, ubi supra; *Quid interest* (inquit) *suffragio populus voluntatem suam declaret, an rebus & facto?*

(a) *Leges constituuntur cum promulgantur, firmantur cum moribus utentium approbantur.* Distinct. 4. Sect. In istis.

XXVI. *Tertius gradus* est, *expressus Populi consensus* in Legem à Principe rogatam & sibi propositam *post factam rogationem*. Cùm scil. *Princeps* Legis materiam domi antè præparatam, & ex consilio virorum prudentium, si non perfectò expolitam, aliquatenus tamen exasciatam, & *in concepta verba* quædam redactam, nequid quod palàm esset absurdum aut incommodum contineret, subditis suis ulteriùs examinandam & expendendam permittit: postulans, ut ipsi aut pleraque ipsorum pars eandem si futuram putent

Reipublicæ salutarem, aut saltem *bono publico* nihil incommodaturam, suffragiis suis confirment, ut ipsis etiam consentientibus abeat in *Legem*. Qui ferè fuit apud *Romanos* olim, stante adhuc Rep. *rogandarum Legum* mos: unde & *Rogandi* vox obtineat, cujus apud *Romanarum rerum* scriptores frequentissima mentio est.

XXVII. Ultimus & *supremus gradus*, (quæ est ipsissima illa *Populi Libertas*, quâ tandiu sub optimis *Regibus* ad invidiam usque felices fuimus *Britanni*, & nisi stupidè ingrati nimiùm nos indignos præstitissemus tantâ felicitate, adhuc felicissimis esse libuisset) est *consensus expressus ante rogationem Legis*. Cùm scilicet *Legis formulâ perscripta*, habitâ priùs inter ipsos justâ & de *rebus* & de *verbis* deliberatione, *Procerum* regni & *delegatorum plebis* conjunctis suffragiis comprobata, *Regiæ* tandem *Majestati*, cui uni competit *Legum ferendarum summa potestas*, exhibetur, ut ipsius calculo, si id ipsi commodum visum fuerit, confirmata, *Legis* exinde habeat *vigorem*, aliàs irrita sit penitus, nec pro Lege habeatur. Quæ *Legum sanciendarum* ratio, à Majoribus nostris prudentissimè excogitata, & ad nostra usque secula per tot Regum & annorum series traducta, omnium retriorum ætatum experientia usúque comperta est adeò *Reipublicæ* salutaris: ut si de movendis loco suo veteribus terminis non essent intempestivè satis (nequid durius dicam) capi cœpta consilia, floruissent adhuc fortassis, ut Dei olim beneficio, quæ nunc justissimo ipsius judicio pessum ierunt, eúmque magis magisque indies *Ecclesiæ*, *Academiæ*, *Rex*, *Populus*, *Respublica*, *Res* cujusque *privatæ*. Quandoquidem non posse arbitror humano ingenio facilè excogitari, ad moderandam hinc *Regum Potentiam*, illinc

licentiam

licentiam populi continendam coercendámque *Legum ferendarum* ratio aliqua magis opportuna.

XXVIII. Sequitur *Dubium Quartum* De *Legibus minorum Communitatum*; ut exempli gratiâ, *Civitatum*, *Academiarum*, *Collegiorum*, *Scholarum*, aliarúmque quas *Corporatas* vocant *Societates*: quæ præter *Leges* omnibus Regni subditis *communes*, suis etiam *privatis* gaudent *Legibus*, *Juribus*, & *Statutis*. Ad quas nimirum personas pertineat ejusmodi *Legum ferendarum Potestas*? & latæ quos & quoad *obligent*? Nec est difficilis responsio. Dico ergo *Primò*, Quum omnes 1.
hujusmodi *sodalitates*, *corpora*, sive *collegia minora*, magni sint corporis (hoc est, *Regni* sive *Reipublicæ*,) membra, & in eo contineantur ut *Cœlorum orbes inferiores* in superioribus, non licere cuiquam *Collegio*, societati, eorúmve moderatoribus, aut inspectoribus, *Leges privatas* in usum suum condere, quæ publicis totius *Regni Legibus* adversentur, aut ullo modo præjudicent. Dico *Secundò*, Quum ex concessione *Principum*, 2.
ldque ex gratiâ speciali (ut loquuntur) corporentur ejusmodi *Societates*, nec aliis gaudeant *juribus*, *privilegiis* vel *potestate*, extra ea quæ vel ex diuturna temporis *præscriptione*, vel ex chartis *diplomatibúsque Regiis* constare potest fuisse sibi concessa: *Potestatem* proinde quæ in ipsis est ὑποβλητικὴν omnem *derivatam* esse *potestatem*, non autem *primitivam*, atque in supremam *Regiam Potestatem*, ut veram sui *Originem*, ultimatè resolvi; & propterea non posse ejusmodi *Societates* earúmque magistratus pro arbitrio suo constituere, aut *Potestatem* aliquam in legibus ferendis actualiter exercere, nisi ad modum & mensuram indultæ sibi à *Principe* facultatis. Dico *Tertiò*, 3.
Leges a privatis *Collegiis* & *Societatibus Corpora-*

tis juxta tenorem facultatis sibi à Principe concessæ *legitimè latas, obligare* omnia membra earundem *societatum*, & quotquot earum jurisdictioni seu regimini subduntur, eósque solos, *per se, directè* & vi suâ: ast virtute supremæ *Majestatis Regiæ*, cujus authoritate nituntur, & à quâ vim suam omnem & authoritatem accipiunt *obligare* aliquatenus & *indirectè* universos & singulos totius Regni subditos. Sed utriusque *obligationis* nec eadem ratio est, nec gradus idem. *Obligant* enim hæ *Leges, suos*, quidem, ut eas diligenter *observent*: *reliquos* verò hactenus tantum *obligant*, ne eas aliquo modo *violent, imminuántve*, aut earum observationem impediant.

XXIX. *Dubium Quintum*, de *Legibus Ecclesiasticis in specie.* Posse de novo condi *Leges* de ritibus, *rebus* & *personis Ecclesiasticis*, omnibusque sacri cultus externi *circumstantiis* ad ordinem, honestatem & ædificationem spectantibus, extra eas quæ sunt à Christo & ejus Apostolis in sacris literis traditæ; adeo manifesta res est & rationi consentanea, ut perversi judicii obstinatique animi se suspicione ægrè liberaverit, qui siccus & sobrius negaverit. Sed cujus sit *Ecclesiasticas Leges* condere, ex quo in diversa studia ablere
1. *Theologi*, parum inter partes convenit. *Pontificii*, qui clericos ab omni *Civilis Magistratus* Jurisdictione *exemptos* volunt, (de quâ controversiâ non est nunc disputandi locus,) *Episcopis* solis, inque eis summo *Pontifici* maxime, quem *Oecumenicum Episcopum* prædicant, hoc juris asserunt, ut ipsis *Leges* condere liceat, quæ non *Clericorum* modò sed & *Laicorum* conscientias obligent; etiam sine consensu vel licentiâ *Magistratus Politici*. *Papismi* hunc articulum, ut & alios non paucos, (mutatâ tantùm *personâ*, *dogmate* non mutato,)

tato,) amplectuntur, qui se tamen *Papismi* acerrimos hostes profitentur, sed omnia interim novi interturbant Davi, *Disciplinarii* nostri *Reformatores:* qui omnem Potestatem, Authoritatem, *Jurisdictionemque Ecclesiasticam* Regibus ademptam, sibi unis suisque *Classibus* & *Conventibus* vendicant. *Erastiani* ex adverso, *Reformatores* quoque non minùs & hi (Deus bone! sub specie *Reformationis* quot nominum & opinionum monstra, nisi quòd sunt *deformia* pariter, aliàs immane quantum invicem *difformia*, parturivit, peperit, aluit, fovit prodigiorum ferax *novissimum hoc septenium!*) *Erastiani* inquam, *clericis* omni *Jurisdictioni Ecclesiasticâ* penitus exutis, *Externi Ecclesiæ regiminis* jus universum *Magistratui Civili* ex asse & in solidum attribuunt. 2. 3.

XXX. Non est mihi animus, sed nec otium, (nisi vobis plus æquo molestus esse vellem) cum utriusvis generis adversario manum conserere. Hic, ut aliis plerisque in rebus usuvenit, *verior* esse videtur, & est certè *tutior*, quæ inter duas extremas *media* interjacet *sententia*: in quam vestris omnium pedibus eò lubentiùs itum iri confido, quòd & Doctrinæ *Ecclesiæ Anglicanæ*, & *Regni* infimul *Legibus* maximè sit consentanea. Nempe, *Jus* condendi *Leges Ecclesiasticas* esse penes *Episcopos, Presbyteros*, aliásque personas à totius Regni Clero rite electas, & in *legitima Synodo* ritè congregatas. Ita tamen ut ejus juris sive *potestatis exercitium* in omni Rep. Christianâ, ex Authoritate Supremi *Magistratus Politici* pendere debeat. Idque & *à parte antè*, (ut loqui solemus) & *à parte pòst:* Videlicet, ut nec eis statuendi *Canones Ecclesiasticos* causâ liceat convenire, nisi aut ipsius mandato & jussu ad id negotii convocatis, aut ejus saltem authoritate, veniâ

niâ ab eo petitâ pariter & obtentâ, munitis: nec *Canones*, in quos illi sic convocati munitique consenserint, rati sint, aut vim aliquam habeant *obligandi*, quoad Supremi Magistratus assensus accedat, cujus approbatione & publicâ authoritate simulac confirmati fuerint, illico pro *Legibus* habendi sunt, & *subditos obligant*. Atque hæc de *Causâ Efficiente* dicta sufficiant.

PRÆ-

PRÆLECTIO OCTAVA.

De Obligatione Legum Humanarum ex parte Cauſæ Formalis: *Ubi*

De { Promulgatione Legum. / Legibus Pœnalibus.

ESR. X. 7, 8.

7. *Ita promulgarunt per* Judah *&* Jeruſalem *omnibus filiis captivitatis, ut ſe congregarent* Jeroſolymis,
8. *Et quiſquis non veniret infra triduum —— ſub anathemate ut eſſent omnes facultates ejus,*

I. DE *Legum Humanarum obligatione* quod ad earum *Cauſas Materialem* & *Efficientem* pertinet, in his quæ jam antè nobis tractata ſunt, ſatis pro inſtituti noſtri ratione vidimus. Dicendum proximè de his, quæ ad *Cauſæ genus Formale*, (etſi fortaſſis non admodum proprie, ſiquis velit iſta ad accuratam methodi normam exigere, haud tamen prorsùs incommodè, ut mihi ſaltem videtur,) reduci poſ-

sunt. Quæ omnia, ad duo omninò capita revocare licet: alterum de *Legum Promulgatione*; de adjunctâ eis *pœna* delinquentibus irrogandâ alterum. Quarum utraque ut in proposito *Textu* expressè continetur, *Promulgatio* versu septimo, *Pœna* versu octavo: ita est utriusque, & ex ipsâ *Legis* naturâ, & ad *effectum Legis* consequendum, usus perneccessarius. Quum enim *Lex*, ex naturâ suâ, & quatenus est *regula* quædam rerum agendarum, *duplicem* habere debeat *vim*; vim scil. *dirigendi*, ostendendo subditis quid sit *faciendum* vel *non faciendum*, & vim *obligandi*, ingerendo animis eorum parendi necessitatem: non poterit *Lex* duplicem hanc *vim* debitè & cum effectu exerere, nisi & subdito innotescat, quæ sit *Principis voluntas*, quod fit *Promulgatione*; & intelligat etiam ex appositâ *pœnâ*, quantum suâ refert eam præstare.

II. De *Promulgatione* Legis, *Dubium primum* est, *An Promulgatio sit de ratione Legis?* quod est quærere, An ad hoc ut *Lex* habeat vim *dirigendi* & *obligandi*, ita necessariò requiratur ejus *Promulgatio*, ut ea vi careat nisi promulgata sit? *Promulgationem* autem in tota hac tractatione non intelligo quoad usum ejus vocabuli apud *Ciceronem* & alios *Romanos Scriptores*, sed juxta receptum morem loquendi *Scholasticorum* & *Canonistarum* posteriorum seculorum. Illa enim veterum *promulgatione*, proponebatur publicè *tribus nundinis* Lex adhuc ferenda, ut populo probaretur: at hæc de qua nunc loquimur *promulgatio* est ipsa *publicatio Legis jam Latæ*, ut populo innotescat. Ad dubium ergo propositum respondeo breviter. *Promulgationem* ita esse de ratione *Legis*, ut aliquo modo dici possit ejus *Forma*, adeóque apud plerosque authores ingrediatur ejus definitionem: & proinde simpliciter esse necessariam ad hoc, ut *Lex* exerceat *Officium*

ficium Legis, quod eſt, *dirigere* & *obligare* ſubditos; quos ne *dirigere* quidem poteſt, multò autem minus *obligare*, quantumcunque ſit juſta & optima authoritate lata, niſi ſit illis *cognita*, & cognita eſſe non poteſt niſi *promulgetur*. Illud enim quod proprie inducit obligationem, eſt *voluntas* & authoritas præſidentis ſive *principis*, non ut eſt *perſona ſingularis*, ſed quatenus ſuſtinet *perſonam publicam* & eſt caput communitatis. Atqui niſi ſuam illam voluntatem publica aliqua ratione populo patefieri & proponi curaverit, non poterit de aliqua *Lege* (juris ſaltem interpretatione) certò conſtare, quòd ſit ipſius *voluntas*, & ab ejus authoritate prout *publicam perſonam* ſuſtinet profecta. Hinc illud juris Canonici (*a*) *Leges conſtituuntur, cum promulgantur:* itémque illud alterum juris civilis effatum, *Leges quæ conſtringunt hominum vitas, intelligi ab omnibus debent.* Quod quùm omnium Doctorum communi conſenſu; ratione ſcilicet ſic dictante, comprobetur: nihil opus eſt ei firmando aut *Dei* ipſius exemplum in medium adducere, *Legem* ſuam populo Hebræo de monte *Sinai* ſolenniter *promulgantis*; aut florentiſſimarum toto orbe *Rerump.* & *civitatum* praxin, quæ *Leges* ſuas mox ut latæ fuerunt, *tabulis æneis* inciſas, aut inſculptas *ligneis*, in locis maximè publicis civibus inſpiciendas propoſuerunt. Notiſſima ſunt illa vocabula quæ paſſim apud authores occurrunt, & ad hanc claſſem pertinent, *Athenienſium* Νόμοι, κύρβεις, ἄξονες, XII. Tabulæ Romanorum, aliorumque populorum alia: de quibus conſulant, queis vacat eſſe iſtarum rerum curioſis, utriuſque linguæ Lexicographos & Philologos. Nobis ad alia pergendum.

(*a*) Diſtinct. 4. Sect. Inſtis.

III. Poſitâ promulgandæ Legis *Neceſſitate*, exoritur *dubium ſecundum, qualis* debeat eſſe *promulgatio Legis*, ut legitima cenſeatur, & inducat *obligationem*?

gationem? Pro respondione dica *primò, promulgandi* legem modum & rationem, quoad particulares *ritus* & *circumstantias*, pro more cujusque gentis variari posse; in eo tamen consentire omnes, ex communi usu requiri, ut *Legislator* voluntatem suam curet ita proponi & manifestari subditis *externo* aliquo *signo*, ut eis publicè innotescat, nec aliquis eorum qui tenentur legem observare, possit *(moraliter loquendo)* esse ignarus ejusmodi legem esse latam. Atque hoc propterea requiritur, quod *dirigendi* vis legi intrinseca est & essentialis: non autem possunt *subditi* actiones suas secundum Principis sui voluntatem *dirigere*, nisi cognoscant hanc esse ejus *voluntatem*; nec id scire possunt, nisi sit ipsis *externo* aliquo *signo* (puta voce, scripto, sculpturâ, similive alio) sufficienter *proposita* & manifestata.

IV. *Dico secundò*, ad *promulgationem Legis* ita ut obliget subditos non sufficere quòd *Legislator* voluntatem suam eis publicè significet; sed ulteriùs etiam requiri, ut solenni aliquo adhibito *ritu* id fiat: aut saltem ita fiat (quod *solennis ritus* instar habet, & tantundem valet) ut satis testatum sit subditis *Legislatorem* intendere, ut illa ipsius voluntas *vigorem legis* habeat, & eos *obliget*. Cujus ratio est, quia non omnis *voluntas superioris*, etsi subdito cognita, continuò & ipso facto eum *obligat*; nisi etiam constet *superiorem intendisse* ut obligaret. Omnis enim *superior* Legislativâ potestate præditus, quum *duplicem* sustineat *personam*; unam privatam quâ *homo singularis*, alteram publicam quâ *legitimus superior*: potest idcirco duplicem subire considerationem sive respectum. Peperit nobis haud ita pridem inter medias turbas inauspicata quorundam solertia *novam distinctionem*, de Regis nempe *capacitate* (sic enim loqui placuit) *personali, & politicâ*; presenti negotio

(meo

(meo saltem judicio) quàm ei rei quæ tunc agebatur, aliquantò commodiorem. Nimirum sic est: *Voluntas Principis*, si consideretur princeps *in capacitate sua personali*, hoc est, ut *persona singularis* & quasi privata, non habet rationem *Legis*, nec obligat *subditos* ut secundùm eam *dirigant* actiones suas. Ergo ad *obligandum subditos* non satis est, ut *Princeps* quocunque modo eis significet hoc vel illud se *velle*: nisi etiam alicunde constare poterit, eum idipsum velle ut *in capacitate suâ Politicâ*; hoc est, quatenus *Princeps* est, & caput communitatis, & ut *personam publicam* sustinet cum *Legislativâ potestate*. Quod quum ex simplici *voluntatis* suæ significatione satis constare non potest, opus est ut aliquâ magis publicâ & *solenni cremoniâ* iis quorum id scire interest testatum sit: nequis possit excusandæ suæ *inobedientiæ* putidum illud & vulgare *Non putâram* obtendere.

V. Dico *Tertiò*, In amplioribus Imperiis, quæ multas continent *Provincias*, utile saltem esse ut *promulgatio* novæ Legis fiat in singulis Imperii *Provinciis*. Sunt quibus hoc videtur simpliciter necessarium, & requiri ex naturâ *Legis*, quæ non obligat nisi à *populo* acceptetur: & proinde si *Lex* in *curiâ* Principis, aut totius Regni *Metropoli*, aut primariis aliquot *civitatibus* solùm promulgetur, non sufficere ejusmodi *promulgationem* ad obligandum eos, qui in locis & provinciis remotioribus degunt. Sed utut non sit hoc simpliciter necessarium, nec videtur enim natura *Legis* id requirere, & ex alterâ parte stat cùm *communis opinio* Doctorum, tùm *communis* plerarumque gentium *praxis*) utile tamen est id fieri, ut *Lex*, quâ *singuli* tenentur, ad *singulorum*, quoad fieri potest, notitiam perveniat. Quod quantò facilius nostro seculo, quam prioribus illis (nondum adinventâ *arte Typographicâ*) præstari potest, tantò inexcusabilius negligitur.

negligitur. Ne longè abeam; quæ est apud nos usu recepta, non modò sufficiens, sed & facillima videtur esse *Legis Promulgandæ* & commodissima simul ratio: ut scilicet *Leges in Comitiis Parlamentariis* totius Regni Ordinum consensu à *Rege sancitæ*, finitis jam *Comitiis* mox typis mandentur, idque à *Typographo Regio* & *noto charactere*, ita ut nemo posse esse dubius,, leges eas & legitimè *latas* esse, & sufficienter *promulgatas*.

VI. *Dubium Tertium.* Supposito quod Lex fuerit sufficienter *promulgata*, *quando incipiat obligare* subditos: an statim post *promulgationem* factam? An post aliquod temporis intervallum? Pro re-
1. sponsione dico *primò*, quod & extra controversiam est, *Leges* illas, in quibus definitum est certum *tempus obligationis*, quamprimum illud tempus advenerit, *statim obligare* incipere, & obligare deinceps in omne tempus futurum, nisi aut *terminus obligationis* ipsis illis legibus definiatur, aut ipsæ leges vel novâ *lege* vel contrariâ *consuetudine* abrogentur. Unde ex communi juris civilis sententiâ *Leges Imperatoriæ* de novo constitutæ non obligant Imperii subditos, nisi post *duos menses* à promulgatione factâ: quia id tempus *Authentica quadam in Novellis*, ut in omnibus legibus observandum, universaliter definitum est, idque eo consilio, quòd præsumitur facillimè posse *duorum mensium* spacio notitiam legis ad omnes subditos pervenire.
2. Dico *Secundò*, in Regnis & Rebuspublicis, ubi nihil certi de *tempore* quo Leges de novo latæ incipiant obligare aut *Jure* definitum est, aut *moribus* receptum, *Leges* in quibus non opponitur certum tempus obligationis, obligare in conscientiâ, quam primùm sunt pro consueto regionis more *promulgatæ*, omnes illos ad quorum notitiam pervenerint, aut quibus per *Legislatorem* non steterit, quò minùs innotescere potuerint. Quum enim *obligatio*

tio Legis ex voluntate *Legislatoris* pendeat, non ex scientiâ *subditi*: sequitur vigere *obligationem Legis*, quando Legislator voluntatem suam *subditis externo signo* sufficienter expresserit, sive id singulis *subditis* cognitum fuerit, sive contigerit ut aliqui fortè idipsum ignorent. Positâ siquidem *Lege*, ponitur *obligatio*; quæ convenit legi quatenus Lex est, & eam necessariò sequitur, sicut omnis necessarius *effectus* sequitur propriam suam *causam*, ut à nobis sæpè antè dictum est. Ergo quum *Legi* quamprimum *legitimè lata* est & *sufficienter promulgata*, nihil ultrà desit quod ad complendam ejus essentiam requiratur; omninò consequitur *legem* sic latam & promulgatam *statim* inducere obligationem. Neque inconvenit nasci posse in nobis *obligationem* per voluntatem & factum alterius solùm, nobis etiam nescientibus; si *obligatio* illa habeat rationem *debiti moralis*, ut loquuntur; etsi in *obligationibus* & debitis quæ oriuntur *ex contractu*, aliter se res habeat.

VII. *Dubium Quartum*; quatenus *Lex* afficiat eos, quibus, postquam *sufficienter promulgata* est, aut post elapsum tempus lege constitutum, *actu* tamen non innotescit? Quod est quærere, an cui *Lex actu cognita non est*, aut *culpæ* reus sit, ita ut peccet si contra *legem* faciat, aut *pœnam* propterea mereatur, quam *Lex* delinquentibus irrogat? Ratio dubitandi est, ex unâ parte, quia frustrà est *obligatio*, vel potiùs nulla, quæ nec ad *culpam* obligat, nec ad *pœnam*. Ex alterâ parte, tùm quia absurdum videtur, ut quis *obligetur ad impossibile*, at certè legem servare quam nescias, *impossibile* est: tùm etiam quia è duobus *Legis* quæ diximus officiis, necesse est *dirigendi* illam vim, ut naturâ priorem, alteram illam *obligandi* vim antecedere, ita ut Lex nequeat *obligare* nisi quem *dirigit*, *dirigere* autem non potest nisi sit *cognita*. Hoc imprimis

primis ſuppoſito, quod nullam admittit dubitatiõnem, ſubditum cui Lex actu cognita eſt, obligari & *ad culpam*, & *ad pœnam:* quod ad *ignorantis legem* attinet, pro reſponſione ad dubium propoſitum, *Dico primò*, qui legem ignorat ex *craſsâ negligentiâ*, quum id ſuo vitio & *latâ culpâ* contingat ut eam neſciat, nihilo ut ſaltem non multo minùs, & *peccati* reum eſſe, & *pœnam* mereri, quàm eum qui cognitam legem violat. *Ignorantia* enim *craſsa* ejus quod quis ſcire debet & poteſt, neminem excuſat: nec multum diſtare videntur (juris interpretatione) *dolus malus*, & *lata culpa*.

VIII. Dico *ſecundò*, eum qui *Legem* propterea *ignorat*, quia aliquantò *incuriosior* aut *negligentior* in eam partem fuerit, quàm in re tàm gravi oportuerat; etſi *culpâ*, quam Juriſconſulti *levem* vel etiam *leviſſimam* dicunt; quia & *culpâ* tamen, & *ſuâ*, id factum conſtat, non prorſus immunem eſſe à *legis obligatione*. Ratio eſt, quia iſtiuſmodi *ignorantia* fuit *vincibilis:* ſi enim ſubditus tantam diligentiam adhibuiſſet, quantam & rei ipſius dignitas poſtulabat, & adhibere ſolent in gravioribus ſuis negotiis homines cauti, potuiſſet (id enim jam ſupponimus) certus fuiſſe de *legis promulgatione*. *Vincibilis* autem ignorantia ejus *juris*, ſecundum quod tenetur quiſque *dirigere actiones ſuas*, non poteſt non eſſe *culpabilis:* ſi verò *culpabilis* in quocunq; demum gradu, eatenus etiam & *inexcuſabilis* eſt. Quo tamen *levior culpa* eſt, eò & in utroque foro *excuſatior* eſt *ignorantia*, & facilius apud æquos rerum æſtimatores *veniam* meretur. At lege antea *obligatum* fuiſſe, licet eam *ignoraret*, vel exinde patet, quòd quamprimum ex teſtimonio viri alicujus fide digni intelligit *legem promulgatam* eſſe, ſe protinus eâ *lege obligatum* judicat: at nulla oritur de novo ex illius viri teſtimonio *obligatio*, (neque aut *teſti* ipſi, aut ipſius *teſtimonio*,

monio, vis aliqua ineſt *obligandi*;) ergo proculdubio jam antea *lege obligabatur*, etſi nec *Legis* notitiam antè haberet, nec conſcientiam *Obligationis*.

IX. Dico *Tertiò*, eum qui *bonâ fide* & *invincibiliter*, ex caſu aut impedimento aliquo fortuito, nullâ tamen ſuâ negligentiâ, culpâve, legem promulgatam *ignorat*, (ut ſiquis *infaniâ*, aut gravi & diuturno *morbo* laboraverit, aut nuperrimè ab exteris regionibus reverſus fuerit, nec quicquam de *lege promulgatâ* aut inaudiverit, aut audire potuerit,) nec ad *culpam* nec ad *pœnam* propriè dictam eâ *lege obligari*: poſſe tamen eâ *lege* quam invincibiliter ignorat eatenus affici, ut obligetur ad *pœnam improprie dictam*, hoc eſt, ad *damnum* aliquod, ſuſtinendum. Probatur hujus aſſertionis pars prior. Nemo aut *culpam* incurrit, aut *pœnam* meretur, qui non *peccat*: at qui legem non ſervat quam *invincibiliter ignorat*, non *peccat*: ſi enim peccaret, *obligaretur ad impoſſibile*: ergo nec meritò *culpari* poteſt, nec juſtè *puniri*. Quod tamen poſſit obligari ad *damnum* aliquod ex *lege* ſuſtinendum, quæ fuit noſtræ aſſertionis altera pars, exemplo adducto clariſſimum evadet. Eſto *Lex prohibens* certum aliquod genus *contractus*, quâ lege inter alia decernitur omnes ejuſmodi *contractus* poſt unum menſem *à legis promulgatione* initos, *irritos* prorſus eſſe & *nullos*: ſiquis legis iſtius *bonâ fide* & *invincibiliter ignarus* menſe jam elapſo *contractum* ejuſmodi fortè inierit: immunis quidem erit à *culpâ*, propter invincibilem ignorantiam; immunis etiam conſequenter debet eſſe & à *pœnâ*, quæ nemini juſtè debetur niſi propter *culpam*: *damnum* tamen, ſiquod ex *nullitate iſti contractus* emergere contigerit, non ſolùm ſuſtinebit, ſed & ſuſtinere tenetur, etiam ſecundùm conſcientiam; ex vi *obedientiæ* legibus debitæ,

bitæ, & ex intuitu *publicæ utilitatis*. Quod idem ſtatuendum eſt, & in aliis quibuſdam *legibus* quamplurimis: verbi gratiâ, in eis quibus *inhabilitantur* perſonæ, quibus *revocantur* privilegia, quibus *temperantur* fœnora, quibus certa rerum venalium pretia *conſtituuntur*, & ſimilibus; de quibus fusè tractant *Canoniſtæ* & *Theologi*. Nec debet hoc cuiquam videri iniquum: etſi enim *damnum* quandoque *pœna* dicatur, id tamen fit *per Analogiam* tantum, valde *improprié*. Nam aliàs *pœnæ* propriè dictæ, & *damni*, longè diverſa ratio eſt. *Pœnâ* ſi quis inſons afficiatur, fit ei injuria: & *damnum* innocenti citra injuriam ſæpiſſimè inferri contingit. Et hæc de *Promulgatione legis*, quantum noſtro inſtituto ſufficiat, dicta ſunto.

X. De *Lege Pœnali* proximè agendum. Ubi miſſis eorum plerìſque, quæ ſolent à *Caſuiſtis* multis & inutiliter diſputari, quæque magis ad *forum externum* & litigioſum, (idque ferè ex jure *Canonico & Pontificio*, quod noſtrâ non multum intereſt,) quàm ad *forum Conſcientiæ internum* pertinent: contenti erimus pauca quædam & præcipua delibaſſe, quæ propiùs *ad conſcientiæ regimen* conducere judicamus. Occurrit in hoc genere *Dubium primum*, an ad *Legis* eſſentiam aliquo modo pertineat *pœnæ conſtitutio?* Reſpondeo, videri pertinere. Non quidem ut aliquid *intrinſecè* requiſitum ad complendam *legis eſſentiam*, ita ut *Lex* niſi appoſitâ pœnâ non eſſet *Lex*: ſed *conſecutivè* tamen, ut aliquid neceſſarium ad hoc ut *Lex* finem quem intendit efficaciter conſequatur. *Forma* enim & *eſſentia legis* in *præceptione* conſiſtit (*Præceptionem* hic intelligite latiùs ſumptam, ut *prohibitionem* ſimul complectatur: quomodo in Scripturis accipi ſolent voces מִצְוָה & ἐντολὴ, & *Theologis* communiter tàm *negativa*, *mandata* quam *affirmativa*, *Præcepta* dicuntur.) Et ab hac

præceptione

præceptione solâ pendet utraque illa *vis*, quam *Legi* inesse diximus, *dirigendi* scilicet *actionis*, & *obligandi conscientias* subditorum. Habet enim subditus sufficientem *normam* secundum quam *dirigere* debet actiones suas, & ad cujus observationem, nisi velit officio suo deesse, astringitur in *Conscientiâ*, simulac rescierit legitimum superiorem suum, hoc vel illud *legi præcepisse*, sive sit illi *legi* apposita aliqua *pœna*, sive non. Non ergo ex naturâ ipsius *legis*, quæ in merâ *præceptione* consistit, exurgit hæc *pœnam* apponendi necessitas: sed, (ut *legis præceptio* quæ nuda non (*a*) sufficeret, suum cum vigore sortiatur *effectum*,) ex duplici aliâ *hypothesi*: *subjecti* nempe, & *finis*. Expedit enim ut leges sanctissimè observentur, quæ est *hypothesis ex parte finis*: suppositâ tamen humanâ cordis innatâ pravitate (quæ est altera *hypothesis ex parte subjecti*,) fieri vix ac ne vix potest, quin contemptui habeantur vel utilissimæ *leges* (quæ est plerorumque mortalium quâ *negligentia*, quâ *pervicacia*,) ni (*b*) *metu* saltem contineantur utcunque in officio, qui ludos faciunt *Conscientiæ dictamen*. Hinc factum, (ex *duplici* inquam hac *hypothesi*,) ut Resp. salutare, & sibi necessarium semper judicarint prudentissimi quique *Legislatores*, sanctæ *pœnis* legum observantiam. Idque *Dei* ipsius exemplo, cui visus est eam quam priùm dedit homini *legem*, non sine *pœnæ* interminatione edicere, *Gen.* 3. Aliquot fortassis *boni cives*, quorum parcissima ubique seges est, solâ *officii* conscientiâ, patriæque & *virtutis amore* adducti, etsi nulla esset proposita *pœna*, ultrò legibus obtemperarent; at plurima turba solâ *formidine pœnæ* adiguntur ad *officium* faciendum. Patet igitur quæ sit in condendis legibus *pœnarum Constituendarum* necessitas.

(a) *Tacitè permittitur, quod sine ultione prohibetur.* Tert. 1. contra Marcion. ad.

(b) *Qui ratione trahuntur ad meliora non possunt, solo metu continentur.* Quintil. 12. Instit. 7.

XI. *Dubium secundum* est, de *Obligatione legis pœnalis* quoad extensionem : utrum scilicet *Lex pœnalis* obliget ad *pœnam* tantùm, vel etiam ad *culpam?* Quod est quærere, an subditus *legi* & officio suo ita faciat satis, si paratus sit *pœnam legi* constitutam subire, ut non sit peccati reus etsi *legis præceptionem* non observet : aut annon etiam *obligetur* in conscientiâ ad præstandum illud quod *lege præcipitur*. Cui dubio ut distinctiùs & clariùs respondeatur, quia magni momenti quæstio est, & cujus frequentissimus usus est in vitâ communi: explicandæ rei gratiâ, non erit alienum, nonnulla quæ prægnosci utile est, præmittere. Sciendum igitur *primò*, *legem* humanam positivam eam solam *pœnalem* dici, quæ ex arbitrio Legislatoris expressè statuit in transgressores *pœnam* aliquam *temporalem :* adeóque in totâ hac tractatione, quoties occurrit *pœnæ* mentio, non aliam intelligi pœnam nisi *temporalem*. Dupliciter autem sumitur *Temporalis :* aut ut *Spirituali* opponitur, aut ut *Æternæ*. Accipiuntur enim ferè in communi sermone ut membra invicem contradistincta: nunc *Spirituale, & Temporale*; nunc *Æternum & Temporale*. Quin ergo *tria* sunt omninò *Pœnarum genera*; sive quis *species*, aut *modos*, aut *gradus* dicere malit. Quicquid enim *Pœnæ* nomine venit,

1. aut est *primò Pœna spiritualis* ; qualis est amissio sive carentia gratiæ & *amicitiæ Dei*, sive *gaudii interni* & consolationis quæ ex ejus gratiæ amici-

2. tiæque sensu oritur. Aut est *secundò Pœna Æterna*, quæ consistit partim in æternâ *carentiâ beatificæ visionis* Dei & Christi, partim in æternis *inferni cruciatibus*.

3 Aut est *tertiò Pœna Temporalis*, ab utraque priori distincta ; quæ & pertinet ad statum *præsentis vitæ*, & circa *corpus* ac *res externas* tantùm versatur ; nec tollit ex se & necessariò aut *sensum* gratiæ Dei, aut vitæ æternæ *spem :* cujusmodi

jusmodi sunt *amissio pecuniæ, exilium, carcer, infamia, minutio capitis, flagella,* & quæ sunt ejusmodi alia, ipsa denique *mors corporalis.* Ejusmodi pœnarum quæ præcipuæ habentur, & frequentioris sunt usus, ad 4 capita revocantur, *Ezr.* 7. 26. *Mortem* scilicet, *Exilium, Amissionem bonorum, & Carcerem.*

XII. Sciendum *secundò*, *Pœnam*, ut *culpæ* oppositam, iterum duobus modis accipi. Aliquando enim latè & *Materialiter* accipitur, prout ei opponitur *oppositione contrariâ*; id est, ut species altera condividens idem genus. Et sic omne *malum* quod cuiquam obvenit, quod non est *malum culpæ*, *Pœna* dicitur, vel *malum pœnæ*, etiamsi non infligatur ei qui id ipsum patitur propter aliquam antecedentem *culpam*, sed aliunde (ut casu fortassis, aut per injuriam) contingat. Sic *morbus* inopinus, *pecunia* furto ablata, *vulnus* à latrone illatum, naufragio aut incendio *amissa bona*, omne denique *damnum* aut *nocumentum* quod perpessu grave est, inter *Pœnalia* numerari solent; & sub *Pœnæ* appellatione venire. Quandoque etiam restrictiùs accipitur *Pœnæ* vocabulum, & quasi *formaliter*, prout Culpæ opponitur *oppositione relativa*; id est, quatenus quis eâ afficitur propter præcedentem *culpam*: ut siquis ob rem alterius *furto* sublatam multetur *quadruplo*, aut *exulare* jubeatur propter *seditionem*. Et hæc est propria, prior illa impropria, vocis *Pœnæ* significatio: impropriè enim *Pœnæ* dicitur, quam non præcessit *Culpa*. Unde illa notissima *Pœnæ* definitio, quòd sit *Supplicium, quo quis propter delictum afficitur.* Secundum utramque vocis significationem loqui intendimus, in præsenti disputatione prout res postulabit. Sed posteriot hæc præcipua est: quia *pœnalis Lex* dicitur, non tàm respectu *damni* aut nocumenti, quod alicui potest occasione *Legis*, (id-

que fortaſſis juſtè, ſine aliquâ tamen ſuâ *culpâ)* contingere; quàm reſpectu illius *ſupplicii*, quod ex *Legis* determinatione conſtitutum eſt eis qui eam tranſgrediuntur.

XIII. Sciendum *Tertiò*, *Legem Pœnalem*, aliam eſſe *purè Pœnalem*, aliam *mixtam*. *Lex purè pœnalis* eſt, quæ ſimplici ordinatione *pœnam* apponit tantùm, nec tamen quicquam, expreſsè aut *jubendo* præcipit aut *vetando*. Exempli gratiâ, *Lex* ſit quæ poteſtatem faciat popularibus alicujus *urbis* vel *oppidi*, eligendi quotannis unum aliquem ex honeſtioribus civibus in *Prætorem*, cum adjectâ hujuſmodi clauſulâ, "*Qui civium electus prætura* "*urbanam recuſaverit, centum aureos in commune* "*pendito*. Hæc Lex *purè pœnalis* eſt: quia *pœnam* conſtituit quidem recuſantibus id munus ſuſpicere; nulli tamen idipſum aut ſuſcipere *præcipit*, aut *prohibet* recuſare. *Lex pœnalis mixta eſt*, quæ aliquid fieri *præcipit* aut *vetat*, adjectâ inſuper *pœnâ* tranſgreſſoribus irrogandâ. Exempli gratiâ, ponamus *Legem* ſub hâc aut ſimili formâ promulgari, "*Nemo merces domeſticas extra regnum exportato*, "*aut peregrinas merces advectas intra regnum di-* "*vendito, niſi conſuetum vectigal antè ſolverit:* "*qui ſecus fecerit mercium amiſſione luito*. Lex *pœnalis* eſt, quia appoſitam habet *pœnam*: non tamen *purè* pœnalis, ſed *mixtè*; quia *(*ſub illâ *pœnâ) præcipit* vectigalia ſolvi, *vetat* afferri aut diſtrahi merces vectigali inſoluto. Sunt qui *duabus* his *tertiam Legi pœnalis ſpeciem* addendum putant: ſcilicet, quæ *præceptionem* ſimul contineat & *pœnam*, neutram tamen poſitivè & ſpecialiter, ſed *ſub diſjunctione* ἀδιαφόρως alterutram. Exemplo ſit *Lex* ſub tali forma, "*A popularibus electus, aut prætu-* "*ram gerito, aut centum pendito*. Atqui nihil opus eſt ob hanc cauſam addi *ſpeciem novam*. Nec enim multiplicandæ ſunt rerum *ſpecies* ſine neceſſi-

tate:

tate: & *disjunctiva* hæc forma proponendi legem ad *purè pœnalem* referri debet, quia *præceptionem* reipſa nullam continet. Si dicas, *præcipi* duarum rerum, etſi non *definitè* alteram, *indefinitè* tamen alterutram: facile regeram, at *præcipere indefinitè*, & ſub disjunctione, non magis *præcipere* eſt, (ſiquidem propriè loqui velimus,) quàm *homo pictus* eſt *homo*. Eſt ergo *disjunctiva* hæc *Lex*, *purè* (ut dixi) *pœnalis*: quod vel ex collatâ utriuſque exemplî formâ manifeſtum eſt. Sive enim edixerit Legiſlator illo modo, *Qui electus præturam recuſaſaverit centum pendito*; ſive hoc altero, *Electus aut præturam gerito, aut centum pendito*: tantundem eſt. Utrobiq; *ſenſus* idem, eadem *verborum vis*, par *obligatio*.

XIV. Sciendum *Quartò*, inter obligationem ad *culpam* & obligationem ad *pœnam temporalem*, non eſſe neceſſariam connexionem; aut certè non ita neceſſariam ut ſit etiam *reciproca*. A *pœnâ* quidem *temporali propriè dictâ* ad *culpam* neceſſaria eſt conſecutio: validum proinde eſt hoc argumentum, *Petrus ex lege puniendus eſt*, ergo *culpam admiſit*. Sed à *pœnâ temporali minùs propriè dictâ*, puta *damno* aut re ſimili, non neceſſariò inſertur *culpa*: poteſt enim aliquis *ſine culpâ* ſua obligari ad *damnum*, ut aliquoties antè diximus. Neque etiam à *culpâ* ad *pœnam temporalem reciproca* eſt conſecutio; quia fieri poteſt ut quis obligetur ad *culpam* ut interim non obligetur ad *pœnam*: pœnam nimirum temporalem; nam *ſpiritualis* & *æternæ pœnæ* longè alia ratio eſt. Verbi gratiâ; ſiquis *culpam* admiſerit (puta ſi *mendacium* dixerit, ſi amici *arcana conſilia* prodiderit, ſi proximi *famam ſuſurris* læſerit, aut aliud ſimile) cui *lege humanâ* nulla ſit *pœna* conſtituta: non poterit ſine injuſtitiâ ab homine, neque verò neceſſe eſt eum à Deo affici *pœnâ* aliqua *temporali*. Cæterùm, ne quis ſibi im-

probus nimis adblandiatur, peccétque ista licentiùs, quòd putet se exsortem fore *pœnæ temporalis*: expedit ei subinde meminisse, obligatum se nihilominùs *ad pœnam* multò graviorem, *spiritualem* scilicet, & *æternam*. Quæ utraque *pœna* cum omni *culpâ* ita necessariò & *reciprocè* conjuncta est, ut *pœna* semper supponat antecedentem *culpam*, (Deus enim neminem *punit* immeritum;) & *culpam* necessariò tandem consequatur (nisi succurrat Dei clementia, culpam remittentis in Christo, per fidem & pœnitentiam,) commerita *pœna*.

XV. His ita præmissis, ut dubio proposito respondeatur, pono aliquot conclusiones. *CONCLUSIO PRIMA.* Quatenus *Lex pœnalis* obliget subditum in Conscientia, ex mente & *intentione Legislatoris*, si de eâ certi aliquid constet, imprimis judicandum est. Hoc est, si certò constet *Legislatorem* intendisse obligare subditos *ad culpam* etiam, & non solùm *ad pœnam*; certum est eos obligari ad *observandum* id quod lege *præcipitur*, nec satisfacere officio, si parati sint *pœnam* lege constitutam *subire*. Quòd si manifestum sit eum non intendisse obligare nisi *ad pœnam tantùm*; subditos etiam certum est *ultra pœnam* non obligari. Ratio est, quia fundamentum *obligationis Legum*, (ut aliàs ostendimus,) est *Legislatoris* potestatem habentis *voluntas* sufficienter manifestata: Ergo ubi *voluntas Legislatoris*, quæ est adæquata *mensura* ejus *obligationis* quam *Lex* inducit, manifesta est; de *obligationis mensurâ* non est quòd ulterius ambigatur.

XVI. Quæres fortasse, quæ *certitudo* sufficiat ad hoc, ut subditus aliquis possit esse securus in Conscientiâ, sibi satis constare quæ fuerit mens & *intentio Legislatoris*? Respondeo, frustrà expectari in *Moralibus*, propter infinitam circumstantiarum varietatem

varietatem & incertitudinem rerum humanarum, *certitudinem* quam vocant *Mathematicam*, quæ demonstratione constat, & cui impossibile est subesse falsum. Haberi tamen potest de *Legislatoris intentione* plerumque *certitudo* quædam *Logica*; quæ scilicet colligitur ex ipsis *Legis verbis*: è quibus ita perspicuè claret quandoque ipsius *intentio*, ut non sit opus ulteriore evidentiâ. Elucescit autem *mens Legislatoris*, partim ex formâ & *modo præcipiendi*; partim ex *pœnæ* appositæ *gravitate*: sed præcipuè ex *præmio ipsius Legis*; in quo, ut acceptior sit populo *Lex*, solet *Legislator* consilii sui de eâ Lege ferendâ *causas* & rationes exponere, quàm sit *Lex justa*, quàm fuerit tollendis incommodis & abusibus *necessaria*, quàm futura sit *Reipublicæ utilis*. Ex quibus omnibus debitè expensis, unà cum *circumstantiarum* etiam justâ collatione, non erit difficile ut plurimum viro probo & prudenti intentionem *Legislatoris perdiscere*, & habere de eâ *certitudinem sufficientem*, id est, *Moralem*; (in moralibus enim sufficit *certitudo moralis*;) ita ut possit concludere *Legislatorem* hoc, vel diversum, indubiè *intendisse*. Quòd si subditus non sit tanti acuminis vel judicii, ut omnia possit rationum ex utrâque parte momenta rite expendere; aut si vereatur, (quum sit unusquisque in *causâ propriâ* parum *idoneus judex*,) ne in sui ipsius gratiam, *Legislatoris* mentem *favorabilius* interpretetur quàm oporteret: consultissimum erit subdito in utroque casu, si negotium sit tanti, (hoc est, si futurum sit ei valde incommodum & onerosum id observare quod *Lege* præceptum est) ad virum aliquem probatæ pietatis & peritiæ negotium deferre, ei rem totam nudè, simpliciter & sincerè aperire, & in ipsius demum judicio & sententiâ acquiescere.

XVII. Sed quia fieri potest, nec rarò fit, ut post adhibitam omnem diligentiam de *mente Legislatoris* ex ipsâ *Lege* nulla habeatur certitudo, aut non tanta ut in eâ turò acquiescat viri boni conscientia: quærendum ulteriùs est, in tàm dubio casu, utram *interpretationem* magis expediat sequi; *benigniorem* nne quod nonnullis visum, an ut alii suadent, *strictiorem*? Dicitur vir magnæ inter *Canonistas* authoritatis *Martinus Navarrus* in eâ fuisse sententiâ, ut putaret nullam *Legem Pœnalem* obligare *ad culpam* per se, sed tantùm *ad pœnam*. Alii è diverso docuerunt, omnem *Legem pœnalem*, nisi de Legislatoris mente constet in contrarium, obligare *ad culpam*. Fateor mihi semper suspectas fuisse *extremas* quasque *sententias*: & fieri potest, ut quemadmodum illi nimis *laxè*, sic isti nimiùm *rigidè* pronunciârint. Ut ergo in re tam dubiâ, certi aliquid quod sequamur habeamus: esto hæc CONCLUSIO SECUNDA. *Lex purè pœnalis, per se & ordinariè, obligat tantùm*
1. *ad pœnam, non item ad culpam.* Dico *primò, Lex purè pœnalis*: sive ea categorice enuncietur, sive
2. disjunctivè. Dico *secundò, Per se*: quia per accidens, & ex suppositione *prioris obligationis* potest obligare & ad culpam. Cum scilicet *Lex pœnalis* eo fine lata est, ut *metu pœnæ* subditi cogantur ad *officium*, ad quod ante obligati erant *Lege* aliquâ priore, *Divinâ, Naturali*, aut *Humanâ*. Sic istæ pœnales. [" *Qui hominem occiderit, capite* " *plectitor. Qui merces exportat, aut vectigal antè* " *solvito; aut merces amittito,*] obligant *ad culpam*: ita ut conscientiam non liberaverit siquis *pœnam* subierit, nisi & *præceptioni Legis* paruerit. Non tamen *per se & virtute propriâ* sic obligant, sed vi *obligationis præcedentis* ex anterioris alicujus legis præceptione enatæ. Obligatus enim erat subditus, dictis legibus ex hypothesi nostrâ nondum

dum latis, & *Lege Divinâ* ne perpetraret *Homicidium*; & *Lege Patriâ*, ad *vectigalia* imperata ſolvendum. Dico *tertiò Ordinariè*: quia fieri poteſt *extraordinariè*, rerum præſentium ſtatu & conditione ſic exigente, ut quod aliàs *liberum* eſſet poſſétque omitti, evadat *pro hic & nunc* ita factu *neceſſarium*, ut peccet & officio ſuo deſit qui idipſum non fecerit. *Ordinariè* tamen, & extra caſus ejuſmodi ſingulares; qui paratus eſt *pœnam* legi appoſitam ſubire, lege illâ, ſi ſit *purè pœnalis*, non ultrà tenetur.

XVIII. Ratio totius *Concluſionis* eſt, quia *Legiſlator* non obligat niſi *præcipiendo*: proinde *ſimplex ordinatio*, qui nihil præcipit, non magis *ex ſe obligat*, quàm amici *conſilium*, aut viri gravis *adhortatio*. Ut enim qui dat alteri *conſilium*, aut eum *hortatur* ut hoc vel illud faciat, *declarat* quid ab eo cupiat fieri, non tamen eum ut id faciat *obligat*, ſed nec obligare intendit: haud aliter *Legiſlator* eâ lege, quâ nihil ſubdito *præcipit*, ſed tantùm oſtendit quid ab eo ſub propoſitæ *pœnæ* conditione fieri velit, præſumendus eſt non habuiſſe voluntatem eum ulteriùs *obligandi* quàm ad propoſitam *pœnam*. Quia ſi intentionem habuiſſet obligandi & *ad culpam*, facillimum ei fuiſſet, additâ duntaxat *præceptione* ſuam illam intendonem ſignificare. Ergo cum nec ſimplex & *nuda ordinatio* ex ſe obliget *ad culpam*, nec poſſit addicto *pœnæ temporalis* ex ſe obligare niſi *ad pœnam temporalem* ſubeundum; manifeſtum eſt *Legem purè pœnalem*, quæ præter iſta duo (ſimplicem dico *ordinationem*, & adjectam *pœnam temporalem*,) nihil in ſe continet, quorum neutrum eſt *obligatorium ad culpam*, non poſſe ex ſe *ad culpam*, ſed *ad pœnam* tantùm obligare. Et eſt ſimile de *Legibus* quas vocant *conventionalibus*: quo exemplo libentiùs utor, quòd concluſionem noſtram

ſtram non confirmet modò, ſed & egregiè illuſtret. Cui etiam addi poſſit *Teſtatoris Voluntas*; & alia nonnulla, quorum eſt (quod ad *obligandi vim* ſaltem attinet) ratio omninò conſimilis. Incolæ alicujus villæ, qui *condendi Leges* proprie dictas poteſtate carent, in *curiâ Domini manerii* (ſic enim ex uſu forenſi loquendum eſt) aut aliàs *extra curiam*, de rebus quibuſdam ad pacem & juſtitiam inter vicinos conſervandam conducentibus inter ſeſe *pâciſcuntur*, multâ etiam pecuniariâ *nomine pœnæ* iis conſtituta, qui ſic inita *pacta* violaverint. Cùjuſmodi *conventiones*, noſtratibus vernaculo ſermone By-Laws dicuntur, hoc eſt, *Incolarum Leges*: (By etenim priſca Saxonum Lingua *habitationem* ſignificare notant Antiquariæ rei peritiores viri docti:) nos cum aliis, docendi cauſa, *Leges conventionales* dicemus. Etſi enim *pacta* ſint ſolùm, & *Conventiones* inter privatas perſonas, & non *Leges* (ſiquidem propriè loqui velimus) ob defectum publicæ authoritatis; *Leges* tamen dici ſolent propter *ἀναλογίαν* illam quam habent cum propriè dictis legibus, quantum ad duos illos ſæpè dictos *Legum effectus*, *dirigendi* ſcil. & *obligandi*. Nam ſicut *Leges* ſubditos; ſic iſtæ *Conventiones* perſonas conſentientes & *dirigunt* in agendo, & *obligant* ad officium. Certum eſt autem in iſtiuſmodi *Conventionibus*, perſonas contrahentes non intendiſſe ſe mutuò obligare *ad culpam*, ſed *ad pœnam* tantùm, exempli gratiâ, "*Paciſcuntur inter ſe incolæ alicujus villæ, ſingu-*
"*los patresfamilias menſe Maio quotannis tridu-*
"*anam operam reficiendis viis publicis perſonali-*
"*ter collocaturos: qui non fecerint* (ſupponamus
"aurem ſingulas diurnas operas decem denariis
"æſtimari) *viginti denariorum multâ luituros.*
Hâc *Lege conventionali* certum eſt perſonas contrahentes illud imprimis *intendiſſe*, ut *viæ publicæ*

Camden. in Britan. l. p. 408.

quotannis

quotannis reficerentur, quin & illud insuper voluisse, ut unusquisque pater-familias *personalem operam* in rem tàm utilem conferrent: aliter enim dupli multam secùs facientibus non constituissent. Cæterùm non minùs ex alterâ parte cerum est, eos non *intendisse* se mutuò ulteriùs *obligare* quàm ad *multam* solvendam; si cui ipsorum aut per alia negotia non liceret, aut quacunque aliâ de causâ non libéret, *personalem* suam *operam* præstare. Sic in re testamentariâ (nam & (*a*) *Testamentum* instar *Legis* est, executorem & (*b*) legatarios *dirigendo* pariter & *obligando*) "*Caium vult ut Caia uxor* "*quoad vidua remanserit ædes cum fundo vicino* "*quas à Titio emit retineat; si alteri nupserit,* "*tas amittat.* Constat id voluisse *Caium*, ut uxor vidua remaneret, nec alteri nuberet, ea enim intentione *conditionem* illam apposuit, ut uxorem tanti *damni metu* à secundis nuptiis arceret. Nec tamen apponendo talem conditionem intendit (imò ne potuit quidem intendere) uxorem obligare *ad culpam*, ita ut peccaret si alteri nuberet.

(a) *Imperia mortuorum.* Senec. 3. controv. 9.

(b) *Legatum est, quod legis modo testamento relinquitur.* Ulpian. Instit. cap. 26.

XIX. Ast, inquies, *ad culpam* & *Pacta* obligant, & *Testamenta* obligant. Nam & is *peccat*, qui *pactum* conventum non servat: & peccat *legatarius*, si aliter fecerit quàm testamento cautum est. Respondeo, longe aliud esse, si quis *conventa*, *testamentum*, aut *leges* violet: aliud si quis contra *ejus quicum contraxit*, *Testatoris* aut *Legislatoris voluntatem* fecerit *sub conditione* latam vel prolatam. Quid interfit, quæ antè adduximus exempla optimè docebunt. In *legem illam conventionalem*, de triduanâ operâ præstandâ sub multâ pecuniaria; non continuo *peccat*, qui operam non confert, nisi & *multam* solvere recusec: stat enim *pactis* si alterutrum fecerit, idque secundum *intentionem pacisc entium*, qui intendebant ad illam operam

operam præſtandam ſe mutuò *obligare* quidem, non tamen ſimpliciter & abſolutè ſed *ſub conditione* prædictâ. Sic & in *lege* illa *Teſtamentaria, Caia*, ſi *Caio* defuncto alteri nubat, *non peccat* nubendo, etſi certum ſit *maluiſſe Teſtatorem*, proinde & *voluiſſe* (nam *qui mavult vult*) ne id fieret: *peccaret* tamen proculdubio, ſi alteri jam nupta, legatas *teſtamento ſub eâ conditione* ædes cum fundo ſibi retineret nec hæredi reſtitueret. Ratio utriuſque exempli eadem eſt; ſcil. quia *obligatio* utrobique non fuit pura, *ſimplex & abſoluta*, ſed *conditionalis* tantùm obligatio: *conditio* autem ſemper & ex ſui naturâ ſuſpendit *obligationem*, ita ut *conditione* præſtitâ, ipſo facto, quaſi jam ſoluto vinculo, cadat *obligatio*. In *Legibus* item *purè pœnalibus* eodem omninò modo ſe res habet, quantum *ad obligandi modum & menſuram*: quod facilè intelligent, quibus iſta inter ſe conferre vacat & libet; ut non ſit nobis opus his explicandis diutiùs immorari.

1. XX. Sed inſtabit adhuc fortaſſis quiſpiam: *primò*, non poſſe quenquam obligari *ad pœnam*, quin obligetur etiam *ad culpam*: quia non poteſt juſtè alicui *pœna* irrogari, niſi propter antecedentem *culpam*, juxta illud Auguſtini, (a) *Omnis pœna ſi juſta eſt, peccati pœna eſt*. *Secundò*, de ratione legis eſſe, ut aliquid *præcipiat*: ergò *legem* illam, quam dicimus *purè pœnalem*, aut non habere rationem *Legis*, ſi nihil præcipiat; aut ſi contineat in ſe ſaltem implicitè aliquam *præceptionem*, obligare & *ad culpam*: cùm ſit *culpa* nihil aliud, quàm *juſtæ præceptionis tranſgreſſio* ſive violatio.

(a) Auguſt. 1. Retract. 9.

XXI. Ad prius *objectum* variè reſponderi poteſt. Verè enim dici poteſt *primò*. *Pœnam* quidem *æternam*, in quantum perfectam habet pœnæ rationem, non poteſt aliter conſiderari niſi *ſub ratione pœnæ*, propterea neceſſariò ſupponere *culpam*

pam aliquam antecedentem quæ eam promerita ſit, & propter quam, ſine ullo alio reſpectu, qui *culpæ* reus eſt, eâ *pœna* afficitur: at *pœnæ ſpiritualis*, tùm etiam multo magis *pœnæ temporalis*, non eſſe eandem per omnia rationem. Etſi enim ſupponat utraque quatenus *pœna* eſt antecedentem aliquam *culpam* tali *pœna* dignam (aliàs utique non eſſet *juſta*:) quia tamen poteſt utraque aliter conſiderari quàm *ſub ratione pœnæ*, per reſpectum ſcilicet ad *finem* à puniente intentam, (hoc eſt, quatenus ordinatur non tàm ad *vindicandam culpam* præteritam, quàm ad *impediendam culpam* futuram;) inde fit, ut nec Deus, cum hominem *pœnâ*, ſive *ſpirituali* ſive *temporali* affligit, nec homo, cum hominem *pœnâ temporali* afficit, ſemper eorum *peccata* aut *culpas* reſpiciant, ſed habeant ſæpiſſimè propoſitos ſibi alios *fines*. Quò pertinet reſponſum illud domini noſtri Jeſu Chriſti Diſcipulis interrogantibus de *homine cæco nato*, ſuâne an paternâ culpâ id ei accidiſſet, ut *cæcus naſceretur*, Joh. 9. 3. *Nec iſte peccavit*, inquit, *nec parentes ejus* (ſcilicet ut cæcus naſceretur) *ſed ut opera Dei manifeſtentur in eo*, hoc factum eſt. Ratio eſt; quia in *moralibus*, eorum quæ fiunt æſtimatio, itémque & denominatio, à *causâ finali* potiùs ſumi debet, quàm à *causâ efficiente meritoriâ*.

XXII. Deinde *ſecundò* dici poteſt, *pœnæ temporalis* relationem ad *culpam* in eâ duntaxat *pœnâ* propriè ſpectari, quæ culpæ *relativè* opponitur; non item in eâ quæ culpæ *contrariè* tantùm opponitur, quæ eſt laxior ejus vocis ſignificatio & minùs propria. Hanc diſtinctionem antè explicuimus in *ſecundo* hujus *dubii præcognito*; nec opus eſt multis repetere. Sufficerit meminiſſe pœnam *legi purè pœnali* appoſitam, non ſtrictè & propriè, ſed impropriè & latè *pœnam* dici, prout ſignificat

nificat alterum *mali* genus à *malo culpæ* diversum. Quale genus *pœna* potest sine injustitiâ legali alicui inferri *propter finem utilem*, (ut, verbi gratiâ, ad vitandum aliquod incommodum publicum) citra peccatum personæ patientis. Sic enim accepta *pœnæ* appellatio, omnia *Infortunia*, *Damna*, *Adversa*, aut quicquid homini accidit quod mallet non evenisse, complexu suo continet.

XXIII. Ista si cui vestrum minùs satisfecerint, (nec ego sanè multùm contendero,) ast illud saltem imprimis dignum est observatu, quod *tertio loco* nunc subjicio, quum & totam hanc exhauriat *dubitationem*, & alteri simul *objectioni* apprimè occurrat. Nimirum *legem pœnalem* qualis nunc sub incude est, quam utrumque intendit, & *obligare* subditum scil. & tamen *non nisi conditionaliter* obligare; *dupliciter* posse considerari, vel
1. *tripliciter* potiùs. *Primò*, præcisè quantum *ad id*, *ad quod* sub tali conditione præstandum intendit
2. obligare: *Secundò*, quantum ad *conditionem* illam præcisè, sub quâ intendit obligare; quorum illud *legis ordinationem*, hæc appositam ei *pœnam* con-
3. tinet: *Tertiò*, quoad *totum aggregatum*, hoc est, *legem* ipsam totam, quæ ex utriusque complexione constitit, simul sumptam. Hâc positâ distinctione, dico *primò*, legis partem illam quæ *conditionem* sive pœnam tantùm continet, *per se* non
1. obligare *ad culpam*: *nuda* enim *conditio nihil ponit in esse*, ut omnes concedunt, & est ex se manifestum. Non ergo *peccat*, imò officio suo optime defungitur, qui *legis pœnam* vitat, modò id
2. quod Lex *ordinat* præstiterit. Dico *Secundò*, nec illam legis partem quæ *ordinationem* continet, per se obligare *ad culpam*. Quia nulla *Lex* obligat ultra intentionem *Legislatoris*: *Legislatorem* autem non intendisse eâ legis parte *per se* obligare subditum *ad culpam* certum est; non enim intendisset

disset eum *simpliciter obligasse*, quia illa pars per se & præcisè sumpta nullam continet in se *conditionem*; at ex additâ in alterâ parte legis *conditione* patet eum non intendisse *simpliciter obligare* ad id præstandum quod Lex ordinat, sed *sub conditione* in lege expresâ. Dico tamen *Tertiò*, *Legem Pœnalem*, integrè & conjunctim sumptam, obligare & *ad culpam*. Hoc sensu, ut nimirum *culpæ* reus sit & *peccet* contra legem, qui cum *alterutram* ejus partem præstare debeat, *neutram* præstat. Sicut enim apud *Dialecticos* veritas propositionis *disjunctivæ* pendet ex veritate *unius alicujus partis*; ita ut *tota vera* sit cujus *altera pars* est vera, *falsa* autem non sit nisi *utraque pars* sit falsa: sic in *moralibus*, legem *disjunctivam* (omnis autem *Lex purè pœnalis* disjunctiva est, aut *formaliter*, aut *equivalenter*,) Legem, inquam, disjunctivam *observat*, qui facit è duobus propositis *alterutrum*; non *violat* nisi qui *utrumq;* negligit. 3.

XXIV. His satis, ut opinor, explicatis, quæ de *legis purè pœnalis* obligatione dicenda videbantur, ad *legem pœnalem mixtam* transeamus. De quâ sit *tertia* nostra *Conclusio*; *Lex pœnalis mista* (quæ scilicet apertè aliquid *præcipit*, observari, & quò diligentiùs observetur quod præcipitur, *pœnam* transgressoribus constituit,) *& ad culpam obligat, & ad pœnam*: ita ut nec *legi* satisfaciat, nec *conscientiæ* suæ, qui *pœnam* sustinet, nisi & illud fecerit quod *lege* imperatur. Ad *pœnam* obligare ejusmodi *legem* nemini potest esse dubium: aliàs quis usus esse posset *adjectæ pœnæ*? Obligare autem & *ad culpam* inde patet, quòd manifestam continet *præceptionem*; & omnis præceptio obligat *ad culpam*: siquidem nihil aliud est *Culpa*, quàm præcepti alicujus transgressio, ὁ γὰρ ἁμαρτία ἐστὶν ἀνομία, 1 *Joh.* 3. Nec potest probabiliter dici, quod tamen sensisse videtur *Navarrus*, Legislatorem

rem apponendo *pœnam* voluisse significare, se non habuisse intentionem obligandi nisi *ad* illam appositam *pœnam* tantùm. Animadvertite quæso, quàm perversum sit *pœnæ* constitutionem, quam certum est eo fine appositam esse *præceptioni*, ut ipsa *præceptio* ejus *pœnæ* metu sanctiùs & diligentiùs observaretur, sic interpretari, ut *præcepti obligationem* invalidet & tollat? Infinitæ sunt per orbem terrarum, adjectis insuper *pœnis*, latæ in fures, latrones, homicidas, perjuros, aliósque nefarios & sceleratos cives, *leges*: tulit etiam *legem* Deus Creator protoplastis hominibus, quâ eis *esum ligni* quod erat in medio paradisi *interdixit*, appositâ si comederent *mortis pœnâ*, Gen. 2. Adeóne reperiri quenquam sanæ mentis inopem, ut existimet obligatum lege hâc divinâ *Adamum*, obligatos legibus illis humanis *alios*, *ad pœnam* tantum, non etiam *ad culpam*? Quis dixerit, (ut illas alteras omittam *leges humanas*) *lege illâ divinâ* Adamum non fuisse *obligatum in conscientiâ*, ut à fructu vetito *abstineret*; sed ad hoc tantùm, ut si comederet paratus esset *mortis sententiam* subire? Rejectâ ergo *Navarri* sententiâ, (si ea fuerit ipsius indubiè sententia, quod de tanti nominis viro vix crediderim) quæ & periculosa est, & ab omnibus ferè reprehenditur; dicendum est. *Legem pœnalem mixtam*, quum & *pœnalis* sit, & *præceptiva*, obligare & *ad pœnam* & *ad culpam*: *ad pœnam*, quatenus *pœnalis* est, & *ad culpam*, quatenus *præceptiva* est.

XXV. Restat *Dubium tertium*. An & quatenus teneatur *legis pœnalis transgressor*, ad pœnam lege constitutam *ipso facto* subeundam? Festinato opus est; ideóque rem paucis absolvam. Dico igitur
1. *primò*, si *pœna* lege constituta ejusmodi sit, ut non imponat transgressori aliquid ab ipso *faciendum* vel *patiendum*, sed consistat potiùs in quadam *inhabilitate*

habilitate ad faciendum aliquid quod facere esset ipsi *commodum*, aut in *incapacitate* recipiendi aliquid quod esset ipsi *gratum* vel *utile*; teneri legis violatæ reum *ipso facto* pœnam subire. Multæ sunt *Leges* quæ prohibent transgressores hoc vel illud facere; ut leges civiles propter certas causas impediunt *translationem Dominii*. Sunt etiam multæ *leges*, quæ delinquentes decernunt ad aliquod temporis spacium *incapaces* alicujus *muneris* vel *dignitatis*: ut si prohiberetur statuto Academiæ *perturbator pacis*, ne liceat ei infra biennium post crimen admissum in domo Congregationis *gratiam suam* proponere. In his aliisque similibus casibus, ubi *pœna* in solâ *inhabilitate* vel *incapacitate* consistit; quia ad eiusmodi pœnam sustinendam non requiritur aliqua personæ puniendæ *cooperatio*; sed operandi potiùs *cessatio* quædam: tenetur sine dubio qui legem violavit, eam *pœnam*, etiam non requisitus, ultrò sufferre. Dico *secundò*, si *pœna* lege constituta sit ejusmodi, ut ad *legis executionem* necessariò requiratur *cooperatio* aliqua personæ delinquentis; hoc est, ut qui *puniendus* est ipse aliquid *faciat*: non teneri reum (*ordinariè*) ad ejusmodi pœnam *ipso facto* subeundam, ante latam à judice sententiam: sive, quod idem est, priusquam à personâ legitimam authoritatem habente ea *pœna* ab ipso exigatur. Tenetur quidem reus *pœnas dare*; sed si reposcantur: aliàs non tenetur. Dico *tertiò*, reum, post latam à judice *sententiam*, aut à personâ legitimam authoritatem habente *requisitum*, ad pœnam *sponte* suscipiendam teneri, etiam cum aliquâ suâ *cooperatione*; si ejusmodi *cooperatio* non sit contra *humanitatem*, etsi aliàs fortasse admodum gravis & onerosa. Exempli gratiâ, si jubeatur pœnæ nomine grandem *pecuniæ summam dependere*, *regno exire*, &c. tenetur reus vi legis id facere. Quòd si *pœna*

2.

3.

impoſita non *grave* ſit tantum, ſed aliquid etiam in ſe contineat quod ſit *inhumanum*, ut ſi quis jubeatur *ſe flagellare*, *dextram ſibi præcidere*, *cicutam bibere*, &c. dico *quærtò* in ejuſmodi caſibus teneri quidem reum, ad *pœnam* eam, quam ſcivit lege conſtitutam, quámque culpâ ſuâ commeruit, *paſſivè ſubeundam*; non item obligari *ad activè cooperandum* in eâdem. Et hæc de *Legum promulgandarum neceſſitate*, & de *Legum Pœnalium obligatione*, quæ ad legum *cauſam formalem* aliquo modo pertinere videntur, dicta ſunto.

PRÆ-

PRÆLECTIO NONA.

De Legum Humanarum Obligatione ex parte Cauſæ Finalis:

1 TIM. II. 2.

—— *Pro Regibus, & pro omnibus qui in Sublimitate conſtituti ſunt: ut quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & honeſtate.*

1. DE *Legum Humanarum obligatione* quod ad *Cauſam Materialem*, *Efficientem Formalem* attinet, prout res tulerat (ſuſius alicubi forſaſſis, alibi contractiùs, quàm par erat,) egimus undecunq; ſuperioribus prælectionibus: ſupereſt ut ad ea quæ *ad Legum cauſam Finalem* pertinent dubia pertractanda pergamus porrò. Sed antequam ad illa dubia diſſolvenda perveniam, illud interim præmittendum eſt, & ut res indubia ſupponendum, *Legum ultimum finem eſſe Bonum communitatis*, ſive pacem & tranquillitatem publicam. Probatur hoc *primò*, 1.
ex ipſis itiis Apoſtoli verbis, [ἵνα ἤρεμον καὶ ἡσύχιον βίον διάγωμεν, *ut vitam quietam & tranquillam agamus.*] Hortatur nimirum hic Apoſto-

lus, ut fiant cùm privatim, tùm vel maximè *in publicis cœtibus*, (sin enim, cum optimis quibusq; interpretibus, hunc locum intelligendum existimo,) *obtestationes, preces, postulationes, & gratiarum actiones*: ut pro omnibus in universum hominibus *primò* (ex intuitu *Charitatis*, & in ordine *ad finem spiritualem*, felicitatem scil. æternam in vitâ futura,) in quantum sunt omnes homines, aut *alii*, aut saltem *potestate*, membra *Corporis Christi Mystici*; ita *pro Regibus aliisque supremâ potestate præditis* in specie (ex intuitu etiam *Prudentiæ* & in ordine *ad finem Temporalem*, felicitatem scil. externam in vita præsenti,) in quantum sunt præcipua membra *Corporis Politici*. A quorum potestate, *Lativâ Legum* & *Executivâ*, prout utramq; rectè aut secus administraverint, plurimùm pendet reliquorum membrorum, adeóque totius corporis, vel *felicitas* summa, vel summa *infelicitas*. Proinde quum sit *Legum-latio*, ut jam antè diximus, *Supremæ Jurisdictionis Politicæ actus præcipuus*: qui est supremæ illius *Jurisdictionis* totiúsque Politici Regiminis, idem est & *Legum* ferendarum supremus *Finis*; *bonum* scil. *Communitatis*.

2. Probatur *secundò*, à naturâ *Finis*, quasi demonstratione à Priori. Is est rei cujusque *Finis* in suo ordine *ultimus*, ad quem omnes illius rei *actus reducuntur*, tanquam ad *primum principium* sui regulativum; & *ad quem referuntur*, tanquam ad id *cujus gratiâ* ultimatè fiunt: unde *causa Finalis* Aristoteli ferè τὸ οὗ ἕνεκα appellatur. Sed omnes *(a) Legum actus à Bono Communi* regulantur, tanquam à primo suo *Principio* & *Canone*; & *ad Bonum Commune* referuntur, tanquam ad *ultimum id cujus gratiâ* fiunt: ut patet discurrendo per singulos actus: ergo, &c. Quorsum enim res, aut bonæ *præcipiuntur*, aut malæ *vetantur*, aut *permittuntur* mediæ & neutræ? Aut quorsum hominibus,

(a) Ὅτι μὲν οὖν ἀναγκαῖον εἶναι φαῦλόν τι κεῖσθαι συμφέρον. Aristot. 3. Ethic. 11.

nibus, vel de Rep. benè meritis *præmia* decernuntur, vel legum violatoribus constituta sunt *supplicia*, vel indiscriminatim utrislibet in judiciis *jura* dicuntur? quorum sunt illi, Legum *actus primi*, & per modum *Formæ*: isti *remotiores*, & per modum *Effectûs*. Annon eo demum *fine*, ut Respublica in *pace* & *tranquillitate* floreat; & ut privati etiam cives *publicæ felicitatis* participio, pro suo cujusque modulo & mensurâ, gaudeant & fruantur? hoc est, uno verbo, ut *communi utilitati* inserviatur. Probatur denique *tertiò*, à Posteriori, 3.
ex omnium hominum sensu consensúque. Nam & qui (*b*) *justa decernunt* Legumlatores, reverâ videntur; & qui (*c*) *meditantur malum sicut Legem*, videri tamen cupiunt, in *ferendis legibus* non tàm *suam*, quàm *communem utilitatem* respexisse. Ἔιτε προφάσει, εἴτε ἀληθείᾳ, sive id sincerè *intendant*, sive subdolè *obtendant*, qui *Leges* aliis dicunt; propositum fuisse sibi in ferendis Legibus *Bonum Publicum*, profitentur utcunque universi.

(*b*) Prov. 8. 15.
(*c*) Psal. 94. 20.

II. Hoc ita jacto disputationis fundamento, Legum finem esse *Bonum Communitatis*; ad *Dubia* pergo. Quorum esto *primum*, an sit *Legum Humanarum* usus aliquis, saltem necessarius? Cui nullus foret in hac (*Dubiorum* dico,) classe concedendus locus, nisi hoc nobis facesseret negotium. *Anabaptistarum*, aliorúmque cum ipsis juxta sentientium, vesanus error. Ex quorum principiis, (quum negent licere viro Christiano *Magistratum* gerere, *bello litevè* contendere, *jurare* aua alteri juramentum deferre, aliáque consimilia:) consequi videtur, omninò nullam esse *Legum Humanarum* necessitatem. Nec enim etit, sublatâ *Jurisdictione*, qui *Leges* ferat: Nec, sublatis *Judiciis*: qui reformidet. (*a*) *Quid tristes querimoniæ, si non supplicio culpa reciditur? Quid vanæ sine moribus*

(*a*) Horat. 3. Od. 24.

ribus Leges proficient? Concidat necesse est *Directiva*, nisi ei accedat, quæ ipsam tibicinis in morem suffulciat, *Coactiva* Legum vis. Ratio autem dubitandi est: quòd sufficere videatur *homini Gentili Naturæ Lex*, quæ dictat *Peccata esse vitanda*, *Nulli injuriam faciendam*, &c. Aut illa si fortè deficit; sit tamen *homini Christiano* ad manum *Lex* altera sublimior & perfectior, *Lex* nempe *Fidei*, *Justitiæ*, *& Charitatis*, ab eo quem (*b*) *Jacobus* unicum agnoscit *Judicem & Legislatorem*, Christo servatore lata. Premit acriter, ut quidem mihi videtur, isthæc ratio *Novatores* nostros; è quorum puteis pleraq; sua dogmata hauserunt *Anabaptistæ*: dum ex illo *Jacobi* testimonio colligunt, extra *unum Christum* nulli hominum fas esse *Leges Ecclesiasticas* condere. Quum enim nullo modo constare possit, vel ex vi verborum, vel ex totius illius perioches ordine & scopo, Apostolum ibi de *Ecclesiasticis* rebus legibúsve magis locutum, quàm de *Civilibus*: nisi videri malint præjudiciis agi, quàm ratione duci, è duobus alterutrum faciant oportet; quorum penes ipsos optio esto. Scilicet, aut rectâ in *Anabaptistarum* castra concedant, tollántque è rebus humanis omnem omnino *Legum* etiam *Civilium*, ferendarum potestatem: aut prælatis concedant, ut par est, *Legum* etiam *Ecclesiasticarum* ferendarum potestatem.

(*b*) Jac. 4. 12.

III. Verùm isti fratres nostri, ut abs *Anabaptistarum* telis se tuituri sint, nostrâ non multùm interest: ipsi viderint. Nos facilè respondemus, esse quidem *Legem Naturæ* cordibus inscriptam; esse & *Legem Christi* in Evangelio revelatam; utramque in suo genere *perfectissimam*: ita tamen ut sua constet *Legibus Humanis*, non solùm *utilitas* permagna, sed & *usus* etiam *necessarius*. Quia Leges illæ divinæ *generalia* tantùm rerum agendarum

rum *principia* continent: è quibus, ut ex suis principiis *conclusiones*, deducendæ sunt *Regulæ* magis *speciales*, ad publicarum societatum & singularium hominum mores rectè instituendos accommodæ. Neque verò omnino verendum est, ne *Legis Divinæ* perfectioni isto pacto quidquam derogetur. Non enim id agunt *Legum Humanarum* conditores, ut locupletissimo illi *Divinæ Legis* thesauro aliquid *addant* divitiarum: imo *promunt* inde potiùs eruúntque, quod sibi suisque judicant usui fore, & in commune utile. Ergo *Leges Humanæ*, si quidem justæ sunt, nihil aliud sunt quàm *Legis Divinæ* ἀποφυάδες quædam & ἀποσπασμάτια: hoc est, *Regularum Generalium*, quas indeterminatas exhibent naturæ Lex, & Sacræ literæ, *determinationes particulares*, ad certorum populorum conditionem & utilitatem, pro locorum & temporum ratione prudenter accommodatæ. Exempli gratiâ; docet *Lex Naturæ* in genere, *nulli faciendam esse injuriam*: & *qui alteri injuriam fecerit, ad eam compensandam* teneri. Ast in specie, utrum is qui per vicinum agrum pecus plaustrúmve egerit, *injuriam* vicino fecerit; & quæ sit debita pro eâ injuriâ *compensatio*; non utique ex *Naturæ Lege*, sed ex *Civili Jure* statuendum est. Et *sceleratos* esse à magistratu *supplicio* afficiendos apertè docet sacra Scriptura, *Rom.* 13. 4. & alibi. Sed quæ tandem *scelerum* genera punire debeat Magistratus; & quo *supplicii* genere, quáve *mensurâ*; lege Dei nullibi definitum est: permissâ nempe *Principibus* & *Legislatoribus* à Deo potestate, ut pro suâ prudentiâ quod Reip. commodum & salutare videbitur ipsi *Legibus* ritè constitutis definiant. Sunt itaque *Dei Legislatoris*, & *Judicis* distincta, & sua cuique propria, jura sive munera, eáque optimo ordine sic disposita; ut *præcepta*, quæ Deus *generalia* mandavit & indeter-

minata, *Legislator* ad certas *personarum* & *actionum* species *determinet* & accommodet: *Judex* demum à *Legislatore* sic legibus determinatâ, ad singulares *personarum* & *actionum* causas cum effectu *applicet*. Ita ut, si *Legislator* Legem constituerit, quæ *præceptis Dei* non sit congrua, *Legem iniquam* tulisse, & si *Judex* in aliquâ particulari causâ sententiam protulerit, quæ constitutis à Principe *Legibus*, non sit congrua, *jus iniquum* dixisse, censendus sit.

IV. *Dubium Secundum* est, an *Legislator* teneatur, si possit, omnes omnium *virtutum actus* & officia *præcipere*, & omnia cujuscunq; generis *peccata prohibere?* Aut si non possit *omnia*, an saltem teneatur quot possit utriusque generis præcipere, & prohibere? Ratio dubitandi est, quia ad proprium Legum finem, (quod est *Bonum Commune*,) nihil videtur esse conducibilius, quàm ut, quantum fieri potest, omnes Cives sint *boni*, nulli autem *mali*. Ergo Legislatoris est, qui hunc unum sibi *finem* propositum habere debet, *Commune Bonum* procurare quantum in se est, *præcipiendo* omnes omnium *virtutum actus*, ut omnes Cives sint *Boni*, & *prohibendo* omnia *peccata*, nequi sint *Mali*. Id quod postulare videntur à *Magistratu Politico* uterque magnus Apostolus: *Paulus* Rom. 13. 3. *Fac bonum, & habebis laudem: sin malum feceris, time; quia vindex est in iram τῷ τὸ κακὸ πράσσοντι, ei qui malum fecerit*, i. e. cuivis homini qui quodvis malum fecerit. Et Petrus, 1 Pet 2. 14 *εἰς ἐκδίκησιν μὲν κακοποιῶν, ἔπαινον δὲ ἀγαθοποιῶν, in vindictam male agentium, & laudem bene agentium*, i. e. omnium male agentium, & omnium bene agentium. Utrobique enim *indefinitè* enunciatum æquipollere *universali*, & Regulæ Dialecticorum consonum est, (in materiâ scil. *necessarii*,) & voluntati Dei, qui magistratui *προσωπολημψίαν* interdixit.

V. Pro

V. Pro respõnsione dico *primò* & generaliter, *Legislatorem* teneri pro virili suâ parte procurare, ut omnes Cives sint *Boni*, nulli autem *Mali*; & per consequens *præcipere* omnes virtutum actus, & omnia peccata *prohibere*: quantum exigit ratio *principii* ex quo, & *finis* propter quem operatur; ulteriùs verò non teneri. *Principium* enim & *Finis*, in operationibus omnium sive naturaliter sive liberè agentium, adæquata sunt *mensura actuum* omnium intermediorum: in quantum *actus* illos conformes esse decet & proportionatos, cùm *principio* à quo procedunt, tùm *fini* in quem tendunt. Actus igitur *præcipiendi*, *prohibendi*, cæterique, in quibus consistit *Legumlativæ jurisdictionis* exercitium, proportionati sint oportet & *principio* suo, in cujus virtute fiunt; *potestati* scilicet ὑπερχούσης ἐξουσίας à Deo concessit: & *fini* suo, in cujus gratiam fiunt; *bono* scil. *Communi*. Debet proinde Legislator eatenus *præcipere*, *prohibere*, *permittere*, cæteráque quæ sui sunt muneris præstare; quatenus convenit *potestati* sibi à Deo concessæ, & commissæ sibi à Deo *communitati* expedit.

VI. Sed *Generalia* hæc sunt, & indefinita. Ut igitur *dubio* proposito satisfiat, addatur aliquid oportet quod sit magis *particulare* quod huic tamen generali velut fundamento nitatur. Dico itaque *secundò*, actus virtutum & vitiorum, quum sint alii *Interni*; cujus generis sunt actus voluntatis eliciti (*Velle*, & *Nolle*,) motus affectuum (ut *amare*, *odisse*, *dolere*, &c.) & siquæ sint aliæ cognitiones & intentiones cordium & mentis: alii *Externi*, cujusmodi sunt omnes actus *voluntatis* imperati, & deliberati *Affectuum* motus, qui per *organa* corporea exercentur; ut *videre*, *loqui*, *ferire*, *rapere*, aliique innumeri: potestatem legislativam circa *actus externos* versari solùm, non item *internos*. Potest ergo Legislator, *præcipere* solutionem debiti, restitutionem

stitutionem furti, cultum Dei externum; *prohibere* item furtum, adulterium, homicidium, blasphemiam, *&c.* At non potest *præcipere* dilectionem proximi, fiduciam in Deo, contemptum mundi; nec *prohibere* cupiditatem rei alienæ, impudicas cogitationes, odium proximi, Atheismum cordis. Ratio est: quia statuere de *actibus internis*, nec *principio* ex quo, nec *fini* propter quem operatur *Legislator*, proportionatum est. Deus enim Opt. Max. *externi* tantùm *hominis* regimen Magistratui permisit: *internorum actuum* cognitionem & judicium, *cordiumque* inspectionem & dominium, uni sibi reservavit. Idem enim est *Legislator* & *Judex*, ut ex laudato nobis aliquoties *Jacobi* testimonio antè ostendimus: & omninò inefficax esset ad intentum *finem* suum consequendum *legislativa potestas*, si *directiva* tantùm esset, non

1. item *coactiva*. Quum ergo non possit *imprimis forum externum* de *actibus internis* cognoscere &

2. judicare; & stultum esset *secundò* id lege latâ *præcipere* vel *prohibere*, quod ubi peccatum fuerit, *punire* nequeas; &

3. actuum denique bonorum *externa* operatio, malorum *externa* declinatio, sufficiat ad *externam* Reipublicæ felicitatem: sequitur *legumlatorem*, nec prudenter posse, nec de jure debere, *internos actus* aut virtutum *præcipere*, aut vitiorum *prohibere*. Quo nomine, ut & aliis plurimis, infinities superat *Leges Humanas* vel præstantissimas *Lex Dei & Christi*; quæ veritatem, puritatem & sinceritatem exigit in intimis præcordiis, & primos levissimósque pravæ voluntatis inordinatos motus cohibet, prohibétque; & *meditata* scelera tàm punit quàm *perpetrata*. Ideo Davidi dicitur *Dei Lex perfecta & immaculata*, Psal. 19. & alibi non semel. Estque Lex ipsa Christi, qualis & ipse ejus lator describitur, *Heb.* 4. *Sermo vivus & efficax, penetrantior omni gladio ancipiti, pertingens*

tingens usque ad divisionem animæ & spiritus compagum quoque & medullarum, & discretor cogitationum & intentionum cordis.

VII. Dico *tertiò*, posse Leges Humanas *de Jure præcipere* omnes omnium virtutum *actus externos*, & externa omnia peccati opera *prohibere*; sed *de facto* non posse. Ratio prioris membri est: quia nullus est virtutis vitiive *actus externus*, de totâ suâ specie & naturâ ita comparatus, ut non possit quandoque ejus *præceptio* vel *prohibitio* esse, pro rerum & temporum conditione, ordinabilis in *bonum publicum*. Ergo non *Justitiæ* propriè dictæ solùm, (quæ nonnullorum sententia est,) sed & cæterarum *virtutum* quarumcunque *actus*, possunt esse debita *legis materia* sive *objectum*. Quod & *Aristotelem* alicubi observasse memini; & instantias etiam (si rectè memini) dare in actibus *Fortitudinis* & *Temperantiæ*. Ut si *lege militari* sanciatur, nequis militum audeat in prælio *fugere*, aut *arma abjicere*: vel si *lege sumptuariâ* cohibeatur *conviviorum luxus*; aut modus statuatur, quem nemini civium in *vestitu*, *famulatu*, *supellectili* excedere liceat. Ratio posterioris membri est: quia tanta varietas est, (etiam quoad ipsas *species*, multò etiam magis quoad *gradus*,) tùm officiorum *virtutis*, tùm operum *peccati*; ut si de singulis cavere legislatores curarent, ipsa *legum multitudo* gravamen esset Reip. non ferendum.

VIII. Dico *quartò*, legislatorem ne ad illud quidem teneri, ut omnia quæ potest mala *prohibeat*, vel bona *præcipiat*. Sufficit enim, utriusque generis graviora quæq; *legibus* contineri; & quæ sunt cum insigni aliquâ *utilitate publicâ* ita conjuncta, ut nisi de eis aliquid statueretur, sequi necesse esset grave aliquod malum, quod toti Communitati esset valdè incommodum. Neq; enim inter cupiditates carnis, illecebras mundi, Satanæ præstigias,

gias, ingenia hominum tàm varia & omnigenûm vitiorum feracia. *Resp. Platonicam* vel *utopicam* somniare fas est. Præclare nobiscum agi putandum est, si non hæreamus in ultimâ (ut dici solet) *fæce Romuli*. Necesse est itaque in omni Rep. aliqua *mala* non *prohibiri*, sed *tolerari*, multa *bona* non *præcipi* sed cujusq; arbitrio *permitti*; utriusque generis plurima legibus *præteriri*, & in medio relinqui: ne ex unius mali succidendi intempestivo studio, succrescant fortasse alia mala *plura* aut *majora*.

IX. *Dubium tertium*, de *Intentione Legislatoris*: An & quatenus requiratur ad effectum *obligandi*? Quod est quærere, si princeps nullo justitiæ aut *publici boni* intuitu, sed *odii* aut *gratiâ* privatâ, sed *ambitione* & merâ dominandi libidine, sed *avaritiâ* aliâve pravâ impotentis animi cupiditate ductus, *legem* tuleric subditis; an illi ad parendum *legi obligentur* in conscientiâ? Facilis responsio, *obligari*; si non sit aliud impedimentum: id est, si qui legem tulit habuerit *legitimam potestatem*, & Lex ipsa sit aliàs *justa*, pro more gentis legitimè *rogita*, & sufficienter *promulgata*. Dico igitur *primò*, sicut in artificialibus non est semper idem *finis operis & operantis*; ut in domo ædificandâ, *finis operis* (id est *domus*,) est, ut sit commoda domino habitatio; *finis operantis* (id est *Architecti*) est, ut ipse ex labore lucrum percipiat: ita in Rep. fieri posse, ut *Legislator* intendat *commodum proprium*, & ipsa tamen *Lex* tendat in *bonum commune*.

X. Objicies fortasse, *finem* sive intentionem minùs rectam semper vitiare *opus*: ergo & *Legislatoris* pravam intentionem vitiare *legem*, quod est ipsius opus. Ut huic objectioni occurratur, dico *secundò*, intentionem malam semper vitiare *opus*, prout opus dicit *actionem operantis*; non semper vitiare

vitiare *opus*, prout opus dicit *effectum operationis*. Differunt enim non parum duo ista inter se, etsi eodem *operis* nomine utrumque soleat appellari, *Actio* scil. ipsa, & *actionis* ἀποτέλεσμα: prorsus ut πόιησις & ποίημα, *effectio & effectus*. Architecti *opus* dicitur, & ipsa *ædificatio* domus, & ipsa *domus* ædificata: etsi sit illa *actio transiens*, hæc autem *res* post finitam actionem *permanens*. Intentio ergo prava vitiat *opus Legislatoris*, id est, suam ipsius legem condentis *actionem*; quæ ob defectum *boni finis* non caret peccato: non tamen vitiat *opus Legislatoris*, id est, *legem* ipsam ab eo conditam, si quod lege Imperatur sit referribile in *Bonum Commune*. Sicut valida est, non obstante prava *Judicis* intentione, sententia ex *gratiâ* vel *odio* lata, modo sit ipsa *sententia* per se considerata non *injusta*. Potest enim, ut rectè *Augustinus*, *ex libidine imperanti fine libidine obtemperari*.

XI. Dico *tertiò*, suppositio quod Lex non malâ tantùm intentione lata, sed & *publico inutilis*, imò & aliquantulum *noxia* sit; obligari tamen subditum ad parendum *legi* justa authoritate latæ, modò sit ipsa *materia legis*, sive *res imperata*, istiusmodi, ut possit sine peccato præstari. Ratio est, quia debet unusquisque quæ suarum sunt partium ea sedulò curare; in eis quæ alienarum sunt, non esse anxiè & religiosè sollicitus. (a) *Unusquisque enim sum portabit onus.* Si *Legislator* officio suo defuerit, quid ad te? *Tolle quod tuum est, & vade.* De *intentione* suâ, rectáne fuerit an secus, viderit ipse: qui omnium *actionum*, etiam & *intentionum* suarum redditurus est Domino suo rationem: tu videris, nisi parueris, ut sis eidem Domino *inobedientiæ* tuæ rationem redditurus.

(a) Gal. 6. 5.

XII. *Dubium*

XII. *Dubium quartum*, de *legum mutatione*, si videantur Reip. *inutiles* aut *noxiæ*: An & quatenus earum *mutatio* sit vel à *principe* tentanda, vel à *populo* postulanda & urgenda? Ratio dubitandi est. Ex una parte, quia in *corpore civili* haud minùs quàm in *naturali*, omnis (*a*) *mutatio* (præsertim si aut *subita* sit, aut *magna*) periculosa est: ex altera parte, quia Reip. interest ut *leges* sint *moribus & temporibus* accommodæ; hisce proinde mutatis, ut & illæ mutentur. Pro responsione dico *primò*, certum esse *leges mutari* posse, interdum & debere. Nam & antehac *immutatæ* sunt cum magna utilitate publicâ: ergo & nunc *immutari* possunt, & posthac poterunt, si res postulet, & ex usu sit Reip. id fieri. Quod enim olim *licuit*, cur non & olim *licebit*? Novi ad hæc subinde emergunt *casus*, nova succrescunt indies *mala*, nova *incommoda*; quibus nisi novis occurratur *legibus*, nullum erit remedium. Et quærunt omnes, inquit (*b*) *Aristoteles*, ὁ τὶ πάτριον ἀλλὰ τ' ἀγαθόν. Et si *legem* olim propterea *ferri* expedivit, quòd tunc visa est *Reip. utilis*; postquam ex mutatâ temporum & morum conditione comperta est *Reip. inutilis*, cur non expediat eam nunc *tolli*

(a) μετοβολὴ πᾶσα φύσει ἐκστατικόν. Arist. t. 4. Phys. text. 126.

(b) Arist. 2. Polit. 8.

XIII. Dico *secundò*; Legum, etiam particularium, *immutationem*, non carere periculo: ideóq; non esse nisi ex gravi admodum & evidenti necessitate tentandum. Varias rationes adducit *Aristoteles*, acute & breviter, ut solet, 2 *Polit.* 8. (apud eum videre) in his, *tres* præcipuas hasce. *Primò*
1. ἀσθενῆ ποιῆ τὴν δύναμιν Derogant nimirum plurimum & *Legum* authoritati, & *latoris*, crebræ mutationes. Sicut *levem* & infirmi hominem judicii existimamus eum, qui nullâ solidâ & eviden-
2. ti ratione permotus facilè *mutat* sententiam. *Secundò*, τὸ ἐθίζειν εὐχερῶς λύειν τὸς νόμους, φαῦλον,

λον, (*Aristotelem* iterum auditis.) *Petacem* facit populum, ne dicam *petulantem*, (res ipsa clamat, experti sumus nimirum jamdiu,) & cuncta moventem, si *Legislatorem* facilem hac ex parte, & ad vota libidinémque populi jure suo cedentem repererint. Reprehendit igitur jure merito & graviter, ibidem summus Philosophus Legem *Hippodami* cujusdam *Milesii* Legislatoris; εὐόφθαλμον illam quidem, primo aspectu speciosam satis, & plausibilem vulgo, ut *qui aliquid utile civitati invenirent; publico præmio afficerentur*; sed si penitiùs intueare, nec *prudentem* omninò, nec *salutarem*. Quid enim ferè excogitari potest ad publicas res turbandas opportunius, quàm quòd *proposito præmio* invitentur homines factiosi, vafri & turbulenti ingenii. εἰσηγεῖσθαι νόμων λύσιν ἢ πολιτείας, ὡς κοινὸν ἀγαθὸν, ut sub specie *boni publici*, non eversionem modò *legum* inducere, sed & totius *civilis administrationis* formam, sub incudem revocatam, & in novam ideam pro suo lubitu refictam, civitati obtrudere studeant? *Philosophúmne* obsecro videmini vobis audire suis temporibus illustrem; an *vatem* potiùs, eorum qui nunc sunt morum hominúmque præscium ac prænuncium. *Tertiò*, quum *Legum Immutatio* tollendi præsentis alicujus *incommodi* gratiâ instituatur; & fieri possit, ut ex istâ *immutatione* suboriantur (imò vix fieri possit ut non suboriantur,) & emergant tandem, utut fortassis occulta initio, plura & (a) graviora *incommoda*: ἐατέον ἐνίας ἁμαρτίας, inquit idem gravissimus Philosophus. Omnino satius esse judicans, aliqua *incommoda*, eáque non levia, in Rep. *tolerare* & perferre? (quod idem & de *Ecclesiâ*, quæ & ipsa *Respublica* quædam est, statuendum est:) quàm obtentu *Reformationis* sive *Ecclesiasticæ sive Politicæ*, vetera instituta sollicitare, leges refigere, τὰ ἄνω κάτω sursum vorsum

3.

(a) *Graviora inferre vulnera dum minoribus mederi desideramus.* Ambros. 2. Offic. 2.

sum omnia versare, & versando pervertere. Longè alia mens fuit prisci seculi prudentium virorum, quorum hæc & hujusmodi fuisse dictata accepimus. Ἀρχαῖα ἤθη κρατεῖτω. *Malum benè positum non movendum. Imperiti medici est, pejus malo remedium adhibere.*

XIV. Dico *Tertiò*, Legum *immutationem*, etiamsi ex gravi & evidente causâ videatur esse necessaria, non esse tamen à *populo*, invito *Principe*, tentandam, sed ab eo modestè petendam & patienter expectandam Quod ut ex *Capitis & Membrorum* analogiâ colligi potest, (quàm enim & monstri simile esset, & toti corpori exitiale, si *brachia, pectus, pedes*, capitis sibi vel *locum* arriperent, vel *officium* ?) Sic est in iis, quæ de *Causâ Legum Efficienti* haud ita pridem disseruimus, cumulatè satis demonstratum. Nimirum civilis *Jurisdictionis actum præcipuum* non posse exerceri nisi ab eo qui totius *communitatis caput* & princeps est : Legum proinde *constitutionem*, *abrogationem*, & quamcunq; *immutationem*, quæ sunt omnes *summæ Jurisdictionis* actus è præcipuis, non posse *ad populum* pertinere, (nisi ubi *populus Princeps* est, ut in statu *Democratico* ;) sed ad eum solum qui toti communitati *cum summo imperio* præest ; hoc est, in statu saltem *Monarchico*, ad unum *Regem* αὐτοκράτορα & simpliciter ὑπερέχοντα. In tàm gravi negotio, hæ sunt *populi* partes : justa *gravamina* sua (siqua sunt) apertè & sincerè, sed cum omni debitâ reverentiâ *Principi* exhibere ; quibus remediis præsentibus malis commodissime occurri posse censeant fideliter *proponere* ; supplices *rogare*, ut votis *subditorum*, prout ipse ea Reipublicæ salutaria & in commune utilia judicaverit, annuere dignetur, & eorum postulata grata ratáq; habere ; is denique si rogatus usque recusaverit, *absistere* in id tempus à proposito, rebúsque & legibus

gibus præsentibus *contentos esse*: idque sine omni *obmurmuratione*, nedum *vi*; quoad is aut *amicorum* precibus & hortatibus permotus, aut *rationum* momentis perductus, animi pertinaciam illam remiserit, & *subditorum* postulatis annuerit.

XV. *Dubium quintum.* Quandoquidem non *Legum* modò, sed & totius *politici regiminis* finis est *bonum commune*; An liceat, ex aliquo boni communis sive obtentu sive intuitu, præsentem *regiminis formam* immutare, aut ejusmodi immutationem attentare? & quatenus id liceat, & quibus; Exempli gratiâ, liceátne populo *regimen Monarchicum* mutare in *Aristocraticum*, vel *Democraticum*; aut è contra? Dubium *periculosæ plenum aleæ*: his præsertim temporibus, & moribus. Esto ergo hic suum cuique liberum judicium: Ego quid mihi *sententiam* videtur sine fuco exponam; *assentiendi* nulli legem impono. Suppono tantùm, quod à plerisque conceditur, nec facilè negari potest, *Monarchiam hæreditariam*, sive *Regnum successivum*, inter omnes *Rerump. formas* esse ἁπλῶς & absolutè præstantissimam, & duabus reliquis multis nominibus anteponendam. Hoc posito, Existimo *primùm*, posse Populum (si ipsis visum fuerit) *regimen Democraticum* in *Aristocraticum* vel *Monarchicum* commutare. Imprimis, quia videtur esse *commutatio in melius*. Accedit quòd in *Democratiâ* summa Imperii est penes ipsum *Populum*; ita ut possit *populus* de se prout sibi libitum est pro suo jure statuere, dummodo nulli fiat injuria. Injuriam denique à populo istiusmodi imperii immutatione nulli mortalium fieri, certissima res est: non alteri cuiquam, quia *jus non habenti* non fit injuria; nec ipsis sponte mutantibus, quia (a) *volenti* non fit injuria. Existimo *secundò*, ob omnes easdem rationes, posse Optimates *regimen Aristocraticum*

1.

(a) ἀδικεῖται δ' οὐδεὶς ἑκών. Aristot. 5. Ethic. 11. 2.

craticum in Monarchiam commutare: nam & mutatio est *in melius*, & ipsi *jus* habent hoc faciendi, nec fit cuiquam eo facto *injuria*. An item ipsis liceat *Aristocratiam* in *Democratiam* convertere, non ita facilè dixerim: quia licet & ipsi *jus* habeant faciendi, & res ipsa citra cujusquam *injuriam* fieri possit, non tamen videtur esse ista *commutatio in melius*. Existimo *tertiò*, posse commutari *Monarchiam Regni Electivi* in aliam (fortasse quamlibet) regiminis formam, præsertim verò in *Regnum hæreditarium* sive successivum: idque ob easdem ferè rationes: Non tamen id fieri debere, *primò*, nisi regno per mortem ultimò regnantis vacante, (aliàs enim *præsenti Regi* fieret *injuria*;) nec *secundò*, nisi ex conjuncto consensu procerum Regni & Populi, eorumque personarum quæ jus habent eligendi. *Existimo quartò*, *Monarchiam hæreditariam*, in regnum Electivum, aut alterius regiminis quamcunque formam, non posse legitimè commutari: vel à solâ *plebe*; vel ab universo *populo subditorum*, hoc est, à plebe & proceribus junctim; vel etiam à *toto populo* in maximâ suâ latitudine, id est, *à plebe, proceribus & Rege* simul consentientibus: Nisi fortè sicubi ita penitùs defecerit *Regalis prosapia*, ut nemo supersit, qui Regnum sibi ut jure hæreditario debitum vendicare possit.

1. Cujus sententiæ rationes sunt, *Primò*, quia ex nostro suppositio ista esset *commutatio in detrius*.
2. *Secundò*, quia istiusmodi commutatione legitimo
3. hæredi fieret *injuria*. *Tertiò*, quia videtur non ipsa commutatio tantùm, sed & omne ejus desiderium & conatus, verbis illis *Salomonis* adversari, *Prov.* 24. 21. *Fili mi, time Deum & Regem; nec sit tibi rei quidquam cum iis qui novis rebus student*. Quod tamen ante dixi, nunc iterum repeto; me non hæc ita dicere ut affirmem, aut litem super hac re cuiquam moveam si aliter sentiat.

XVI. Dubium

XVI. Dubium *Sextum*, quomodo fit intelligendum id quod dici ſolet, *Salus Populi Suprema Lex*? Ratio dubitandi ex eo oritur quod initio propoſuimus & probavimus, Legum finem eſſe *Bonum Publicum*. Hinc ſequi videtur, ex unâ parte, à *Legum* ſtrictâ obſervantiâ pendere *Reipublicæ ſalutem*; ex alterâ parte, *ſaluti Reipublicæ* cedere debere omnium *Legum* obſervantiam. Hinc etiam fidenter ſatis, nec minùs perversè colligunt, qui intra paucos hoſce annos novam unà cum *Theologiâ Politicam* in *Eccleſiam & Remp.* invexerunt, *Libertatem*, hoc eſt, *Jus ſubditorum*, (ſic enim illi *Populi ſalutem* interpretantur,) & *Regum prærogativis & Legum ſanctionibus* anteferendam eſſe; & proinde poſthabendas præ illa omnem, & poteſtatem *Regum*, & *Legum* authoritatem. Pro ſolutione *dubii*, ſciendum eſt, totam ferè hac in re deceptionem ex *æquivocatione*, quæ in terminis latet, ortam eſſe; præſertim in illo *Populi* vocabulo. *Populus* enim, quum ſit *corpus* quoddam *Metaphoricum*, dupliciter accipi poteſt, ſicut & ipſum *corporis* vocabulum: *Collectivè* ſcil. prout ſignificat totam *Reipublicæ Communitatem*, id eſt, Regem & ſubditos ſimul; & *Diſcretivè*, prout ſignificat *ſubditos* præcisè, & ſeorſim à Rege, ut cum dicimus, *Rex & Populus*. Sicut *Corporis* vocabulo intelligenda veniunt aliquando *reliqua membra* ſimul cum capite, ut cum dicimus *Animam & Corpus*; aliquando *membra reliqua* præcisè & excluſo capite, ut cum dicimus *Caput & Corpus*.

XVII. Dico igitur *Primò*, malignè & peſſimo conſilio, detorqueri id, quod de *populo* in priore ſenſu dictum eſt, ut accommodetur *populo* in poſteriore acceptione. *Salutem populi*, id eſt, totius *Communitatis*, ut ea vox *Regem* unà cum *ſubditis* complectitur, *ſupremam Legem* eſſe, nemo

sanæ mentis negaverit: ut *salutem populi*, id est, *subditorum* excluso Rege, supremam esse Legem quis dixerit, nisi aut *fatuus*, aut *impostor? Fatuus*, si ipsi sibi sic dicenti fidem habeat; si non habeat, *impostor*. Sed enim quisquis ipsius *Aphorismi originem* attentiùs inspexerit, lubentiùs concessurum arbitror, de salute *Principis* præcisè intelligi debere, quàm de salute *Subditorum* præcisè. Scilicet à *Romanis* ad nos devenit celebre hoc dictum, illis tunc usurpatum, cùm maximè floreret *respublica* sub statu populari. Non est autem quòd quis miretur, fuisse illis *salutem populi supremam Legem*, quibus ipse *Populus* erat *suprema potestas*. Erat ergo prudentium illorum veterum, qui *Aphorismi* hujus primi authores extiterunt, judicio, *suprema potestatis* salus suprema Lex: *Populi* nimirum in Democratiâ, at in Monarchiâ *Principis*.

XVIII. Dico *secundò*; dato non concesso, *Aphorismum* hunc de *Populi*, id est, *subditorum salute* propriè intelligi: adhuc tamen perversè detorqueri in Regiæ dignitatis præjudicium, qui vel sic potestatem ejus ampliorem reddit & illustriorem. Hoc sensu scilicet. *Regem* qui populo *Leges & Jura* dedit, non ita se voluisse *Legum* vinculis astringi, ut non liceret ipsi, ubi *Reipublicæ salus* palàm periclitaretur, regni populique sibi à Deo commissi *salati* consulere, etiam contra *verba Legis*. Non quòd liceat *subditis*, tuendæ *libertatis* obtentu, *Legium* & omnia fidelitatis vincula abrumpere, & *Regum* authoritatem intolerando fastu sub pedibus conculcare. Sed quòd *Principi* liceat, tuendæ suæ subditorumque *salutis* causâ, strictam *Legium* observantiam ad tempus seponere, & *arbitrario jure* aliquantisper uti; ne ex nimiùm superstitiosâ & intempestivâ *Legum* reverentiâ, seq; & subditum sibi populum, ipsáq; etiam *Leges*, in hostium potestatem devenire patiatur.

XIX. Dico

XIX. Dico *tertiò*; dato adhuc ulteriùs, nec conceſſo tamen, licentiam aliquam ipſis *ſubditis* eo Aphoriſmo concedi, ut poſthabitis *Legibus*, ita poſtulante neceſſitate, *ſalutî publicæ* conſulant: non tamen inde effici, quod nonnulli voluerunt. Non quaſi ſubditis liceret, ubi *libertatem* ſuam in aliquâ re læſam aut ſentiunt, aut ſentire ſe vociferantur, mox omnia *Legum* & officii repagula disjicere, & inconſulto *Principe* arma rapere, tumultibúſque & ſeditionibus omnia complere. Sed quòd pro *ſalute Principis & ſuâ* adverſus externos hoſtes aut perduelles domeſticos tuendâ, (ubi tam gravis premit neceſſitas, ut vir pius & prudens non poſſit dubitare *Legiſlatorem* ipſum, ſi præſens eſſet, Legis ſibi gratiam & relaxationem conceſſurum) liceat *ſubditis*, communis utilitatis, quæ *Suprema Lex* eſt & omnium *Legum Finis*, rationem habere magis, quàm *Legum* particularium, quæ propterea latæ ſunt, ut *communi utilitati* inſerviant, non præjudicent.

XX. Summa eſt, *Salutem Reipublicæ*, hoc eſt, Principis & ſubditorum, *Supremam* eſſe *Legem*, cui inferiores *Leges* omnes ita inſervire debent; ut poſtulante preſenti neceſſitate, *Principi* fas ſit, ex poteſtatis ſuæ prærogativa, imò & ſubditis fas ſit, ex rationabiliter præſumpto *Principis conſenſu*, à verbis *Legum particularium* quandoque recedere, ut periclitanti *patriæ* ſubveniant, ejúſque *Saluti*, velut *Supremæ Legi*, conſulant. Ita tamen, ut ſub prætextu *Publicæ Salutis* libertatiſve, niſi ex voluntate & conſenſu *Supremæ Poteſtatis*, vel expreſſo, vel (ut dixi) rationabiliter præſumpto, non fit aliquid, quod leges non permittunt, attentandum.

XXI. Reſtant adhuc *Dubia* non pauca, ad cauſam hanc *Finalem* quoquo modo pertinentia; ut de *Privilegiis*, de *Diſpenſationibus*, de *Relaxa-*

tione obligatione in periculo vitæ, aliisque ejusdem generis: quæ fortassis quibusdam videbuntur cum *Fine Legum Humanarum* non usquequaque convenire. Quorum solutionem consultiùs duxi in aliud (longinquum licèt) tempus rejicere; quàm nimiâ prolixitate tàm benevolos auditores fatigare.

PRÆ-

PRÆLECTIO DECIMA.

In quâ, pervulgatiſſimum illud dictum (*Salus Populi Suprema Lex*,) ut ſit rectè intelligendum, paulò *fuſius examinatur & explicatur.*

1 TIM. II. 2.

——---*Pro Regibus, & omnibus qui in Sublimitate conſtituti ſunt: ut quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & honeſtate.*

I. INſtitueram ex hoc loco, ſi forte meminiſtis, benevoli auditores, de utrâque *Conſcientiæ obligatione*, paſſivâ, activâque juſtam tractationem. In priore illâ explicandâ, poſt excuſſam primo loco & Scholaſtico more *conſcientiæ definitionem*; in prævestigandâ propriâ illâ & adæquatâ *conſcientiæ regulâ*, cujus ex præſcripto omnes & ſingulos ſuos tùm *dictandi* tùm *judicandi* actus exercere debeat, operam inſumpſi. Oſtenſum ibi tunc eſſe quidem *Scripturam Sacram* ejus quam quærebamus *Regulæ* præcipuam partem: aſſt adæquatam eſſe *voluntatem Dei*, (quam *ſigni*

vocant,) cuivis homini qualitercunque, pateſactam. Sive *primùm lumine innato:* ex principiis 1. practicis in Syntereſi conſervatis & per ſe notis: quas Philoſophi κοιναὶς ἐννοίας, & προλήψεις φυσικὰς, Apoſtolus *Legem Dei in cordibus noſtris ſcriptam* dixerunt. Sive *ſecundò, lumine illato*; per 2. externam revelationem: partim *extraordinariam* & privatam ſingularibus quibuſdam perſonis per *viſionis, ſomnia* &c. πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως, partim *ordinariam* & publicam univerſo generi humano in *verbo ſcripto*. Sive denique *lumine acquiſito*; per concluſiones ex *principiis* illis practicis, aut è *verbo Dei* ſcripto, vel propriâ meditatione, vel inſtitutione alienâ ritè & legitimè erutas. 3.

II. Iſta omnia & ſingula *Conſcientiæ* hominum *obligare* dixi; eáque ſola, *primariò, per ſe*, & virtute propriâ: quia ea omnia & ſola voluntatem Dei exhibent, cujus unius eſt in hominum *Conſcientias* merum & directum imperium. Eſſe tamen admonui præter hæc, & alia nonnulla; quæ *ſecundariò, relativè*, & in virtute legis ſive voluntatis Divinæ in quâ fundantur, ſuo modo *Conſcientias obligant*. Convenire inſuper illa omnia in hoc, quòd quam habent *obligandi* vim, eam omnem *Divinæ Legi* acceptam debeant, (non eſſet aliàs *Divina Lex* adæquata *Conſcientiæ* regula:) differre tamen inter ſe ſingula; cùm *ſpecie*, propter diverſitatem materiæ; tùm etiam *gradu*, quantum ad vim obligandi. Eſſe porrò eorum quæ 1. ſic obligant *gradus tres*; *Primum* eorum, quorum obligatio oritur ex *authoritate alterius* jus habentis; 2. in quorum numero ſunt *Leges Humanæ*. *Secundum* eorum, quorum obligatio oritur ex actu libero *propriæ voluntatis:* qualia ſunt *vota, juramenta, promiſſiones, & pacta* ſpontanea. *Tertium*, eorum 3. quorum obligatio oritur ex intuitu *fraternæ Cognitatis*,

ritatis; in quâ classe censetur Lex sive *ratio scandali*.

III. De *Obligatione Legum Humanarum*, multo mihi plura jam ante dicta sunt, quàm initio proposueram: multo tamen fortasse pauciora, quàm aut merebatur rei gravitas, cujus est in vitâ quotidianâ usus longè frequentissimus, aut postularet dubiorum, quæ possent mentibus hominum scrupulum injicere, copia & varietas. In quibus dissolvendis, superioribus Terminis eò progressus sum, ut post emensas eas difficultates, quæ ad *Legum causas Materialem, Efficientem, & Formalem* haud incommodè revocari existimarem, ultimâ prælectione ad eas tractandas, quæ ad *causam* earundem *Finalem* propiùs pertinerent, devenerim. Ubi jacto imprimis hoc totius disputationis velut fundamento, finem legum humanarum esse *Bonum Communitatis*, vel (quod idem est) pacem & felicitatem publicam: responsum est, quâ licuit brevitate & perspicuitate, sex istis quæ sequuntur quæsitis. *Primò*, An sit in Rep. in ordine ad *bonum commune legum humanarum* usus aliquis, saltem necessarius? 1. *Secundò*, quum interfit Reip. ut *virtus* colatur, *vitia* coerceantur, An *Legislator* possit *præcipere* omnes omnium *virtutum actus* & officia, & omnia cujuscunque generis *peccata prohibere*? 2. Quòd si non possit, An saltem teneatur, utriusque generis quotquot potest *præcipere & prohibere* legibus quæ obligent subditos in conscientiâ? *Tertiò*, An & quatenus ad effectum obligandi subditos requiratur, ut *intentio Legislatoris* feratur in bonum publicum? 3. *Quartò*, si videbuntur leges jam antè latæ bono publico minùs utiles. An & quatenus earum *mutatio* sit vel à principe tentanda, vel à subditis urgenda? 4. *Quintò*, quum sit *finis legum*, adeóque ipsius regiminis, *bonum commune*, An liceat ob *bonum commune* ipsam totius regiminis for-

mam

6. mam immurare? Vel ejus immutationem tentare? Et quatenus? *ultimò*, illud solenne dictum, *Salus Populi Suprema Lex*, quomodo fit rectè & sanè intelligendum?

IV. Hæc ego altiùs repetenda duxi, ut apud vos, post tam diuturnum Academicarum exercitationem justitium, rorius instituri mei atque ordinis ratio meliùs constaret, & ut capita earum rerum, quas summâ cum humanitate jam olim auditas, tàm longo temporis intervallo excidisse facilè credo, vobis in memoriam revocarem. Expectabitis opinor, nec immeritò, ut institutum cursum currerem porrò, & ad ea quæ proximè reliqua sunt *dubia* dissolvenda rectâ pergerem, de *privilegiis* scilicet, & *dispensationibus*, aliisque ad *causæ genus finale* quomodolibet spectantibus. Fateor sane, & mihi visum sic fieri oportere. Verùm interpellant amici: monent quorundam eorum qui nunc sunt hominum intolerandam pervicaciam postulare potiùs, ut quo illi (perversiùs haud facilè dixerim, an fidentiùs,) abutuntur in publicam perniciem *Aphorismo*, cum etsi ultimâ superioris Termini prælectione novissimo loco explicuerim, sub incudem tamen revocarem denuò, & genuinum ejus sensum pleniùs aliquantò quàm est à me tunc factum, & explicatiùs aperirem; hoc est, me interprete, (additâ duntaxat nonnullâ verborum pompâ) ut *actum agerem*, & coctam jam antè *cramben recoctam* vobis apponerem. Visa mihi parùm æqua postulatio: illi interim contrà, instare sedulò, prolixè rogare, ut facerem tamen. Vestræ erit humanitatis, donare hominis verecundiæ, quod rogantibus amicis concesserim: præsertim argumento usis ad flectendum animum meum longè efficacissimo; & vestrum plerisque, hoc ipsum si facerem, gratum fore se non dubitare.

V. Quid

V. Quid ergo sibi velit pervulgatum illud axioma, *Salus Populi Suprema lex*, & quomodo sit intelligendum expedire, prætentis est negotii. Excuderunt intra paucos annos homines non optimè seriati, & in *Remp.* etiam tandem, ut antè in *Ecclesiam*, invexerunt, novam unà cum *Theologia Politicam*. Qui, ut sub obtentu *Libertatis Christianæ* (sive Conscientiæ,) totius regiminis *Ecclesiastici*; ita sub obtentu *Libertatis Civilis* (sive subditorum,) totius regiminis *Politici*, non modò vim omnem subnervare, sed ipsam quoque fabricam ab imis fundamentis revulsam labefactare, in hac tantâ rerum perturbatione strenuè hactenus conati sunt; hodiéque pergunt, cum summo animorum ardore & terrore militari, conari. Hi, quoties conculcatæ sub pedibus *Regiæ dignitatis*, spretæ sanctarum *Legum Authoritatis*, perturbatæ *pacis publicæ*, ruptis omnibus jurium repagulis exercitæ in concives efferæ & infandæ *tyrannidis*, affectatæ in Ecclesia, in Rep. (sublato omni natalium, honorum, statuum discrimine) *paritatis*, aliarúmque ex *Anabaptistarum* puteis hausturum impietatum, postulantur: hoc unico, velut clypeo, seq; suóique mores tuentur, *salute populi*; hanc *legibus, regibus, juribus, moribus*, unam universis anteponendam scilicet.

VI. Ex hoc tàm laxo & periculoso vulgaris dicti interpretamento, quum tumultibus, seditionibus, & omne genus licentiæ populari, non jam lata feneſtra, sed decumana planè porta aperiatur; manifestum est, qui hoc clypeo nefaria sua scelera tuentur, non simplicem & genuinam ejus dicti sententiam amplecti, sed alienam ei affingere, quæ pravis suis consiliis & causæ non bonæ præbeat, ex coactâ interpretatione, speciem aliquam patrocinii. Quotus enim quisque est hominum, cui si (ut *avaritiæ, ambitioni, odio, iræve* suæ

ſuæ inſerviat) res novas moliri, & per fas nefáſque latrociniis, rapinis, & concuſſionibus omnia complere libuerit; non proclive erit facinoribus ſuis & inceptis quibuſcunque nefariis *ſalutem populi* prætexere? Excutite quæſo omnia quà patet orbis Annalium & hiſtoriarum monimenta; ſacrarum, prophanarum, veterum, recentiorum, exterarum, noſtratium, invenietis hoc ipſum uſque & uſque factitaſſe, ſub eodem *libertatis & ſalutis popularis* prætextu, omnium temporum, omnium locorum *Catilinas & Cethegos:* ut (a) *ponerem cordis loco habere* videatur (*Tertulliani* locutio eſt) qui ſibi tàm tenui fuco os ſublini patiatur. Sed quò me, dum juſtæ indignationi laxo habenas, incautum rapuit tempeſtas? Reprimo igitur me jam, ne videar τῆς ὑποθέσεως ἐκπεσεῖν, & pro diſputatore declamatorem agere: & ad rem ipſam accedo.

(a) 4 Contra Marcion 40.

VII. Ubi illud imprimis expendendum eſt, quid in dicto axiomate *ſalutis* appellatione veniat intelligendum. Non enim, ſiquis aut *dignitatem* ſuam aut *libertatem*, in re aliquâ leviculâ, vel etiam fortaſſis admodum gravi, læſam ſentiat aut ſentire ſe putet; illico *ſalutis* ſe jacturam feciſſe, aut de *ſalute* periclitari, jure conqueri poterit. *Saluti* enim alicujus rei aut perſonæ, non *læſio* quævis, aut *nocumentum*, ſed *interitus* opponitur; ut Græcis τῇ σωτηρίᾳ ἡ ἀπώλεια. Quinimo pariter omnino ſe res habet (ſervatâ utrinque debitâ analogiâ) in *corpore politico*, & *in Rep.* ſicut in *corpore humano* & perſonâ ſingulari. Præ contrariarum qualitatum in *humano corpore* pugnâ, ex aliquo interni calidi aut humidi *exceſſu* vel *defectu*, & extrinſecus accidentium variâ immutatione, vix fieri poteſt ut quis tàm integrâ valetudine uſque perfruatur, quin ut ſæpiculè aliquâ ſaltem corporis parte, internâ vel externâ, id patiatur, quod

ei

ei *molestiam* afferat: fieri etiam potest ut ex *podagrâ*, *odontalgiâ*, *calculo*, aut alio partium morbo acutissimos sentiat *dolores*, vel etiam *toto corpore* afflicto æger decumbat; ut interim non sit opportunum, nedum necessarium, ut extrema quæque remedia, ut in aperto vitæ *salutisque* discrimine, confugere. Sic in *Rep.* non est mox aliquid attentandum contra *Leges & Jura*, non contrahenda vulgi colluvies & tumultus excitandi, non *ad arma ad arma* continuò conclamandum, ut *salati populi* consulatur scilicet; quamprimum popularis aliqui's *tribunus*, aut audaculus quispiam *rhetoricator δημάγωγος*, *principem*, *proceres*, *magistratus*, *judices*, corúmque ministros, aut eorum saltem aliquem, violari *juris*, illatæ *injuriæ*, aut neglecti quomodolibet *officii*, per calumniam (vel etiam si fortè jure merito) reos apud plebem *pro concione* peregerit. Fuerunt erúntque semper sub optimis *Regibus* & in optimè constitutis *Rebuspublicis*, ex abusu potestatis tenuiorum civium *oppressiones*: aliáque *gravamina* non pauca: quibus in integrum aut prævertendis aut medendis, nulla *regentium* cura & industria, nulla sufficere queat *Legum* severitas. Hujus generis si quoties unum aut alterum exemplum emerserit, licebit confestim factiosis civibus, obtentu *salutis publicæ*, legibus & jure contemptis, *vi & armis* rem gerere pro lubitu suo: à turbis & tumultibus nunquam tura aut quieta erunt regna & Resp. Omninò prædixit *Christus* (*a*) ἀνένδεκτον εἶναι μὴ ἐλθεῖν τὰ σκάνδαλα: & (*b*) *mundo nobis exeundum* esse monuit *Apostolus*; vel quærendam *utopiam* aliquam, aut *Remp. Platonis*, quæ nos salvos præstet; si *salutem populi* sic interpretari velimus, ut nisi infimi quique cives ab omni injusta vi, & iniquâ potentiorum dominatione, sint prorsus securi, nulla sit reliqua *publica salus*. Tunc *salus* agitur Reip. cùm

(*a*) Luk. 17.

(*b*) 1 Cor. 5. 10.

cùm ab *externorum hostium* incursionibus, vel *improborum Civium* deprædationibus, manifestè in tàm apertum discrimen res deductæ sunt, ut ni providè & maturè succurratur, patria sit indubiè *peritura.*

VIII De *salute* vidimus. Videndum proximè, quàm rectè à novatoribus nostris accipiatur alterum illud *populi* vocabulum. Est autem *populus*, ut ex amissis *de Republica Ciceronis* libris definit, (*a*) *Augustinus*, *cœtus multitudinis hominum juris consensu & utilitatis communione sociatus.* Quâ appellatione *Romani* olim omnes omnis ordinis & conditionis *cives* continebantur. Erant autem illi præter Monarchas (*Reges* primis, *Imperatores* ultimis seculis,) in triplici gradu: *patricii* scil. sive senatorii ordinis, *equites*, & *plebs*. Sed quâ latitudine vox ea apud *Romanos Scriptores*, ubicunque occurrit, sit accipienda; ex adjunctis circumstantiis lectori colligendum est: id quod plerumque ex appositis *appositis terminis* (si qui appositi sint) optimè fieri potest, certissimo in eam rem argumento. Accipi autem solet *populi* vocabulum Romanis Scriptoribus, *tribus* hisce ferè modis. *Primò*, & omnium modorum rarissimè, pro *sola plebe*, qui fuit totius *Romani populi* infimus ordo. Ut in illo (*b*) *Martialis.*

(*a*) 2. De Civit. Dei 21.

1.

(*b*) L 8. Epigr. 15.

Dat populus, dat gratus eques, dat thura Senatus.

Ubi oppositus senatui & equitibus *populus*, non nisi *plebem* solam significare potest. *Secundò*, pro utroque inferiori ordine populi, *plebe* scil. *& equestri ordine* conjunctim, ordine supremo sive *patricio* tantùm excluso. Visum enim fuit *patribus*, initio constitutæ Reip. exactis jam *regibus*, aliquam honoris & dignitatis *prærogativam* supra alios cives apud se retinere, inque ejus rei significationem

2.

nem ſemet à reliquo populi cœtu nominis appellatione ſegregare. Unde illæ fluxerunt ſolennes formulæ, *Senatus Populuſque Romanus, viſum eſt Senatui Populoque Romano*, &c. In quibus *populi* nomen *equites cum plebe*, hoc eſt, excepto *Senatu*, reliquos cives omnes complectitur. *Tertiò*, pro omnibus omnium ordinum civibus indiſcriminatim, *patribus, equitibus, plebe:* ex his enim *tribus* ordinibus, poſtquam deſiiſſent eſſe *Reges*, necdum orti eſſent *Imperatores*, univerſa civitas conſtabat. Et in hoc ſenſu, ſiquidem toto illo ſpatio illius Reip. *ſtatus* erat *popularis*, intelligendi ſunt Romanarum rerum Scriptores, quoties de *ſalute, dignitate, majeſtate populi* conſervandâ loquuti ſunt. 3.

IX. Hæc ego diligentiùs paulo expoſui; non ſolùm quia vocabulorum plerorumque hujus generis propriæ *ſignificationes* ex ejus populi uſu pendent, à quibus & voces ipſæ ad nos derivatæ ſunt: ſed etiam aliâ de causâ duplici. Alterâ, ne *ambiguæ vocis* minùs commodâ interpretatione decipi nos & circumveniri patiamur: alterâ, ne in nudâ *populi* appellatione vis fiat, in præjudicium ejus qui princeps eſt communitatis, & *populi caput*. Quarum utraque quanti ſit momenti ad rem præſentem, ex his quæ jam dicturus ſum, ſtatim intelligetis. 1. 2.

X. Dico itaque *primò*, *populi* vocabulum, (ut pleraque alia nomina multitudinem aggregatam ſignificantia,) ſumi poſſe *dupliciter*. Vel *Collectivè*, ut ſignificet *totam communitatem* Reipublicæ; id eſt, principem & ſubditos ſimul: vel *diſtributivè* & præcisè, ut ſignificet *ſubditos* tantùm & ſeorſim à Rege. Eodem omninò modo, quo *corpus* vel dicit reliqua *membra ſimul* cum capite; vel *membra* illa præcisè & ſeorſim à capite: Et *Familiæ* appellatio nunc omnes complectitur qui unarum 1. 2.

tum sunt ædium, uxorem, liberos, famulos, ipsumque etiam *patrem-familias* qui reliquis præest; nunc eos tantùm qui sub ipsius imperio sunt, & quorum ipse curam gerit: Et *Exercitus* nomine, aliàs continetur unà cum militibus ipse etiam *Imperator*, alias non continetur. Quod idem & in *Regni*, *Parlamenti*, aliisque id genus vocibus, quæ significant *Collectionem* quidem multorum, cum ordine tamen & ratione ad *unum* aliquod velut principium & caput, facile est cernere. Igitur si non *animo maligno* (ut suspicari licet) at certè *periculosissimo errore* factum est, ut quod de *populo* priore sensu dictum est, *Collectivè* scil. & ut ea vox complectitur inclusive *totam communitatem*, i. e. unà cum subditis principem, detorqueatur & accommodetur *populo* in posteriore acceptione, i. e. *soli subditis* exclusivè.

XI At qui constare poterit nobis, inquietis, *Populi* appellationem priore sensu & *Collectivè* in isto Axiomate intelligi debere potiùs, quàm posteriore & *discretivè*? Respondeo, ex communi usu loquendi, & analogiâ aliarum vocum ejusdem rationis & significationis abundè satis id constare. In quibus certissimus interpretandi Canon est; *Voces collectivas collectivè semper sumi debere, nisi adjectum ejus oppositum diversum postulet.* Exempli gratiâ, ubi dicitur, *Coloss.* 1. 18. Christum esse *caput corporis Ecclesiæ*: manifestum est ex opposito adjecto, *Capitis*, scil. mentione, (cui *Corpus* ibi *relativè* opponitur;) *Corporis* vocabulum *discretivè* sumi, pro reliquis membris corporis præcisè & seorsim à capite. Sic etiam, siquis diceret Imperatorem *Exercitum* è castris eduxisse, aut in hyberna demisisse; vel patrem-familias interdixisse, nequis *domesticorum* intempestâ nocte exiret ex ædibus; vel (quod de *Davide* scribitur) quidquid Rex fecisset, gratum id *Populo* fuisse: manifestum

festum est, ex adjecto ubique opposito *Imperatoris, Domini, Regis* nomine, vocabula illa collectiva *Exercitus, Familiæ, Populi*, non esse tamen *Collectivè* intelligenda, sed *discretivè* & exclusivè. Hoc est, *Exercitus* appellatione milites solùm contineri, Imperatorem non item; & *Familiæ*, domesticos solùm, non Dominum; & *Populi*, subditos solùm, non item Regem. Ratio est, quia adjectum in ipso orationis filo *oppositum*, quod est alterum *correlatorum*, necessariò innuit *vocem collitivam*, sibi ex adverso respondentem & ei *relativè* oppositam, continere suum *correlatum præcisè*: hoc est, *multitudinem* duntaxat, illi velut principio & capiti connexam & conjunctam, non autem *totam communitatem* ex utroq; termino correlato quasi aggregatam.

XII. Cæterùm ubi non est adjectum *oppositum*, quod ipsius significationem ad alteram tantùm *relationis* partem necessario contrahat; ab omni sanâ ratione alienum est, *collectivam dictionem* aliter quàm *collectivè* accipere, & in justâ suâ latitudine: ita scil. ut *utrumque relationis terminum* suo ambitu complectatur. Maximè, ubi in *salutis, utilitatis*, alteriúsque boni aut commodi quod sit utrique commune, ratione sermo versatur. Exempli gratiâ; Si statueretur cras movenda castra, ne *Exercitus* ab hoste opprimeretur; aut in *Familiæ* usum fruges colligendas: non esse incolumi capite vel *Oreſtes* juraret eum hominem, qui quæ de *Exercitu* & *Familiâ* dicta essent sic intelligeret, quasi *militibus* solùm & *famulis* prospectum esse vellent, nullâ interim *Imperatoris* qui Exercitum, nullâ *Patris-familias* qui familiam regit, habitâ ratione. Quod perinde est, ac si valetudinarius à medico admonitus, ut *Corporis sui* curam aliquantò diligentiorem in posterum haberet; *pedus & crura* & quæ post cervicem sunt *membra* in-

ciperet exinde quàm diligentissimè fovere; quid interim *Capiti*, fieret, supinè securus: eò quod medicus *Corporis* tantùm meminisset, non item *Capitis*.

XIII. Accedo adhuc ad rem propiùs. Si gregariorum fortè militum turba *salutem Exercitus* diceret esse *Supremam Legem militarem*; suum autem *imperatorum* dura nimis nec ferenda militibus imperare, ita ut periculum sit ni maturè jugum collo excutiant, amissam brevi fore universam *Exercitûs libertatem*: atque ex hoc principio de tuendâ *vi & armis* libertate, imperatis non faciendis, ipso etiam *Imperatore* tollendo, consilia inter se agitarent; Vel si *servi domestici*, (quos tamen vult Apostolus, 1 Pet. 2. 18. *Heris, non bonis tantùm & æquis, sed duris quoque & morosis subjici,*) factâ inter se conjuratione, herili jussa ut iniqua recusarent, *Herum* ipsum ut asperiùs dominantem exturbaret ex ædibus, claves & loculos & universam supellectilem occuparent, & omnem *rem domesticam* pro suâ libidine administrarent; hoc uno prætextu, quòd sit *salus Familiæ suprema Lex, Oeconomica*. Quis non fateretur scelerata illa & nefaria *Consilia*, ex istis *Principiis*, (quæ sanè, sanè intellecta, & verissima sunt & utilissima,) non posse legitimâ ullâ consecutione deduci? Et tamen non est *ovum ovo* similius, quàm huic argumentandi generi eorum hominum ratiocinatio, qui seditionibus civilibus *salutem populi* obtendunt. Quasi vero non contineretur, idque eminenter, in salute *Exercitus*, & *Imperatoris*; in salute *Familiæ*, & *Patris-familias*; in salute *Populi*, & *Principis salus*. Ut summatim dicam; *salutem populi*, id est, Regis & subditorum simul, fatendum est esse *Supremam Legem*: at *salutem Populi*, id est, *subditorum* seclusô Rege non item.

XIV. Dico

XIV. Dicò *Secundò*, quiddam amplius: Etſi *Populi* vocabulo in hoc axiomate nec *ſubditos* ſine Principe, nec ſine ſubditis *Principem*, præcisè & ſolitariè intelligi debere, ſed utroſque conjunctim, ſatis dilucidè à me confirmatum exiſtimem: qui tamen aut *dignitatem perſonarum*, aut iſtius ipſius *Aphoriſmi originem* attentiùs conſideraverit, libentiùs eum conceſſurum, de *ſalute Principis* præcisè intelligendum eſſe celebre id dictum, quàm de *ſalute ſubditorum* præciſe. Imprimis, ſacroſanctam eſſe *Regum Majeſtatem*, non veteres ſolum *Patres Eccleſiaſtici* (etiam tunc cum nulli adhuc eſſent *Reges Chriſtiani,*) prolixiſſimè agnoverunt; qui eos ut homines à *Deo ſecundos*, & *ſolo Deo minores* coluerunt, pro eorum *ſalute* vota & preces Deo obtulerunt, ab eorum *ſalute* totius populi ſalutem & felicitatem pendere docuerunt: ſed & ipſe Deus Opt. Max. in ſacris literis (ut fusè oſtendi poſſet, ſi opus eſſet) abunde teſtatum eſſe voluit. Vnde factum, ut eâ ſemper mente fuerint pii omnes & bonæ indolis cives, ut ubi ex aleâ belli in extremum diſcrimen adductæ res eſſent, unius *Regis ſalutem* ſuæ omnium ſaluti anteponendam judicarent: Quod, uti bonos ſubditos decuit, apertè profeſſi ſunt *Iſraelitæ* illi, qui ſub execrandâ conjuratione *Abſolonicâ*, *Davidi Regi* debitam fidelitatem ſervaverant, 2 *Sam.* 18. 3. Nec aliud voluere, qui *Regem* (non hominî mortali in rem ſuam turpiter adblandientes, ſed ſpiritu Dei ſancto dictante locuti) *narium ſuarum ſpiritum* eſſe dixerunt. Sic enim pius, & ab utero ſanctificatus propheta, *Jeremias* locutus eſt, *Thren.* 4. 20. Tranſlatione uſus aptiſſimâ: quum ſit *Spiritus* ille qui per *naves* attrahitur & emittitur, (a) *Spiritus* ille *vitalis*, quo quaſi vinculo connectitur *anima corpori*, & quo deficiente, *exſpirare* proximus neceſſe eſt animal vivens & interire. *Cum exit ſpiritus*

(a) *Animus Reipublicæ tu es: illa corpus tuum.* Senec. 1. de Clem. 5. — *Ille ſpiritus vitalis, quem hæc tot millia trahunt,* lib. c. 4.

vitus ejus revertitur homo in terram suam, Psalm. 146. 4.

XV. Quin & illud observatu dignum est, à *Romanâ* gente ad nos deveniſſe illud de quo nunc agimus *axioma*: illis tunc usurpatum cùm maximè floreret *Roma* sub statu populari. Non est utique quod quis miretur, illis *salutem populi* fuisse pro *Suprema Lege*; quibus ipse *Populus* erat *Suprema Potestas*. *Populi* tunc erant Leges, *Populi* judicia, *Populi* universa jurisdictio, ipsa denique αὐτοκρατορία *Populi*, & Majestas. Unde illa tàm frequens, apud historicos omnes, apud *Ciceronem*, apud alios ejus ævi scriptores de *Majestate Populi Romani* mentio; ut in *statu Democratico*: quæ omnia in *statu Monarchico*, non populi sunt, sed *Principis*. Ergo quanti illis fuit *Populi salus*, apud quos *Populi* erat *Majestas*, quod quanti fuerit hoc ipso *Aphorismo* toti orbi testatum esse voluerunt: tanti nobis, si nos ejus *Aphorismi* authoritate tueri velimus, (*servatâ modò*, ut par est, in tam differentibus utriusque Reipublicæ formis Analogiâ,) debet esse *Regum Salus*, qui non aliam quàm *Regiam* agnoscimus *Majestatem*.

XVI. Ex his quæ dicta sunt satis constare puto, nec in illâ *salutis*, nec in istâ *Populi* appellatione eam inesse vim, ut inde possit sine summâ perversitate pervulgatum hoc *Axioma* in Regiæ dignitatis præjudicium distorqueri. Quod si reliqua illa, quæ sola jam supersunt, verba ritè expendantur, *Suprema* scil. *Lex*; agnoscent, uti spero, quibus aliquid reliquum est aut cordis aut frontis, isto *Axiomate* vix potuisse dici aliquid quod ad summam *Regum Potestatem* stabiliendam amplius esset & illustrius. Supponit enim ista locutio *Suprema Lex*, esse oportere necessariò alicubi in omni Rep. potestatem aliquam, quæ sit omni

omni positivâ *Lege Humanâ* superior: ad quam prospicere pertineat, & authoritate suâ procurare, nequid ex *Legum defectu*, vel nimiùm superstitiosâ *observatione*, Respublica detrimenti capiat. Cujus rei ratio manifesta satis est: quia nec potest *Legislator*, vel prudentissimus, omnes *circumstantias* eventuum futurorum *prævidere*; nec ut nihil contingat eorum quæ insecutura suspicatur mala & incommoda, Legibus sufficienter *præcavere*. Quod nec *Legum* culpa fit, nec *Legislatoris*; sed (ut optimè observavit (*a*) *Aristoteles*,) ex ipsâ naturâ earum rerum, quæ *Legibus* definiendæ sunt: quæ cum sint & pro varietate suâ *indefinitæ*, & quia ex futuro pendent *incertæ*, non possunt propterea (*b*) *certis* aliquibus & *definitis Regulis* comprehendi. Satis igitur fecit officio suo *Legislator*, si legibus ea constituerit, quæ sint (*c*) *plerumque* justa, & utilia toti communitati: etsi fieri potest, sæpissiméque fit, ut ex emergente aliquâ inopinatâ occasione, deficiant illæ *Leges* in casu aliquo particulari non præviso. Quo in casu, nisi sit alicui personæ vel personis exercendæ *Arbitrariæ* cujusdam *Potestatis* relictus locus: nullum erit reliquum remedium satis efficax, quo periclitanti *Patriæ* subveniatur, & *publicæ saluti* consulatur. Hoc est, quod viri prudentes semper statuerunt, & ratio etiam suadet, *Æquitati* cedere debere ubi exigit necessitas, *Justitiam Legalem*: quum sit *æquitas* nihil aliud, (eodem *Aristotele* definitore,) quàm (*a*) νομίμου δικαίου ἐπανόρθωμα, *Emendatio* scil. sive *Correctio Justitiæ Legalis*, vel etiam ipsius *Legis* (ut ipse suam illam definitionem mox explicat) ἐπανόρθωμα νόμου, ᾗ ἐλλείπει διὰ τὸ καθόλου, supplendo ejus *defectum* in casibus particularibus, in quibus ipsam aut à *Justitiâ*, aut ab *utilitate publicâ*, deficere contingit ob nimium *generalitatem*. Leges enim

(a) -- ἀλλ' ἐν τῇ οὐσίᾳ πράγματος. Arist. 5. ethic. 14.

(b) *Nullâ tanta providentia potuit esse eorum qui leges componebant, ut species criminum complecterentur.* Quintil. declam 23.

(c) τὸ ὡς ἐπὶ τὸ πλέον, λαμβάνει ὁ νόμος. Ibid.

(a) Aristot. 1. Ethic. 14.

(·) τὸ καθόλου μόνον λέγουσιν οἱ νόμοι ἀλλ' οὐ πρὸς τὰ προσπίπτοντα. Aristot. ib.

necesse est constitui (*e*) *generaliter* per respectum ad ea quæ *plerunque* fieri solent; non autem ad omnia ea quæ contingere possunt in *particulari*: quorum nonnullis si strictè & ex verborum præscripto accommodentur *Leges*, deficere eas necesse est etiam, aut à *Justitiâ* morali, aut ab *utilitate Communi*, aut ab utraque.

XVII. Hoc igitur posito, postulare *Salutem Populi*, hoc est, publicam utilitatem, ut sit in Rep. Authoritas aliqua *Legibus superior*, quæ earum *defectus* suppleat: & illud etiam necessariò consequitur, quod idem *Aristoteles in Politicis* asserit, Supremam hanc *Authoritatem* non posse ad alium quempiam pertinere quàm ad ipsum (*a*) τὸν ἄρχοντα, hoc est, eum qui toti communitati *cùm summo Imperio præest*,

(a) Aristot. 3. Polit. 1.

(*b*) Homer. Iliad. β.

(*b*) Ὦ λαοὶ τ' ἐπιτετράφαται, καὶ τόσσα μέμηλε,

Sive is *unus* sit, ut in regimine Monarchico; sive *plures*, ut in aliis Rerump. formis. Ergóne licebit subditis, publicæ *Libertatis*, vel etiam *Salutis* obtentu, *Legum* & omnia juris ac fidelitatis vincula abrumpere, *Legúmque* simul & *Regum* Authoritatem intolerando fastu sub pedibus conculcare? atque in tanti facinoris patrocinium, hoc uno *Aphorismo* turpiter abuti, quem crepare solent, ac sibi mutuò subinde succinere seditiosi cives, *Salus Populi Suprema Lex?* Qui fit, ut contrà non intelligant, hoc ipso dicto agnosci *Principis* in ipsas *Leges* aliquod Imperium? Ita ut ipsi liceat *ex plenitudine Potestatis*, ubi cogit necessitas & res moram non patitur, ut ab hostibus externis vel domesticis perduellibus suam subditorumque *salutem* tueatur, strictam *Legum* observationem

tionem interim deponere, vel seponere saltem ad tempus: ne ex nimiùm superstitiosâ & intempestivâ *Legum Reverentiâ*, seque populúmq; suum, & ipsas quoq; demum *Leges*, in hostium potestatem devenire permittat.

XVIII. Illi Quæstioni, *An Princeps Legibus* à se latis vel confirmatis, & populi consensu approbatis, usúque receptis, *solutus sit?* & quatenus eas (ordinariè) observare teneatur? erit fortasse (si Deus dabit) suus postea locus. Nunc illud tantùm quæritur, Nunquid ipsi liceat, *extra ordinem* & in casu necessitatis, pro *salute publicâ* tuendâ, *præter* vel etiam *contra Leges* aliquid facere? Sic facere licere, idque bonâ Conscientia, uti *primò* optimorum Regum, in omnium quâ patet orbis gentium historiis, exempla probant; & dictat *secundò* ipsa ratio, à *Legum διὰ τὸ κακόηθες defectu*, & eventuum particularium multiplicitate atque incertitudine modò adducta; & *tertiò* satis firmant, quæ de *Jure Regum* sunt à *Samuele* disputata, nec possunt commodè (quod tamen est à multis tentatum) allorsum trahi, 1 *Sam.* 8. Ita ne cui hac in re, ex præsente dicto pravè intellecto, aliquis aut superstitiosi, aut oboriatur *scrupulus*; liceat mihi quæso celebre hoc dictum ad primam suam *Originem* revocare denuò: Et ni id effecero ut fateamini, *salutis publicæ* procurationem posthabitis *Legibus*, idque ex sententiâ istius dicti, ex ipsius *Principis voluntate* solâ, nec omnino ex *Populi Arbitrio*, pendere; cæcutire in clarissimâ luce, & optimæ causæ non defensorem, sed proditorem & prævaricatorem hactenus fuisse me, existimate. 1. 2. 3.

XIX. A *Romanâ gente* ad nos defluxisse hoc *axioma* paulò antè dixi: Illud nunc adjicio, in *tertio Marci Ciceronis de Legibus libro*, primò (quod sciam) id scriptum reperiri; hausturn ta-

tamen (ut ipse *Cicero* testatur) ex veteribus ejus gentis *Legibus*, & ab eo ipsissimis *Legum verbis* descriptum. Is ergo, post descriptas & explicatas libro superiore *Leges* ad *Religionem & cultum Deorum* pertinentes, *tertio* demum *libro* pergit ad eas recensendas quæ ad *Remp. & Magistratus* pertinent. Ubi, inter alia, hæc habentur verba; (Attendite, obsecro; "*Regio Imperio duo sunto: iique præeundo, judicando, consulendo, Prætores, judices, Consules appellantor.* "*Militiæ summum jus habento; Nemini parento:* "*Ollis salus populi Suprema Lex esto. Ollis*, inquit, (sic enim prisci loquebantur) id est, *Illis Salus Populi Suprema Lex esto.* Sed quibus tandem *illis? Illis* nimirùm, qui *Regio Imperio* præditi erant, qui *Militiæ Jus summum* habebant, qui supra se potestatem aliquam, cui *parere* deberent, non agnoscebant. Hoc est, *binis Consulibus*; qui etsi ex Constitutione illius Reipublicæ annuum tantùm Magistratum gerebant, *Urbi* tamen & *Orbi Romano cum summo Imperio* pro tempore præerant. Adeste hic omnes, quotquot estis ubivis gentium, popularis audaciæ patroni aut asseclæ: Legite, relegite totam hanc *periodum*; singulas expendite *sententias*, *clausulas*, *commata*; excutite *verbula*, *syllabas*, minutissimos quosque *apices*. Ubi tandem reperietis, concessæ subditis (*invito Principe*) aut de *salute Populi* judicandi, aut aliquid *Contra Leges* faciendi statuendive, potestatis, vel tenue aliquod vestigium? Annon apertè clamat tota hæc apud *Ciceronem* rerum & verborum series, supremam illam authoritatem, quæ sit omni latâ *Lege Superior*, adeóque (a) *Publicæ Salutis* curam universam, ad eum unum spectare propriè, cui & *Regium Imperium* competit, & *Militiæ Jus summum*, & ὑπερέχουσα *nullique subdita* ἐξουσία? Id quod

(a) *Salutem Reipublicæ nulli magis convenire, quàm Cæsari.* Paulus l. 3. F. de off. præt. vig.

quod *Aristoteles* etiam (ut præstantissimorum utriusque Linguæ Scriptorum hâc in re consensum habeatis,) his verbis expressit, 3. *Polit.* 2. "Δεῖ τὸν ἄρχοντα, ἂν τε εἷς, ἂν τε πλείους "ὄσι περὶ τούτων εἶναι κυρίους· περὶ ὧσον ἐξ- "ανυστῶν οἱ νόμοι λέγειν ἀκριβῶς. διὰ τὸ "μὴ ῥᾴδιον εἶναι καθόλου διωρίσθαι περὶ πάν- "των, id est, *Penes eum qui præest Reipublicæ* "*sive sit unus sive plures, ita de rebus statuendi* "*Arbitrium & Potestatem esse, de quibus Leges* "*accuratè* [i. e. in particulari] *loqui non pos-* "*sunt, propterea quòd not sit facilè universè singula* "*complecti.*

XX. Excipient hîc fortasse nonnulli, pessimè agi cum genere humano, si ex *unius hominis* arbitrio sic penderet *omnium salus*, ut non liceret cuiquam in casu summæ necessitatis eo inconsulto suæ *publicæque saluti* consulere. Quid si ex casu subito & inopino res non patiatur *unius* diù moram? *Princeps* interea aliquot dierum itinere abfuerit? Dum itur, consulitur, redditur, actum erit de *Republicâ*, si necesse sit in tantis temporum angustiis, & locorum spatiis, *Principis consensum* & veniam expectari. Respondeo, videri & *subditis* aliquid in hoc genere licere, si gravis nec aliter evitanda postulet *necessitas*, idque inconsulto *Principe*, (*Necessitas* enim, quod dici solet (a) *Legem non habet:*) negò tamen id effici, quod inde aliqui effectum velint. Dico itaque *primò*, quicquid juris hac in re *subditis* competere potest, ut scil. Legibus posthabitis *publicæ saluti* consulant, id ipsis aliunde accrescere; præsentis autem *Aphorismi* authoritate, velut fundamento, nihil nullo modo posse, qui curandam & procurandam *populi salutem* uni *principi* reliquit, non autem ipsi *populo* permittit. Deinde aliud esse, *inconsulto principe*, aliud eo *invito*,

(a) Ἐγὼ γὰρ οἶμαι ἐν τοῖσδε γε μὴ σίβειν, ἢν πάντα δεῖν τοῖς τῶν ὅλων κρατοῦσιν. Euripp. ap. Stob. λογ. I. 10.

vito, aliquid contra Leges attentare: fieri enim illud licere, debitis conditionibus obſervatis; hoc nullâ conditione licere. Dico *ſecundò*; Subditis, ſi quid attentare velint in ordine ad *ſalutem publicam*, duas præ cæteris conditiones ſanctiſſimè eſſe obſervandas: quarum alterutram qui neglexerint, nullâ *neceſſitatis* excuſatione ſe tueri poſſe. Eas quàm ſanctè obſervarint, qui funeſtiſſimorum in hoc regno motuum vel *Authores* extiterunt vel *Fautores*, dicere non eſt meum: ipſi viderint, Sunt autem *duæ* illæ *conditiones*, iſtæ: Altera, ne quid fiat, tenteturve fieri *in Principis præjudicium*; cujus perſona & dignitatas, intereſt *ſalutis publicæ*, ut ſartæ tectæ conſerventur. Altera, ne quid ſimiliter fiat, fierive tentetur *contra Leges* & jura, niſi *ex Principis conſenſu*; conſenſu nempe, vel *expreſſo*, ubi commodè haberi poteſt, vel (ubi is longiùs abeſt, nec res patitur moram,) rationabiliter ſaltem *præſumpto*. Tunc autem abſentis Principis *conſenſus* rationabiliter *præſumitur*; cum tàm magna támque (*b*) evidens premit *neceſſitas*; ut nemo ſanus & prudens poſſit dubitare, Principem ipſum, ſi ibi tum præſens eſſet, *Legis* gratiam & *relaxationem ſubditis* conceſſurum.

2.

(*b*) *In manifeſtis non opus eſt interpretatione, ſed executione.* Aquin. 2. 2. qu. 120. art. 10.

XXI. *Duabus* hiſce *conditionibus* obſervatis, niſi aliunde oboriatur (ex particularibus ſcil. circumſtantiis,) impedimentum, (*a*) licere dico *ſubditis*, pro tuendâ adverſus exteros hoſtes vel domeſticos perduelles, *Principis & Populi ſalute*, ad communem utilitatem ſpectare magis, quæ *Suprema Lex* eſt, quàm ad voces & apices *Legum particularium*; quæ propterea lætæ ſunt, ut *communi utilitati* inſerviant, non præjudicent. Ratio manifeſta eſt: quia *media ſunt propter finem*, non finis propter media: & proinde *media* fini inſervire debent, non *finis* inſerviri mediis,

(*a*) *Certum eſt omnis licere pro patria.* Quintil. declam. 3. 9.

diis. Quum ergo *salus publica* habeat rationem *Finis*. *Leges* autem *Mediorum*; & certum sit in agentis intentione *finem* esse priorem & potiorem *mediis*: utrumque sequitur, & communem *Patriæ utilitatem* Legibus quibusque particularibus anteponendam esse; & rectè præsumi id ipsum sentire *Principem*, qui in ferendis Legibus est *agens Principale*; adeóque in omnia illa se inconsulto gesta vel gerenda, *tacitè consentire*, quæ (salvâ ipsius dignitate & jure) pro *communi salute* geri fierive manifesta exigit necessitas.

XXII. Exempla Historiæ passim suppeditant: quæ, quum sit rei ipsius ratio tàm in aperto, ut minùs necessaria prætermitto. Unicum duntaxat, sed illustre illud, dignúmque quod Annalibus hujus gentis in æternam hominis memoriam inseratur, quod nostro etiam ævo nostráque aliquorum memoriâ contigit, adducam: *Vicecomitis* scil. *Wigornienſis* memorabile factum. Singulis *Angliæ Provinciis*, (quas majores nostri *Pagos*, nos *Comitatus* dicere sólemus) præest ad aliquos juris effectus annuus Magistratus, *Vicecomes* dictus, custodiendæ *publicæ pacis causâ* potissimum institutus. Huic Magistratui, ad tàm grave munus cum effectu obeundum, concessa est (ut par erat) Legibus hujus regni *militum contrahendi* potestas, & cum hominibus armatis quælibet *Comitatus sui* loca, quoties facto est opus, adeundi & perlustrandi: ita tamen, ut ei interim non liceat cum armatâ manu *Comitatus sui* fines & terminos excedere. Post proditam insperatò (summâ & singulari Dei benignitate & providentiâ) execrandum in omne ævum *proditionem pulveream*; ejus conjurationis conscii nonnulli, inque iis è principibus totius scenæ architectis unus & alter, in *agrum Wigornienſem* convenerant.

venerant. Hos *Vicecomes* vir ſtrenuus & prudens, collectâ armatorum manu, dum hac illac fugitantes perſequitur, ad extrema *Comitatus ſui* loca ſimul perventum eſſet; veritus ne illi, ſi is *metu Legum* ibi ſubſiſteret, incolumes evaderent, auſus eſt (*Lege* non obſtante) in *alienum Comitatum* ſuo confinem, militem educere: quò perduelles inſecutus, eos in poteſtatem ſuam redegit, eorúmque primarios, cum reliquâ turbâ, captivos ſecum abduxit. Ratus nimirum (id quod res erat,) ſi vellet *boni Civis* officio ſtrenuè defungi, ſic ſibi omnino faciendum: in eo neceſſitatis articulo intempeſtivam fore *Legum obſervantiam*; *Supremæ Legi*, hoc eſt, *patriæ ſalutî*, parendum; utilitati publicæ omnia poſtponenda. Confecto hunc in modum ex animi ſententiâ negotio, ne eo *exemplo* (quod *neceſſitati* imputandum fuit,) publicarum Legum vileſceret authoritas; quinetiam gnarus quàm gravi pœnæ obnoxii ſint in *rigore Juris* iſtiuſmodi *Legum violatores*: non ſatis exiſtimavit vir prudens, in ſolâ rectè facti conſcientiâ acquieſcere; niſi & ſuæ in poſterum *ſecuritati* conſuleret, & nequis ipſius *exemplo* ad audacius aliquid fortaſſis attentandum abuteretur quantum in ſe eſſet caveret. Conſeſtim itaque ad Regem advolat, (fuit is felicis memoriæ ſereniſſimus *Rex Jacobus*,) ad ejus genua provolutus, *violatæ Legis* veniam ſupplex petit: Et prout commeritus eſt, à Rege prudentiſſimo, non tàm *ſpretæ Legis* veniam, quàm antehabitæ *publicæ ſalutis* laudem impetravit.

XXIII. Expoſui jam vobis, Auditores, ut amicis quibuſdam obſequerer, aliquantò fuſius quàm ſolco, quid mihi videtur de iſto *Axiomate* ſentiendum, *Salus Populi Suprema Lex*: Simul ut os obturetur importunis hominibus, qui (*ut cum Salomone* loquar,) *è naſo nimium compreſſo elicient ſanguinem*:

sanguinem: hoc est, qui ex sententiâ, piâ sanè (si & sanè intelligatur,) atque publico salutari, perversè interpretando sensum eliciunt impium, & rebus humanis pernitiosum. Summa totius rei, ut in pauca contraham, huc redit. Non si *Læsantur*, aut injuriâ afficiantur privatæ aliquot *personæ*; non si sua sint *subditii*, de quibus etiam meritò conqueri possint, publica quædam *gravamina*; decurrendum est statim, quasi actum aliter esset de *Salute populi*, ad remedia adhibenda extraordinaria, & quæ sint *contra Leges*. Quòd si justus sit metus, ab *externis hostibus* aut *seditiosis civibus* oppressam iri *Rempublicam*, nisi aliquid fiat, quod *Legibus* non est permissum: *Principi* fas est, ex Potestatis suæ *prærogativâ*, imò & *Subditis* fas est, ex præsumptâ *Principis voluntate*, (modò nihil fiat in ipsius præjudicium,) præsente necessitate ita postulante, à verbis & sententiâ *particularium Legum* recedere, ut periclitanti *Patriæ* subveniatur, ejusque *saluti*, ut *Supremæ Legi*, inserviatur. Pergam propediem (si Deus permiserit & commodè potero) quæ reliqua sunt persequi, *Gratia Domini nostri Jesu Christi*, &c.

Hucusque,

tamen (ut ipse *Cicero* testatur) ex veteribus ejus gentis *Legibus*, & ab eo ipsissimis *Legum verbis* descriptum. Is ergo, post descriptas & explicatas libro superiore *Leges* ad *Religionem & cultum Deorum* pertinentes, *tertio* demum *libro* pergit ad eas recensendas quæ ad *Remp. & Magistratus* pertinent. Ubi, inter alia, hæc habentur verba; (Attendite, obsecro; "*Regio Imperio duo sunto: iique præundo, judicando, consulendo, Prætores, judices, Consules appellantor. Militiæ summum jus habento; Nemini parento: Ollis salus populi Suprema Lex esto. Ollis*, inquit, (sic enim prisci loquebantur) id est, *Illis Salus Populi Suprema Lex esto.* Sed quibus tandem *illis? Illis* nimirum, qui *Regio Imperio* præditi erant, qui *Militiæ Jus summum* habebant, qui supra se potestatem aliquam, cui *parere* deberent, non agnoscebant. Hoc est, *binis Consulibus*; qui etsi ex Constitutione illius Reipublicæ annuum tantùm Magistratum gerebant, *Urbi* tamen & *Orbi Romano cum summo Imperio* pro tempore præerant. Adeste hic omnes, quotquot estis ubivis gentium, popularis audaciæ patroni aut asseclæ: Legite, relegite toram hanc *periodum*; singulas expendite *sententias*, *clausulas*, *commata*; excutite *verbula*, *syllabas*, minutissimos quosque *apices*. Ubi tandem reperieris, concessæ subditis (*invito Principe*) aut de *salute Populi* judicandi, aut aliquid *Contra Leges* faciendi statuendive, potestatis, vel tenue aliquod vestigium? Annon apertè clamat tota hæc apud *Ciceronem* rerum & verborum series, supremam illam authoritatem, quæ sit omni latâ *Lege Superior*, adeóque (a) *Publicæ Salutis* curam universam, ad eum unum spectare propriè, cui & *Regium Imperium* competit, & *Militiæ Jus summum*, & ὑπερέχουσα *nulliqui subdita* ἐξουσία? Id quod

(a) *Salutem Reipublicæ nulli magis conveniri, quàm Cæsari.* Paulus l. 3. ff. de off. præt. vig.

quod *Aristoteles* etiam (ut præstantissimorum utriusque Linguæ Scriptorum hâc in re consensum habeatis,) his verbis expressit, 3. *Polit.* 2. " Δεῖ τὸν ἄρχοντα, ἄν τε εἷς, ἄν τε πλείους " ὦσι περὶ τούτων εἶναι κυρίους. περὶ ὅσων ἐξ- " αδυνατοῦσιν οἱ νόμοι λέγειν ἀκριβῶς. διὰ τὸ " μὴ ῥᾴδιον εἶναι καθόλου δηλῶσαι περὶ πάν- " των, id est, *Penes eum qui præest Reipublicæ* " *sive sit unus sive plures, iis de rebus statuendi* " *Arbitrium & Potestatem esse, de quibus Leges* " *accuratè* [i. e. in particulari] *loqui non pos-* " *sunt, propterea quòd not sit facile universè singula* " *complecti.*

XX. Excipient hic fortasse nonnulli, pessimè agi cum genere humano, si ex *unius hominis* arbitrio sic penderet *omnium salus*, ut non liceret cuiquam in casu summæ necessitatis eo inconsulto suæ *publicæque saluti* consulere. Quid si ex casu subito & inopino res non patiatur *unius diei* moram? *Princeps* interea aliquot dierum itinere abfuerit? Dum itur, consulitur, reditur, actum erit de *Republicâ*, si necesse sit in tantis temporum angustiis, & locorum spatiis, *Principis consensum* & veniam expectari. Respondeo, videri & *subditis* aliquid in hoc genere licere, si gravis nec aliter evitanda postulet *necessitas*, idque inconsulto *Principe*, (*Necessitas* enim, quod dici solet (a) *Legem non habet:*) negò tamen id effici, quod inde aliqui effectum velint. Dico itaque *primò*, quicquid juris hac in re *subditis* competere potest, ut scil. Legibus posthabitis *publicæ saluti* consulant, id ipsis aliunde accrescere; præsentis autem *Aphorismi* authoritate, velut fundamento, niti nullo modo posse, qui curandam & procurandam *populi salutem* uni *principi* relinquit, non autem ipsi *populo* permittit. Deinde aliud esse, *inconsulto principe*, aliud eo *invito*,

(a) Ἐγὼ γὰρ φημι καὶ νόμον γε μὴ σέβειν, Ἐν τοῖσι δεινοῖς, τῶν ἀναγκαίων πλέον, Eurip ap. Stob. λογ. I. 10.

vito, aliquid contra Leges attentare: fieri enim illud licere, debitis conditionibus observatis; hoc nullâ conditione licere. Dico *secundò*; Subditis, si quid attentare velint in ordine ad *salutem publicam*, duas præ cæteris conditiones sanctissimè esse observandas: quarum alterutram qui neglexerint, nullâ *necessitatis* excusatione se tueri posse. Eas quàm sanctè observarint, qui funestissimorum in hoc regno motuum vel *Authores* exciterunt vel *Fautores*, dicere non est meum: ipsi viderint, Sunt autem *duæ* illæ *conditiones*, istæ: Altera, ne quid fiat, tenteturve fieri *in Principis præjudicium*; cujus persona & dignitas, interest *salutis publicæ*, ut sartæ tectæ conserventur. Altera, ne quid similiter fiat, fierive tentetur *contra Leges* & jura, nisi *ex Principis consensu*; consensu nempe, vel *expresso*, ubi commodè haberi potest, vel (ubi is longiùs abest, nec res patitur moram,) rationabiliter saltem *præsumpto*. Tunc autem absentis Principis *consensus* rationabiliter *præsumitur*; cum tàm magna támque (*b*) evidens premit *necessitas*; ut nemo sanus & prudens possit dubitare, Principem ipsum, si ibi tum præsens esset, *Legis* gratiam & *relaxationem subditis* concessurum.

2.

(*b*) *In manifestis non opus est interpretatione, sed executione.* Aquin. 2. 2. qu. 120. art. 10.

XXI. *Duabus* hisce *conditionibus* observatis, nisi aliunde oboriatur (ex particularibus scil. circumstantiis,) impedimentum, (*a*) licere dico *subditis*, pro tuendâ adversus exteros hostes vel domesticos perduelles, *Principis & Populi salute*, ad communem utilitatem spectare magis, quæ *Suprema Lex* est, quàm ad voces & apices *Legum particularium*; quæ propterea latæ sunt, ut *communi utilitati* inserviant, non præjudicent. Ratio manifesta est: quia *media sunt propter finem*, non finis propter media: & proinde *media* fini inservire debent, non *finis* inservire mediis,

(*a*) *Certum est omnia licere pro patria.* Quintil. declam. 3. 9.

diis. Quum ergo *salus publica* habeat rationem *Finis*. *Leges* autem *Mediorum*; & certum sit in agentis intentione *finem* esse priorem & potiorem *medio*: utrumque sequitur, & communem *Patriæ utilitatem* Legibus quibusque particularibus anteponendam esse; & rectè præsumi id ipsum sentire *Principem*, qui in ferendis Legibus est *agens Principale*; adeóque in omnia illa se inconsulto gesta vel gerenda, *tacitè consentire*, quæ (salvâ ipsius dignitate & jure) pro *communi salute* geri fierive manifesta exigit necessitas.

XXII. Exempla Historiæ passim suppeditant: quæ, quum sit rei ipsius ratio tàm in aperto, ut minùs necessaria prætermitto. Unicum duntaxat, sed illustre illud, dignúmque quod Annalibus hujus gentis in æternam hominis memoriam inseratur, quod nostro etiam ævo nostrâque aliquorum memoriâ contigit, adducam: *Vicecomitis* scil. *wigornienſis* memorabile factum. Singulis *Angliæ Provinciis*, (quas majores nostri *Pagos*, nos *Comitatus* dicere sólemus) præest ad aliquos juris effectus annuus Magistratus, *Vicecomes* dictus, custodiendæ *publicæ pacis causâ* potissimum institutus. Huic Magistratui, ad tàm grave munus cum effectu obeundum, concessa est (ut par erat) Legibus hujus regni *militum contrahendi* potestas, & cum hominibus armatis quælibet *Comitatus sui* loca, quoties facto est opus, adeundi & perlustrandi: ita tamen, ut ei interim non liceat cum armatâ manu *Comitatus sui* fines & terminos excedere. Post proditam insperatò (summâ & singulari Dei benignitate & providentiâ) execrandum in omne ævum *proditionem pulveream*; ejus conjurationis conscii nonnulli inque iis è principibus totius scenæ architectis unus & alter, in *agrum Wigornienſem* convenerant.

venerant. Hos *Vicecomes* vir strenuus & prudens, collectâ armatorum manu, dum hac illac fugitantes persequitur, ad extrema *Comitatus sui* loca simul perventum esset; veritus ne illi, si is *metu Legum* ibi subsisteret, incolumes evaderent, ausus est (*Lege* non obstante) in *alienum Comitatum* suo confinem, militem educere: quò perduelles insecutus, eos in potestatem suam redegit, eorùmque primarios, cum reliquâ turbâ, captivos secum abduxit. Ratus nimirum (id quod res erat,) si vellet *boni Civis* officio strenuè defungi, sic sibi omnino faciendum: in eo necessitatis articulo intempestivam fore *Legum observantiam*; *Supremæ Legi*, hoc est, *patriæ saluti*, parendum; utilitati publicæ omnia postponenda. Confecto hunc in modum ex animi sententiâ negotio, ne eo *exemplo* (quod *necessitati* imputandum fuit,) publicarum Legum vilesceret authoritas; quinetiam gnarus quàm gravi pœnæ obnoxii sint in *rigore Juris* istiusmodi *Legum violatores*: non satis existimavit vir prudens, in solâ rectè facti conscientiâ acquiescere; nisi & suæ in posterum *securitati* consuleret, & nequis ipsius *exemplo* ad audacius aliquid fortassis attentandum abuteretur quantum in se esset caveret. Confestim itaque ad Regem advolat, (fuit is felicis memoriæ serenissimus *Rex Jacobus*,) ad ejus genua provolutus, *violatæ Legis* veniam supplex petit: Et prout commeritus est, à Rege prudentissimo, non tàm *spretæ Legis* veniam, quàm antehabitæ *publicæ salutis* laudem impetravit.

XXIII. Exposui jam vobis, Auditores, ut amicis quibusdam obsequerer, aliquantò fusius quàm soleo, quid mihi videtur de isto *Axiomate* sentiendum, *Salus Populi Suprema Lex*: Simul ut os obtûretur importunis hominibus, qui (ut cum *Salomone* loquar,) *è naso nimiùm compresso eliciunt sanguinem*:

ſanguinem: hoc eſt, qui ex ſententiâ, piâ ſanè (ſi & ſanè intelligatur,) atque publico ſalutari, perversè interpretando ſenſum eliciunt impium, & rebus humanis pernicioſum. Summa totius rei, ut in pauca contrahatur, huc redit. Non ſi *Læ-dantur*, aut injuriâ afficiantur privatæ aliquot *perſonæ*: non ſi ſua ſint *ſubditis*, de quibus etiam meritò conqueri poſſint, publica quædam *gravamina*; decurrendum eſt ſtatim, quaſi actum aliter eſſet de *Salute populi*, ad remedia adhibenda extraordinaria, & quæ ſint *contra Leges*. Quòd ſi juſtus ſit metus, ab *externis hoſtibus* aut *ſeditioſis civibus* oppreſſam iri *Rempublicam*, niſi aliquid fiat, quod *Legibus* non eſt permiſſum: *Principi* fas eſt, ex Poteſtatis ſuæ *prærogativâ*, imò & *Subditis* fas eſt, ex præſumptâ *Principis voluntate*, (modò nihil fiat in ipſius præjudicium,) præſente neceſſitate ita poſtulante, à verbis & ſententiâ *particularium Legum* recedere, ut periclitanti *Patriæ* ſubveniatur, ejuſque *ſaluti*, ut *Supremæ Legi*, inſerviatur. Pergam propediem (ſi Deus permiſerit & commodè potero) quæ reſiqua ſunt perſequi, *Gratia Domini noſtri Jeſu Chriſti*, &c.

Hucuſque,

HUcusque, postquam ventis vela dedissem subtristi licet cœli facie, incolumis tamen (Deo auspice) in instituto cursu processeram, jamque altum mare tenebam; certus, si per tempora liceret, quâ ire occœperam pergendi: cum coorta ante oculos sæva tempestas, & jam propiùs adventare visa, admonuit, parùm tutam fore in posterum omnem in alto navigationem. Sensi itaque nova protinus mihi capienda esse consilia, nec nisi mallem ventis debere ludibrium, in undoso & periculoso mari moram trahendam longiùs. Vela ergo confestim retrorsum dedi, & navim maturè subduxi in portum. Namque & mihi paulò honestius visum est, gradu cedere, quàm depelli: & rebus meis longè salutarius, privatos intra lares in otio & in umbrâ vivere, quàm in Foro vel Theatro cum invidiâ & metu versari.

Hinc eadem FINIS *discriminis atq; laboris.*